

МАО ДУНЬ

Веселка

КИЇВ ·
ВИДАВНИЦТВО
ЦК ЛКСМУ
«МОЛОДЬ»
1988

茅盾文集

虹

人民文学出版社

一九五八年·北京

МАО ДУНЬ
Веселка

РОМАН

Красуня Мей після закінчення середньої школи виходить заміж за багатого купця, але зрозумівши, яке «щастя» чекає на неї у його домі, тікає від нього й невдовзі стає вчителькою в одній з південних китайських провінцій. Згодом, у складі жіночої делегації дівчина їде на конференцію в Шанхай, де знайомиться з революційно настроєною молоддю, і з усім запалом юної душі поринає в роботу по підготовці антиімперіалістичної демонстрації у Шанхай. Демонстрацію розгромлено, але Мей щаслива з того, що знайшла собі вірних друзів і однодумців.

Роман китайського письменника (1896—1981) о судьбе молодой девушки. После окончания средней школы красавица Мей выходит замуж за богатого купца, но поняв, какое «счастье» ожидает ее в его доме, убегает от него. Вскоре она становится учительницей в одной из южных китайских провинций. В составе женской делегации девушка едет на конференцию в Шанхай, где знакомится с революционно настроенной молодежью. Со всем пылом юной души она окунается в работу по подготовке антиимпериалистической демонстрации в Шанхае...

З китайської переклав І. К. Чирко

Використано видання:

Мао Дунь. Веселка: К.: Держ. вид-во худ. літ., 1959

Художнє оформлення В. Й Агафонова

Розділ перший

Золотаве проміння вранішнього сонця розсіяло легку завісу досвітнього туману, що звисала над річкою, і темні вершини гір на обох берегах зразу ж набрали свого природного темно-зеленого забарвлення. Східний вітерець награвав свою ніжну, чарівну мелодію. В тому місці, де гори, що підступали з обох боків, сходилися особливо близько, каламутно-жовтава вода з шумом падала вниз, утворюючи на поверхні шалену круговерть.

Звідкілясь із-за гір, з верхів'я річки, долинали невізразні звуки, що скидалися на люте гарчання велетенського звіра; за кілька хвилин вони перетворювались на грізний рев, який, подібно до гуркоту грому, відбивався од навислих стін гірської ущелини.

Рішуче розсікаючи туман, вниз по річці плив ясно-зелений пароплав: глухувате гримотіння суднового двигуна, здавалося, заповнювало увесь простір між стрімкими берегами.

Це був відомий пароплав «Лунмоу», що курсував по річках провінції Сичуань. Сьогодні на світанку він вийшов з Куйфу і десь о другій-третьій годині пополудні мав прибути в Ічан.

Хоч була тільки восьма година ранку, біля бортових поручнів уже юрмилися люди. Це були пасажери третього класу, які вийшли з кают подихати свіжим повітрям. Тим часом на верхній палубі під навісом ресторану не було нікого, окрім двох жінок, що стояли біля пофарбованих у зелене металевих поручнів і милувалися величним і прекрасним краєвидом — ущелиною У.

Жінки стояли пліч-о-пліч і дивились на ніс корабля. Одна з них, одягнена в блакитну з ніжного атласу блузку і темну спідницю, нахилившись уперед, спиралася лівим ліктем на поручень. На вигляд мала трохи більше двадцяти років. Повівав вітер, і під його рвучкими поривами чітко вимальовувався гнучкий і тонкий дівочий стан. Кучерики блискучого, коротко підстриженого волосся спадали зі скронь донизу, дуже пасуючи до тонких довгих брів. Рівний ніс, гарні очі, що приваблювали своєю жвавистію, маленький круглий ротик — все це було живим втіленням східної краси.

Здавалося, дівчина — сама ніжність, проте в її облич-

чі читалася й рішучість, а міцно стулений маленький ротик свідчив про твердий характер. Вона належала до тієї категорії людей, які, одного разу поставивши собі мету, ніколи вже не відступають од неї.

Її супутниця — невисока повна жінка середніх років. Риси її обличчя зрештою не можна було назвати неприємними, хоч тонкі, видовжені губи, в кутиках рота опущені донизу, надавали їй якогось непривітного вигляду. На ній була старомодна дорога сукня. Маленькі її ноги, що колись, мабуть, зазнали на собі дії бинтів, а потім, звільнившись од них, перейшли на занадто просторі туфлі з чорної шкіри, — тепер випиналися високими підйомами. Порівняно з мініатюрними ніжками дівчини вони здавалися особливо незграбними.

Жінки стояли мовчки. Велична краса гір і річки зачарувала їх. Забувши про все на світі, ні про що не думаючи, вони поринули в споглядання природи.

Пролунав голосний гудок пароплава. Нараз далеко попереду річку перегородила стрімка стіна, що сягала, здавалося, до самого неба. Праворуч і ліворуч від неї, немов розпростерті крила, височіли гірські пасма. Протягнувшись уздовж протилежних берегів, вони ніби стискали річку своїми крутими схилами.

Здавалось, дороги далі немає. Сонячне проміння позначало золотими мазками лише вершечки високих гірських шпилів, схили ж гір повиті темно-зеленою імлою.

Пароплав неухильно посувався вперед, і лише гудки дедалі частіше краляли повітря.

Висока кам'яна стіна, що перетнула річку, поступово наближалась, ставала вищою й більшою; вже можна було розгледіти, що це — прямовисний схил, густо зарослий деревами.

— Перший з дванадцяти шпилів гори Ушань! — дивлячись на свою сусідку, промовила літня жінка і, ніби стверджуючи сказане, так енергійно хитнула головою, що великий, але не зовсім міцно закручений на потилиці вузол волосся мало не розсипався.

Дівчина лише посміхнулась у відповідь. Вона відвернулась од сусідки, щоб не чути було неприємного запаху її волосся. Потім тихенько відступила назад і ще пильніше почала вдивлятися у далечінь.

Грізна брила, що рухалася назустріч пароплаву, наблизалась майже впритул, так, що вже не видно було навіть її вершин. Яскраво-зелені зарості кипарисів, немов велетенський пояс, навскіс оперізували середину гори, а нижче — темно-коричнева кам'яна стіна спуска-

лася аж до води; подекуди до голого каміння поприлипали пістряві плями повзучих рослин, схожих на берізку.

Кам'яна перепона поволі насувалась і виростала, потім враз захиталась і почала повертатися другим боком, ніби хотіла показати, що їй звидтіля вона так само гарна.

Гу-у-у-у!— весело озвався гудок, і пароплав узяв бічний хід. Велетенська кам'яна стіна відсунулась праворуч, і знову нескінченний бурхливий потік помчав уперед, вздовж скелястої ущелини.

— В цих місцях на Янцзи скрізь так! Здалеку дивися — проходу нібито немає, а коли наблизитися, бачиш, що проїхати ще можна. Ніхто не знає, скільки поворотів робить річка! Сестрице Мей! Ви вперше тут, і вам, звичайно, все це дуже цікаво? — голосно запитувала літня жінка, стоячи позаду.

На жаль, сильний зустрічний вітер розсіяв її слова. Мей, що не зводила очей із річки, яка плавно текла на схід, нічого не почула. Незвичайний вигляд ущелини У по-справжньому захопив її.

А хіба у власному її житті не було таких звивин і поворотів? Вона згадала, що в минулому їй не раз випадало опинитися в безвиході, а потім вона знову знаходила свій шлях. Світло й темрява в її житті сплелися в одну стальку, вона вже розмотала половину її. А що буде далі? Далі невідоме й таємниче майбутнє!

Дівчина не тішила себе пустими мріями, але їй не впадала і в розпач. Вона лише спокійно чекала так, як чекає свого супротивника, зайнявши вигідну позицію, досвідчений боксер. Таке життя з його несподіванками наклало глибокий відбиток на її вдачу.

Можливо, багато хто заздрив їй. Але сама Мей з сумом називала своє життя «примхою долі». Кілька років тому вона несподівано стала знаною. На півдні і на заході провінції Сичуань всі довідалися, що є така собі панночка Мей, незвичайна дівчина, схожа на веселку. Та чи ж раділа вона з цього? Готова до всього, вона, мов борець, завжди поривалася тільки вперед! Єдиним палким бажанням було — підкорити життя, підкорити свою долю!

Останні кілька років вона намагалася придушити в собі потяг до сімейного життя, властивий кожній жінці, і бажання стати матір'ю.

Іноді погожого весняного дня або тоскної дощової ночі вона ловила себе на думці, що одвічна риса жіночої натури глибоко тривожить її. В такі хвилини Мей, охоплена млосною зажурою, у напівсні поринала в гли-

бокий вир нестерпної туги, що стискала їй серце, і, почувавши себе нещасною, із злістю називала своє життя «примхою долі».

Та невдачі, які переслідували дівчину, поступово загартували її, а бурхливі події Четвертого травня¹ змусили її думки потекти в іншому напрямку, забути про минуле.

Їй лишалося тепер тільки придушувати в собі та викорчувувати успадковані від минулого звички і всіма силами намагатись іти в ногу з новим часом, з новими звичаями. Вона не зупинялась і не вагалася. Сумнівів у неї не було.

І ось тепер Янцзи, яка з великим зусиллям пробиває собі дорогу через ущелину У, постає перед нею ніби уособленням колишнього її життя, що ж до її майбутнього, то воно має бути таке ж безкрає і стрімливе, як Янцзи нижче Куйминя.

Мей не могла стримати посмішки. Обернувшись, вона побачила, що пані Вень стоїть, примруживши очі, й пильно дивиться на неї. Тільки тепер вона згадала, що ця ексцентрична дама ніби щось їй говорила. Супутниця з таким пісним лицем не дуже подобалася дівчині, та все ж їй не хотілось ображати жінку, і тому вона, набравшись терпіння, слухала напучувальні теревені цієї бувалої в бувальцях дами, водночас намагаючись не вдихати неприємного запаху її волосся.

— Який сильний вітер, пані Вень! Ви не боїтесь? — привітно спитала Мей, обходячи свою супутницю й пильнуючи, щоб вітер відносив убік неприємний запах.

— О мої старі кістки! Чого вони тільки не зазнали! Чи ж їм вітру тепер боятись?! Навесні цього року, коли ми розпочинали рух за політичні права, вітер був куди сильніший, а дощ лив немов з відра. Але я не злякалась! Як була без парасольки, так і пішла з жінками до губернатора подавати петицію, — розхвалювала себе пані Вень, раз по раз хитаючи головою з величезною зачіскою.

Міцно стиснувши губи, щоб не розсміятись, Мей удавала, ніби уважно її слухає.

— А чому вас тоді не було з нами, сестрице Мей? А-а, та ви ж тоді служили особистою секретаркою в гу-

¹ Четверте травня 1919 року — день початку культурної революції в Китаї, спрямованої проти засилля іноземного імперіалізму в країні, за створення нової демократичної національної культури, яка б сприяла консолідації національних сил і зміцненню незалежності Китаю. В цьому русі діяльну участь взяла прогресивно настроєна інтелігенція і особливо молодь. (*Тут і далі примітки перекладача.*)

бернатора. Вам пощастило — стали чиновницею. Але, міс Мей, бути чиновницею — ще не означає брати участь у політичному житті! Брати участь у політичному житті — це значить...

Вона на мить замовкла і, очевидно, збираючись поговорити на цю тему докладніше, підійшла до Мей ближче. Дівчина завбачливо відступила, щоб залишитись на навітряному місці, й перебила її:

— Це правда, я працювала вчителькою в домі губернатора. Що ж до мого секретарювання, то це просто наговори. І гірше про мене базікали, але я тільки сміялась у відповідь, не звертала на це уваги. Пані Вень, у вас чоловік помер рано, то ви напевно знаєте, що таке злі язики; вони здатні не те що обмовити жінку, а й незаслужено принизити її.

Обвислі кутики губ пані Вень раптом засіпались, але вона так і не спромоглася на відповідь. У неї завжди псувався настрій, коли хтось згадував роки її молодості. І хоч пора, коли треба було «побоюватись наговорів», для неї давно вже минула і тепер вона сміливо брала участь у русі за політичні права, все ж таки щоразу, коли, прощтовхуючись до зали засідань політичної ради провінції, вона чула, як охоронники кидали їй навздогін: «Хитра тигриця», — її запал помітно холонув.

Якось інтуїтивно вона відчувала, що тінь минулого темною плямою лягає на світлий шлях її майбутнього. Вона була певна, що для жінки, яка вирішила стати громадською діячкою, конче потрібно мати одне — бездоганну репутацію. Додержуючись непохитного погляду, що жінка може виходити заміж лише раз, вона фактично стала одноступнем багатьох, хто виступав проти руху за політичні права.

— Губернатор — прихильник нових ідей. В питанні стосунків між жінкою та чоловіком у нього своя особиста думка. Пані Вень, ви, мабуть, мали нагоду чути про це? — посміхнувшись, змінила Мей тему розмови, помічаючи, що її супутниця почуває себе прикро.

Завзята ентузіастка руху за політичні права, пані Вень уміла поговорити на різні теми, але вираз «стосунки між жінкою та чоловіком» звучав для її вуха так незвичайно, що вона здивовано вп'ялася в Мей очима і не промовила жодного слова. В погляді Мей промайнув здогад, і вона поквапливо продовжувала:

— Ця особиста думка така: дружина — супутниця чоловіка на все життя, а супутник — це друг. Отже, що більше друзів, то краще!

Залунали гудки пароплава: спочатку два короткі, потім один довгий. Несамовито закалатав сигнальний дзвін у носовій частині. Тривога була викликана стріляниною, яку відкрили бандити, що засіли в гірських ущелинах обабіч річки; у цих місцях таке траплялося досить часто. Перелякані пасажири забігали по палубах.

Коли Мей, тягнучи за собою пані Вень, ускочила в коридор, який вів до ресторану, безладна стрілянина долинала вже звідкілься ізліва. Пасажири першого класу, що блаженно спочивали в своїх каютах, посхоплювалися з ліжок і з незвичною поквацилістю, випереджаючи одні одних, проштовхувались до сходів, що вели вниз. Один з матросів, махнувши рукою, закликав Мей та її супутницю також спуститися вниз. Мей інстинктивно ступила крок уперед, але раптом нудотний запах волосся пані Вень ударив їй у ніс і змусив зупинитись.

— Мабуть, я не піду далі. Пароплав іде за течією досить швидко, і кулі бандитів скоро вже не зможуть дістати нас! — ледь посміхнувшись, кинула Мей.

Не чекаючи відповіді пані Вень, вона перебігла салон, зайшла до своєї каюти і, взявши книжку, вместилася на плетеній з бамбука канапі.

Каюта, на її щастя, була розташована з правого борту. Сонячний зайчик, поблискуючи, жваво стрибав біля ілюмінатора. Мей підвелася, щоб спустити штору, та нараз побачила джонку з напнутим вітрилом, яка, притиснувшись до скелястого берега, йшла проти течії. Вона швидко промайнула і зникла позаду пароплава.

Мей прислухалась. Пострілів уже не було чути. Повернувшись до канапи, вона знову лягла й солодко позіхнула. Цієї ночі сон її був неспокійний: весь час верзлася якась нісенітниця. Та ще й прокинулася вона дуже рано, отож почувала себе стомленою. Закинувши руки за голову, дівчина заплющила очі.

Тихенько клацнула дверна ручка. Коли Мей нарешті розплющила очі, біля канапи побачила пані Вень. Очевидно, ту добре наштовхали під час переполоху, розкуйовджене волосся безладно спадало їй на плечі, на скронях ще поблискували краплини поту.

— Але ж подумайте! Ці розбишаки навіть іноземний пароплав не боялись обстріляти! А ви, сестрице Мей, занадто хоробра. Куля очей не має. Не можна так ризикувати собою! — говорила пані Вень, відсагуючись і важко опускаючись на канапу поряд з Мей.

Мей приязно посміхнулася і встала, щоб зустріти гостю. Підійшовши до ілюмінатора, вона прихилилася до

умивальника. Спочатку їй хотілось умовити пані Вень піти й поправити собі зачіску, але потім вона вирішила перевести розмову на інше.

— На жаль, нас перебили, пані Вень. Як вважаєте, губернатор має рацію?

— У кожного з великих людей свої погляди.

Ці слова, мовлені, мабуть, просто з чемності, тим часом були сказані досить серйозним тоном.

Мей тихо засміялась. Злегка похитуючи задертим носком білого брезентового черевичка на високому закаблуці бахрому віконної штори, вона тихо, ніби між іншим, промовила:

— Але, твердячи, 'що «дружина — супутниця чоловіка на все життя», він ані слова не сказав, що й чоловік повинен бути супутником дружини на все життя.

Нічого не втямивши, пані Вень дивилася на Мей широко розплющеними очима.

— І таких супутниць у нього тепер п'ять, — швидко додала Мей. — Він дуже уважний до них, до всіх ставиться однаково, про всіх піклується. У його славнозвісному саду тільки євнухів бракує. Просто-таки справжній Афан¹.

Пані Вень так і не помітила головного в словах Мей. Але цифра п'ять одразу нагадала їй «пречудні новини», які вона чула раніше, і викликала в неї неабияке зацікавлення.

— Кажуть, що є дуже гарні. Правда?

Тепер уже Мей не розуміла її. Вона кинула здивований погляд на пані Вень і, зразу ж здогадавшись, розсміялася. Потягнувшись, байдуже відповіла:

— В нього є одна, яка написала вірш: «Краще бути наложницею героя, ніж дружиною престололюдина». Мабуть, її можна вважати першою зі всіх цих потворних «красунь».

За вікном раптом посутеніло так, ніби пароплав зайшов під міст. Мей хутко висунула голову в ілюмінатор, щоб довідатись, у чім річ, але побачила на правому березі лише височенну скелю, яка поволі відпливала назад. Вершини скелі не було видно зовсім, просто над головою піднімалися високі дерева, громадячись одне над одним; їхні стрункі й тонкі стовбури були схожі на стебла конопель. Відірвавшись од ілюмінатора, Мей поглянула на розгублену пані Вень і додала:

¹ Афан — розкішний палац, збудований імператором Цинь Шихуанді (246—210 рр. до н. е.); там утримувалось багато наложниць.

— У губернатора, який володіє схожим на Афан палацом, є одна особливість: майже всі подруги його життя — потвори.

Запала мовчанка. Мадам Вень, яка любила погомоніти, замислено відкинулася на канапі і затулила обличчя руками.

Її незграбне тіло й неприродно маленькі ніжки зразу наштовхнули Мей на думку про особу, яка не схотіла бути дружиною простолюдина і тепер розкошувала, ув'язнена в губернаторському палаці.

Поступово картини минулого стали прояснюватись в голові Мей, і її свідомість ніби огорнуло легким серпанком. Мов крізь сон, вона побачила себе вчителькою в домі хазяїна величезного парку. Ось перед нею знайомі гірки з поточеного водою каміння, ставки з рибками і восьмикутна європейського типу альтанка. Гм... Цю альтанку їй не так-то легко забути. Там її намагалися спокусити золотом і дорогими речами, але вона рішуче відмовилась від них. Вона любить розкіш, але вміє цінувати й особисту свободу, отож нізащо не пристане на спокусу бути полонянкою цього сучасного Афану.

Там же вона повною мірою збагнула природу жінки, якій властиве почуття ревності; це почуття — наслідок того підневільного життя, яким жінка живе впродовж кількох тисячоліть. Маленьке кругле лице з хижими трикутними бровами виринуло з імлі її думок. Слідом за ним блиснуло дуло браунінга, яке нагадувало страшне око переслідувача.

Холодний притлумлений сміх, що вирвався десь із глибини її грудей, розвіяв спогади, що, мов густий туман, громадилися в голові. Цей ледь чутний холодний сміх прозвучав точнісінько так, як іронічний звук «хе», що його вигукувала жар-птиця у байці Чжуан-цзи, відповідаючи дурній сові, котра затисла в кігтях дохлу мишу і була певна, що тримає скарб. На останньому уроці Мей у ролі домашньої вчительки розглядала саме байку Чжуан-цзи «Про сову, яка здобула дохлу мишу».

З канапи долинуло тихе похропування: пані Вень уже спала. Мей виглянула у вікно і, навшпиньках вислизнувши з каюти, пройшла через салон, взяла один із розставлених у коридорі плетених стільців і сіла.

Високі безлюдні гори, немов дві велетенські кам'яні стіни, все ще здіймалися над темними хвилями ріки, сягаючи самого неба. «Лунмоу», зовсім самотній у цьому гірському проході, важко дихаючи, рухався вперед, викреслюючи рівну лінію посередині річки. Часом то з

того, то з другого боку з'являлись одна чи дві парусні джонки, які йшли так близько від берега, що, здавалося, якби простягти з них руку, вона торкнулася б стебел плюща, котрі обплітали кам'яні стіни берега.

Далеко попереду, під навислою скелею, виднілись маленькі човники. Здаля скидалося, ніби вони стоять на місці, затиснуті високими берегами вузької річки. Але вже через кілька хвилин, давши довгий пронизливий сигнал, пароплав залишив їх позад себе. Тепер можна було бачити, яка річка широка,— на ній у ряд могли плисти чотири таких пароплави, як «Лунмоу». Два велетенські вали, що здіймалися з-під гребного гвинта, розбігались аж до берегів; маленькі човники під кам'яною скелею нараз загойдалися, немов п'яні.

Мей з усмішкою подивилась на них. Сила машини захоплювала її. Безмежно вірила вона у велетенське чудовисько, яке несло її на собі. Не полишала думка, що це дивне залізне створіння, дітище сучасної цивілізації, неодмінно принесе їй нове майбутнє. І хоч попереду пролягав ще невідомий, не пізнаний нею світ, він все ж обіцяв бути ще ширшим і бурхливішим. Мей твердо вірила в це.

Ні, вона не плакала марних сподівань. Досвід останніх чотирьох-п'яти років навчив її, що не варто чіплятися за минуле і плекати рожеві надії на майбутнє. Треба лише міцно триматись за те, що є, і наполегливо працювати.

Її життя було схоже на рух пароплава в цій ущелині. Не раз траплялося, що, зустрівши на своєму життєвому шляху небезпечну перепону, вона не була певна, чи знайде вихід із становища, але, сміливо наблизившись до неї, переконувалась, що попереду теж такий самий широкий шлях. Та тільки-но вона проминула її, опинялась трохи далі, як попереду знову здіймалася стрімка скеля, і знову Мей не бачила виходу.

І коли в такі хвилини вона пробувала оглянутися назад, виявлялося, що гори вже давно потонули в хмарах. Минулого несла було повернути, а майбутнє уявлялося невиразним, сповненим небезпек. Тому Мей щосили трималась за сучасне і боролася, твердо стоячи обома ногами на землі. Вона була послідовницею «вчення про сучасне».

Дув гарячий вітер. Сонячне проміння, торкаючись поверхні річки, розсипалось на міріади дрібних блискучих цяточок. Уже хилилося до полудня.

Відкинувшись на високу спинку крісла, Мей відчува-

ла, що повіки в неї важніють. Краєвиди, що пропливали перед очима, хоч були й привабливі, вже починали стомлювати її: з обох боків пароплав обступали незмірно високі голі гори; простилалася покручена без кінця і краю річка, в якій невпинно текла бурхлива вода; загадковий, водночас незмінний шлях. До того ж їй допікали ці осоружні гудки — то триумфуючі, то сповнені журби.

Мей сиділа зовсім знеможена, і лише туманні марення урізноманітнювали монотонний плин часу. Ніщо з минулого не порушувало її спокою, і нові бажання теж не могли розбудити її.

Підійшов офіціант і запросив її обідати. Дізнавшись від нього, що в Ічан вони прибудуть хіба що о третій годині, Мей зрозуміла, що швидкий пароплав «Лунмоу» насправді повзе, мов черепаха. Дівчину опапувало палке бажання виїхати за Куймиць, отож тепер, що ближчою ставала хвилина, коли вона опиниться за межами Сичуані, то більше нетерпіння охоплювало її. Все, пов'язане з Сичуанню, здавалося Мей тісним і звивистим, мов річка, яка струменіла під нею.

Після обіду, скориставшись із того, що пані Вень ще не завела своєї катеринки, Мей пробралася в свою каюту, збираючись заснути. Вона вже давно впевнилась, що ця величпа дама, уславлений «лідер» руху за політичні права, страшенно нудна особа, тепер же відчувала, що просто ненавидить її. Огидні були їй міщанські манери пані Вень, нездатність тієї бачити що-небудь далі власного носа, удавана чистота, а насправді ж банальність, набридлива, до краю плутана ідея про жіночі права.

Мимохіть порівнюючи себе зі своєю супутницею, Мей раптом згадала, що їм треба зробити по прибутті в Шанхай. У душі вона запитувала себе: «Обидві ми делегатки, але від кого ми їдемо? Як ми зуміємо виконати нашу спільну місію?»

Вона не могла стримати усміху. Розуміла, що тільки участь у роботі Всекитайської студентської асоціації захистила її від залицянь того низенького генеральчика. Якби вона не спромоглася вислизнути від нього, над нею нависла б загроза бути, як і багато інших, силоміць ув'язненою у його гаремі. Про те ж, чи була у пані Вень якась своя власна мета, вона зовсім не хотіла думати.

Напівсонні марення зникли. З пані Вень думки перекинулись на інших знайомих. Образ щирої подруги Сюй, з якою вони разом вчилися в середній школі, а потім якийсь час учителювали на півдні Сичуані, раптом вплив у її свідомості і посів центральне місце. «Вона в

Нанкіні!» — подумала радісно-збуджена Мей. Безупинні спогади заповнили її і остаточно відігнали сон.

На палубі щось загуркотіло, за вікном почувся тупіт ніг. Пані Вень, просунувши голову в ілюмінатор, радісно закричала:

— Чи не хочете побачити Куйминь? Скоро буде!

Мей лише посміхнулася у відповідь. Пожвавлення, що запанувало на палубі, перекинулось і на неї. Вона перевдяглася в газову сукню, освіжила лице мокрим рушником і вибігла в коридор.

Як і раніше, по обидва боки тяглися високі гори, але схили їх уже були не круті, а похилі. Позаду, немов ширми, одна за одною здіймалися високі вершини. Сонячне проміння золотило їх маківки. Вітер, немовби ще не скинувши з себе полудневого сну, набігав лінивими поривами.

Пароплав, здавалося, притишив хід. Вода плюскотіла вже спокійніше і зовсім рівно. Гудки пароплава пронизували повітря і нагадували грізні окрики служників, що, бувало, в старому Китаї вимагали дати дорогу чиновникові. Вздовж залізних поручнів юрмилися люди. Папі Вень теж стояла серед них. Погляди всіх були спрямовані вперед. Мей стояла у проході і, закинувши руки за голову, невимушено поводила плечима. Короткі рукави її сукні підтяглися до плечей, відкривши білу шкіру рук, переплетених за головою у формі рівних трикутників.

Така її поза привертала погляди багатьох пасажирів.

Прикусивши губу, Мей кутиками вуст посміхнулася так, ніби люди, що стояли поблизу, зовсім не цікавили її. Нараз довгі брови дівчини грайливо піднялися, і вона кинулася уперед, проминула кілька груп пасажирів і опинилася біля самої каюти капітана.

По обидва боки від носа пароплава саженів за десять здіймалися прямовисні стіни, такі рівні й гладенькі, немовби хтось зрізав їх ножем. Дерев тут не було зовсім, не вився й плющ. Навіть чогось схожого на папороть і то ніде не було видно. Лише, страшні своєю чорнотою, височіли величні скелі, немов то були стовпи велетенських воріт, на які ще не встигли покласти верхню перекладину.

До цих дивовижних крутих скель прилягали пасма невеликих хвилястих гір. Річка рвучко підхоплювала збурені вали і з люттю жбурляла їх до підніжжя кам'яних воріт, де вони з шумом розліталися на міради дрібних бризок.

Знову оглушливо пролунав гудок, і пароплав увійшов у кам'яні ворота. Задерши голову, Мей дивилася на них, але від сліпучих сонячних променів у неї замерехтіло в очах і стало здаватись, ніби скелі, що швидко відступали назад, хитаються і ось-ось впадуть на неї. Інстинктивно заплющивши очі, вона попервах відчула, як перед нею постала червона смужка світла, а потім глибока п'тьма окутала її. Опустивши голову і затуливши очі долонями, Мей подумала: «Так ось він, Куйминь! Ворота Сичуані! Диявольські ворота¹, які відокремлюють Сичуань від усього світу».

Думки про минуле заповнили Мей. І тільки гудок вивів її із задуми. Вона розплющила очі — яскраве світло засліпило її. Безкрая водна гладінь розіслалася перед нею, берегів зовсім не було видно. Тільки вдалині, де небо зливалось із землею, темніло щось схоже на передранкову імлу.

Ніби звільнившись від кайданів, у які була закута її душа, Мей радісно засміялась, широко розкинула руки і дихнула на повні груди. Природа захопила її своєю величчю. Тепер тільки вона по-справжньому пізнала бунтівну і волелюбну вдачу Янцзи.

Мей глянула праворуч. Ще не зовсім зникли з очей кам'яні ворота Куйминь. Правда, тепер вони вже перетворились у наповнену таємничим мороком вузьку щілину, ледь помітну серед високих гір.

— Ну, далі цікавих краєвидів уже не буде, — почувся зліва голос пані Вень. — Після того як Янцзи виходить за межі Сичуані, за цілу дорогу не побачиш нічого, вартого уваги! Куйминь — рубіж, створений самою природою!

Мей оглянулася і побачила, як пані Вень, повільно переставляючи свої ніжки, з піднесеною головою наближається до неї. Легка посмішка завмерла на губах у Мей, і вона прошепотіла:

— З цієї хвилини настає кінець тісному і звивистому шляху, сповненому небезпек і таємничості. Тепер я виходжу в широкий, просторий, вільний світ.

Розділ другий

У вісімнадцять років Мей вступила до Ічжоуської жіночої школи в місті Ченду. Саме того року, 4 травня,

¹ К у й м и н ь — досл. «ворота чудовиська».

пекінські студенти почали історичний масовий рух. З моменту штурму особняка Чжаоцзялоу завирував гнівний прибіій «Четвертого травня». Від заграви Чжаоцзялоу спалахнула кров у молоді Китаю.

Через місяць хвиля грізного прибою і відблиски цієї заграви докотилися до західного краю «загадкової країни» — міста Ченду.

В парку Шаочен відбувся мітинг, на якому закликали до бойкоту японських товарів. Зачувши шумливий гомін, Мей кинулась до парку. Популярним гаслом на той час стало: «Любіть батьківщину!» Звичайно, Мей знала, що батьківщину треба любити, але надто вже неконкретною і відірваною від реальності здавалась їй ця ідея, і тому вона не могла схвилювати дівчину. Мей була тоді всього-на-всього сторонньою спостерігачкою. Її більше тривожило особисте питання, на яке вона ніяк не могла знайти відповіді: за три дні до того батько вирішив на все життя зв'язати її з двоюрідним братом Лю Юйчунем.

Увечері після мітингу батько повернувся від Лю на підпитку. Наслухавшись у крамниці Лю всяких чуток, він не ліг, як завжди, спати, а покликав до себе Мей і буркотливо почав:

— Все на світі іде шкереберть! Студенти і ті починають сунути носа не в свої справи. Вони збираються розшукувати японські товари по крамницях, конфісковувати їх, та ще й штрафувати тих, у кого їх знайдуть. Сміх, та й годі! Неподобство! Невже власті не втрутаються?

Мей, опутивши голову, мовчала. «Вони збираються розшукувати японські товари по крамницях». Ця фразу несподівано боляче вразила її. Заклики любити батьківщину, які гриміли в парку Шаочен, досі начебто не обходили її, тепер же вони раптом тісно сплелись із справами, які хвилювали її особисто. Вона має стати власницею крамниці, яка потай торгує японськими товарами! Думка про це завдала їй прикрості. Свідомість того, що вона ніколи не зрадила батьківщину, яка мимохіть саянула в її голові того дня, коли вона чула палкі вигуки про любов до батьківщини, тепер згасла.

Вона раптом відчула себе зрадницею, на яку з усіх боків показують пальцями.

— Їхні балачки, звичайно, приємно слухати. «Користуйтеся вітчизняними товарами!» Гм-м! Але ж я справжній вітчизняний лікар — чому ж останніми роками не щастить мені, адже до нитки зубожів? — невдоволено бурмотів батько, дихаючи винним перегаром.

А потім, як і завжди, посипались прокльони на адресу сина. Ледве ворущачи здерев'янілим язиком, старий, ніби напам'ять, бубонів історію, яка вже до нудоти остогидла Мей: як спочатку він продавав домашнє майно, щоб послати сина вчитися до Америки, потім знову продавав майно, щоб влаштувати його на роботу... А тепер? Тепер син десь розважається і навіть не цікавиться, чи батько ще живий.

Очі в нього почервоніли, і він поспішив закінчити:

— Позаторік, коли він служив в управлінні військового губернатора провінції Шеньсі, від нього надходили телеграма за телеграмою — все вимагав грошей. Торік же, доставши посаду повітового начальника, перестав просити грошей, але листи й телеграми від нього теж не надходять. Гм... Так ось він який, син, котрий вчився за кордоном і став чиновником! А ось Юйчунь зовсім інший! Він порядний хлопець. На нього можна покластися. Коли батько й мати померли, він зостався круглим сиротою. Я взяв на себе піклування про нього. І зробив це просто так, через родинні почуття. Потім послав його учнем у крамницю «Джерело багатства» торгового дому «Юелай», де продавали товари із Сучжоу. Тільки й мріяв про те, щоб він сам зміг заробити собі миску рису. А він просто-таки голими руками зумів забезпечити собі пристойне становище.

Заплющивши очі, батько схвально захитав головою. Потім розплющив їх і сердито закричав:

— А ці черепащачі виродки — студенти — навмисне не дають торгувати японськими товарами!

Ще раз із злістю повторивши останню фразу, батько непевною ходою почовгав до своєї кімнати. Дивлячись, як нетвердо ступає батько, Мей тихо зітхнула. Коли б не служниця, що стояла в темному кутку кімнати, сльози уже давно бризнули б у неї з очей. Дівчина озирнулася довкола, як потопаючий, що сподівається побачити рятувну руку. Та даремно: нічого втішного вона не побачила. Тільки полум'я газової лампи мерехтіло в неї перед очима та мовчазно бовваніли старі меблі. Непривітний холод пронизував її до самих кісток.

Закусивши губу, щоб стримати сльози, Мей поквалливо вийшла в спальню. Приємне тепло цієї кімнати трохи заспокоїло її. На маленькому прегарному столику з грушевого дерева були розставлені реліквії її щасливого дитинства. Ось пишно вбрана лялька, червоногубий із білосніжними зубами пегр, в опуклий живіт якого вправлено маленький годинник; тригранна кришталева ваза

кольору зеленого чаю, в якій стримлять дві пір'їни павичів. Це все залишки від того часу, коли ще з ними була мати і в їхній хаті панував достаток. Відтоді минуло років п'ять-шість.

Втративши матір і не маючи сестер, Мей почувала особливу прихильність до іграшок. Тепер же вона мовчки дивилась на своїх друзів, немовби ті могли що-небудь зрозуміти. Безліч безладних думок снувалось у голові дівчини, але жодна з них не затримувалася надовго. Лише з десяток окремих слів: крамниця, японські товари, двоюрідний брат Лю, одруження, мітинг у парку Шао-чен — кружляли в її розпаленому мозку.

Мей машинально наблизилась до ліжка і взяла інкрустовану шкатулку чорного дерева. Вона підняла кришку: всередині не було нічого, лише на дні самотньо лежала фотокартка схожого на дівчину юнака.

Кілька хвилин Мей пильно розглядала фото, потім закрила шкатулку і лягла в ліжко.

На мить образ іншого чоловіка сплив перед нею. Округле обличчя з широкими густими бровами і розумними очима — ні, його не можна було назвати негарним, але в ньому виразно проявлялася банальність баришника.

Мей засунула голову в подушки і міцно зціпила зуби. Вона ненавиділа цього чоловіка! Потай ненавиділа і потай кохала того, першого. Але ненависть її була породжена не прихованим коханням. Мей вже давно злостилась на нього. І той, перший, і цей — обидва були їй родичі, але, сама не відаючи чому, вона давно відчувала, що її вабив перший двоюрідний брат, син матеріної сестри, а не цей, родич по батьковій лінії, який виховувався в них у домі. Цей, останній, як на зло, і вирішив будь-що заволодіти нею. Ще тоді, коли Мей тільки-но вступила в пору зрілості, цей волоцюга, що встиг уже пізнати життя, часто шукав нагоди побавитися з нею. На руці у Мей і тепер помітні сліди його нігтів. Горда з природи, Мей не могла стерпіти цього. Тяжка образа глибоко запала їй у душу, і вона зненавиділа брата.

І ось тепер її хочуть приневолити зв'язати себе з цією людиною на все життя! До болю краяло серце почуття, ніби хтось силоміць заволодів нею, захопив у полон. Та іншого виходу в неї не було.

Заручини відбулись. Наступного року, мабуть, відбудеться й весілля.

Як могла Мей боротись проти одруження? Які засоби були в неї для цього? До того ж, кажуть, що той, кого вона кохала, має незабаром одружитись. Мабуть, не

пізніше, ніж цієї зими. Хіба минулої неділі під час їхньої зустрічі в Ванцзянлоу він не сказав їй:

— Сестрице, обставини склалися так, що ми мусимо розлучитись. Нам не судилося бути вкупі. Навіть, коли б я й не заручився, чи погодився б твій батько взяти до себе в сім'ю такого бідного сироту? Та якби й погодився, то чи зможу я, якийсь там писарчук із штабу полку, дати тобі щастя? Я знаю, ти ладна знести всі злигодні. Але коли я бачитиму, що та, яку я кохаю і яка мене кохає, жертвує собою задля мене, чи ж зможу я бути спокійним? Лікарі говорять, що в мене сухоти. Можливо, я довго не протягну. Я не повинен приносити в жертву твоє майбутнє!

Гарячі сльози бризнули у Мей з очей, та це були сльози радісного утішення. Вона відчувала невимовну насолоду, згадуючи подробиці цього щирого кохання, яке, мов перець, і пекло, і приносило втіху.

Спогади відносили її далі й далі. Минуле, ніби кадри кінофільму, знову поставало перед нею: ось вона, збуджена до краю, помітивши, що близько немає нікого, нахилив своє лице до братового плеча, а потім повільно, ніби ненароком, наближає до нього свої палаючі, мов жар, губи, а він, тремтячи всім тілом, відвертається од неї, ніжно промовляючи трепетним голосом:

— Люба, у мене ж туберкульоз.

Туберкульоз! Чому вона не має права хоч раз обійняти його живого, а мусить тільки плакати на його могилі, коли він помре?

Хвиля гарячого почуття заповонила душу Мей. Вона не сердилась на брата за те, що він, здавалося, не відповідав на її кохання. Навпаки, його відвертість викликала в неї ще глибшу повагу і вдячність. Її непокоїло лише одне: чому вона не має права кохати того, хто їй подобається, чому її ніжне тіло мусить бути віддане на руку і втіху іншому? Вона дуже шкодувала, що директриса школи, «стара революціонерка» міс Цуй, яка так і прожила життя, не виходячи заміж, зовсім не торкалася цих питань.

То сумніви, то надії переплітались у душі Мей, та все марно. Вкрай стомлені, напівпаралізовані нерви підказували їй одну й ту ж саму, вже давно їй відому відповідь: нещаслива її доля!

Ця незвичайно проста відповідь безжально скрутила Мей, впилась у неї своїми зубами, кусала, смоктала з неї кров, душила її, кружляла в шаленому вихорі. Нестерпний стан тривав доти, поки веселий щебет пташок

за вікном, що вітали народження нового дня, не розбудив її. Сонце своїми косими променями золотило край даху; розмірено цокав годинник у животі в негра, все довкола було прекрасне й спокійне.

Мей підвелась і розгублено сіла на ліжку, не вірячи, що ніч уже проминула. Її руки були вкриті пухирцями — сліди від укусів комарів. Шия теж свербіла.

Підійшовши до вікна і оглянувши себе в дзеркалі, вона помітила темні кола під очима і падміру червопіщоки. Дівчина поклала дзеркало і, пригнічена, опустившись на стілець, що стояв поблизу, безтямно дивилася на ляльку, яка лежала на грушевому столику.

Велика стрілка на годиннику в животі негра відраховувала десять хвилин — і Мей поквалливо встала. Вона хутко написала коротенького листа, потім причесалася, перевдяглась у легкий костюм кремового кольору і звеліла служниці принести сніданок. В кутиках її вуст знову з'явилась ледь помітна усмішка, очі рішуче зблищали.

Вона, як завжди, пішла до школи. По дорозі, вкидаючи листа у поштову скриньку, вона мимохить посміхнулась.

Цього дня у школі занять не було. Вчорашній мітинг уже встиг порушити спокій у дівчачих серцях. Стояв веселий гомін.

Директриса Цуй зразу ж стала популярною. Коли з'являлась її довга коса, кідька учениць нишком починали стежити за нею.

Ще більше піднесення панувало в читальному залі: учениці навперебій хапали комплекти шанхайських та ханькоуських газет за минулий місяць, щоб довідатись, як пекінські студенти підпалили будинок міністра і побили якусь важливу персону, як влаштовували на вулицях мітинги і як поліція заарештувала кілька сотень студентів. Деяким дівчатам вдалося розшукати п'ять чи шість запорошених номерів журналу «Нова молодь». Атмосфера в школі стала надзвичайно напруженою.

Мей також не стояла осторонь того, що відбувалося, але не виявляла особливого захоплення самою подією, її більше турбувало, як згаяти час.

Вона була стривожена думкою про майбутнє побачення з братом Вей Юєм. До того ж боялася почути щось таке, як от: «У такій-то крамниці повно японських товарів». Щоразу, тільки-но подружки заводили про це розмову, серце у Мей починало шалено калатати, так, ніби затаєна нею ганьба була вже всім відома.

О десятій хвилині на п'яту Мей тихо підійшла до альтанки Цзиюнь, де її вже чекав високий худорлявий юнак. Вони якийсь час із мовчазним усміхом дивилися одне на одного, потім, повільно проминувши альтанку, зупинилися під великим платаном, ніби обмірковуючи, з чого почати розмову.

— Твій лист трохи налякав мене, сестрице, — тихо промовив юнак, зупиняючи ніжний погляд на обличчі Мей, котра тепло посміхнулася йому у відповідь. — Чому ти неспокійно спала цієї ночі? У тебе поганий вигляд, очі припухли. Ти часом не плакала вчора?

Юнак зітхнув і похнюввся, дві великі сльози викотились у нього з очей.

Мей не відповіла. З ледь помітного поруху губ було видно, що дівчина хотіла щось сказати, але завагалась. Носком черевика вона копала кущик трави, який ріс біля самого стовбура, тоді як пальці її руки машинально жмакали край блузки. Майже півхвилини Мей мовчала, відтак спокійно мовила:

— Брате Юй, я провела минулу ніч у тривозі, але ти не турбуйся — нічого особливого. Поринувши в пусті мрії, я так і не придумала нічого путнього. А сьогодні вранці вирішила, що ми повинні разом обміркувати спосіб, як виїхати звідси. Ти згоден?

Вей Юй здивовано підвів голову, шильно подивився на Мей, ніби не зрозумів, що означає слово «виїхати», хоч переповнені сльозами його очі говорили, що він зворушений до глибини душі. Грайливо посміхнувшись, дівчина стиха додала:

— Якщо ми поїдемо разом, то не може того бути, аби не знайшли ми свого шляху в житті! Страшно навіть уявити собі наше майбутнє в розлуці.

Він не відповів, але з очей у нього покотилися сльози. Два супротивних почуття боролись у серці цього надміру схожого на дівчину юнака. У нього не було сили сказати «ні», і водночас він розумів, що не може промовити й «так». Якусь хвилину він похмуро мовчав, потім над силу видавив із себе:

— Я не створений для твого щирого кохання, люба!

Тепер уже Мей змінилась на обличчі. Вона відчула, що юнак, якого вона кохає, надто боязкий.

— Я ж хворий. Проживу не більше двох-трьох років. Мені не судилося зазнати радощів життя. Не можу ж я своєю чорною тінню затьмарити твоє щастя. Аби ти тільки не забула мене, і я радів би до самої смерті. Коли знатиму, що на тебе чекає щастя, помру спокійно.

Голос у нього тремтів, але в ньому відчувалася рішучість. В цю мить Вей Юй був схожий на героя, який сміливо йде на смерть. Сліз уже не було. Тільки хворобливий рум'янець від незвичайного збудження ще дужче запалав на його щоках.

Мей похнюпила голову й замовкла. Потім несподівано вигукнула з твердою певністю в голосі:

— Попереду в мене нічого не може бути радісного!

— Чому?

— Я не люблю його, не можу терпіти!

— Не можеш терпіти через те, про що ти мені минулого разу казала? Він справді брутальний, але це, мабуть, тому, що до безтями закоханий у тебе.

Іронічна посмішка промайнула на міцно стулених губах Мей; глянувши на Вей Юя, дівчина невдоволено запитала:

— Коли це ти навчився захищати інших?

— Я не захищаю, я просто висловлюю те, що вважаю справедливим.

— Яка вже там справедливість! — різко перебила його Мей: видно було, що вона розсердилась.

Коли б це був не Вей Юй, якому дівчина так вірила, вона, безперечно, подумала б, що його навмисно підіслав Лю Юйчунь, аби умовити її. Але ж це був він, тож слухати від коханого таке було для Мей цілковитою несподіванкою. Вона втупила в нього очі, чекаючи пояснень.

— Сестрице, пробач, можливо, я помиляюсь. Я й сам не хотів би, аби хтось інший кохав тебе, і водночас я від душі бажаю тобі зустріти людину, яка б щиро покохала тебе, а ти її, — квапливо пояснив збентежений Вей Юй.

— І давно ти так почав думати?

— З того часу, як дізнався, що в мене сухоти. Тоді я й зрозумів, що мені не до снаги зробити тебе щасливою.

Знову сухоти!.. Мей здригнулась усім тілом. Вона відчувала, як чорна тінь туберкульозу безжально відділяє їх одне від одного. Тільки-но Мей зібралася лихим словом вилаяти кляту хворобу, як Вей Юй знову озвався:

— Ще торік я думав інакше. Тоді ми ще соромились відверто говорити про почуття, які переповнювали нас, лише серцями відчували їх. Але в душі кожне з нас страждало, думаючи про нашу спільну долю. Тоді я лише зневажав себе за бідність, нарікав на твого батька, що він не дає згоди на наше одруження. А недавно я прочитав кілька романів, і погляди мої змінились...

— То це звідти бере початок твоя «справедливість»? — з відтіском невдоволення в голосі перебила його Мей.

— Ні. Тільки тепер я дізнався, що, коли кохаєш, не обов'язково володіти об'єктом кохання. Кохати по-справжньому — значить турбуватись про щастя коханого, а свої власні бажання забути...

— Такі красиві слова тільки в романах трапляються, — знову перебила його Мей. Було помітно, що її зовсім не цікавило, про що він говорив, а того, що розумів під словом «володіти», вона навіть не втімила.

— Це не роман, це філософія. Філософія Толстого! — серйозним тоном уточнив Вей Юй. Але завваживши, що Мей не захоплюють такі слова, він похилив голову, і чергова тирада так і не злетіла з його вуст.

На мить запанувала мовчанка. Вперше за час зустрічі тільки зараз вони виразно почули стрекотання цикад, яке долидало з листя платана. Під поривами вітру шурхотіла спідниця Мей. Пучок сонячного проміння повис у кутку альтанки. Насупивши брови, Мей зосереджено дивилася вдалину.

— Для того, що має відбутись у другій половині року, вже встановлено десь? — першою порушила мовчанку Мей. Її погляд швидко ковзнув по обличчю Вей Юя.

У відповідь він похмуро кивнув головою, але трохи згодом, ніби виправдовуючись, додав:

— Це все дядькова затія! Я намагався довести йому, що не можу прогледувати сім'ї, та він і слухати мене не хоче.

— А ти казав йому, що через хворобу не проживеш більше двох-трьох років?

— Не казав. Навіщо марні розмови?

— Коли так, то ти хіба не занастаєш її майбутнього?

Вей Юй збентежено подивився на Мей, не знаючи, що відповісти дівчині.

— Ти просто не кохаєш її. А вона тебе?.. Як же ти можеш так безжально губити людину, яка тебе кохає?

— Всього не передбачиш. До того ж, коли навіть вважати, що людина буде занастаєна, то катом тут — дядько. А я лише меч. Відомо ж, що меч сам не січе.

— Але, коли людина з власного бажання підставляє голову під цей твій меч і меч починає діяти, хіба є цьому виправдання?!

Не дослухавши його виправдання, Мей звернула до альтанки. Не вистачало сил стримувати незрозумілі почуття, які вже давно ворушились у глибині її душі. Почуття ці були невеселі. Вона розуміла, що її брат надто несміливий, пасивний, що він збайдужів до всього і те-

пер намагається за всяку ціну зберегти своє сіре сучасне становище, зовсім не бажаючи ризикувати ним для коханої. Свій маленький особистий спокій він ставив над усе.

Піднімаючись по кам'яних сходах в альтанку, Мей не стрималася і оглянулася. Вей Юй стояв унизу, позад неї, його пригнічений вигляд прикував Мей до східців. Кілька секунд вони дивились одне на одного, потім Вей Юй схвильовано заговорив:

— Я безсила, нікчемна людина. Мей, ти помилилась, покохавши мене. Але тобі відомі мої почуття до тебе. Благаю, не страждай через мене, забудь мене, навіть зневажай. Я поклоняюсь тобі, обожнюю тебе. Дозволь тільки зберегти до тебе любов і в сльозах висловити свою подяку. О! Я все скажу. Я — негідник. Місяців два тому, вночі, мріючи про тебе, я міцно притискав ковдру до грудей. О, я просто звір. Тільки вдень, стоячи біля тебе, я стаю людиною по-справжньому чесною і порядною. Я так ненавиджу себе. Я шукав розради в нових романах і журналах, намагався знайти на їхніх сторінках спосіб, як врятувати тебе й себе. І тепер знайшов його. Мій новий великий ідеал, про який я щойно говорив тобі, вже звільнив мене від страждань, повернув мені те, що я втрачаю разом з тобою. І коли я знатиму, що моя дорога сестриця житиме в щасті й здоров'ї довгі роки, я сам буду вважати себе найщасливішою людиною в світі!

Сказавши це, Вей Юй глянув своїми зажуреними, трохи звуженими очима вдалину, ніби там, за верхів'ям дерев, у червоній заграві призахідного сонця і був той новий великий ідеал, якому він відтепер вручав свою долю, так, ніби там знаходилися милостиві боги, що кликали його до себе, махаючи руками.

Пекучі кришталеві сльозинки покотились у нього з очей. Чи було це звичайним проявом людяності, чи, може, останнім уламком «мирського серця», сам Вей Юй не зовсім це зрозумів. Він лише відчував незвичайну легкість, ніби скинув якийсь тягар із себе.

Прихилившись до стовпа альтанки, Мей стояла замислена і не відповідала. За хвилину обернулася до Вей Юя і стиха промовила:

— Твоє серце я знаю. Але чи повинні ми наші стосунки вважати тим, що називають долею? Ти заспокойся, я цілком зрозуміла тебе. Тільки прошу більше не говори про справедливість. У мене є свій ідеал. Я ніколи не пристану на те, щоб стати полонянкою! Ну, вже пізно. До побачення, брате Вей Юй!

Повернувши голову, вона ще раз зміряла його поглядом і, обминаючи галерею, що вела від альтанки ліворуч, рішуче пішла геть. Та кроків через десять зупинилась і, звертаючись до Вей Юя, який повільно плентався слідом за нею, промовила:

— Я теж хочу прочитати ті книги й журнали, про які ти говорив. Принеси їх мені додому!

Дихнув свіжий вечірній вітерець. Під його повітом затріпотіли поли блузки, з-під якої було видно блідо-рожеву сорочку.

Мов легка хмаринка, опалена червоними променями призахідного сонця, заслала вона, затуманила очі Вей Юя, і у нього в жилах заструмувала кров. Він рвонувся до Мей і мало не вдарив її своїми грудьми. Але нараз стямився і зупинився. Розгублені кивнувши головою, він покvapливо звернув на бокову доріжку й побіг.

Сповнена неясними переживаннями, Мей поверталася додому. Образ Вей Юя в її серці почав трохи потьмарюватись. Вона завжди вважала, що напрочуд добре знає його,— тепер зрозуміла, що помилилась. Якісь чудернацькі книги змінили її брата.

Яким же він став?

Цього Мей не могла сказати. Вона лише відчувала, що якийсь незнаний дух вселився в нього: своїми думками і вчинками Вей Юй відрізняється від інших людей, навіть від неї самої. Він став ще більше несміливий і такий байдужий до всього, що його можна було прийняти за людину, майже нездатну виявляти будь-які людські почуття. Але це було не зовсім так. Під боязкістю в ньому тепер крилася сміливість і рішучість, яких раніше йому бракувало, а під байдужістю до проявів людських пристрастей палало щире бажання пожертвувати собою задля щастя інших.

Тільки в однім Мей все ще була твердо впевнена: Вей Юй був відвертий з нею і щиро кохав її. Це приносило їй безмірну втіху, і вона ладна була, наслідуючи Вей Юя, сказати: навіть коли власне твоє майбутнє буде зовсім безрадісним, ти згадай, що була на світі людина, яка всім серцем кохала тебе, і тоді твоє життя виявиться прожитим не даремно!

Такі міркування певною мірою скрашували одноманітне життя Мей. Водночас її допитлива натура змусила її швиденько пробігти очима всі книги й журнали, які їй приніс Вей Юй. Вона з жадібністю прагнула якнайскорше пізнати тасмничий дух перетворення Вей Юя.

Бурхливий патріотичний рух, що розгортався довко-

ла, не викликав у неї ніякого зацікавлення, — на все це вона дивилась очима сторонньої людини. Тільки слова: «В крамницях розшукують японські товари», — іноді завадали їй прикrostі. Та, згадавши прийнятну постанову, ніколи не погоджувалась на те, щоб стати полонянкою, вона заспокоювалась і приходила до висновку, що японські товари в крамниці її двоюрідного брата зовсім її не стосуються.

Мей, як і раніше, вважала, що сам могутній рух, який бурхливо наростав і встиг уже сколихнути весь світ, зовсім її не обходить.

Проте патріотичний рух за бойкот іноземних товарів поступово набирив нових форм. Студенти педагогічного інституту, найвищого учбового закладу міста, почали вигукувати зовсім нові, нечувані раніше слова: «За вільні громадські стосунки між чоловіком і жінкою!»

Що це? Вона пам'ятала, що в журналах, які їй припис Вей Юй, зустрічалось щось подібне, але тоді вона не звертала на нього уваги. За вказівкою Вей Юя вона лише прочитала низку статей, в яких ішлося про Льва Толстого. Романи теж були написані Толстим, та хоч Мей уже двічі з великим захопленням прочитала ці книги, там жодним словом не згадувалося про «вільні громадські стосунки». З цікавістю й надією почала вона знову перегортати сторінки книг.

Якось, коли Мей поверталася зі школи, її увагу привернула вітрина одної з книгарень, заставлена рядами журналів у привабливих обкладинках, які, мов брати, були споріднені спільним для всіх словом «новий». У змісті, надрукованому на обкладинках, вона помітила заголовки на зразок: «Культ людодства».

З радісним подивом Мей розглядала журнали, на жаль, у неї не було з собою грошей. Коли ж наступного дня, йдучи до школи, вона навмисне зайшла до книгарні, щоб купити їх, потрібних їй журналів уже не було. В лихому пастрої увійшла вона до класу, не маючи аніякісінького бажання слухати лекції. Вона замарилась, і, немов уві сні, перед нею постала картина: велетенська бурхлива хвиля морського прибою з страшним шумом розмиває і виносить на берег всю гнилизну старого. Вона подумала, що навколишній світ давно вже сповнений подихами нового, яке ще не встигло дійти сюди, до них. А коли б це нове і дійшло сюди, воно все одно не потрапило б їй до рук. Мей похмуро оглянулася довкола, в душі зневажаючи всіх цих лінивих, тупоголових і товстошкірих учениць.

Раптом її погляд упав на Сюй Ціцзюнь, яка сиділа неподалік від неї. Дівчина крадькома проглядала журнал, схожий на ті, які Мей бачила вчора.

Під час перерви Мей хутко підбігла до Сюй і, зазирнувши з-за її спини, побачила, що та тримала саме ту коштовність, яка так несподівано вислизнула в неї з рук.

— Ніколи б не подумала, що ти купиш цей журнал!— здивовано вигукнула Мей.

Нахилившись, вона сперлася на плече Сю Ціцзюнь, ніби їй справді були вони давніми подругами. Дівчина обернулася і, глянувши на Мей жвакими чорними очима, промовила усміхаючись:

— Хіба у нас тут теж продавали? А мені брат прислав з Пекіна.

Знайомі лише здалеку, вони зразу ж повели дружню розмову. Якась невимовна, але цілком усвідомлена сила звела їх до купи. В їхній поквалітій розмові Мей знову почула багато нових, не знайомих їй слів. Хоч значення цих слів вона ще не зовсім розуміла, та кожне з них радувало її, збуджувало до краю. Дівчата так захопились, що навіть не чули дзвоника на урок.

Повертаючись зі школи, Мей тримала під пахвою паку літератури. Це були нові журнали, що їх вона взяла в Сюй почитати. Ноша виявилась досить важкою, але на її ході це не позначилось. Мей відчувала, що зовсім новий, невідомий світ відкривається перед нею, і коли вона ввійде в цей світ, для неї засяє щастя.

Потяг до нових ідей і поява нової приятельки змусили Мей на якийсь час забути про свої власні клопоти. Щоранку вона йшла до школи і тільки надвечір, неохоче розлучаючись з Сюй, поверталася додому. У школі вони стали головною темою пліток, і натяки на їхню дивну закоханість чулися дедалі частіше.

Наближались літні канікули, вже були встановлені дні іспитів, але Мей і Сюй, захопившись новими книгами та журналами, розкладали перед собою підручники лише для того, щоб не привертати уваги вчителів.

Під впливом Вей Юя Мей захопилася творами Толстого. Сюй же, мабуть, більше віддавала перевагу Ібсенові: розмовляючи з Мей, вона часто повторювала це прізвисьце. Під час розмов обидві подружки ставали ніби взірцем живого наслідування Толстого та Ібсена. Насправді ж вони не зовсім розумілись на тому, що проповідували ці великі мислителі, досить невиразно уявляли собі їхні теорії і навіть багато в чому помилялись. Але і та, і та були згодні в одному: Толстой і Ібсен несуть з собою

щось нове, отож ними варто захоплюватись. Спільна віра в нове робила дружбу Мей і Сюй ще міцнішою.

Екзамени скінчились. Першого липня, коли учениць відпустили на канікули, раптом захворів батько Мей. О восьмій годині вечора він повернувся додому напідпитку, а о десятій почав скаржитись на біль у животі, потім став блювати. Старий сам написав рецепт, за яким в аптеці приготували ліки, але вони не зарадили йому.

Цілу ніч Мей просиділа біля ліжка хворого. Від нервового збудження думки плутались у голові. Тільки на світанку батькові ніби трохи полегшало. Але через півгодини він почав лаяти сина за нешанобливе ставлення до нього і, важко дихаючи, схопився з ліжка й заявив, що розшукає його і віддасть до суду за неповагу.

Мей і служниці довелося силоміць покласти хворого в ліжко. Так вони морочились аж до восьмої ранку, відтак старий вгамувався і почав просити, щоб до нього покликали лікаря.

Опівдні, коли батькові стало краще, Мей повернулась до своєї кімнати, щоб трохи спочити. Та тільки-но вона склепила стомлені повіки, як згряя думок здійнялася в голові і, мов на хвилях, почала колисати її.

Вона згадала, що Сюй сьогодні виїхала в Чунцін, додому. Коли ж прибудуть книги, що їх вона обіцяла прислати звідти? Чи вдасться їй прочитати за час канікул ті з них, які вона намітила? Їй хотілося, щоб батько якомога скоріше видужав. Дивно, що ось уже тиждень, як Вей Юй не з'являється у них в домі.

Роздумуючи над усім цим, вона переверталася з боку на бік, притискаючи палаючі щоки до холодної циновки. Крізь сон їй чулося щебетання пташок на дереві під вікном, з передпокою долинав голос і метушливе тупання служниці Чжоу. Наостанку їй здалося, що десь над її вухом невпинно дзижчить велика муха.

— Пан Лю приїхав.

Ця фраза, що вихопилась із загального дзижчання голосів, вивела Мей із стану забуття. Вона широко розплющила очі і глянула перед себе. Біля ліжка стояла, хихикаючи, дівчинка — служниця Чуньер.

Насупивши брови, Мей невдоволено кивнула головою, ніби кажучи: «Облиш мене», — але зараз же відвернулась і удала, що спить. Вона вже давно побоювалась, що Лю може прийти. Взагалі, їй хотілося, щоб хтось завітав до них, розігнав її нудьгу. Яка б рада вона була тій людині, аби тільки це був не він!

Сон мов рукою зняло. Нараз, ніби щось пригадавши,

Мей схопилася з ліжка і підбігла до дверей, щоб замкнути їх. Але передумала і залишила двері причиненими. Потім підійшла до вікна, сіла на стілець і рішуче промовила: «Хіба він посміє?»

Годинник у животі негра показував рівно третю. Липневе сонце припікало так, що в духоті тонули всі навколишні звуки. Тільки з платана, що ріс під вікном, чулося набридливе цвірчання цикад.

Несподівано рипнули двері. Мей, ніби злякавшись, підвела очі. До кімнати просунулося лице Чуньєр з товстогубим роззявленим ротом і зразу ж зникло.

— Чуньєр!

Владний оклик Мей змусив дівчину ввійти. Вона злякано зупинилась посеред кімнати, її смішні товсті губи були напіврозтулені, ніби вона хотіла засміятись, але не наважувалась.

— Пан Лю пішов?

— Пішов.

— Батько ще спить?

— Ні. Вони про щось довго розмовляли з паном Лю. Спочатку ваш батько був веселий, а потім почав гніватись.

Мей похнюпила голову і замислилась, відчуваючи щось недобре. Вона дивилася на розповніле лице Чуньєр з певним недовір'ям. Знала, що це хитре бісеня не буде їй брехати, але, можливо, цього разу дівча висловлювало лише свої здогадки. Ніби вгадавши сумніви Мей, Чуньєр наблизилась до неї і стиха додала:

— Зять Лю сказав нашому панові, що треба, мовляв, скоріше відгуляти весілля з молодого панною, тоді старий пан перейде жити в дім пана Лю, і якщо вашому батькові коли-небудь серед ночі знову зробиться зле, то вже йому не буде чого боятись... Тітка Чжоу сказала мені, що наступного місяця у нас буде весільний бенкет.

— Замовкни!

Мей змінилась на обличчі, але намагалася удати, що їй усе це байдуже. Вона пильно подивилась на Чуньєр, так, ніби прагнула вивідати, що в її словах правда, а що вигадка. Потім, гірко посміхнувшись, спитала:

— А що старий пан відповів?

— Він дуже зрадив, але потім,— не знаю вже, що там сказав йому пан Лю,— почав сердитись. Він знову ляв бунтарів-студентів, називав їх черепахачими виродками і докоряв властям, що вони не звертають на це уваги.

Мей заплющила очі і холодно посміхнулась. Кинув-

ши: «Годі базікати!», вона відпустила Чуньєр і, схиливши голову на руки, глибоко замислилась. Вона згодувалась, що міг сказати «зятьок Лю». Але чи справді батько згодився справити весілля наступного місяця? Тривога охопила її. Хоч вона вже придумала спосіб, як реагувати на це, все ж ніяк не сподівалась, що сумний кінець цієї справи так близько.

Батько спав цієї ночі спокійно і вранці прокинувся майже зовсім здоровий. В розмові з ним Мей вивідала всі подробиці того, що непокоїло її. З нотками обурення в голосі батько говорив:

— Тільки-но мене підкосила недуга, всі почали думати, що я ось-ось помру. Юйчунь гадає, що без зайвої мороки може одержати тебе. До біса завбачливий хлопець! Все розрахував. А я проживу ще кілька років! Подбаю, щоб твоє життя було влаштоване як слід. Студенти так бешкетують, що навіть важко сказати, які збитки може мати Юйчунь. Почекаємо, поки його становище стане міцнішим, тоді ти перейдеш до нього, і я, звичайно, буду почувати себе спокійніше. Юйчунь добре говорить: я старий, часто нездужаю, отож, коли ми, не зволікаючи, справимо весілля, він одразу зможе забрати мене і весь час про мене турбуватиметься. Ха! Ще мені бракувало, щоб я, лікар Мей, жив за рахунок дочки!

Мей у душі сміялась. Вона зрозуміла прихований план батька: маючи намір віддати її заміж за Лю, він хотів видурити в того якнайбільше грошей. В цю мить їй згадалося те місце з журналу, де засуджувався «шлюб з розрахунку». Втім, зміркувавши, що батькове бажання якнайкраще відповідає її «планові поступових дій», Мей навіть певною мірою зраділа.

— Принаймні слід почекати, поки я не закінчу школу,— висловила свою думку Мей і поспішила покинути батька.

«Про те, що нас чекає попереду, поговоримо потім, а зараз займімося краще тим, що під руками!» — уже в своїй кімнаті подумала Мей. Вона взяла номер «Щотижневого огляду», що його залишила їй Сюй, і заглибилася в читання.

Не встигла Мей пробігти очима сторінку, як у передпокої почулися голоси. Відклавши журнал, вона вийшла з кімнати. У коридорі, біля батькової опочивальні, стояв стрункий юнак у військовій формі. Це, звичайно, був Вей Юй. Він прийшов провідати хворого і zarazом попрощатися перед від'їздом.

— З дядьком я вже попрощався. Завтра від'їжджаю

до Лучжоу,— швидко пробурмотів він, і в його очах, які пильно дивилися на Мей, заблищали сльози.

Мей примусила себе посміхнутись і, як належало господині, запросила його до кабінету. Це була невеличка прибудова. Ще тоді, коли хазяїн займався лікарською практикою, тут була приймальня для хворих, потім кімнату тимчасово перетворили на домашній клас, а останнім часом нею зовсім не користувалися. В кімнаті панували чистота і порядок, але на всьому було помітно сліди запустіння. Не бажаючи, щоб хто-небудь потурбував їх, Мей згадала про цей кабінет.

Вже через десять хвилин вона знала, що полк Вей Юя вирушає в Лучжоу і, можливо, братиме участь у боях. Їй також стало відомо, що Вей Юя підвищили в чині і тепер він уже лейтенант. Мей нетерпляче слухала неквапливу розповідь Вей Юя, а в самої в голові снувалися десятки запитань, з якими хотіла звернутися до нього.

— Це сталося тому, що багато полкових писарчуків, почувши про близькі бої, попросились у відставку; тоді мені й присвоїли нове звання,— розповідав Вей Юя.— Я, звичайно, воювати нездатний, але, гадаю, що не дуже й полохливий. Уб'ють — що ж, так тому й бути, а коли пощастить залишитися живим, може, почну видужувати. Мені здається, не треба тільки занепадати духом. Ти поглянь, сестрице, сьогодні я у військовій формі! Або я зовсім видужаю, або помру! В цьому моя сміливість і всі мої надії. Проте, найімовірніше — це смерть. Якщо трапиться поразка, здорові ще втекти можуть, а такі, як я...

Несподівано Вей Юя замовк. Хоч він відчував, що залізна правиця «долі» вже давно міцно стискає його, проте недавно прочитані нові книжки самі собою стримали його від повторення давно відомої фрази, яка вже була готова злетіти з вуст.

Ніяковіючи, він опустив очі, але за мить його погляд уже пильно оглядав кімнату. О! Тут усе так, як було десять років тому! Картини минулого раптом воскресли в його серці: тоді ще живі були його батько й мати, а він разом з Мей вчив уроки в цій кімнаті за одним столом. Скільки разів вони тоді гралися в «сватання»! Саме тоді двоє маленьких сердець, ніби клей і лак, почали липнути одне до одного. А тепер, хоч серця й залишились у них ті ж самі, та обставини змінилися. Він змушений визнати могутність дійсності і заглушити в собі ті ніжні почуття, які зв'язували їх протягом десяти років. Сльози нестримно котились у нього з очей.

Мей була далеко від подібних переживань. Набравшись терпіння, вона чекала, коли Вей Юй замовкне, і, відчувши, що більше він не продовжуватиме, почала випитувати його:

— І коли ви повернетесь? Хіба писарі теж повинні бути на передовій? До Лучжоу, мабуть, треба діставатися днів десять? А коли доведеться пересуватися сушею, то хіба не можна найняти паланкін?¹

Цей потік запитань спрямував думки Вей Юя в інше річище. Не зводячи погляду з Мей, він роздумливо відповів:

— Про військові справи нічого певного сказати не можу. Прибудемо на місце, а там, можливо, й воювати не доведеться. Зараз про це ніхто нічого не знає. А коли й випадє нам вступити в бій, мене, звичайно, на лінію вогню не пошлють, а в разі поразки, коли треба буде рятувати життя втечею, чоловікові не завадило б мати пару прудких ніг. Мені здається, що краще вже, щоб куля влучила на передовій!.. Коли повернемось? На це відповісти ще важче.

Запало коротке мовчання. Закохані лише дивились одне одному у вічі. Нарешті Вей Юй сумно кивнув головою й закінчив:

— Цього року ми, мабуть, розлучимось назавжди... Хочу побажати тобі, сестрице, спокійного й радісного майбутнього.

Ніби усвідомивши все, Мей теж усміхнулась і зразу ж перейшла на поважний тон:

— Я палко бажаю, щоб вам довелося вступити в бій у Лучжоу. Від щирого серця хочу, щоб ви здобули перемогу, і певна, що ви неодмінно переможете. Я вірю, що цим якраз і буде закладено чудову основу для хорошого почину. Тоді все, все піде геть інакше. Як мені хочеться, щоб це сталося!

Привітно усміхнувшись, Мей рішуче підвелася, всім своїм виглядом виказуючи мужність дівчини, яка проводжає на фронт коханого.

Нараз, щось пригадавши, вона лукаво глянула на Вей Юя і тихо спитала:

— До кінця цього року ви, мабуть, не повернетесь. Як же буде з твоєю справою?

Вей Юй встав і, обсмикуючи мундир, відповів:

— Поки я не повернусь, вони нічого не почнуть

¹ Паланкін — спеціальні ноші, які використовувались як засіб транспорту.

робити. Хіба що переправлять її до Лучжоу. Але ще невідомо, чи залишусь я потім у Лучжоу. Хто може завбачити хід воєнних подій?

Дужим поривом вітру розчинило засклені двері. За ними було видно невеличкий дворик з клумбою, порослою свіжозеленим мохом. Біля клумби валялися старі череп'яні вазони для квітів, з яких у всі боки стирчав бур'ян. Трохи збоку росло кілька стебел бамбука.

Мей машинально підійшла до дверей і зачинила їх. Обернувшись до Вей Юя, який уже стояв біля порога й збирався йти, вона засміялась. У цьому сміхові відчувалось і сердечне взаєморозуміння, і заспокоєння, і радість, і надія.

Розділ третій

Швидко промайнули літні канікули.

Після дощу повіяло вечірньою прохолодою. Прозорі краплі дощової води, мов намистинки, одна за одною спадали з листя бананового дерева. Під каменем, що лежав неподалік платана, ворухились дощові хробаки.

Схилившись над бамбуковою скринєю, Мей виймала звідти підручники та конспекти, за які протягом п'ятдесяти днів ані разу не бралась.

Біля вікна у плетену кріслі сиділа юна дівчина. На ній була біла, з легкої тканини, сукня, оздоблена зеленими скляними гудзиками, голубі шкарпетки та жовті шкіряні черевики. На обличчі, яке здавалося квадратним, пломеніли жваві очі. У вигинах не дуже густих брів чайлась уся неповторність жіночої краси, а лінії по боках рота, навпаки, відтіняли щось чоловіче і надавали обличчю поважного виразу.

Чорне, коротко підстрижене волосся, розділене проділом, спадало з голови м'якими пасмами, наполовину закриваючи вуха.

Це була подружка Мей — Сюй Ціцзюнь. Тримаючи в руках паперове віяло, Сюй тихенько обмахувалась ним, час від часу роблячи два-три помаху в напрямі Мей, котра поралася біля скрині.

— Кажеш, я поглядшала? Можливо. Живеться мені весело, тужити нема за чим! Хіба тільки, коли чекаєш від тебе книг чи листів, тоді здається, що помреш від нетерпіння,— випалила Мей, тримаючи в руках зшиток з надрукованими на ротаторі лекціями.

— А мені, правду кажучи, просто совісно. Пробай-

дикувала всі канікули і жодної книжки не дочитала до кінця. Старший брат не раз казав мені, що зачитуватися книгами не дуже корисно. Треба навчитися спостерігати і думати своєю головою. Це буде значно корисніше. Наслухавшись його, я зовсім розледащіла. В розмовах так і пролітали день за днем. Але, подумавши гарненько, я зробила висновок, що в таких людей, як мій брат, вже закладені деякі основи, і їм, звичайно, нема потреби читати все. Вони і так знають, куди спрямувати свої очі і про що думати головою. А я? Тут не може бути нічого спільного! Маю я рацію, Мей?

— Цілком згодна з тобою!

Випроставшись, Мей полегшено зітхнула й відсунула скриню ногою до стіни. Підійшовши до Сюй, вона сперлась рукою на бильце крісла і почала уважно розглядати коротко підстрижене чорне волосся подруги.

— Ціцзюнь, у Чунціні багато підстрижених жінок?

— Не дуже. Брат наполягав, і я підстриглась. А мати жалкувала; вона казала, що коли приїду в Ченду, усі почнуть сміятись з мене. А в Чунціні люди справді культурніші, там віяння нового, передового відчувається значно більше, ніж тут, у нас.

Звичним жестом Сюй пригладила зачіску і, підвівши очі, глянула на Мей. Погляди їх зустрілись. Раптом, щось пригадавши, Сюй засміялась.

— Коли я оце входила до вас, мені зустрівся якийсь чоловік. Ваша Чуньєр назвала його «зятьок Лю». Чи це не твій жених часом? Ти нічого про це не розвідала.

Мей тільки кивнула головою. Важко було зрозуміти, що, власне, означає така її відповідь.

— Чи не той толстовець, про якого ти часто говорила? Вей... Вей Юй? Він і є? — наполягала Сюй.

— Ні! — коротко відповіла Мей і, різко повернувшись, задивилася у вікно. Невеликий вузлик скрученого волосся захитався перед очима Сюй, розливаючи піжні пахощі троянди.

— Але, сестрице Ціцзюнь, чого ти знову повернулася сюди? Адже твій брат хотів, щоб ти поїхала вчитись до Нанкіна? — з притиском у голосі запитала Мей, обертаючись до Сюй.

— Атож, спочатку у нас справді була така розмова, але потім, довідавшись, що в новому навчальному році і в нашій школі будуть нововведення, він передумав: нехай усе залишиться так, як є. В цьому році у нас-таки стануться переміни, Мей. Запросили кількох нових викладачів, з якими вчився мій брат.

Далі розмова пішла про школу. Дівчата пожвавішали і, перебиваючи одна одну, весело щебетали про радощі шкільного життя, які на них чекали.

В кімнаті з обклеєною шпалерами стелею то дзвінко переливався сміх Сюй, то ніжно дзюрчав голос Мей. Потім вони замовкли і, зберігаючи в кутиках уст тінь усмішок, дивилися одна на одну.

— Мей, твій двоюрідний брат Вей Юй все ще в Ченду? — запитала Сюй, повертаючись знову до теми перерваної розмови.

Цього разу Мей вже не обмежилась короткою відповіддю. Мабуть, радісні надії, які спалахнули в ній, вселили в її душу бадьорість, і вона врешті-решт, правда, в загальних рисах, розповіла подрузі історію життя Вей Юя. І хоч у цій історії не було нічого особливого, проте щось невимовно близьке змушувало Сюй зберегти її в своїй пам'яті.

— Хто ж тоді той, кого Чуньєр назвала «зятьком»? — наполегливо допитувалася Сюй.

— Про це, любя моя... сама незабаром дізнаєшся. Мені не так щастить у житті, як тобі, тож про мої справи нелегко говорити. Як згадаєш, то й жити на світі не хочеться. Намагаюсь навіть не думати про них. Отож про справи поговоримо згодом, а поки що буде краще, як ми просто йтимемо шляхом, який нам вказує доля, — гірко зітхнувши, промовила Мей. Потім взяла в подружки паперове віяло й енергійно замахала ним перед обличчям.

— Он як! Але ж не можна жити, не маючи ніяких планів на майбутнє!

Висловивши таку сентенцію, Сюй припинила допит. Темно-синя сутінь вечора вже почала просочуватися крізь листя банана за вікном. Голосніше задзижчали комахи. Подруги обмінялися ще кількома фразами, і Сюй, розпрощавшись, пішла.

Почуття розгубленості, яке на мить охопило Мей, вже минуло, і тепер до неї повернувся попередній настрій.

Рожеві мрії, що зародилися в Мей місяць тому, коли Вей Юй заходив прощатись, давно розвіялися. Ні в яких боях брати участі йому не довелось, і він, як і раніше, жив буденним життям писаря. За цей час вони обмінялися лише трьома-чотирма листами, в яких сповіщали про останні події та розшитували одне одного про здоров'я. Надій на будь-які перемини в їхньому майбутньому не було. Тому слова Сюй про якісь плани на майбутнє здалися Мей просто не вартими уваги. Про які там «плани на майбутнє» може йти мова?

Мей давно переконалась, що вдаватися до пустих мрій про майбутнє нема рації, тому й далі трималася вивіреного принципу: «Іти тим шляхом, який указує доля».

У школі знову почалися заняття, і це стало «сьогоднішнім днем» для Мей. Всі її думки тепер були спрямовані на те, щоб опанувати цим «теперішнім». Як і говорила Сюй, на зміну розміреному спокою шкільного життя прийшли нові часи. В перший же день навчання довгокоса директриса Цуй з незвичайним піднесенням виголосила коротеньку промову:

— В той час, коли ми боролися за повалення маньчжурської династії Цін, всі члени нашої партії — і чоловіки, й жінки — віддавали свої сили цій боротьбі. Чоловіки-революціонери стріляли з револьверів, кидали бомби, а жінки-революціонерки потай доставляли їм зброю. Якщо тепер ми бажаємо по-новому перебудувати Китайську республіку, нам також треба діяти спільно, як і в дні повалення династії Цін. Зараз дехто почав вигукувати: «Визволимо жінку!» Але я хочу заперечити: жінка не повинна чекати, доки її визволять, вона сама здатна прокласти собі шлях!

Слова директриси глибоко запали в серце Мей. Потім один за одним виступали нові викладачі. Все було таке дивне, ніколи не чуване, що п'янило, мов чудове вино.

З холодним трепетом у душі сиділа Мей того дня на уроках. Мову й літературу викладав новий учитель. Лекцію він читав такою ж простою розмовною мовою, якою були написані й журнали, що, мов брати, були споріднені словом «новий».

Новий учитель викладав і історію. Стоячи на кафедрі, немов на трибуні, він приголомшував клас незвичними словами «соціальний прогрес» та «людські відкриття».

З небувалим захопленням Мей прислухалася до всього.

За два тижні школа неспізнанно змінилася. Було створено учнівську спілку, часто відбувалися збори. Готувались організувати новий драмгурток, випускати на склографі друкований тижневик. Читання романів уже не вважалося порушенням шкільних правил. Навіть навпаки, вчитель мови й літератури сам заохочував до цього. Атмосфера незвичайного піднесення запанувала в школі.

Трохи більше як за місяць почався рух «за підрізування кіс». Велася ця кампанія вже давно, але саме тепер вона досягла найвищого рівня. Кілька активісток з учнівської спілки підстриглися першими, потім вони майже силоміць почали схилити до цього й інших. Така

ж доля спіткала й певеличкі коси Мей. Весело сміючись, Сюй розчісувала волосся своїй подрузі, роблячи їй на голові рівний проділ.

В легенді якогось далекого від цивілізації племені говорилося, що волосся — це уособлення щастя людини, а Мей же, навпаки, мала через волосся самі лише неприємності.

Увечері, побачивши дочку підстриженою, батько насупив брови і назвав її «великою бунтаркою». Втім, після того, як Мей коротко розповіла, як це сталося, він заспокоївся і почав жартувати:

— Дочка обернулася на сина... Не так уже й погано. Шкода, що вона не може замінити сина в усьому.

Але вже через кілька днів тон шановного лікаря змінився. Всі його розмови тепер починалися й кінчалися стриженою головою Мей. Він уже не обмежувався добродушним бурчанням, а твердив одне: важко стало відрізнити дівчину від хлопця, а це неодмінно призводить до глузувань і таке інше.

Мей тільки посміхалась, слухаючи батька. Вона добре знала, що батько любить поговорити. Куди більше їй дошкуляли вуличні гультяї. Щодня по дорозі до школи і назад її переслідували кілька підлітків, підозрілих на вигляд.

Спочатку вони тільки здалеку кричали: «Погляньте, школярка стрижена!», а потім услід їй уже летіли й брутальні вигуки. В місті було дуже мало підстрижених дівчат. Шкільні подружки Мей, які теж повідрізували коси, жили в гуртожитку і досить рідко з'являлися на вулицях.

Кілька дорослих гультяїв, які вже остогидли Мей, мов гірка редька, постійно супроводили її, оточивши, мов ескорт. Все місто говорило, що є, мовляв, така собі стрижена чарівна «панночка Мей», яка привертає до себе увагу чоловіків, і ті щодня чекають її на перехрестях таких ось і таких вулиць.

Ці плітки викликали у Лю Юйчуня та старого лікаря Мей правдивий гнів. Якось увечері, задалегідь порадившись із своїм майбутнім зятем, батько звернувся до дочки з такими словами:

— Гадаю, твоє весілля краще відгуляти раніше, тобто наприкінці зими. Часу залишилось небагато, отож нічого тобі ходити до школи.

Мей остовпіла від подиву. Дивлячись на батька, вона нерішуче спитала:

— Але ж улітку наступного року я кінчаю школу.

Хіба ти сам не казав, що варто почекати до закінчення навчання?

— Все це говорилося колись. Та й, зрештою, скінчиш ти школу чи ні — яке це має значення? Твій старший брат он закінчив університет в Америці, хіба не гучна назва, а чи була від цього якась користь для сім'ї? — І старий знову заходився сипати прокльони на синову голову, немов той банкрут, що ганьбить своїх боржників, а тим часом власних боргів не бажає визнавати.

— Брат, звичайно, повівся з тобою зле. Та все ж батьки, даючи освіту дітям, роблять це для того, щоб ті стали на власні ноги, а не сподіваються, що вони платитимуть їм борг, — не стрималася Мей, щоб не скористатись із нової думки, яку недавно почувала.

— Гм! Постривай, станеш матір'ю, не те заспіваєш! А зараз досить! Незабаром сім років, як ти ходиш до школи. Але завтра ти туди не підеш!

— Сподіваюсь, тато пам'ятає, що давав мені на це дозвіл!

— Що було — те відгуло, а що є — те є. Не вчись у свого брата і не доводь свого батька до гніву.

— Як це я можу не брати до уваги батькових слів? Залишився ж один рік. До того ж ти сам казав, що треба почекати, поки становище Лю стане надійнішим, а потім уже й про одруження можна буде говорити. Чому ж ти зрікаєшся своїх слів? У Шанхаї і Ханькоу бойкот японських товарів посилюється, та й у нас у місті теж дуже неспокійно. Як же ти не подумав про це?

Було помітно, що старий лікар завагався. Нарешті, ніби здаючись, він сказав:

— Власне кажучи, день твого одруження ще не призначено, та й я ще не готувався до весілля. Побалакаємо про це згодом. Але до школи я більше не дозволю тобі ходити! Не дуже приємно слухати те, що люди базікають.

— Що ж вони базікають?

— Наче сама не знаєш? Накликала на себе поговорі кучою зачіскою, мов у буддійської черниці...

Мей тільки руками розвела. Так ось у чім головна причина! І тут вона пішла в атаку. Докладно пояснила батькові всю безглуздість подібних пліток, потім додала, що якби вона бодай якийсь час пожила в гуртожитку і не показувалася щодня на вулиці, усі ці балачки самі собою відпали б. Після тривалої розмови старий нарешті погодився з доводами дочки.

Коли Сюй дізналася про причину несподіваного переселення Мей до гуртожитку, вона дуже обурилась і

стала настійно вимагати, аби та дотримувалася двох дружніх порад: поставила собі мету в житті і готувала себе до майбутнього. Сюй безжально критикувала подругу за її схильність до «теперішнього», за схильність, яка, по суті, межує із звичним «живи, як живеться».

Мей лише посміхалась у відповідь. Якщо вже говорити про життя, то ще півроку тому в неї була мета, тепер же все рішуче перемінилось. Вона зрозуміла, що «непротивленство» Вей Юя було тим задурманюючим засобом, до якого вдаються слабовільні люди, щоб виправдати себе. Звичайно, вона все ще поважала брата за щирість і, мабуть, не переставала й кохати його, але це кохання вже було не таким, як перше, а хіба що проявом жалості до нього.

Останній лист Вей Юя був наскрізь перейнятий песимізмом, і це її глибоко вразило. Мей зрозуміла, що її «перше кохання» ще в пуп'янку було приречене на сумний кінець. Водночас сама лише згадка про неминуче одруження з Лю Юйчунем породжувала в її душі почуття огиди. І все ж не досада за «занапащене кохання», а певність того, що її намагаються покорити, зробити полонянкою, зводило між нею і Лю Юйчунем нездоланий мур ненависті. З самого початку вона вважала, що Лю Юйчун нездатний шанувати її, як жінку, не зможе покохати її задля її власного щастя. Саме тому вона ставилася до Вей Юя із дедалі глибшим дружнім почуттям.

Перебуваючи під владою таких складних переживань, Мей просто не могла собі уявити, яка в неї мета життя. В такому настрої годі було й говорити про будь-яку підготовку до «майбутнього». Їй залишалося хіба що задовольнятися «теперішнім».

Атмосфера бурхливого життя в школі не давала Мей змоги поринути в свої мрії. А дні летіли хутко один за одним, наближаючи Десяте жовтня¹.

У школі до цієї дати вирішили підготувати п'єсу. Зупинилися на «Норі», але ніхто не наважувався взятися за одну з жіночих ролей — фру Лінне. Учасниці недавно організованого драмгуртка відмовлялися від цієї ролі. Сама лише Мей не брала участі в роботі гуртка, але, почувши розмови дівчат, не стрималась і сказала:

— Сестрице Чжан, ти завжди з таким піднесенням граєш у виставах, чому ж тепер, тільки через те, що тобі

¹ Свято річниці революції 1911 року, коли було повалено владу маньчжурської династії Цін.

не сподобався образ фру Лінне, ти так спокійно жертвуєш можливістю виступити на сцені?

— На будь-яку іншу роль я згодна, тільки не на фру Лінне! Вона покохала, потім розкаялась; стала вдовою, а тоді знову вийшла заміж! — обурена Чжан уперто підвела голову.

— Виходить, ти засуджуєш вчинки фру Лінне? А мені здається, що саме вона краща за всіх у п'єсі! Вона належить до тих жінок, які контролюють свої почуття. Коли фру Лінне відмовила Кrogстадові і вийшла заміж за Лінне, то зробила це тому, що той був багатий і міг забезпечити її матір та молодших сестер. Саме для їхнього щастя вона пожертвувала собою. І коли згодом все-таки наважилась стати до шлюбу з Кrogстадом, це було викликане лише бажанням врятувати Нору. Ні, вона по-справжньому смілива й рішуча жінка!

— Якщо ти так розхвалюєш її, то можеш грати сама! — із стриманою злістю кинула Чжан.

Дівчата, що оточували їх, жваво загомоніли. Мей весело розсміялась і не стала відмовлятися. Питання було остаточно вирішене. Як тільки Мей згодилась грати роль фру Лінне, підготовка передсвяткової вистави пішла на повний хід.

Завдяки цій пригоді Мей ґрунтовно ознайомилася з «Норою». Спочатку Нора подобалась їй, та незабаром вона дійшла висновку, що й ця жінка не відзначається якимись особливими рисами. Дізнавшись, що чоловік вважає її «іграшкою», вона вирішила покинути його; чи можна вважати це чимось незвичайним! Мей розуміла, що в грудях у Нори б'ється таке ж саме серце, як і у всіх інших жінок. Життя загнало її у безвихідь, і Нора, покладаючись на свою жіночу привабливість, вирішує, що зможе вибратися з біди; вона вдається до ніжностей та лестощів, щоб потай від чоловіка позичити в лікаря Ранка грошей. Та коли відчула, що її хитромудра гра загрожує перейти в щось серйозніше, вона злякалась. Всією душею Нора відчуває, що вона лише «особа жіночої статі», і все ж, щоб урятувати людину, вона не наважується поставити на карту свою стать. Фру ж Лінне, навпаки, нічим не схожа на неї. Двічі вона не зупинилася перед труднощами, задля порятунку інших поступалася своєю жіночою «природою». Це жінка, яка забула про те, що вона — «особа жіночої статі»!

Такі погляди пустили глибоке коріння в серці Мей, яке почало там розростатись, впливаючи на перебіг її життя. Своє «одруження» вона поступово перестала вва-

жати чимсь важливим і заходилася готуватись до служіння величній справі, хоч обриси її уявляла собі ще досить невизначно.

Незадовго до зимових канікул з'явився Вей Юй. Штаб його полку несподівано повернувся до Ченду і розташувався за містом в даоському храмі «Цін'ян». Юнак помітно змарнів, вигляд мав ще похмуріший, ніж до того. Він пробурмотів щось про вимушене одруження; очевидно, не хотів ображати Мей.

— Хоч я й не вірю в долю, але, здається, вона вже давно визначила, що саме так і має бути! — задумливо сказала Мей, вислухавши сповідь Вей Юя, і засміялась.

— А як твої справи, сестрице?

— Мої? Як і ти, чекаю вироку долі.

Відбувшись такою короткою і непевною відповіддю, Мей поспішила змінити тему розмови. Вона заходилася розпитувати про Лучжоу, розповідала Вей Юю про своє шкільне життя. Її удавана веселість збила його з пантелику. Розгублено дивлячись на ямочки на її щоках, він подумав: «Так, вона вже не та, якою була раніше».

А в Мей тим часом склалося про нього протилежне враження. Вона здогадувалась про вагання, які заповнили податливу натуру Вей Юя, і в цю хвилину зухвало сміялася з його доброзичливих, суперечливих почуттів, та якась незрозуміла туга все ж охоплювала її саму.

Коли Вей Юй пішов, вона повернулася до спальні і в розпачі впала на ліжко. Мов крізь сон, долинали до неї сміх та розмови подруг за вікном, що перешіптувались про відвідини недавнього гостя. Жалюгідне, виспажене обличчя Вей Юя з проблеском надії в його очах знову постало перед Мей. Вона бачила його у весільному вбранні і раптом відчувала, що чийсь руки тягнуть її вбік.

— Ось ти де! Чого це ти сховалася в кімнаті? — гнітючу тишу раптом порушив голос Сюй.

Мей здивовано розплющила очі, глянула на дівчину і знову склепила повіки. Уривчасті видіння одне за одним попливли в її уяві. Ось їх обох — її й Вей Юя — виводять із весільного храму і ведуть у новий будинок — довкола юрмляться люди, і в усіх, знайомих їй і незнайомих, на обличчях відбивається жаль; зненацька, мов дикий звір, на неї кидається Лю Юйчунь...

Тіло її затремтіло, видіння зникли, проте вона цілком виразно відчула, як щось важке налягло на неї й обдало гарячим диханням. Вмить розплющивши очі, Мей побачила схилену над нею постать, в якій впізнала Сюй. Та ледве стрималася, щоб не вибухнути сміхом.

— Виходить, ти навіть удень можеш бачити сни? — промовила Сюй, зберігаючи серйозність у погляді.

Завваживши, що Мей почервоніла й одвернулась, очевидно, не бажаючи відповідати їй, Сюй пильно поглянула на неї і спитала:

— Гість пішов, а ти, замість поділитись новинами із своєю подругою, залізла на ліжко і поринула у мрії? Тебе не завадило б відшмагати за це. Ну, мерщій розповідай про все до ладу!

— Нічого особливого не сталося. Вей Юй повернувся і збирається женитись. Все йде так, як і передбачалось: тихо, мирно, без будь-яких ускладнень.— Над усі сподівання Мей говорила спокійним голосом, ніби мова йшла не про щось важливе, а про якісь зовсім сторонні для неї речі.

— В такому разі... Що маєш робити?

— Чекати вироку долі... В цьому нічого дивного!

— Хочеш сказати, що маєш намір взяти прізвище Лю? Мей безтурботно махнула рукою.

Сюй випросталася, сіла на край ліжка і, глянувши на дівчину, важко зітхнула. В цьому зітханні відчувалось і обурення, і туга.

Мей розуміла, що не все може пояснити.

— Гадаю, в мене підстав відмовлятися від одруження немає.

— Але в тебе нема й ніякої потреби виходити за нього заміж! До того ж хіба ти не казала, що не любиш його?

Сюй встала і, ступивши кілька кроків по кімнаті, знову повернулася до Мей, ніби чекаючи від неї остаточної відповіді.

— Ти вважаєш, що коли жінка виходить заміж за нелюба, то це вже такий злочин, якого не можна й пробачити? Хіба згодом вона не може взяти розлуки? А чи ти прибічниця старої ідеї високої моралі — раз і назавжди?

Мей говорила стримано, але коли побачила, що Сюй заперечливо хитає головою, запалилась і квапливо додала:

— Не подумай, будь ласка, запідозрити мене, що я тільки й мрію, щоб знайти багатого жєсиха! Скажу відверто: мій батько цікавиться лише грїшми, і брат Лю, розуміючи це, давить на нього то обіцянками, то погрозами. Проте батькову психіку я ще до певної міри можу зрозуміти,— я лише не хочу прощати тому, хто живе, покладаючись на силу золота! Я провчу його, зроблю так, що він втратить і все багатство, і честь людську! Ти га-

даєш, що, виходячи заміж, я добровільно лізу в пастку, — а мене це аж ніяк не лякає! Моє бажання — таки залізи туди, роздивитись, а потім знову вирватись на волю!

— О!.. Придумано непогано, тільки боюся, що з цього нічого не вийде. Чи ж можна так ризикувати своїм бажанням бути вільною? Ніколи б не подумала, що ти станеш такою великодушною дочкою, подібною до тих, які були хіба що в стародавні часи: принести в жертву свою честь задля порятунку батька!

— Можливо, я й неспроможна змінити відносин, що здавна існують між батьком та дочкою, але впевнена, що чиню саме так, як цього вимагає моя волелюбна натура! — рішуче закінчила Мей, зіскакуючи з ліжка.

— Хоч би там як, а, на мою думку, не можна жертвувати коханням задля якоїсь іншої мети.

— У мене немає такого кохання, яке б я могла принести в жертву.

Почувши цю несподівану відповідь, Сюй остовпіла. Глянула здивовано на Мей, що стояла, міцно стиснувши губи, з блискучими очима, і схвильовано промовила.

— А той... який щойно приходив... той... Мені боляче за нього!

Мей голосно зареготала. Підійшовши до Сюй, вона вхопила її за руки і, все ще регочучи, стиха промовила:

— Хіба я не казала тобі? Він повернувся, щоб одружитись. Його принцип — непротивлення, він давним-давно вирішив, що слід покоритися своїй долі. І мені пропонує зробити те саме.

Залягла тиша. Дівчата кілька хвилин дивились одна на одну. Нарешті Сюй зронила поважним тоном:

— Мей, тобі треба бути обережною: гляди, щоб твій власний план не перетворився на непротивлення. Я б не радила тобі так легковажно дивитися на цю пастку. Якщо той, Вей, справді кохає тебе, а ти його, ти повинна допомогти йому звільнитися від його принципів і разом з ним шукати вихід. Ти не маєш права байдуже спостерігати, як його засмоктує болото непротивленського самознищення!

Відвертість, з якою були сказані ці слова, зворушила Мей, і поки вона думала, що відповісти Сюй, до кімнати вбігла одна з учениць. Продовжувати розмову стало незручно.

До перерваної розмови вони повернулися лише ввечері, коли полягали спати. Спали дівчата на одному ліжку, як і більшість учениць. У темряві розмова точилася сміливіше й вільніше. Поступово затаєні подробиці були по-

відані подрузі, і Сюй нічого не залишалось, як визнати:

— З твоїх слів виходить, що Вей Юй втішається своїм нещасним коханням! Просто дивно! Як він може терпіти, коли знає, що ти маєш намір вийти заміж за Лю?

Мей тільки засміялась у відповідь.

— Цей слабовільний, але впертий юнак викликає лише почуття зневаги! Та подеколи саме такі люди й розігрують трагедії, ну, скажімо, вдаються до самогубства. Мей, тобі треба бути дуже обережною, не допустити, щоб було загублене людське життя,— поквапливо завершила Сюй, ніжно гладячи рукою лице Мей.

Раптом вона голосно пирснула і, нахилившись до самого вуха подруги, запитала пошепки:

— Цікаво, а що б ти зробила, якби в цю хвилину поруч з тобою лежала не я, а той, хтось інший, наприклад, чиє прізвище Лю? Чи зуміла б ти уникнути долі полонянки?

— Чи зуміла б? Настане час — щось придумаю.

— Маю сумнів, що ти залишилася б тоді господаркою становища: ти втратила б волю!

— Ні, я неодмінно буду господаркою становища. Я не вірю, що не зможу встояти перед якимсь пройдисвітом.

— Але подібні істоти здатні й на насильство!

— У мене знайдеться спосіб примусити його забути про насильство. Коли він згодиться не переступати встановленого мною рубежу, прийме мої умови, то яке значення матиме те, що я дозволю йому досягти своєї мети? Старі уявлення про високу мораль ми вже давно відкинули, правда ж?

Сюй глибоко зітхнула й промовчала. Вона не припустила, що в її подруги можуть виникнути подібні наміри. Не підтримуючи їх, вона все ж не могла знайти аргументів, щоб заперечити. Помовчавши якийсь час, Сюй не без іронії запитала:

— Визначений тобою рубіж і умови теж будуть вироблені, коли настане час?

— Можливо, але вже тепер у принципі можна погодитись, що він мусить стати моїм полоненим! — кажучи це, Мей міцно обняла подругу і залилася веселим сміхом.

— Ніяк не сподівалася зустріти в тобі честолюбця, який би не гребував ніякими засобами для досягнення своєї мети!

Тільки-но Сюй закінчила думку, як хвиля нестримного сміху раптом перехопила її подих: понад усе на світі боячись лоскоту, вона враз відчула, що пальці Мей про-

слизнули до неї під пахву. Тихий шеніт змінився сміхом і борюканням.

Хоч у невеликій затишній кімнаті стояло четверо ліжок, двоє з них завжди були вільні, а на інших двох під одною ковдрою лежало по двоє. Тож коли нестримний сміх Сюй порушив тишу, з другого ліжка пролунав дзвінкий голос:

— Гей ви, закохані, тихше! Глядіть, щоб комендант не прийшов та не втихомирив вас.

Після одчайдушного борюкання Сюй нарешті звільнилась від пустотливих рук Мей і відвернулася од неї. Притиснувши міцно руки до боків, вона пробурмотіла: «Не смій більше мене чіпати»,— і вдала, що спить.

Через хвилину вона вже по-справжньому спала. Сумні думки охопили Мей, і вона довго не могла стулити повік.

Що буде з Вей Юєм? Чи справді він здатний розіграти трагедію? Припущення, висловлене Сюй, все настирливіше бентежило її.

Не раз, читаючи на самоті якусь книжку, Мей бачила, як виснажене бліде обличчя Вей Юя, його привітні, ніби трохи допитливі очі впливають перед нею з-поміж рядків. Вона дивувалася з своєї вразливості, яка спостерігалась у неї останнім часом, проте була неспроможна звільнитись від гніту, що стискав їй серце. Поступово відновлюючи в пам'яті ставлення до себе Вей Юя з перших днів їхнього знайомства і до цього часу, пригадуючи окремі картини з колишніх спільних занять у батьківському домі, вона приходила до висновку, що глибоке кохання вже давно зв'язує їх.

Але тепер Вей Юй утік, мов дезертир, що злякався близького бою! Він нагадував солдата, який, не бажаючи воювати, сам вкорочує собі віку, демонструючи цим пасивний опір! Мотиви, які спонукають Вей Юя до цього, звичайно, викликані турботою про її «щастя»,— саме це найдужче й пригнічувало Мей.

У хвилини, коли туга діймала її, Мей просто ненавиділа Вей Юя. Нарешті вона таки не витримала й написала йому листа, в якому, немов суворий батько, що картає сина за вчинені ним провини, гнівно засудила нежиттєві погляди свого коханого.

Відповіддю на лист було сумне побачення. Тремтячим голосом Вей Юй намагався виправдатись, твердячи, що він турбується лише про щастя Мей. Ще і ще раз Вей Юй повторював, що вважав би себе найщасливішою людиною, якби Мей зберегла в своїм серці пам'ять про нього.

го. Всяку думку про самогубство рішуче відкидав, але весь час згадував про свою хворобу.

Того ж дня після уроків, Мей, глибоко зітхнувши, звернулась до Сюй:

— Коли те, що мені довелося зазнати, і є «муки кохання»; то причина їх не в тім, що хтось перешкоджає нашому кохання, а в тому, що ми самі неспроможні досягти його. О цей Вей Юй! Не знаю просто, що йому й сказати, щоб він усе зрозумів. Іноді я ненавиджу його і водночас жалію, кохаю і поважаю. Він навіть здатний примусити дівчину страждати! Скаржитесь на туберкульоз, а я в той час думаю, що було б краще, якби він скоріше помер! — Мей знову зітхнула і похилила голову. Дві великі сльозини скотилися з її очей.

Мей заплакала вперше, говорячи про своє кохання, тому Сюй теж стало якось не по собі. Та коли Мей підвела голову, у неї на губах уже грала посмішка. Схопивши Сюй за руку, вона потягла її на спортивний майданчик подивитись, як там грають у баскетбол.

Незабаром почалися зимові іспити, які тривали майже два тижні. Скориставшись вільною хвилиною після іспиту з літератури, Мей заскочила додому і тут дізналась, що у Вей Юя в день весілля пішла горлом кров і ось уже три дні як він лежить у ліжку. За словами Чунь-ер, під час марення він не раз згадував ім'я Мей.

У дівчини затріпотіло серце, вона задала попередження Сюй. Їй хотілося потай відвідати брата, але, трохи подумавши, вона повернулась до школи і ледве дочекалась, коли Сюй склала іспит. Мей розповіла подрузі новину, і вони заходилися вдвох обмірковувати план дій, але так нічого путнього й не придумали.

Короткі зимові канікули пройшли невесело. Сюй не поїхала додому, залишилася в місті, щоб хоч трохи розвіяти скорботний настрій самотньої Мей. Та звістка про Вей Юя позбавила її можливості чимсь допомогти подрузі.

Після одруження у Вей Юя різко змінився характер: цілими днями, не рахуючи службового часу, коли він, мов заведений механізм, виконував свої обов'язки, Вей Юй сидів або лежав з широко розплющеними очима. Коли в такі хвилини хтось звертався до нього, Вей Юй нічого йому не відповідав, іноді це навіть дратувало його.

З кожним днем хворий їв усе менше й менше, його обличчя набрало сіро-землистого відтінку, в очах зникла колишня лагідність і жвавість, і вони стали безживні,

мов у мерця. Він часто виходив на холодний вітер, міг годинами стояти під дощем із снігом, нічого не помічаючи навколо. Коли надворі було холодно, не вдягався тепліше, в теплі ж дні не роздягався. Він поступово нищив себе.

Кілька разів, замкнувши двері, брався щось писати, а написавши, гірко посміхався, дер написане і спалював.

Коли розповідь про це через треті особи доходила до Мей, вона зовсім розгублювалась, книжки випадали у неї з рук. Шукала нагоди побачитися з Вей Юєм, і коли вона збувалася, розпитувала його про все, та він рішуче відхиляв будь-які звинувачення і запевняв, що хтось навмисне поширює про нього плітки.

З початком весняного семестру «хвилі нових течій» ще настійніше стали просочуватися в учбові заклади. В той час стало популярним кинуте професором Ху гасло: «Більше вивчати питання, менше говорити про ідеї». Мей розуміла, що Вей Юй також заражений згубними ідеями, отруєний «непротивленством». Одначе, коли сама спробувала вивчати ці питання, то заплуталась у безлічі протиріч. Мей не знала, в якому напрямі податись, щоб досягти якогось результату, і все більше переконувалася, що знання її недостатні. З ще більшим ентузіазмом накидалася вона на всілякі нові ідеї, аби тільки питання конкретної дійсності більше не тривожили її.

Нові книги й журнали тепер можна було побачити скрізь. Індивідуалізм, гуманізм, соціалізм, анархізм та інші полярні ідеї межували одна з одною, стояли поряд, в одному журналі, і всі вони пропагувалися з однаковим запалом.

Мей сприймала все з неабияким захватом. Рядки, в яких громилися традиційні ідеї, невимовно радували її, прибічники прав особи викликали захоплення, а рекламні анотації на нові книги, в яких описувалося щастя майбутнього суспільства, зовсім п'янили її. Підхоплення стрімким потоком нових ідей, Мей поступово почала звільнятися від сумних думок про Вей Юя і навіть забула про свої, ще не влаштовані особисті справи.

В таких рожевих мріях пролетіло кілька місяців, як раптом жорстока дійсність постукала у її двері. Батько попередив Мей, що весілля призначене на вересень.

Та тепер вона не злякалася цього. Відповідні заходи були продумані заздалегідь. Дівчині хотілося надати батьковій можливість скористатися з її заміжжя, щоб розрахуватись із боргами, які переходили з року в рік. Вона була певна, що зуміє підкорити собі того гендляря.

Але нові думки час від часу викликали в неї вагання. Їх посилював ще й той непохитний висновок, до якого прийшла колись Сюй.

— Я ані на крихту не схвалюю твоїх дій. Якщо говорити про тебе особисто, то ти вважаєш їх лише забавним ризиком, в якому тим часом немає ніякої потреби. Ти можеш собі завдати прикроців! А про того непротилежця ти забула? Чи не здається тобі, він у такому розпачі, що поступово вкорочує собі віку? Ніяк не може забути про тебе. Боюся, щоб твоє заміжжя не було смертельною карою для нього. Ти кажеш, що кохавш його, а насправді губиш його! — холодно говорила Сюй, дивлячись просто у вічі Мей.

— Але він уже давно не береже свого здоров'я і ніяк не хоче відмовитись від цього,— рішуче заперечила Мей і зітхнула. Безнадійно дивлячись у простір, вона сердито додала:— Я палко прагну зробити щось корисне для людей, а результат завжди виходить протилежний. Невже я така пуста, нікому не потрібна істота?

Почуття відповідальності за життя брата, мов блискавка, пронизало душу Мей. Вона раптом обхопила Сюй за ший і, схилившись на її плече, гірко заплакала. Та вже за мить її очі палали непохитною рішучістю. Підвівши голову, перебуваючи Сюй, яка ніжно заспокоювала її, вона промовила:

— Його вже, очевидно, не врятуєш. Я твердо вирішила передусім розплатитися з батьковими боргами!

— Хочеш сказати, що, незважаючи на небезпеку, ти все ж маєш намір лізти в пастку, кинути виклик долі? — ніби бажаючи впевнитись, запитала Сюй.

— Так. Це моє остаточне рішення. Пастки бувають різні. І взагалі, пастки з вербових¹ гілок я не боюся! Все так набридло! Облишимо цю розмову. Ціцзюнь, люба, краще скажи, що ти збираєшся робити, закінчивши школу?

Перевівши розмову на іншу тему, Мей знову стала весела й життєрадісна.

Обидві вже закінчували навчання. Сюй, звичайно, мала намір вчитися далі, але вона ще не вирішила остаточно, до якого інституту вступати.

— Що робити?.. Певних планів у мене нема. Брат пропонує їхати в Пекін: у Пекінському університеті буде скасовано заборону вступу для жінок. На думку ма-

¹ Ієрогліф, що означає прізвище Лю, має значення — верба: Тут гра слів.

тері, Пекін дуже далеко від нас, хоч брат зараз і там, але наступного року він уже завершує навчання. А може, поїду в Нанкін, де живуть наші родичі,— на жаль, там немає хорошого інституту. Як, по-твоєму, куди краще їхати? — в роздумі запитала Сюй і, зламавши вербову гілку, почала її троцтити так, ніби від цього залежало вирішення важливого питання.

— Байдуже куди, аби тільки не залишатися в Сичуані! — відверто, не задумуючись, відповіла Мей.

Якесь нове почуття закралося в її серце. Вона розуміла, що навіть такі люди, як Сюй, до яких прихильна сама доля, іноді невпевнено дивляться в майбутнє. Перед нею пролягло кілька широких доріг, а з них вона хоче вибрати найкращу, щоб побудувати життя відповідно до своїх ідеалів. Яке все це далеке для тих, кому судилося йти лише тернистим шляхом!

Пригнічена такими думками, Мей зовсім занепала духом, від її рішучості й життєрадісності не залишилося й знаку. Гірко посміхнувшись, вона зауважила:

— Боюсь тільки, що пам уже не доведеться зустрічатися так часто, як тепер!

— Під час літніх канікул я обов'язково приїжджати в Сичуань, щоб побачитися з тобою,— щиро мовила Сюй, заспокоюючи Мей, немовби вже тепер вона вчилася в Пекіні чи в Нанкіні.

Мей глянула на подругу й розсміялась.

Довго не могла заснути Мей того вечора. Вона уявила собі, як у вересні буде розіграно неминучу комедію, як потім їй доведеться боротися за визволення, як і за допомогою яких засобів вона це зробить і як після цього житиме. І що більше вона думала, то реальніше усвідомлювала неясність своїх перспектив. Надто мало матеріалу було в її розпорядженні, щоб могла зробити якісь узагальнення чи дійти певних висновків.

Нарешті рятівне «гаразд, потім» розігнало її марення, і вона заснула.

Розділ четвертий

Останні три дні Мей жила, мов уві сні. До самого дня весілля вона почувала себе бадьоро і впевнено, придумувала різноманітні засоби захисту. Та коли завіса нарешті піднялась, вона, ніби артистка, що вперше вийшла на сцену, втратила самовладання, а задалегідь намічені плани — її ідеали! — зазнали повної поразки.

Вже сама атмосфера весільного торжества гнітюче вплинула на неї, примусила відчутти свою самотність і безпорадність, а в умовах нового дому вона зовсім забула про власне існування і просто перетворилась на річ. Її кмітливість і винахідливість, засоби, з допомогою яких вона сподівалась підкорити собі чоловіка,— все, що раніше здавалось їй таким безперечним, тепер втратило будь-яку цінність.

Спочатку вона вважала: коли чоловік триматиме себе в певних рамках, ніякі його домагання не будуть обтяжувати її. Тому вона продумала кілька «умов». Але згодом, прочитавши на сторінках журналу «Нова молодь» статтю «Моральна чистота», вона змінила свої погляди. Дівоча гордість, що заволодівала нею, примусила її відкинути думку безвідмовно віддати свою честь людині, яку вона ненавиділа. Скрутне становище Вей Юя тільки допомогло їй прийняти нове рішення. Незадовго до «щасливого дня» вона послала таємного листа Вей Юю, в якому було написано лише три рядки з вірша: «Весняні шовкопряди снують кокони до самої смерті. Свічка горить, поки гніт не спеліє, я ж буду плакати до останніх днів своїх».

В той час Мей ще й сама не могла з'ясувати, хто був причиною зламу, який відбувся в ній,— Вей Юй а чи її власне бажання «зберегти незайманість». Втім, постановою не дати можливості тому баршнікові добитись переваги в цій справі була також значним стимулом у її намірах.

Та... все закінчилось повною її поразкою! Тупе відчуття болісного неспокою, змішане з відчуттям образи й невимовного пригнічення,— ось що переповнювало її вже на третій день жахливого заміжжя.

Похмуре небо. Під поривами осіннього вітру дзвеніли у вікнах шибки. Постоявши кілька хвилин перед вікном, Мей знову сіла на рожеву канапу червоного дерева. Холодна і тверда поверхня, до якої доторкнулось її змучене, ослабле тіло, зненацька викликала в неї думку, що вона захворіла. Підвівшись, похмура й розгублена, вона підійшла до ліжка і лягла. Парчеве простирadlo, перш таке м'яке й тепле, тепер ніби підмінили: торкаючись поперека і сідниць, воно викликало в тілі тупий біль. Мей хотіла знову встати, але в неї запаморочилось у голові, і вона, мов сніг, повалилась на подушку.

«Чому це я так знесилилась?» — промайнула в голові думка. Раптова кволість дивувала її, була чимсь новим для неї, і це ще збільшувало її тривожний настрій.

Останні три дні вона жила, мов боєць на фронті, перебуваючи в постійному напруженні, яке, коли надворі сутеніло, перетворювалося в безпричинний страх. По суті, це був не страх, а скоріше огида, яку відчувавш, побачивши якесь сіре волохате створіння. Мей розуміла, що її нервозність просто смішна, і тому глибоко зневажала себе за легкодухість. Вона побачила, що її первісні ідеали виявилися ні на що не здатними, нікчемними мріями. Першої ночі, потрапивши в полон до чужої їй людини, вона відразу ж подумала: «Безперечно, Сюй не помилилась у своїх передбаченнях. Чому б мені справді не спробувати було вже тоді відмовитись од свого рішення і навіть від свого погляду? Та я все не вірила, що з такого становища не можна буде вибратися». В ту хвилину вона, по суті, здалася, але яка бадьора була тоді душею! Та ось минуло три дні — чи ж не лишилися думки про «вихід із становища» такими ж безсідставними? Тільки її легкодухість та суперечності між розумом і бажанням проявилися ще виразніше. Тепер вона не могла навіть сама себе заспокоїти. Тягар пригнічення, невдоволення собою і жаль сплелися в суцільний клубок журби й розпачу.

Сама того не бажаючи, вона час від часу поверталася думками до того, що сталося. Спогади нестримно лізли їй в голову. Вирядивши останніх гостей, що ніби змагалися в дотехах на адресу молодих, вона, вся тремтячи в передбаченні насильства, шмигнула під ковдру і припшкля на самому краєчку ліжка. Мей заздалегідь вирішила: хоч як там буде, але їй нізащо не слід піддаватися. Та... коли позад себе відчула гаряче сильне тіло чоловічини, що обіймав її, серце її нестримно забилося, шкіра на шиї немов заніміла, відчувши близький дотик чужих губ. Майже одночасно рука його намацала її груди і за мить заволоділа ними. Мей хотіла була чинити опір, але вправні і швидкі, мов смерч, дії супротивника зробили її безпорадною. Втонувши в жагучому дурмані пристрасті, вкрай пригнічена і розбита, вона перестала розуміти, що з нею коїться. Мей, звичайно, могла закричати, та яка користь від цього? Дати привід для того, щоб потім люди сміялись?

Вона гадала, що спочатку будуть розмови, благання, і аж ніяк не чекала такого раптового нападу. Це вразило її гордість і в той же час змусило визнати свою недосвідченість і наївність, через які поразка стала неминучою. Після цього вона примирилася з своєю долею — «хай робить, що хоче», і вже не пручалась, та й сил у

неї не було опинатись. Кожного разу, коли її грудей торкалася рука Лю Юйчуня, ніби електричний струм пробігав по тілу і паралізував її волю.

Мей поволі підвелася і підійшла до столика, що стояв біля вікна. Машинально витягла шухлядку. В ній було повно різних речей Лю Юйчуня. Перебираючи їх, вона натрапила на паперовий пакет, що лежав під розрахунковими книгами. Мей взяла пакет, помацала його і вже збиралася покласти на місце, як раптом побачила в дзеркалі, що легка завіса на дверях хитнулася і з-за неї показалося кругле усмінене обличчя Лю Юйчуня.

Помітивши пакет у руках Мей, Лю Юйчунь зблід і кинувся до неї. Спершу хотів вихопити його, але передумав і холодно кинув:

— Не роби безладдя в моїх речах. Тут повно важливих рахунків!

Мов сніп полум'я вирвався з серця Мей, щоби її вмиль спаленіли. Пильно подивившись у лице Лю Юйчуня, вона різко відказала:

— А я й не роблю безладдя в твоїх речах! Можеш не дивитись на мене так.

Слова «безладдя» і «твоїх» вона вимовила з притиском, супроводячи їх глузливою посмішкою і з силою кинувши пакет на стіл. Але в ту ж мить знову вхопила пакет і, розкриваючи його, з викликом промовила:

— Якщо ти кажеш, що я «роблю безладдя» в твоїх речах, то мені доведеться так і зробити.

Лю Юйчунь спробував вихопити в неї пакет, але Мей спритно відскочила до столика, що стояв посеред кімнати, і розірвала обгортку; в руках у неї опинились дві фотокартки жінок, які ніби втілювали собою дух часу. Тікаючи від свого переслідувача, Мей бігала довкола столу з піднятими високо над головою фотографіями і заливалася різким образливим сміхом.

— Не смій рвати! — задихаючись, вигукнув Лю Юйчунь. Далі, певно збагнувши, що йому навряд чи вдасться відняти фото, зупинився. Через стіл сторожко стежив за руками Мей, грізно звівши над переніссям густі брови.

Не промовивши й слова, Мей поклала поряд обидві фотокартки й ще раз поглянула на них. Потім, гнівно розсміявшись, жбурнула їх просто в лице Лю Юйчуню. Гордо додала:

— Потрібні вони мені! Будеш сам просити, щоб подерла, і то я не захочу!

Напруження на обличчі Лю Юйчуня змінилося по-

смішкою переможця. Він тріумфуюче взяв зі столу обидві картки і почав уважно їх розглядати. Мей гордовито підійшла до туалетного столика і, сівши перед дзеркалом, стала розчісувати волосся. Зневажлива посмішка все ще чаїлася в куточках її вуст. Бридкий, задушливий запах, що йшов ніби від чогось гнилого, проникав у її душу.

— Апу, скажи, яка з них краща? — запитав Лю Юйчунь, наближаючись до Мей.

Мей спокійно причісувалась, немовби й не чула його запитання. Сердитий і насуплений, Лю підбіг до Мей і, побачивши в дзеркалі відображення її обличчя, вимогливо й брутально повторив:

— Яка з них краща? Ну, кажи!

Мей рвучко підвелася, кинула гребінь і, обернувшись до Лю, вп'ялася в нього розлюченими очима. Лице її зблідло, очі налилися кров'ю. Лю захихикав, відтак, ступивши крок уперед, розвів руками, ніби намірявся обняти її. Мей інстинктивно відступила, потім рвонулася вперед. Бах! Удар був такий сильний, що на гладкому лиснючому обличчі Лю Юйчуня вмить виступила червона пляма.

— Негідник! — вихопилось у Мей крізь гнівно зціплені зуби.

Вона відійшла од Лю Юйчуля, рушила до дверей, на півдорозі зупинилась і, гордо випроставшись, полегшено зітхнула. Неприємне гнітюче почуття, яке переповнювало її груди, обернулось на пекуче полум'я, від якого тіло її мимоволі почало тремтіти, а речі, здавалося, огорнулись якимось сяйвом.

— Я тебе спитав по-доброму, навіщо ж злитись? — удаючи здивованого, спитав Лю Юйчунь. У його густих бровах відчувалась затаєна жорстокість, але це анітрохи не лякало Мей, навпаки, ще більше роздмухувало в ній полум'я гніву.

Вона гостро відповіла:

— Оп що! Питай у своїх паскудних приятельок! Чи, може, ти хочеш знати мою думку? Що ж, скажу не криючись. Ти — негідник!

Лю Юйчунь лише холодно посміхнувся, потім, зневажливо кивнувши головою і вишкіривши зуби, кинув:

— Це мені давно відомо. А ти гадала, що я не знав? Я тільки заплющую очі...

— Що ти знав? — перебила його Мей. Її довгі брови здійнялися вгору, голос помітно тремтів.

— Сама розумієш, що маю на увазі!

— Нічого не розумію. Будь ласка, поясни!

Лю Юйчунь лукаво засміявся, окинув її поглядом, не кваплячись сів, і, постукуючи пальцем по фотографіях, глузливо промовив:

— Навіщо ти коси відрізала? Чому твоє ім'я перемивають усі, кому не ліньки? Чому він, коли був хворий, весь час кликав тебе? Хе, мені все відомо! Та ми родичі, батько твій останнім часом збіднів, тільки не хотів тобі про це говорити. Я вважаю, ти досить розумна, щоб самій розібратись у всьому, тому й не чекав, що ти так чванитимешся, дертимеш поса! А для ревноців ти не маєш підстав! Це фото двох місцевих шансопеток! Так, дівчатка й азартні ігри — це розвага для мене! Батько й мати — навіть вони навряд чи зуміли б що-небудь тут удіяти, а ти сподіваєшся?..

Мей змінилась на лиці. У вухах їй загуло, в очах замигтіли чорні кола. Останні слова Лю Юйчуня долітали до неї мов із-за стіни, вона не зовсім розуміла їх. Тонка шовкова блуза, що щільно облягала груди, заколихалася швидко-швидко. Заплющивши очі, Мей боляче закусила губу. Ніби голкою штрикнула в нерв. І враз опанувала себе. Широко відкритими очима вона сміливо поглянула на Лю Юйчуня і рішуче промовила:

— Гарзд! Коли ти вже почав таку розмову, то давай поговоримо одверто. Ти ще змалку викликав у мене огиду, я просто ненавиджу тебе! Коли твій диявольський гороскоп звів з пуття мого батька і ти несподівано для всіх досяг своєї мети, то вже вважаєш, що я павіки стала твоєю річчю? Ні, ні і ще раз ні! Ти приплив до цього і Вей Юя. Що ж, це правда, у нас дуже щирі й близькі стосунки, але вчинки наші бездоганні! Він нічим не схожий на тебе, безсоромний негіднику!

Очі Мей враз погасли, вона на мить замовкла. Її, напевно, бентежила ще якась думка, але вона неспроможна була добрати потрібних слів, щоб висловити її. В кімнаті запанувала тиша, здавалося, в ній можна було почути биття обох сердець. Лю Юйчунь не сподівався, що Мей так сміливо зізнається в усьому, і, геть розгубившись, злякано дивився на неї, а на лобі в нього виступив рясний піт. Нарешті Мей ступила крок уперед і кинула йому, мов злиток свинцю:

— Якщо ти можеш довести, що в мене були якісь порочні зв'язки, — ти маєш право ставити питання про розлучення, інакше тобі доведеться прилюдно пробачитись переді мною, визнати моє право на свободу і особисту незалежність.

Настала пауза. Дві пари очей з неприхованою ворожістю дивились одна на одну. Щоки у Мей від збудження запалали ніжним рум'янцем, а опуклості грудей підіймались так звабливо, що серце Лю Юйчуня неперборно потяглося до неї. Враз щось зміркувавши, він весь розплився в усмішці й улесливим голосом мовив:

— Я ж не сказав, що ти поводилася непристойно, — навіщо так квапитись? До того ж я людина бувала, тож дівчині, яка вже мала гріх, не вдалося б обдурити мене. Що ж до тебе, то вже першої ночі я впевнився, що ти незаймана.

Мороз пройшов у Мей поза шкірою. Щоки в неї ще дужче зашарілись.

— Я не ставив це під сумнів, можеш не турбуватись. А в тому, що зараз трапилось, винні ми обоє. Ну, досить, у мене справи в крамниці.

Силувано засміявшись і не дочекавшись відповіді, Лю зник за дверима.

Мей гнівно подивилась йому вслід, не кваплячись підійшла до вікна, сіла, і обхопивши руками голову, глибоко замислилась. Уривчасті картини минулого й сучасного, мов пінявий потік, проносилися в її збудженому мозку, не дозволяли їй зосередитись. Вона не шкодувала, що затіяла сварку. Про так звані «страждання» і думки в неї не було. Як вона не могла врахувати, що Лю Юйчунь виявиться таким зухвалим і підступним! Раніше вона досить легковажно дивилась на цю «вербову пастку», тепер же починала розуміти, що «верба» виявилась колючим терном, боротьба з яким вимагатиме від неї напруження всіх сил.

Від тяжких думок обличчя Мей спохмурніло. До кімнати тим часом увійшла огрядна служниця, спеціально приставлена до неї. Коли Мей звела на неї очі, їй здалося, що служниця якимось значущим посміхається. А-а-а! Гладка свиня! Чого їй треба? Стежити за нею? Тривога знову охопила Мей. Служниця несміливо підійшла до столу, на якому й досі лежали фотографії, — очевидно, вона мала намір сховати їх, як нараз грізний окрик Мей зупинив її:

— Лі! Хазяїн до крамниці пішов?

Служниця злякано відсмикнула руку і, глянувши на Мей, одказала:

— Бачила, що вийшов із дому, то, мабуть, пішов до крамниці.

— Піді поклич його! Я забула сказати йому щось важливе! Та хутчій!

Стримано посміхнувшись, служниця обернулася і вийшла. Мей підвелася, поволі підійшла до столу і, взявши фотокартки, сховала їх до кишені. На мить замислилась і мовчки вийшла з кімнати, яка за ці три дні перетворилась для неї на в'язницю.

Навмисне вибираючи найдальшу дорогу, Мей поверталася до рідного свого дому. Вже бралосся на полудень. Старий лікар читав газету. Несподіване повернення дочки спантеличило його. Мей спокійно розповіла батькові про суперечку і, вийнявши обидві фотокартки, поклала їх йому на коліна.

— Вей Юй — мій двоюрідний брат, — твердо промовила вона, — з самого малечку ми разом училися в нашій домі. Ми з ним стали найближчими друзями — чи ж це дивина? А Лю верзе всякі нісенітниці! Сам же він розважається з шапсонетками. Я побачила їх на фото і ні слова йому не сказала, а він почав прискіпуватись. І ще Лю казав, що не надавав усьому значення лише через наші родинні почуття та з жалю до тебе, бо ж ти збіднів останнім часом...

Лікар насупив брови і мовчки роздивлявся картки. Потім, кинувши погляд на дочку, сердито змахнув газету на підлогу і раптом вигукнув:

— Таки правда, все на цім світі вкрите темрявою! Подумати тільки, якісь пройдисвіти зчинили бучу, а її полум'я і досі бушує!

Глянувши на підлогу, Мей впізнала — номер щотижневика «Студентський прибій», що його вона передплачувала. Тепер вона зрозуміла, кого стосувалися батькові слова, які він щойно вигукнув.

— А ти чого прибігла? — запитав старий, ніби тільки зараз побачив її.

— Я не хочу більше повертатися в дім Лю. Я не буду з ним жити. Доглядатиму тебе, свого старенького татуса.

Ці слова були сказані так рішуче і водночас так легко, що лікар від подиву звів брови, а тоді поблажливо усміхнувся і промовив:

— Це все дурниці! Може, Лю Юйчунь і наплів якийсь нісенітниць, та хіба ти можеш цілий вік прожити в батьківському домі?

— Спочатку я доглядатиму тебе, а потім, можливо, піду вчителювати або в монастир.

Примруживши очі, старий недовірливо похитав головою. Дочку він любив, потурав їй, до того ж, як вона каже, Лю Юйчунь не криючись, заявив, що зглянувся,

мовляв, на його бідність. Від цього старому стало прикро. Та ще оці незаперечні докази — дві фотокартки! Він розумів, що мусить безсторонньо розібратись у всьому. Зітхнувши, старий сказав:

— Мепі також хотілося б почати все спочатку, знову стати дитиною. У вас, молодих, життя веселе, тільки й знаєте, що сваритесь,— і коли є для цього привід, і коли немає. Гаразд, якщо вже ти прийшла, побудь кілька днів тут, а потім підеш назад.

Опинившись знову в своїй кімнаті, яку вона покинула три дні тому, Мей відчула, яке все тут їй близьке й рідне. Ніби зустрівшись після тривалої розлуки, вона підійшла до маленького грушевого столика, що стояв біля вікна, і, беручи по черзі то ляльку, то негра з годинником у животі, то пір'їни павича, уважно розглядала їх і знову ставила на столик у тому ж порядку, в якому вони стояли раніше. Потім підійшла до журналів, перевірила, чи не погризли їх миші. Нарешті із задоволенням прилягла на своєму ліжку.

Як і можна було чекати, після обіду прийшов Лю Юйчунь. Мей замкнулась у кімнаті і не схотіла до нього вийти; затамувавши подих, прислухалася до його розмови з батьком. Але почути змогла лише окремі слова. Вона робила припущення, потім відкидала їх. Нарешті хтось постукав у двері — то був батько.

— Юйчунь падто вже знахабнів, приходив, бач, щоб поглузувати з мене в моєму ж домі. Гаразд! Живи тут, подивимося, що віп там робитиме,— все ще паленіючи від гніву, сказав старий. Він цілком поділяв доччині претензії. Мей і раніш любила проводити час у своїй кімнаті, а тепер їй здалося, що тут затишніше, ніж будь-де.

Одначе надвечір тьмяне світло газової лампи навіяло па неї почуття нудьги й самотності. У дворику за вікном сумно дзижчали осінні комахи. Холодне світло молодого місяця падало па віконну занавіску, вимальовуючи на ній тіні від дерев, схожі на зловісних велетнів. Намагаючись хоч трохи розважитись, Мей розгорнула номер «Студентського прибою». Та нараз її думки повернулись до фотокарток тих двох шансонеток. «Лю Юйчунь, напевно, зараз розважається з тими легковажними особами. І, звичайно, вже, мабуть, розповів їм про свою нову дружину, подумала вона. Задушливий запах чогось гнилого знову скаламутив душу Мей. Вона раптом відчула, піби її роздягли і голу поставили на посміх шансонеткам. Відкинувши геть «Студенський прибій», вона з обуренням промовила сама до себе:

— Йому можна, як і раніше, розважатись, а чому я повинна нудьгувати на самоті?

Почуття протесту вогнем обпекло її серце. Мей пригадала статтю одного автора про «моральну чистоту», потім у пам'яті ще постала невгамовна в своїх пристрастях героїня новели Мопассана. У глибині душі Мей відчула: «Зайшов би до мене зараз будь-який мужчина, і я без вагання віддалася б йому». І не тому, що зараз у неї був потяг до чоловіків, а тому, що її опанувало бажання помститися Лю.

Відчувши, що збудлива млість охоплює тіло, вона розстебнула гудзики на блузці, лагідне місячне проміння впало на перса, і їй раптом здалося, що вони, помітно збільшившись, тепер пружно виступають під зефіровою сорочкою. В пам'яті знову виринули спогади про перший із тих трьох днів, і змішане почуття сп'яніння і болю заповнило її душу.

З сусіднього будинку долинув сміх, так ніби сміялись десь зовсім близько, тут, біля самого вікна. Молодий голос натхненно декламував:

Коли в житті приходять радість,
І ти келих пий до дна.
Та стережись, щоб місяць ясний
В порожній келих не дививсь.

До нього приєднався другий голос, вже жіночий: обидва, перебиваючи одне одного, розмовляли, сміялись. Полилися чисті звуки хуціна¹. Хвилі журливої мелодії одна за одною вривалися в душу Мей, спонукаючи її серце збуджено битись. В тому будинку недавно поселилася сім'я, яка приїхала з провінції Хубей. Чоловік, що, здається, вчителював у якійсь школі, вродлива молода дружина і жвава дівчина років сімнадцяти-вісімнадцяти. Зустрічаючись подеколи з ними, Мей, за звичаєм, обмінювалася двома-трьома фразами. Якихось нечемностей за ними не помічалось, але в цю хвилину Мей відчувала просто ворожість до них: сама вона була майже такою ж людяною, як і ті троє, чим же вони перевершили її, щоб так веселитись? Чоловік, що працював учителем, безперечно, також багато говорить про нові ідеї, нові погляди на життя, про нові стосунки між чоловіком і жінкою, вливає в душі молоді хвилююче вино, а натомість одержує хліб, і це дає йому змогу спокійно наспі-

¹ Хуцін — китайська скрипка, в якій смичок пропущений між двома струнами.

вувати: «Коли в житті приходиться радість, її ти келих пий до дна», зовсім не задумуючись над тим, яким чином молоді люди будуть розв'язувати питання, що тривожать їх. Обурена Мей зрозуміла, що подібні «провісники нової культури» тією чи іншою мірою приносять у жертву інших, аби тільки угноїти ґрунт для власного добробуту. Саме так люди поглинають одне одного, не гребуючи ніякими засобами — ні погрозами, ні улесливими посмішками, ні навіть сльозами. І треба ж було трапитись, щоб саме вона стала одною з таких жертв.

Мей не витримала — кілька сльозин скотилося з її вії.

Хуцінь замовк, якусь хвилю ще чувся шепіт, а потім ніжну мелодію змінило тужливе голосіння, таке, яким дружина звичайно оплакує свого чоловіка на сцені. Вриваючись у темряву прохолодної осінньої ночі, ці звуки просто-таки краяли слух. Серце Мей знову затріпотіло, її охопив страх і відчай. В цей час вона почула, як тонкий жіночий голос крізь сміх вигукнув: «Сестрице! Чого соромишся? Люди сміятися будуть!»

То пролунав голос молоді дівчини, Мей була певна цього. Нараз хтось приснув зо сміху, голосіння урвалося. Дзвінкий жіночий голос змішався з монотонним чоловічим, і так тривало досить довго. Тільки тепер Мей зрозуміла, що слізні докори були лише машкарою, потрібною для того, щоб досягти насолоди. В їхніх розвагах навіть страждання стали засобом досягнення втіх! І так усі ті, хто весело збавляє час, прирікають на муки інших, щоб задовольнити свої власні бажання. Нова хвиля обурення здійнялася в серці Мей. Зненацька голосні чоловічі вигуки збили її з думки:

— Зруйнуймо фальшиві традиції минулого! Хай живе свобода й рівність!

Мей більше не могла терпіти! «Зруйнуймо!» Вони тільки голосно вигукують: «Зруйнуймо!», а не подумують вказати людям спосіб, як саме зруйнувати! Ось вона, скажімо, сидить і терпить муки через старі традиції. А їй доводиться лише спокійно слухати голосні заклики: «Зруйнуймо!» від людей, які знайшли для себе спосіб втішатися життям. Мей схопилась зі стільця, кинулась па ліжку і, закутавши голову ковдрою, завертілась на постелі, мов ошпарений дощовий черв'як.

Стогін, плач, прокльони, скрегіт зубів чулися до самого ранку. На другий день вона захворіла. Старий лікар промацав пульс, подивився на язик, поміркував якийсь час, схиливши голову, і нарешті тихо спитав:

— Ти, мабуть, погано спала останні дві ночі?

Мей спочатку, ніби не цілком зрозумівши, подивилась на батька, потім раптом почервоніла, відвернулась і тихо кивнула головою.

— О-о, як же це так? Чого ти боїшся довіритися батькові?

— Він... він цілу ніч не давав мені спокою, я ніяк не могла заснути... Вчора вранці у мене паморочилось у голові, ходила, сиділа — весь час ніби в тумані... — відбувшись такою неконкретною відповіддю, Мей з головою зникла під ковдрою.

Хвороба затяглася. Мей покійно лежала в постелі, вислухуючи цокотіння Чуньєр про справи в сусідньому будинку. Регулярно надходив «Студентський прибії», але Мей не мала охоти навіть заглянути туди. Вона впевнилась, що всі надзвичайно радісні і занадто приємні для вуха слова, якими рясніють сторінки журналів, пишуть люди гулящі, нічим не зайняті, пишуть для того, щоб хоч якось згаяти час, і це заняття їм таке ж приємне, як склянка холодного ситра в літню спеку: а інші, хто з захопленням зачитується ними, приречені на невтішне нудьгування.

Довідавшись про тяжку хворобу Мей, Лю Юйчунь заходив провідати хвору. Він приносив різні подарунки, вів з нею нудні розмови, розпитував її про те, про се, але Мей, укрившись ковдрою з головою, не звертала на нього ніякої уваги.

Навідувався і Бей Юй. Та цей, не заходячи до кімнати, кликав тільки Чуньєр і просив передати Мей від нього привіт. Мей, не розплющуючи очей, тихо кивала головою у відповідь, а сама, гніваючись, думала: «Жалюгідна, слабовільна людина! Ти ще більше намагаєшся не викликати підозрінь. Хоч і не маєш наміру прогинути когось іншого, проте думаєш лише про самого себе!»

Під час хвороби, коли Мей залишалася на самоті, у неї остаточно сформувався іронічний, зневажливий погляд на життя. І це, ніби по щаблях високої драбини, підняло її вгору і дало змогу зневажати і ненавидіти все довкола. З часом вона знову взялася за нові журнали, але тепер ставилася до них з презирством і насмішкою.

Якось в одному з журналів, що нічим не виділявся з-поміж інших, їй випало прочитати деякі уривки перекладу книги «Так говорив Заратустра»¹, які дуже спо-

¹ Назва книги Ніцше про пророка Заратустру — міфічного засновника релігії у стародавній Персії.

добались їй. Захоплена, вона по кілька разів повторювала взяті звідти окремі вислови, і їй здавалося, що вони приносять її серцю розраду й спокій.

Вже наближався кінець жовтня, коли Мей нарешті вичужала. Лю Юйчунь вимагав, щоб вона повернулася до нього, і ставав дедалі наполегливішим у своїх домаганнях. Діючи через старого, з одного боку, він в той же час наполягав і на саму Мей. А одного разу, навіть пустивши сльозу, промовив:

— Я змалечку зостався без батька й матері, і єдиною опорою для мене був твій батько, який і вигодував мене. Так дім ваш став для мене рідним. І вже з десяти років моє серце належало тобі. Але людина я груба, грамота в мене невелика, говорити красномовно не вмю. До того ж, перебуваючи весь час серед торговців, я став ще гіршим. Сам знаю, я тобі не пара. Але тепер, коли вже так сталося, я тільки й мрію, щоб усі ми жили щасливо,— це було б найкращою подякою від мене за все. Мені здається, що я вже став не таким дурним, і хотів би дещо повчитися й у тебе, тоді б і ти була зовсім мною задоволена.

Мей довго мовчала і нарешті відповіла:

— Всі твої благання марні!

— Я не кидаю слів на вітер, я справді всією душою прагну стати кращим, отож робитиму все, що ти захочеш,— випалив Лю Юйчунь тоном, який не викликав підозри в щирості його слів.

Мей поквашливо підняла очі, глянула на нього пронизливим поглядом, і помовчавши якусь хвилю, сказала одверто й серйозно:

— Ти не зрозумів мене. Справа не в тім, що ти говориш. Ти вже встиг поранити моє серце, і тепер нас розділяє глибока, як море, безодня, її вже нічим зарівняти не можна. Вважай, що я загинула! Померла! Але коли ти справді твердо вирішив стати порядною людиною, то я буду лише рада за твоїх покійних батька-матір, мене ж це зовсім не обходить, я зостанусь такою ж, як була.

Лю Юйчунь здивовано дивився на неї, ніби не зовсім розумів, про що йде мова. Та його спритний розум уже схопив загальну суть її слів, до того ж він бачив, що сказані вони були аж ніяк не в розпалі гніву. Досвідчений погляд торговця встиг уже підказати йому, що Мей не подібна до інших жінок, кожна сказана нею фраза має певну вагу. Він машинально встав, зробив кілька кроків і, раптом обернувшись, зупинився перед Мей. Мус-

кули на його обличчі напружились, насторожені очі відсвічували червонуватим блиском. Він хутко заговорив:

— У тебе свої принципи, і я не вважаю, що вони хибні! Але подумай, хіба я в чомусь винен? Маючи тринадцять років, я пішов учнем у крамницю «Джерело багатства». Обдертий, напівголодний, я підмітав підлогу, носив воду, виносив нічні горшки, мене били, лаяли — всього довелось зазнати! На що я сподівався, терпляче зносячи все, мов той казан, якого щодня палять вогнем? Думав: «Адже я теж людина, у мене є ніс, очі і вуха, руки і ноги, повинен же я, як і всі інші люди, одержати свою частку радощів». Руки мої працювали, не знаючи спочинку, очі не мали спокою, а думки були заклопотані лише одним: «Невже я все життя буду учнем, довіку залишусь бідняком?» Вдень я терпів побої і лайку, а ночами уві сні завжди бачив, як відкриваю я свою крамницю, одружуюся з хорошою дівчиною і нарівні з іншими втішуюся щастям. Власними силами я вибився в люди, і моя крамниця нині куди більша за «Джерело багатства». І все це — краплі мого власного поту, моєї власної крові. Мені тільки бракує хорошої дружини! Нема батька, нема матері, немає ні братів, ні сестер; я тепер багатий, але душа моя одинока; а мені ж так хотілось мати поруч з собою хорошу дружину, з якою б я міг ділити горе і радість. Дивлячись на тебе, я радів усім серцем, вважаю, що мої муки не були даремними. А тепер ніби сон бачу! В серці моєму також тече кров, то чи ж не боляче мені? Є люди, які досягають усього, чого бажають, я належу до них також; я не з тих, хто пожадливий до їжі, лінивий у роботі, то чи ж мої бажання такі надмірні? Правда, я розважаюся з жінками, граю в кості, але ж хто в цьому не грішний? Нехай я провинився, та чи слід мене так суворо карати? Навіть тому, хто вчиняє страшний злочин, і то залишають надію на покаєння, — а мене, може, й цього позбавлено? Ти скаржишся, що життя твоє зламане, а моє? Я задоволений, чи як? Ти здатна розуміти людей, подумай, певже я в усьому винен?

Остання фраза була виголошена особливо різким голосом. Серце у Мей нестримно забилося. Лю Юйчунь відступив крок назад й важко опустився на стілець. Його блискучі від хвилювання очі не відривалися від обличчя Мей. Вона, в свою чергу, окинувши його суворим поглядом, відповіла одверто, але вже лагіднішим тоном:

— Ти маєш право обстоювати своє щастя в житті, як і інші, як і я. В одному ти вже прозрів, але слід прозріти і в іншому. Ти повинен зрозуміти, що «побачити сон

вдруге» — справа неможлива, а коли ти скористаєшся для цього силою, то радості від того буде мало.

Мей тихо зітхнула, взяла зі столу номер «Студентського прибою» і замовкла.

Лю Юйчунь, здавалося, розумів, що хотіла сказати Мей, і разом з тим ще не цілком розібрався в деталях, тож тільки розгублено кивав головою. Кисло посміхнувшись і процідивши крізь зуби: «Ніби й не вороги, а зійтись не можемо», — він рушив з кімнати, але в дверях на мить затримався, ще раз поглянув на Мей; лице у нього стало бліде, мов папір.

«Ніби не вороги, а зійтись не можемо!» — мов луна, озвалося у вухах Мей і стихло. Все ще тримаючи в руках журнал, Мей намагалася вникнути у зміст статі, але ієрогліфи якомось чудно скакали перед очима. Відчуваючи, ніби очі її чимось заповишені, вона інстинктивно піднесла до них руку, щоб протерти, як раптом дві перлини скотились по пальцях, впали на сторінку і ту ж мить увібралися папером. Мей здивовано звела брови, презирливо скривилась і, відклавши журнал набік, взяла аркуш поштового паперу:

«Сестрице Ці!

Лист іде так поволі, що просто збожеволіти можна! Ти вважаєш, що ненавидіти всіх — все одно, що не зневажати нікого? А це шкідлива психологія. Я згодна з тобою, але все навколишнє тут не приносить мені радості. Маю намір негайно виїхати звідси. Пам'ятаєш, я просила тебе підшукати мені роботу. Я навіть не проти посади вчительки початкової школи з платнею чотирнадцять юанів на місяць. Ти пишеш, що мені негайно слід порушити клопотання про розлучення, але, обміркувавши все гарненько, я прийшла до висновку, що не можу цього зробити. Варто лише натякнути, і мені тоді не вибратися звідси. Цілими днями я з нетерпінням чекаю листів від тебе. Ти єдина опора для мене! Яка ж я сердита на цей незручний зв'язок!»

Відклавши листа, Мей прилягла на ліжку, давши можливість безладним спогадам на якийсь час заволодіти нею. Та вже невдовзі думки її зосередились на одному: як їй бути з грошми? Сюй колись казала, що на дорогу від Ченду до Нанкіна треба мати не менше ста юанів. Сума, звичайно, не маленька! А у Мей була лише половина: ці гроші батько дав їй перед весіллям, щоб вона придбала дещо для нового дому, та й на інші дрібні витрати. За п'ятдесят юанів можна, мабуть, доїхати до Чунціна, не далі.

Мей сплигнула з ліжка, підбігла до столика і дописала наприкінці листа: «У мене не вистачить грошей на дорогу, будь ласка, коли писатимеш відповідь, вклади в конверт записку до своїх рідних, щоб по приїзді до Чунціна я змогла позичити в них п'ятдесят юанів».

Поклавши перо, Мей полегшено зітхнула, та коли згадала про своє становище, мимоволі похнюпилась. Не думки про майбутнє краяли її серце, а жорстока сучасність важким тягарем звалилась на неї. Губи її тим часом бубоніли:

— П'ятдесят юанів! Доля моя повисла між цими цифрами, певже вона так і зависне між ними?

Минуло кілька днів. Мей здавалось, що час іде надто повільно. Кожного дня, коли вечоріло, її охоплювали тоскні роздуми. Знову листів немає. Чому? Щоб знайти якусь відраду в такі хвилини, вона заводила розмову зі своїми сусідами з Хубею. Прізвище хазяїна було Хуан, працював він викладачем вищого педагогічного училища. На вигляд він був схожий на кочергу. Хитаючи головою й зітхаючи, Хуан говорив:

— Хе-е! Казковий край, обітована земля, і така темпота скрізь! Проживеш тут рік і, напевне, зачакнеш од нудьги. Навдивовижу велична природа все ж нездатна породжувати сильні молоді натури; немає героїв, які б сміливо пішли на штурм ворожих позицій, самі лише пішаки, котрі тільки й здатні розмахувати прапором та задириливо вигукувати!

Раніше він звився разом з братом Сюй і, як розповідали, опинився якраз на майдані в той час, коли палав будинок прем'єра. Дружина Хуана була не вельми охоча до розмов, проте жвава й моторна молодиця. Та більше за всіх цікавив Мей наймолодший член сім'ї. Хоч це була дівчина років сімнадцяти-вісімнадцяти, але її глибокі сумні очі таїли в собі досвідченість літньої жінки. Її звичка раніше, ніж інші, висловлювати свою думку, грайливі манери — все свідчило про наївність, а проте її висловлювання вражали своєю гострою проникливістю. Її розвиток не відповідав вікові, очевидно, дівчині довелося немало побачити, немало почути і звідати в житті — далеко більше, ніж будь-якому з її ровесників. Викладач Хуан був їй нерідним братом; її батько служив дрібним урядовцем у Пекіні, мати ж давно померла.

Познайомившись ближче, Мей у глибині душі позаздрила щасливому життю цієї маленької сім'ї. Очевидно, і вони вже дещо знали про життя і справи Мей, бо

допитлива юна витівниця короткими й гострими, мов шпильки, фразами не раз дошкуляла Мей. Та вона завжди давала їй рішучу відсіч.

Якось, коли Хуан, сумно зітхаючи, говорив про темноту і дикість цієї «обітованої землі», Мей раптом звернулася до дівчини:

— Ін'ямін, твій батько живе в Пекіні, а Пекін все ж таки центр нової культури, то чи не краще було б тобі вчитися в Пекіні? Навіщо було забиратись сюди, в якусь жіночу педагогічну школу?

Маленькі очиці Хуан Ін'ямін глянули вгору, і, трохи закопчиливши губу, вона відповіла запитанням на запитання:

— А чому ти не поїхала вчитися до Пекіна, а мерщій вискочила заміж?

Мей затнулася, почувавши себе трохи ніяково. А Хуан Ін'ямін провадила далі:

— Сучасна дівчина повинна бути незалежна від батьків. До того ще невідомо, де кращі учбові заклади — в Пекіні чи деінде! Освіта здобувається кожним особисто, яке значення може мати школа? Крім того, старший брат допомагає мені.

Ніби не бажаючи сперечатись, Мей усміхнулася і враз, повернувши голову, встигла перехопити спрямований на Ін'ямін погляд Хуанової дружини. Затаєна ненависть так і світилася в ньому. Хмарка підозри параз промайнула в душі Мей. Вона згадала ті розмови, які постійно їй приносила Чуп'єр про життя родини Хуанів, і відчула певне розчарування. Але в цю хвилину пролунали голосні вигуки Хуана:

— Така велич довкола, і все ж піяк не народиться тут титан, позбавлений властивих усім смертним гріхів, юнак із не знашим досі духом непримиренності! Цей же Ченду стоїть на рівнині, а люди тут прості, звичайні, шукають шляхів лише для власного благополуччя.

Вуха у Мей мимоволі запалали. Їй здалося, що слова Хуана спрямовані проти неї самої. Незаслужена образа знову розворушила в душі почуття, котре спалахнуло в неї того дня, коли вона місячного вечора чула веселий сміх у цьому домі.

Лист від Сюй, що його Мей чекала з таким нетерпінням, нарешті прийшов. Але це не була відповідь на її останній лист: штемпель на конверті був за тридцять жовтня, до того ж у листі ні слова не мовилося про роботу, на яку Мей поклала всі надії. Підрахувавши дні, вона дійшла висновку, що принаймні протягом місяця

її прохання не буде задоволене і, як не дивно, на цьому заспокоїлась.

Міркуючи іноді про своє звільнення, про те, як би його прискорити, вона запитувала себе: «Тільки й знаю, що мрію про якесь невідоме майбутнє, чи не є це відступ від моїх засад?»

Лю Юйчунь заходив до неї кожного дня. Іноді він обмежувався короткою розмовою з старим лікарем, а іноді заглядав і до Мей. Але про повернення до себе не натякав жодним словом. Тим часом старий нагадував про це дочці раз у раз. Не маючи аніякісного бажання викривати свої справжні наміри, Мей під різними приводами старалася припинити подібні розмови, і на цьому все кіпчалось. Вона знала, що старий лікар все ще сердитий на зятя і навмисне тримається позиції невтручання. Приблизно здогадувалася, що він міг сказати «шановному» Лю, щоб хоч трохи збити з нього пиху: «Я віддав за тебе дочку, ти посварився з нею, що ж я тепер можу вдіяти?»

Та якось, коли Мей зібралася була піти поговорити з сусідкою, дружиною Хуана, старий раптом зупинив її:

— Юйчунь говорить, що на вигляд ти вже цілком здорова, і хоче, щоб ти в день дунчжі¹ повернулася до нього. Що ти скажеш на це?

— Я не повернусь.

Старий грізно насупив брови і, стиснувши голос, сказав:

— Досить. Ти довела свою перевагу цілком. Кінець кінцем повернутись доведеться, і не пізніше, ніж перед Новим роком. Більше зволікати не можна. Раніш ти була хвора, а тепер уже видужала, часто виходиш з дому, люди бачать це і, звичайно, дивуються.

— Гаразд, повернуся перед самим Новим роком, а то знову ляжу в постіль і прикинуся хворою. Гаразд? — весело засміялась Мей.

Добре вивчивши батьків характер, вона знала, що на нього можна вплинути лише вередуванням.

— Ет, дурниці!

Голос старого лікаря звучав суворіше, ніж завжди, а брови на переніссі зійшлися ще ближче. Але, побачивши, що дочка, глибоко приховавши своє обурення, стоїть перед ним і весело сміється, він знітився. Похитавши головою, старий зітхнув і промовив:

¹ Дунчжі — день зимового сонцестояння, перше зимове свято в Китаї.

— Я розбалував тебе, і тепер мені нелегко справитися з тобою. Мабуть, годі. Юйчунь хоче переїхати до нас, але я згоди не дав. Мабуть, нехай переїжджає. Тільки ти не будь надто свавільною.

— Східний флігель, де був кабінет, гуляє. Адже так?— після деякого вагання відповіла Мей і, лукаво посміхнувшись, випурхнула з кімнати.

Ця переміна була така раптова і несподівана, що Мей спочатку навіть трохи розгубилась. «Як же тепер бути? А що коли він знову почне приставати?» Ці питання примусили її задуматись, не так-то просто було від них відмахнутись. Разом з тим у ній уже прокинулась жіпка, і почуття ці, зринаючи із потаємніших глибин, бурхливо наростали, вторгались у її свідомість. Лю Юйчунь, наперекір сподіванням, не перечив і поселився, мов гість, у флігелі. Він навіть зізнався Мей:

— Можеш не боятись, я не маю щодо тебе ніяких лихих намірів. З того часу, як ти покинула мене, я продовжував зустрічатися з іншими жінками, але вони не могли розвіяти моєї туги. Брався за справи — і це не приносило мені втіхи. Тільки коли бачу тебе, серце моє ніби оживає. Перебираючись сюди, я хотів одного: частіше бачити тебе.

Щодня, коли вечірні сутінки опускались па землю, він повертався додому з великим пакупком фруктів, печива чи ще чогось і відсилав усе до кімнати старого лікаря. Ще один папунок, трохи менший, відносив у кімнату до Мей і, тихенько поклавши його на стіл, виходив. Іноді він залишався, щоб перекинутись кількома словами, і то здебільшого про зовсім незначні справи. Дуже часто припосив для Мей книги, закупаючи все, що мало в заголовку слово «новий». Тому «Про нове в охороні здоров'я», «Нові правила гри в бейсбол» і особливо видання на зразок «Про нові стосунки між чоловіком та жінкою» валялись на тій самій купі, що й журнали «Нова молодь» та «Новий прибій». Мей в душі часто сміялася з нього. Очевидно, помітивши, що Мей одержує по передплаті «Студентський прибій», він заходився скуповувати книги, випущені Комерційним та Китайським книжковими видавництвами, зокрема ті, в яких зустрічалось слово «прибій». Склавши всі в рокозаний мішок, він, обливаючись потом, волік їх додому. Шанобливо поклавши принесене перед Мей, він говорив:

— Поглянь! Їх так багато, що, напевно, знайдуться й такі, які й тебе зацікавлять.

Така увага з боку Лю Юйчуня лякала Мей, здавала-

ся їй значно страшнішою, ніж гнівні окрики і грубе насильство. А помічаючи, що дії Лю Юйчуня викликані щирoserдістю, а не бажанням обдурити її, відчувала, як дедалі більше заглиблюється вона в болото страху і нерішучості. Побожування, що ці тенета поступово можуть міцно облутати її непокірне серце, зростали. Але вона була безсила вирватися з них. Мей — жінка, і легка податливість почуттям — слабкість, яка тисячоліттями тяжіла над її багатостраждальними сестрами, — таїлась і в ній. Вона цілком усвідомлювала все це, та не могла вирватися з полону, перебороти саму себе. Вже збиралася була відверто розповісти Лю Юйчуню про свої наміри, але відразу ж і схаменулась: розкрити свої карти — однаково, що підписати собі смертний вирок. Батько ж ні за що не погодиться відпустити її.

Знемагаючи від нетерпіння, чекала листа від Сюй, а його все не було.

Нові тривоги привели до того, що Мей ще тісніше здружилася з сусідкою. Коли та не приходила, Мей сама йшла до неї. Не минало й дня, щоб вони не зійшлися та не поговорили. Дружина Хуана раніше вчилася у провінційному жіночому педагогічному училищі. До подробиць знала життя міста Ханькоу, а якраз це і привертало увагу Мей. Вона докладно розпитувала про дорогу від Чунціна до Ханькоу, про те, які там інститути, а також цікавилася, чи є знайомі у пані Хуан в Ханькоу. Дружина Хуана, в свою чергу, жваво розпитувала про Ченду. Запитання у неї були досить оригінальні і нерідко виходили за межі пізнань Мей. То було щось на зразок: чи є в Ченду засновані іноземцями заклади по допомозі матерям та дітям; чи є жіночі даоські монастирі для самовдосконалення; чи є тихий буддійський скит для жінок?

Але обидві жінки обминали в своїх розмовах питання особистого життя, так, ніби якась сила стримувала їх, не дозволяючи відкритись до кінця. Коли ж загальні теми про природу й людей вичерпувались, вони починали розмову про те, що найбільше хвилювало кожную з них.

— Пан Лю, хоч і зайнятий своєю торгівлею, але знаходить час купувати тобі книжки! — дивлячись на свіжий пакунок з книгами, заздро промовила одного разу пані Хуан.

Мей засміялась і нічого на те не відповіла. Пані Хуан не зводила з пакунка очей, було очевидно, що вона чимсь збентежена. Нарешті, легенько зітхнувши, вона запитала:

— Сестрице Мей, тобі ніколи не здавалось, що коли

на щось дивишся здаля, то все постає таким хорошим або майже хорошим, а варто лише наблизитись, як ту ж мить все міняється, і міняється на гірше. Чому це так? Чи ми самі в перший момент помиляємось, а чи, може, все поганішає?

— Боюсь, що й те і те має місце,— не задумуючись відказала Мей, і це викликало подив її співрозмовниці. Вона зблідла, низько схилила голову, груди її високо здіймалися від хвилювання. Раптом вона випросталась і, рішуче поглянувши в лице Мей, із смутком у голосі промовила:

— То ти теж такої думки? Кого я не питала, всі так говорять! Міняється на гірше. На світі немає нічого постійного, ти навіть уявити не можеш, наскільки речі змінюються на гірше! І всього цього ми не в спроможі передбачити? Який же інтерес жити людям на цій тлінній землі, терпіти страждання! Нехай у цих стражданнях і я сама винна, сама колись помилилась у людні, але ж це мусить чогось навчити. Я повинна мати сміливість знайти іншого, сподіваючись, що за цим разом я вже не зроблю помилки. А ви всі твердите, що зміни на гірше неминучі, як неминуче псування овочів у період дощів. Що ж робити?

Завжди мовчазна дружина Хуана, немов від вина, так змінилась, що Мей мало не остовпіла з подиву. Вловивши справжню суть слів, які вихопились у молодой жінки, Мей тієї ж миті уявила собі її нещасне життя. Їй стало зрозуміло, які «переміни» та мала на увазі.

Мей не могла погодитися з філософією об'єктивних змін, бо глибоко вірила, що тільки людина може оповити світ, але сумна сповідь пані Хуан свинцем лягла їй на серце, посилюючи її тривогу й тугу. В душі вона подумала: «О! Та це ж другий Вей Юй! І школа її, і все це так огидно!»

Мей хитнула головою і нічого не відповіла.

— Зараз я тільки й мрію, щоб піти від людей. Якби мені натрапити хоч на якийсь буддійський жіночий монастир чи на релігійну громаду. Охоче пішла б туди,— пані Хуан зітхнула, очі в неї почервоніли.

— Ой! Які нісенітниця! — не на жарт розсердилася Мей, відкидаючи всякі церемонії. Хвиля гніву, що спалахнула у неї в грудях, потрясла її всю, очі, мов гострі мечі, вп'ялися в лице дружини Хуана.

— Була б ти на моєму місці, теж так міркувала б,— спробувала боронитися Хуан, підводячи на неї сумні очі.

Нізащо! З якої речі ув'язнювати себе в монастирі? Чи

не краще спробувати знайти собі незалежне місце в суспільстві? Або чи не краще покохати іншого і разом з ним виборонювати собі щастя?

Пані Хуан якийсь час мовчала, потім, безнадійно опустивши голову, прошепотіла:

— Він не дозволить мені піти. Дорікає, що я безглуздо ревнива й прискіплива. О, тобі навіть уявити важко, що робиться у нас! Уві сні і то такий сором не приверзеться! А слова твої несправедливі.

— Я й уявляти не бажаю! Хоч як би там було, а ти ні на що не здатна, ти надто слабковільна! Так тобі й треба!

Мей паленіла від гніву. Сумні події в її власному житті й історія дружини Хуана змішалися у запаленому мозку, злилися воедино, і тепер навіть вона сама не могла зміркувати, що викликало це гнівне збудження,— чи то Хуанова дружина, а чи її власні знегоди. В цю хвилину Мей скидалася на революціонера, що зазнав поразки, але, щоб не впасти в розпач, змушений гнівно ляяти своїх зневірених спільників, хоч у самого серце обливається кров'ю.

Слова Мей молода жінка слухала спокійно, вона лише сумно подивилась на дівчину і тихо відказала:

— Говорити так може кожний. А в житті все не так просто. Ти не уявляєш, які між ними взаємини! Та й перед тобою вони не вельми криються. Ін'ямін ще й питає: «Невісточко, ти не ревнуєш? Ми з братом так любимо одне одного». Багато хто теж каже, що мої підозри безпідставні, що я даремно пападаюсь на людей. Але чи й справді я так уже перебільшую? Адже не раз на власні очі бачила. Буду я когось даремно звинувачувати. Спробувати піти? А хто повірить мені, хто мені поспівчуває? Навпаки, всі запевнятимуть, що я сама розпусна, сама певірна й непостійпа. Була б ти на моєму місці, теж сказала б: «Як не в монастир, то в могилу!»

— Ой ні! — спробувала заперечити Мей. Розгублено дивлячись на свою співрозмовницю, вона відчула, як холодна стіна мороку здіймається навколо, облягаючи їх обох.

На якусь хвилину запала мовчанка. Та раптом голосний регіт долинув з подвір'я сусідів, а слідом за цим почувся веселий голос Ін'ямін. Дружина Хуана затремтіла всім тілом і, мов підтята, впала на стіл, захлинаючись від нестримного ридання.

Цього вечора Мей збиралась написати листа Сюй, але перо випадало їй з рук. Образ пані Хуан, звук її голосу, мов хмара густого туману, огорнули їй мозок. Раніше

вона гадала, що дружина Хуана несказанно щаслива, а тепер виявилось, що навпаки. Очевидно, щастя, тим паче подружнє щастя,— недосяжне! Може, така вже людська доля — до самої могили борсатися в брудній ковбані мук і страждання? Навіщо ж тоді боротись? Невже людям судилося задовольнятись лише невеличкою часткою радощів? І для цього вони повинні поглинати таких, як самі, або чекати, поки хто-небудь інший поглине? Кінець кінцем, хіба вони негідні того, щоб мати якісь ідеали в житті і ставити високі цілі перед собою? Мей раптом голосно засміялась. Вона встала, легенько крутнула стегнами і з задоволенням подумала: «Природа щедро нагородила мене — чи не для того, щоб люди діставали насолоду? Коли це так, то я житиму для власної насолоди, а не буду рабинєю чужої волі!»

Думка про це, мов отруйна змія, оповила її. Зпемога від невизначних жадань, яка раптом охопила Мей, нестримно штовхала геть з кімнати. Вона рвучко розчинила двері і почала пильно вдивлятися в темряву почі. Сумно завивав холодний вітер, вриваючись через бокові двері. Мей тихенько вислизнула за поріг. Добігши до дверей східного флігера, зупинилась і насторожено прислухалась. За мить вона вже була біля самих дверей, і крізь щілину між дошками зазирнула в кімнату. Осяяний мерехтливим світлом газової лампи, Лю Юйчунь сидів за столом, перед ним лежали розрахункові розгорнуті книги. Дивлячись кудись убік, він ніби щось обмірковував, раз по раз чухаючи потилицю. Раптом встав, пройшовся по кімнаті і зупинився біля дверей, очевидно, збираючись вийти.

Мей злякалася і, втративши рівновагу, стукнулась плечем об двері. «Що я тут роблю?» — промайнула в неї думка і, немов прокинувшись, вона поквашно оглянулась довкола і вже зібралась була тікати, як двері відчинились. На порозі стояв, зацікавившись від подиву, Лю Юйчунь.

Кілька секунд вони мовчки дивились одне на одного, потім Мей, рвучко повернувшись, кипулася до своєї спальні. Вона ніяк не могла зрозуміти: коли це її винесло з дому і як вона опинилася біля дверей Лю Юйчуна? Знесилена, впала на стілець, затуливши лице долонями.

Коли Мей підвела голову, щось страшне постало перед очима: це був Лю Юйчунь. Серце якось дивно забилося, і всю її охопило хвилювання, так що вона й слова не могла вимовити. Лише одна думка крутилася в голові: «Що буде?» Вона відчула, як хтось ухопив її за руки, і до неї долинув голос Лю Юйчуна:

— Чи не час зорі нашого нещастя покинути нас? Во-

рожбит пророкував мені, що в день дунчжі з першим промінням ранішнього сонця до нас завітає щастя. Адже цей день якраз післязавтра!..

Мей приснула зо сміху. Їй враз стало шкода його. Знемігшись під впливом суперечливих почуттів, вона не стала опиратись шалу його обіймів.

Швидко промайнуло п'ять-шість днів.

Стосунки між ними тепер значно покращали. Лю Юйчунь і справді став більш привітним, та й Мей помітно злагіднішала у своїй убивчій байдужості і дивилася на все досить поблажливо. Іноді їй навіть здавалося, що злочин Лю Юйчуня не такий уже й значний і, коли порівняти його з діями сусіда — вчителя Хуана, — то Лю Юйчунь ще більш відвертий. Хто не бажає жити весело і в розкоші? Аби це було не на шкоду іншим, то кожен має право добиватись якнайбільшого щастя. Іноді Мей починала запевняти себе: коли б тільки Лю Юйчунь визнав за нею свободу на високий політ у житті, не перешкоджав їй шукати справжнього покликання, то вона б не тільки не відмовляла йому в тих жаданнях, до яких він так прагнув, але з задоволенням сама пішла б йому назустріч.

Тож так само, як і раніше, чекала вона відповіді від Сюй, потай готуючись до від'їзду. До Лю Юйчуня ставилася без надмірної стриманості, але переходити до його в дім не згоджувалась.

Чекання і тимчасове заспокоєння, мов двоє великих коліс, везли Мей через дні життя, як по рівній дорозі. Частенько заглядала дружина Хуана поговорити з нею, і щораз у неї з рота, немов у спиртного фокусника, вилітали дивовижні речі: таємне кохання між братом і сестрою, жіночий монастир, могила. Згадки про це викликали у Мей занепокоєння і роздратування, співчуття і зневагу, страх і нудьгу — щось неприємне, схоже на холодний липкий піт, який виступає без упину. Після кожних відвідин пані Хуан Мей здавалося, ніби їй у серце увігнали жмут тернових колючок. Жалюгідний вигляд молодої жінки вкрай обурював її, та коли Мей бодай один день не бачилася з нею, вона відчувала якусь порожнечу. Схожа на дику кішку, Хуан Ін'мін спочатку не справляла на Мей хорошого враження, а тепер почала привертати до себе її увагу. Думки й характер цієї маленької дикушки залишалися незбагненими для Мей. Сказати, що вона домагається для себе радощів у житті? Та хіба це могло принести їй справжнє задоволення? Твердити, що вона ще молода і, не знаючи життя, цілком

віддалася на волю почуттів? Але все свідчить про її бу-валість і досвідченість, про сильну натуру, яка знесла достатню кількість випробувань, що випадали на її до-лю. Вважати її дурною, такою, що не розуміє, до яких наслідків може привести те, що вона робить? Таж вона буквально переповнена новими ідеями і добре знає, що таке кохання. Ця загадковість поступово сприяла збли-женню Мей з Інмін. Як не дивно, а після цього Мей ще менше стала розуміти її: коли мова заходила про її брата, вона говорила про нього майже з презирством.

Все переплелось в душі у Мей, і там утворився вели-кий клубок нерозв'язних сумнівів. Всіх їх, ці сумнівні питання, не посилаючись на факти, Мей і виклала в ко-ротенькій статті до редакції «Студентського прибою»; вона скористалася тим, що на його сторінках в той час розгорнулася широка дискусія з питань кохання. Статтю було надруковано, і, крім того, вона супроводжувалась коментарями редакції, в яких досить сміливо закликало-ся до боротьби зі «старою мораллю» і відзначалось, що муки кохання, про які пише автор, також результат за-конів старої моралі. Такі малопереконливі коментарі, зви-чайно, не могли задовольнити Мей. Вона подумала: «Пер-ший-ліпший злочин можна виправдати, спираючись на закони «старої моралі», і в той же час, прикрившись прапором боротьби зі «старою мораллю», можна продов-жувати чинити злочини. Ось він, славетний «рух за нову культуру!»

Третього дня після появи статті Інмін несподівано прибігла до Мей. Вираз обличчя «дикої кішки» не обіцяв нічого доброго, а суворість глибоко посаджених темних очей просто лякала.

— Невістка часто ходить до тебе плакаться на своє життя? — відразу ж спитала вона.

— Нічого особливого вона не говорила, — рішуче за-перечила Мей. А про себе подумала: «Як вона може ще питати про це!»

— Мей, краще не переч! Свідчить про це твоя стаття. Я не за тим прийшла, щоб сваритись. Сподіваюсь, що ми будемо добрими друзями. Ти не така похмура, як деякі заміжні молоді жінки, і не схожа на тих молодих людей, що рвуться до слави, тому я й хочу подружитися з то-бою. Але мені не хотілося б, щоб люди, яких я люблю й поважаю, не розуміли мене!

Її слова одне за одним проникали в душу Мей, по-роджуючи в ній почуття сорому за спробу ушкнутити пря-мої відповіді, і вона мимохіть зашарілась.

Іньмін тим часом вела далі:

— Ти вважаєш, що я така людина, яку не можна зрозуміти,— і робиш помилку. В мені нема нічого надприродного, я звичайнісінька жінка: здатна мислити, відчувати, сердитись, розуміти радість — точнісінько так, як і всі інші люди. Але на відміну від інших я не бажаю прикидатись, більше того — маю намір відкрито зривати з інших машкару. Саме через це я й не могла жити в батька і змушена була приїхати сюди, до двоюрідного брата. Хто міг сподіватись, що невістка почне ревнувати? Мей! Я ж здатна сердитись, і дуже сердитись, отож я сказала собі: «Коли вона ревнує, не маючи ніяких підстав, то подивимось, що вона заспіває, коли такі підстави з'являться?» Так я й зробила. Але я не претендую на цього, він, як і раніш, належить їй; з ним нічого не сталося: не позбувся ні рук, ні ніг, ні будь-чого іншого. Ти, Мей, вправі сказати, що мені особисто ні для чого було це робити, але невістка від цього аж ніяк не постраждала. Я певна, що коли б з самого початку приховувала все, з перших днів не почала ставитися до брата з такою ніжністю, ніщо б не затьмарювало наших стосунків, і невістка, звичайно, не подумала б про ревності. Але павіщо мені прикидатись? У мене нема ніякого бажання лицемірити!

Широко розплющені очі Хуан Іньмін пильно дивилися на Мей, ніби питаючи: «Тобі зрозуміло?»

— А хіба у тебе з самого початку не виникла думка про можливість трагічної розв'язки? — після деякого роздуму відповіла запитанням на запитання Мей.

Немовби не зовсім розуміючи, що вона має на увазі, Хуан Іньмін хутко звела на Мей свої виразні темні очі і враз голосно зареготала. Потім недовіриливо глянувши на Мей, перепитала:

— Що за трагічна розв'язка?

— Твоя невістка говорить: «Як не в монастир, то в могилу!»

— Як не в монастир, то в могилу? Ха-ха-ха! — песамовито зареготала вона.

Мей мимоволі здригнулась — таким страшним був цей сміх. Дружня прихильність, що почала виникати у неї до дівчини, відразу ж зникла.

— Коли вже вона так дешево цінує своє право на життя, то навіщо ж тоді ревнувати? До того ж, не маючи на це жодних підстав? — серйозно зауважила Іньмін, враз обірвавши сміх.

— Але ж вона теж людина! Теж здатна відчувати,

сердитись. Крім того, вона жінка з усіма властивими їй слабкостями, які виникли протягом тисячоліть і передавалися з покоління в покоління,— Мей говорила навмисне тихо, щоб цим поставити свою співбесідницю в невідгідне становище.

— Вона повинна викорчувати в собі ці слабості! — несподівано гнівним голосом вигукнула Іньмін, немов якась зовсім стороння людина, котра не має ніякого стосунку до попередньої розмови.

Мей злегка посміхнулася, потім, ніби між іншим, запитала:

— В такому разі кохання не було, ти просто вирішила побавитись? Ну, а згодом, коли захопилась по-справжньому, вже не каялася?

Чимсь подібна до маленького хижака, Хуан Іньмін не витримала і похнюпила голову. Зітхнувши, вона вже стриманіше відказала:

— Але ж я також зроблена з м'язів та крові, і закони життя теж діють на мене, і в мені природа будить інстинктивне бажання. Ось у такому становищі опинилась і я. Але каюття? Чого там каються? Я не надавала цьому особливого значення. Я тільки ненавиджу себе, ненавиджу за те, що мені бракує самовладання, що я дозволяю короточасній пристрасті паралізувати свою волю! Пора, мабуть, кінчати з усім цим. Не подумай, будь ласка, що мене починає мучити совість, просто мені не подобається перспектива загрузнути в цьому брудному болоті. І все ж, Мей, запам'ятай мої слова: моя невістка все одно не буде щаслива. У неї такий характер, та й чоловік у неї такий, що не зможуть вони жити мирно. Ти, можливо, незабаром сама в цьому переконаєшся.

Як зненацька прийшла, так зненацька й вислизнула вона з кімнати.

Мей сиділа нерухомо, спершись на стіл. Може, це був сон? Але в вухах ще дзвеніли слова: «Я тільки ненавиджу себе, ненавиджу за те, що мені бракує самовладання, що я дозволяю короточасній пристрасті паралізувати свою волю!»

Прошло чимало часу, поки вона нарешті неохоче підвелася, розшукала номер «Студентського прибою», в якому було надруковано її замітку, і пошматувала його на дрібні клаптики. На вустах у неї застигла гірка усмішка.

Сумніви, тривога і безмірний душевний занепад поволі наростали в ній. Самовпевненість, оптимізм вже давно і помітно потьмяніли. Вона втратила будь-яку повагу

до людей і до самої себе. Люди, здавалося їй, все-таки не владні над собою, вони незрідка, зовсім того не бажаючи, змушені робити те, в чому ніякої потреби немає, або навіть те, що викликає огиду. Можливо, це й є доля? Мей не вірила в долю, але все-таки не могла не визнати, що існує якась сила, якісь незримі нитки, що керують вчинками людей всупереч їх бажанням. Людина двоїста за своєю натурою, суперечливо двоїста. Відтоді, як вийшла заміж, Мей не раз помічала в собі подібні протиріччя людської природи, але тільки після розмови з Ін'ямін цілком зрозуміла суть цих протиріч. «Короточасна пристрасть паралізує волю!» — ось у чім річ! Трясовина плотських насолод уже двічі засмоктувала її, зараз же погрожувала поглинути геть. Вона не знала, як повернути собі запалюючу силу мужності. На її думку, всіх людей на світі можна поділити на дві групи: одні з інстинктом тварин — і тому жорстокі, другі — людяні, але надміру м'якотілі. Сюди вона відносила й себе. М'якотілим, зрештою, не під силу підкорити собі навколишнє оточення, навіть тоді, коли воно з «вербових гілок», — подумала вкрай пригнічена Мей.

Мей ще більше занепокоїлась, коли одержала листа від Сюй з сумним повідомленням, що знайти роботу для неї неможливо. Це лягло важким тягарем на її душу. Головна суть викладалась такими словами:

«Не маю аніякісінької надії виконати твоє доручення — підшукати для тебе роботу. Вчителів початкової школи з платнею чотирнадцять юанів на місяць більше ніж треба! Тоді, коли ми вчилися у Ічжоуській школі, світ здавався нам таким широким, а тепер, коли мені довелося кілька днів побігати в твоїй справі, я впевнилась, що він занадто вузький: навіть одну людину влаштувати — і то не так просто. Тримайся поки що за те, що дає тобі твоє «сучасне», Мей, наступного року під час літніх канікул я приїду до тебе, і тоді на дозвіллі ми щось придумаємо».

Мей ще і ще перечитувала ці рядки; в неї було таке відчуття, немов би вилили на неї відро холодної води. Але в цій холодній безнадійності голова її працювала надзвичайно чітко. Перед нею вперше ясно постала реальна картина життя суспільства, яка примусила її ще виразніше усвідомити не тільки свої слабості, але й те, що досі вона занадто легко дивилася на речі, надто низько оцінювала силу протидії навколишнього.

Враження і переживання останніх трьох місяців заворушилися у глибині її серця. Вона почала порівнювати

себе з іншими. В уяві вишикувалися в ряд дружина Хуана, Іньмін, Лю Юйчунь і, нарешті, вона сама. Мей ніби чула розповідь Лю Юйчуня про те, як він відчайдушно боровся в коловороті життя, і слідом за цим почувись слова дружини Хуана: «Все міняється на гірше! В світі нема нічого постійного... Я не смію шукати іншого... Як не в монастир, то в могилу!» Так! Люди живуть, щоб досягти чогось, але, здається, нікому не щастить досягти й частки того, чого прагнуть!

Вона побачила себе одиноко підвішеною в просторі. Враз дикий сміх і гнівний вигук Іньмін заглушив усі інші звуки: «Вона повинна побороти в собі ці слабості!»

Мей рвучко підвела голову і, дивлячись на сонце, що вже заходило, подумала: «Хуан Іньмін знає свої слабості, Лю Юйчунь здатний наполегливо боротись за своє місце в житті, а чому ж я не можу? Нехай обставини і справді несподівано зміняться на гірше, чого боятися? Я повинна бути мужньою настільки, щоб починати все спочатку вдруге, втретє, вдесьте!»

Та залишити поза увагою пораду подруги — триматись поки що за те, що дає «сучасне», — вона не могла. Лю Юйчунь ставився до неї все ще непогано. Життя у них поки що плинуло рівно. В цім і було «сучасне» Мей.

Зима проявляла свої суворі примхи. Більшість дерев скинули свої зелені шати, птахи полинули в невідомі краї. Земля вступила в період відпочинку — «зимової сплячки». Душевний стан Мей цілком відповідав порі року. Спокійно минали дні, і вона чимраз більше схилялася до думки, що нема потреби затягувати далі з проханням Лю. Коли в повітрі закружляли перші сніжинки, Лю Юйчунь знову почав нагадувати про повернення в його дім, і хоч це до певної міри було не до вподоби Мей, але вона нарешті згодилась. За два тижні до «зведення річних розрахунків» за місячним календарем Мей перейшла до Лю, знову переступила поріг дому, де провела три пам'ятні ночі. Тут все залишилося без змін, тільки зникла та огрядна стара служниця, що була представлена до Мей. Замість неї появилася проста селянська дівчина. Зайнятий різними підрахунками в своїй крамниці, Лю Юйчунь часто затримувався, і Мей почувала себе тут не гірше, ніж дома. Останнім часом вона почала помічати, що, коли вони рідше зустрічались, ставлення її до Юйчуня було більш привітним, коли ж вони цілими днями перебували вкупі, він ставав ненависним для неї. І їй хотілось, щоб такі стосунки, які встановились тепер, наприкінці року, продовжувалися без кінця.

Трохи неприємним було лише те, що тепер вона не могла часто бачитися з дружиною Хуана та Іньмін. Не можна сказати, щоб зустрічі з ними приносили Мей особливе задоволення, але тепер, вдалині від них, вона відчувала, ніби їй чогось бракує. Стосунки між цими двома жінками турбували її. Майже через день вона бігала до батька, сподіваючись зустріти кого-небудь із них.

Наступив Новий рік¹. За місцевим звичаєм, Мей, як нова господиня, кілька днів була заклопотана по господарству. Саме в ці дні вона довідалась, що Хуан Іньмін терміново від'їжджає в Ханькоу. Під час короткої зустрічі та повідомила Мей:

— Позавчора трапився небезпечний випадок. Невістка хотіла накласти на себе руки!

Мей жахнулась. Перед очима постало бліде лице пані Хуан.

— Тому завтра-позавтра я їду з нею в Ханькоу. Брат все ще не згоджується на це.

Не сказавши більше ні слова, Хуан Іньмін пішла, позбавивши Мей єдиної можливості — детальніше дізнатися про все, що скоїлось. Наступного дня, вибравши вільну хвилину, Мей навідалась до них, та нікого не застала вдома. Опісля їй сказали, що вони вже поїхали. Це глибоко запало в серце Мей і вивело її на кілька днів із стану байдужості. Вона намагалась уявити собі, як могла трапитись така несподіванка, силкувалась відгадати, чому Хуан не згоджувався відпустити свою дружину назад у Хашькоу. Мей була майже впевнена, що в дорозі з молодою жінкою може статися якась неприємність. Думки її безладно кружляли в голові, не викликаючи ні обурення, ні співчуття, ніби вона втратила здібність відчувати. Але, коли одні й ті ж думки, без упину повторюючись, стомили її, власне життя починало їй здаватись нікчемним і нудним.

Єдиною втіхою для неї залишилися листи Сюй. Та приходили вони дуже рідко, бо затримувалися в дорозі, і до того ж були надто стислі. Читати книги? Це також не рятувало від нудьги. Занадто вчені статті не вабили до себе, а популярні матеріали викликали в пам'яті спогади про пана Хуана, який голосно вигукував: «Геть стару мораль!» Вона навіть пробувала знайти в Лю Юйчуні щось таке, чим можна було б зацікавитись. Їй хотілося б ще раз послухати схвильовану, щиру розповідь про гір-

¹ Новий рік за старим стилем у Китаї відмічали залежно від фаз місяця — в кінці січня чи на початку лютого.

ку долю, розповідь, яка вихопилась у нього після першої суперечки. Та марні сподівання. Лю Юйчунь останнім часом поведився догідливо і застережливо, боячись, щоб якесь випадково кинуте слово не стало приводом для нової сварки. Він старанно підшукував для Мей книги і різні речі, ніби визнаючи, що без цього була б неповною його подяка Мей за ті любовні втіхи, якими вона обдарувала його. Помітивши, що кожного разу, після проведеної з нею ночі, він збільшував свої дарунки, Мей відчувала, як десь у глибині серця мимоволі наростала хвиля сорому. Вона бачила, що Лю Юйчунь трохи змінився, і, як він сам говорив, «змінився на краще», але їй подібні зміни викликали в її душі лише почуття неприязні. Коли раніше він вважав Мей річчю, яка цілком належить йому, то тепер вирішив, що необхідне також і золото для плати за радощі, одержувані від неї. Якщо раніше він діяв як феодал, то тепер скидався на капіталістичного гендьяра. Тому, яким би завбачливим не був Лю Юйчунь, порожнеча і почуття самотності з кожним днем все більше розросталися в душі Мей.

Бажаючи хоч з ким-небудь обмінятися живим словом, Мей вирішила поновити листування з Вей Юєм. Зустрівши його якось під час новорічних свят, вона ще раз пересвідчилась у ніжності його журливої натури. Вей Юй поділився з нею тим, що саме захопився буддійськими канонами. Він з піднесенням продекламував уривок з книги «Сто байок». Мей не виявляла ніякого зацікавлення до того, що хоч якоюсь мірою стосувалося буддизму, але її увагу привернуло незвичайно блаженне самовдоволення, яке лилося з очей Вей Юя.

Тоді ж у Мей промайнула думка: «То он як! Ти такий теңдітний, а здатний довести себе до самозабуття і в цьому черпаш втіху для себе!»

І ось тепер, звертаючись до Вей Юя з листом, вона в глибині душі плекала надію, що, може, й вона навчиться володіти мистецтвом, як доводити себе до самозабуття, і розвіє свою журбу. Подібна думка, правда, ще не зовсім виразно хвилювала Мей, але відповідь Вей Юя розвіяла її сподівання. Словнений смутку і нарікань лист Вей Юя тільки посилив і без того пригнічений настрій Мей. Вона з люттю пошматувала листа і подумала: «Виходить, мені нічого більше не залишається, як померти від самотності. Навіть Вей Юй — і той не хоче зрозуміти мене!»

Врешті-решт у неї не було чіткого уявлення, чого вона прагне. Немов дитина, яку розбудили, не давши

виспатись, Мей ставилася до всього з невдоволенням, все її дратувало.

Непомітно знову прийшла весна. Під дією весняного тепла завирувала кров у жилах. Мов богатир, скований у своїх бажаннях і знемагаючий від бездіяльності, Мей цілими днями не знаходила собі місця від нудьги. Дух весни, зрозуміло, впливав і на неї: їй хотілося щось робити, в чомусь проявити себе. Але не було де. Справи в крамниці Юйчуня йшли добре, тому він і сам цілісінькі дні просиджував дома. Очевидно, і йому став помітним похмурий настрій дружини: він наполегливо намагався відшукати спосіб якось розвеселити Мей. Та все було безрезультатно. Навпаки, всі його заходи, порушуючи її сумний спокій, викликали в неї лише почуття відрази. Особливо тепер, коли Лю Юйчунь всі ночі проводив дома; його бурхливі любовці, невпинні домагання просто доводили Мей до жаху. Застереження Сюй: «Станеш лише виконавцем чужої волі, опинишся під владою пристрас-ті!» — кожного разу все з новою силою тривожили Мей. Подібні думки, виникаючи в ті хвилини, коли вона знаходилася в палких обіймах, позбавляли її будь-якої втіхи і насолоди, і якщо раніше від потискання грудей у неї наче пробігав по тілу електричний струм і солодко завмирало серце, то тепер одного дотику було досить, щоб мороз пішов поза шкірою. Мей терпіла ці муки протягом десяти днів, потім рішуче запротестувала:

— Досить. Я зовсім знесилена. Ти мусиш дати мені спокій!

На добу була зроблена перерва. Але вже наступної ночі його домагання стали ще настирливішими, і Мей довелося приховати в душі враження від першої спроби. Наслідки були такі ж невтішні. Мей нічого не лишалось, як шукати сховища в будинку свого батька. Кинувшись па розшуки, Юйчунь прийшов сюди слідом за нею. Він визнав себе винним, просив пробачення, клявся, що надалі буде стриманішим, і наприкінці став наполягати на тому, щоб вона повернулась.

Після цього Лю Юйчунь інколи залишався на ніч у крамниці. Мей почувала себе значно спокійніше, але тепер їй без упицу доводилось вислуховувати надокучливе невдоволене бурмотіння. Старий лікар також раз чи два пробував натякнути дочці на її поведінку, ніби дивуючись з її байдужого ставлення до чоловіка, яке може лише привести до нових неприємностей. Прикусивши губу, Мей лише посміхнулась у відповідь. Що ж, і це непогано: кожний діє, як уміє; зате, коли вона піде звідси, без-

перечно, зразу позбавиться від цих турбот. Вона рахувала дні: до канікул залишалося півтора місяця, і, якщо не трапиться чого-небудь несподіваного, місяців через два повинна приїхати Сюй. Але ж два місяці, подумати тільки, як довго!

Днів через три Лю Юйчунь прийшов додому, маючи твердий намір залишитись з Мей на ніч. Вночі між ними розігралась справжня баталія. Благання, обіцянки, прокльони і знову благання... Лю Юйчунь ніби сказився. Мей увесь час несхитно мовчала. Нарешті вона здалася. Мов дитина, що, граючись з котеням, увесь час смикає за мотузок, вона не згоджувалась віддатися своєму ворогові, не вдовольнившись знущанням над ним. Таким чином їй вдалося на деякий час пізнати приємне почуття «господарки стаповища». Та коли її ніжне тіло потрапило в обійми його міцних рук і їй стало зрозуміло, що тепер не уникнути того, щоб бруд чужого тіла осквернив її власну плоть, волосся від страху стало сторч, і все її ество сповнилося безмірним почуттям огиди. Подібні муки, регулярно повторюючись, викликали в неї новий прилив гнітючої нудьги. В листі до Сюй в цей час вона писала: «Якщо говорити про моє життя за останнє півріччя, то я не знаю, що можна про нього написати; настрої мій за цей час мінявся пезчисленну кількість разів. Але одне я мушу визнати: моя прихильність до «сучасного» розвіялась. Цей шлях завів мене в безвихідь! Дорога Ці, швидше приїжджай, якомога швидше!»

І хоч все було саме так, трималась вона невимушено. Навіть у листах до Вей Юя пічим не виказувала своєї туги, вважаючи, що краще мовчати, ніж висловлювати свої скарги цій слабовільній людині. Та, видно, Вей Юй сам про все здогадувався. В день свята початку літа, прийшовши до старого лікаря з поздоровленням, від, дивлячись кудись убік, промовив до Мей:

— Потім я жалів, що не послухав тебе. Не думав, що ти не будеш задоволена...

Кинувши на нього погляд, вона тихенько засміялась.

— Не міг павіть уявити, що житиму так довго,— квапливо додав Вей Юй.

— Багато чого ти не можеш собі уявити, тому не варто сильно замислюватись над тим, що я говорила тобі раніш. До того ж я тепер живу непогано. От тільки почала страждати забутливістю. Сьогодні не пам'ятаю, що було вчора, завтра забуду, що сталось сьогодні, а про минулий та позаминулий рік і говорити годі. Ось чому й

кажу, що цілком задоволена сьогоденним життям. Як бачиш, забутливість не таке вже й нещастя. Ха-ха!

Іронічно посміхнувшись, Мей відвернулась, продовжуючи потай стежити за Вей Юєм. А той розгублено хитає головою, ніби пережовуючи її слова. Раптом він ступив крок уперед, схопив Мей за рукав і з відчаєм у голосі сказав:

— Ти обманюєш мене. Все це ти говориш, щоб заспокоїти мене, а насправді змушуєш моє серце ще більше страждати. Ти не можеш забути, як не можу забути і я. Коли б ти була щаслива, я певен, що забув би про все, та факти свідчать про інше. Все якраз навпаки, і я не зможу спокійно вмерти, до самої смерті не зможу забути, до кінця днів своїх буду каятись, що колись не послухав тебе.

Мей пильно подивилась на Вей Юя. Спливло кілька секунд, нарешті вона зітхнула і стиха промовила:

— Зараз ще не пізно послухатися мене: забудь про все і якомога скоріше!

На блідих щоках Вей Юя проступив гарячковий рум'янець, і він рішуче відповів:

— Не можу! Ти ж там мучишся!

Мей несподівано засміялась. Почуття приємного задоволення, яке буває, коли візьмеш у рот перцю, розлилося по всьому тілу. Потрапивши в затхлу, задушливу атмосферу, в цю хвилину вона вперше за кілька місяців вдихнула свіжого повітря. І їй хотілося лише одного: не зважаючи ні на що, закричати від збудження на все горло! Жваво, ніби на щось натякаючи, вона заговорила:

— Ні! Ти мусиш послухатися мене. Ти говориш, що не можеш? Я можу допомогти тобі, навчити, як це все забути. Чому б тобі не бувати у мене частіше?

— Якщо так, то я не поїду в Чунцін,— задумливо промовив Вей Юй, немов радячись сам із собою. Але, помітивши здивоване лице Мей, він поквапливо додав: — Власне кажучи, ще не вирішено остаточно. Ходять чутки, що штаб полку може переїхати до Чунціна. Але тепер нехай і справді його туди переводять, я нізащо не поїду. Подам у відставку.

Чунцін! Той самий Чунцін? Нова думка нараз промайнула в голові у Мей. Дивлячись прямо в обличчя Вей Юю, вона суворо, мов віддаючи наказ, промовила:

— Ідь! Ти обов'язково повинен їхати!

Тепер уже Вей Юй від подиву роззявив рот і не знав, що відповісти.

— Тобі неодмінно треба їхати в Чунцін! Слухай ме-

не, їдь неодмінно! Чи не ти недавно шкодував, що не послухав мене? То послухайся цього разу! В Чунціні ми знову можемо зустрітись.

Останні слова були сказані дуже тихо, але впевнено. Серце у Вей Юя нестримно забилося. З усмішкою на стиснутих губах Мей скоса кинула на нього чарівний погляд і залишила його самого.

З цього дня настрої тривожного піднесення і напруженого чекання дедалі більше розростався в душі у Мей. Вона не бачила жодного променя надії, і якого-небудь конкретного плану на майбутнє у неї також не було. Вона кинула Вей Юю: «В Чунціні ми знову можемо зустрітись», мов поет у пориві творчого натхнення, а не в результаті глибоких міркувань. Вона лише передчувала, що якісь зміни мають статися. Хороші чи погані будуть ці зміни — все одно, аби тільки розірвалася завіса сірої туги. Невизране передчуття чогось невідомого було єдиною причиною її духовного піднесення. Вона, мов у легкому сп'янінні, бачила все в рожевих фарбах, і завдяки цьому труднощі в її житті стали менш помітними.

В чеканні наближення чогось неминучого дні минали дуже швидко.

Ще до від'їзду Вей Юя з Ченду вона настійно просила його детально описати в листі весь шлях від Ченду до Чунціна. Нарешті довгожданий лист прийшов. А днів за три надійшов ще один лист і, як на гріх, потрапив до рук Лю Юйчуня. На невеличкому клаптику паперу сповіщалося, що шлях був занадто тяжким, настало загострення хвороби, і Вей Юй тепер лежить зовсім самотній. Лю Юйчунь помовчав якийсь час, потім, дивлячись прямо на Мей, сказав:

— Здоров'я брата Вей Юя погіршало. Я саме збираюся посилати людину до Чунціна за товарами, можу попросити її зайти в штаб полку і провідати його. Може, варто було б щось і послати Вей Юю?

Мей зрозуміла, що за цією показною чемністю приховані якісь наміри, і їй стало зразу тривожно на серці, але, не сказавши ні слова, вона хутко написала кілька рядків і, передаючи їх Юйчуню, кинула:

— Будеш писати відповідь, прикладеш і це. Купи щонебудь, взагалі роби як знаєш.

Того ж таки дня після обіду Мей пішла відвідати батька, зайшла до своєї кімнати, замислено постояла кілька хвилин, потім холодно посміхнулася і повернулася у будинок Лю.

Несподівано настали жаркі дні. А Мей весь час про-

й мало холодом: її охопив страх. Вона відчувала, що з усіх боків за нею потай стежить багато очей. Лю Юйчунь почав частіше заходити додому, і це ніби підтверджувало, що тривоги Мей не даремні.

Кінчався червень, але на будь-які зміни, що їх так чекала Мей, і натаку не було. Лише Вей Юй знову прислав листа. Він все ще хворів, та, мабуть, страждав не стільки від хвороби, як від поганого настрою. Лист був сповнений гнівних нарікань і ненависті, якої він раніше ніколи не висловлював на адресу Мей. На завершення він писав: «Раніш я мріяв про смерть, а тепер хочу жити! Жити хочу! Лише одна фраза весь час дзвенить у моєму серці: «В Чунціні ми знову можемо зустрітись!» Але ти не їдеш! Ти обдурила мене! Одне бажання палає в мені: хоч раз поглянути на тебе, а тоді й померти можна. Невже ти не приїдеш? Тоді я повернусь до Ченду, щоб побачити тебе!»

Розірвавши на клаптики списаний аркуш, Мей, шаленіючи, кусала губи...

Впавши в ліжку, вона запитувала себе: «Хіба я обдурила його? Хіба я його обдурила?»

Все минуле знову почало воскресати в голові. Пржиті роки, мов предмети на погано відтиснутій літографії, не відповідали своїм місцям. Чому ж раніш Вей Юй так усього боявся, відмовлявся від своїх прав на життя? І раптом тепер така гарячковість. «Тому, що це кохання», — лише й могла придумати Мей.

Десь у глибині пам'яті, мов у тумані, промайнула згадка, що вона, здається, й справді умовлялася з Вей Юєм зустрітись у Чунціні, але й сама не знає, як вийшло, що обдурила його. А зараз він лежить хворий і хоче негайно повернутися сюди, може, ще й помре в дорозі! Давно колись сказана фраза нараз пригадалась їй: «Мені від усієї душі хочеться зробити щось корисне для людей, а результат завжди виходить протилежний. Невже я таке нікчемне створіння, яке приносить людям лише шкоду?»

Ця думка і почуття відповідальності за життя людини важким тягарем навалились на неї, і, чого раніше ніколи не було, від безпорадності вона залилася гіркими слізьми.

Повернувшись увечері додому, Лю Юйчунь помітив, що очі в неї червоні, лице бліде, мов у хворої. Він підозріливо подивився на Мей, міркуючи, як би випитати причину такого настрою. Спершись підборіддям на ліву руку, Мей безсило відкинулась на спинку стільця,

немовби була смертельно стомлена. Коли ж Лю Юйчунь хотів щось їй запитати, вона раптом, немов прокинувшись, випросталась і несподівано різко випалила:

— Завтра я їду до Чунціна провідати свою давню шкільну приятельку.

Лю Юйчунь остовпів, але потім, немов уже давно знав про все і все заздалегідь підготував, кинув погляд на Мей і покvapно запитав:

— А почекаати кілька днів не можна?

— Ні! — рішуче відказала Мей тоном, який не допускав заперечень.

Лю Юйчунь невдоволено хитнув головою, але в цю ж мить, щось зміркувавши, розплився в усмішці:

— В такому разі я можу супроводжувати тебе?

— Якщо й ти поїдеш — тим краще, — відповіла Мей, посміхаючись самими губами. А в самої тим часом промайнула думка: «Хоч ти розумний і хитрий, але ще побачимо, чиє зверху буде».

Ніби не маючи ніяких підозр, він не став розпитувати Мей про її приятельку, а почав жваво розповідати про ті небезпеки, з якими йому самому довелося зустрітись, подорожуючи колись цим «східним шляхом». Час від часу він кидав пронизливі погляди на Мей, немовби бажаючи сказати: «Тому, якщо ти сама поїдеш, у мене на душі буде тривожно». Мей не дуже брала до уваги барвисту розповідь і багатозначні погляди: зовсім іншими думками була захоплена вона в цю мить. Її серце, яке завжди відзначалося великодушністю й чулістю, знову сповнилось ваганням і почало схилитись у своїх симпатіях до Лю Юйчуна. Вона вважала, що її чоловік, який завдяки своїй наполегливості вибився з низів, також у якійсь мірі вартий уваги, і, враховуючи сучасне становище Лю, вона ставилася до нього з деякою жалістю. І коли б не загадкові події останніх двох років, які, мов шквал, змінили людські погляди, вони, можливо, і покохали б одне одного. А так усі лінії сплутались, немов карти в руках невмілого гравця.

За час подорожі такої настрої помітно посилювався, хоч Мей і сама не могла б пояснити чому. Уміння Лю Юйчуна про все заздалегідь подбати тоді, коли їх не супроводжував жоден служник, вигідно підкреслювало в ньому здатність бути уважним. Тієї ночі, коли вони зупинилися на відпочинок в юнчуанському готелі, Мей, опинившись у гарячих обіймах Лю Юйчуна, мало не розплакалась. Вона проклинала, і зневажала себе, і навіть була готова зізнатись у всьому. Їй дуже хотілося

сказати: «Я не збираюся так жорстоко ставитись до тебе, я лише кілька днів хочу побути в Чупціні, щоб мати можливість доглянути Вей Юя, він, мабуть, скоро помере. А потім ми будемо жити дружно і щиро!» Та якась невідома сила скувала їй язика. Вона нічого не сказала, лише втішила себе обіцянкою, що відверто розкаже йому про все після повернення з Чунціна.

Другого дня по обіді вони досягли застави Хуту. Схилившись до заходу, сонце мов застрягло в небі і немилосердно прямило своїм промінням. Здавалось, кожний камінь, кожна піщинка задихаються від спеки. Носії паланкіна, зупинившись перепочити під навісом біля чайної, витирали струмки поту, що невпинно стікали з лоба. Випивши чаю, Мей відкинулась на спинку пош і заплющила очі. Вона знала, що звідси до Чунціна не більше п'ятнадцяти лі¹, і за якусь годину вони вже будуть там, і вона побачить Вей Юя, а потім... Враження від минулої ночі знову заволодили її серцем, викликаючи повні сумніви.

Розплющивши очі, вона помітила, що зліва від неї опустився ще один паланкін. З-за широкої коричневої спини носія на мить з'явилось лице чоловіка, який лежав усередині паланкіна. У виразі його обличчя було стільки ніжності й туги, стільки жіночності, що Мей подумала: «Чи це часом не Вей Юй?» Серце тривожно забилося, вона хотіла виглянути з паланкіна, щоб краще роздивитись. Той чоловік також, ніби щось відчувши, широко розплющив стомлені очі і якимось невпевнено подивився перед собою. Куточки його рота засмикались, ніби він хотів щось сказати. «Мабуть, не він. Хто ж це тоді?» — подумала Мей. В цю хвилину почувся голосний вигук Лю Юйчуня: «Рушаймо!» Перед очима Мей промайнула чиясь постать, раптом тіло хитнулось, піднялося вгору, і за мить чайна, дерева — все попливло назад, в лице знову подув гарячий вітер.

Мей якусь мить розгубилась, а потім почала жалкувати, що не зупинила паланкіна і не розпитала про все докладно. Тепер було вже пізно.

Надвечір, коли вони зупинились в одному із чунцінських готелів, до Лю Юйчуня завітали кілька його друзів і потягли його кудись. Стомлена дорогою Мей залишилась сидіти в номері, розмірковуючи над тим, що сьогодні сталося. Знесилений мозок не міг знайти якогось певного рішення; але тужливо-ніжний образ з

¹ Лі — міра довжини, трохи більше півкілометра.

якимсь невиразним поглядом широко розкритих очей час від часу спливав у її уяві. Нараз різкий дзвінок вивів Мей із задуми. Вона кинулася до дверей і, виглянувши, помітила на протилежній стіні, в кутку, телефон. На її лиці засяяла радісна усмішка.

Без особливих труднощів їй вдалося додзвонитись до штабу полку і запитати про Вей Юя. За першим разом їй відповіли: «Немає такого», потім сказали: «Відсутній». Мей хотіла ще щось запитати, але в трубці почулось переривчасте гудіння: абонент повісив трубку.

Втративши надію, Мей повернулася до кімнати і прилягла на ліжку. Втома і нудьга понесли її в царство Морфея. Невпинні сновидіння допомогли скоротати і без того коротку літню ніч. Уві сні вона весь час відчувала, як щось тисне їй на груди, заважає дихати. Коли повернувся Лю Юйчунь, вона не знала, тільки, прокинувшись, побачила, що він, уже зодягнений, стоїть біля ліжка.

— Тебе, мабуть, дуже стомила десятиденна дорога? Ти спала, як убита. Навіть коли я обіймав тебе, ти продовжувала міцно спати. Нізащо не міг розбудити тебе, — сміючись промовив Юйчунь.

Нічого не відповівши, Мей відвернулася і знову заплющила очі.

— Збирався сьогодні відвідати Вей Юя, але хто б міг гадати, що він саме вчора виїде до Ченду, — після короткої паузи, ніби розмовляючи сам з собою, тихо продовжував Лю Юйчунь. Останні слова «виїде до Ченду», мов гостра шпилька, вп'ялися в серце і остаточно відігнали сон. Хутко підвівши голову, вона запитала:

— Хто?

— Вей Юй. Вчора на заставі Хуту я бачив одного чоловіка і ще тоді подумав, що він схожий на нього.

Голова у Мей впала на подушку. Все зрозуміло. Безперечно, саме тоді Лю Юйчунь, впевнившись раніш від неї, що то був Вей Юй, подав команду носіям негайно вирушати. Можливо, що він якоюсь хитрістю примусив Вей Юя залишити Чунцін, — міг, наприклад, від чужого імені послати йому телеграму. Скільки в ньому лукавої підступності! А ще напередодні вона збиралася щиросердо признатися йому у всьому! Холодний піт скропив усе тіло Мей. Гірко відчуття, що її обдурили, насміялися з неї, змішане з ненавистю до Лю Юйчуня і страхом, каменем звалилось на її паралізовані нерви, примусивши її забути про Вей Юя. Вона не подумала про дальшу долю Вей Юя, ніби він уже не існував, згублений підступними інтригами Лю Юйчуня.

— На якій вулиці живе твоя подруга? Сьогодні підеш її розшукувати? — поквапився перевести розмову на інше Лю Юйчунь, помітивши скривлене від страждання лице Мей.

— Я ще хочу спати, — відповіла Мей перше, що прийшло їй у голову, і, відвернувшись, пірнула в подушки.

За годинною минала година, а вона нічого не чула, не бачила і ні про що не хотіла думати, весь час перебуваючи в напівзабутті. Нарешті підвела голову і швидким поглядом поглянула окинула кімнату. Відгороджені від усього світу чотирма стінами речі завмерли в німому мовчанні. На столі лежала залишена Лю Юйчуном записка, в якій сповіщалось, що повернеться він тільки надвечір. Вертячи в руді записку, Мей задумалася на хвилину і раптом засміялась. Схопившись із ліжка, вона хутко переодяглася, зазирнула в записку книжку, де була зазначена адреса Сюй, і вихором полетіла з кімнати. Лице її сяяло спокоєм і рішучістю.

Розділ п'ятий

Зваживши на прохання Мей, Сюй пообіцяла зберегти все в таємниці: хоч вона й не зовсім схвалювала вчинки своєї подруги, все ж розуміла, що Мей, не маючи ніяких певних цілей, робить так, як їй підказує почуття.

Першого ж дня між ними відбулася тривала суперечка. Мей весь час повторювала одну й ту ж думку:

— Зараз не може бути й мови про розлучення. Варто лише про це натякнути, як моя постанова викличе гнів у батька й чоловіка, і тоді вони докладуть усіх зусиль, щоб розшукати мене. Поки що мені необхідно якийсь час переховатись, а там видно буде. Ти, будь ласка, не турбуйся, дозволь мені кілька днів перебути в тебе, а про те, що робити далі, подумаємо потім.

Заплющивши очі, Сюй похитала головою, потім, помовчавши деякий час, тихо спитала:

— А коли ти так по-дурному втекла, то, думаєш, вони тебе не шукатимуть?

— Звичайно, шукатимуть, але це вже будуть розшуки зовсім іншого характеру. Вони можуть гадати, що мене перестріли бандити, а чи я спіткнулась і впала в річку, чи...

— Чи тебе вкрали! — перебила сміючись Сюй.

На цьому їхня суперечка обірвалася.

Мей не могла виходити з дому, тому, щоб якимось ско-

ротати довгий літній день, по обіді вона лягла спати. Спальня Сюй перетворилась на притулок для втікачки.

Сюй же, навпаки, не маючи сили подолати занепокоєння, що охопило її, цілими днями бігала по місту, намагаючись почути так звані «новини», але не добилась ніяких успіхів. Її вдалося лише встановити, що Лю Юйчунь веде переговори із старостою «Червоного братства» і доручив йому вжити заходів до розшуку.

Через три дні в газеті «Нова Сичуань» було надруковано об'яву без підпису. Прочитавши її, Сюй зраділа, розбудила Мей і ткнула їй у руки газету, а сама, сівши поруч, уважно стежила за виразом обличчя подруги.

В об'яві говорилось:

«Просимо звернути увагу! Три дні не повертається додому; дуже стурбований. Просимо негайно повідомити в готель «Цзінцзянлюй». Наперед вдячний».

Пробігши оком оповіщення, Мей розгорнула газету, щоб прочитати новини, але знову відкрила сторінку, де була об'ява, ледь посміхнувшись і, відкинувши газету, заплющила очі.

— Ну як? Може, й справді листа написати? — нетерпляче запитала Сюй.

Мей схопилася зі свого місця, обняла Сюй за шию і, голосно сміючись, мовила:

— Можна подумати, що ти і є Лю Юйчунь! Тобі що, шкода його? Він не гідний і крихти твого жалю! Вдень пише об'яви: «...дуже стурбований!..», а вночі гайне час у компанії шансонеток, розважається! Чому це я повинна писати йому? Безумовно, батькові я напишу, але тільки тоді, як влаштуюся на роботу. Постарайся якомога скоріше знайти для мене місце. Ну, а той, на прізвище Лю, нехай їде, куди хоче! Ось побачиш, йому пабридне вештатись по Чунціну, і він повернеться в Ченду.

Знову засміявшись, Мей злізла з ліжка і почала пританцювувати: їй було весело.

Сюй довго дивилась на подругу і парешті несміливо промовила:

— Я у всьому слухаюсь тебе, роблю, як ти кажеш, але в одному ти мусиш послухатись мене.

— В чому?

— Не спи більше вдень.

Мей наївно повела своїми гарними очима і, стуливши губи, іронічно посміхнулась. Вона розуміла, що Сюй мала на увазі. Після короткої паузи вона відповіла:

— Вже чотири дні минуло, пора прокинутись. Від завтрашнього дня будемо грати в карти, гаразд?

Минуло ще чотири дні, було так само душно і тоскно. Сюй регулярно ходила в готель «Цзінцзянлюй» і щоразу на дошці мешканців готелю бачила три великих ієрогліфи, написані крейдою: «Лю Юйчунь».

Це дуже непокоїло Сюй. Вона розуміла велику відповідальність, яка лежала на ній, позаяк Мей знайшла притулок у неї. Через те в той час, коли Мей могла спокійно, безтурботно грати в карти і спати по обіді, вона, Сюй, не могла бути такою ж легковажною і безтурботною. Вже жінки-служниці про щось починають між собою шептатись. Може, вони щось почули від людей, чи, може, у них самих почала виникати підозра щодо молодій гості? Сюй була дуже стурбована, але не наважувалась сказати про це Мей. Вона знала, що ця прибічниця сучасного аж ніяк не схильна до того, щоб непокоїтись і думати про якісь сторонні речі. А тут ще й мати, і дружина брата почали цікавитись минулим Мей.

Але більше за всіх дошкуляв Сюй її двоюрідний брат Цзицян, учень середньої школи, наддивовижку кмітливий сімнадцятирічний юнак.

— Я десь бачив твою подружку. Її прізвище часом не Чжоу? — підморгуючи, звернувся він до Сюй.

— Цього не могло бути, і взагалі: не плети дурниць, — рішуче відказала Сюй, хоч у самої на щоках виступили червоні плями.

— Ха! Зі мною можеш бути відвертою, я ж не з тих, хто не вміє берегти таємниць. А допомога ще однієї людини вам не завадила б.

Сюй довго дивилась на Цзицяпа здивованим поглядом, потім тихо засміялась і пішла геть. Йдучи за нею слідом, брат стиха додав:

— Чому б вам не провести кілька днів у Цзянбеї? Там тихо і куди зручніше, ніж тут. Я ж вам тільки добра зичу.

— Дуже вдячна за «дружні співчуття», тільки, будь ласка, не втручайся в чужі справи, — покwapно обірвала його Сюй.

Хитро примруживши очі, Цзицян подивився сестрі вслід, потім голосно засміявся і, склавши руки на грудях, застрибав від задоволення.

На другий день Сюй з Мей і справді пішли в Цзянбей. Зустрівши в місцевій школі знайому Сюй вчительку на прізвище Чепь, яка залишилась на час літніх канікулів у школі, вони зупинилися на певний час у неї. Лише річка відділяла це передмістя від Чунціна, але воно було цілком схоже на село.

Мей почувала себе тут непогано і почувалася б ще краще, якби вчителька Чень не була занадто охоча до розмов.

Їй минуло за тридцять. Себе вона виставляла противницею шлюбу, але поговорити про чуже кохання, про чужий шлюб, про стосунки між чоловіком та жінкою дуже любила, так ніби й справді мала в цьому питанні неабиякий досвід. За порадою Сюй, Мей намагалася бути не дуже нетерпимою в своєму ставленні до цієї всезнаючої старої діви, і під приводом того, що їй треба готуватися в наступному півріччі до вступних екзаменів в інститут, Мей зачиналась у своїй кімнаті і бралася за книги; але Чень ні за що не хотіла пропустити нагоди погомоніти з нею. Скориставшись тим, що Сюй пішла в Чупцін, вона вбігла до кімнати і, побачивши, що весь стіл у Мей завалений книжками та журналами, аж злякалась.

— Подумати тільки! Щоб вступити до інституту, треба прочитати стільки книг!

Мей лише лагідно посміхнулась у відповідь.

— Колись я теж любила читати, а тепер — ні! Як доживеш, сестрице, до моїх років, у тебе теж пропаде охота до читання.

Вона раптом замовкла і пильно подивилась на Мей, немов бажаючи сказати: «Що, не віриш? Чекай, сама побачиш!» А за мить продовжила:

— Більшість людей, читаючи книги, шукають у цьому розваги. А в мене зовсім інша мета. Я шукаю в романах своїх спільників. Раніше я сподівалася знайти в книгах таких, як я, прибічників безшлюбності. І, гадаєш, знайшла? Ні! Відтоді у мене зовсім пропав інтерес до книг. Тобі доводилось читати «Сон у червоному теремі»?¹ А я аж двічі читала.

Мабуть, вважаючи, що далі мовчати нечемно, Мей вирішила вставити і свою думку:

— А як тобі сподобалась Мяоюй, котра збиралася стати черницею? Вона ж також прагнула до самотності?

Обличчя Чень враз нахмурилось, брови збіглися на перенісці; щоб якось стриматися, вона сухо засміялась, а потім, навмисне чи все-таки не стримуючи себе, різко заговорила:

— Навіщо згадувати про неї? Яке відношення має

¹ «Сон у червоному теремі» — реалістичний роман XVIII століття, написаний видатним письменником того часу Цао Сюєцінем. У книзі показано розпад феодалної сім'ї протягом кількох поколінь.

вона до цього? Прагнення самотності — не прикидання, а високий ідеал, гідний поваги. А багато хто не розуміє цього.

Мей кивнула, вдаючи, що погоджується з нею, проте в голові у неї промайнула зовсім інша думка: кожна людина має свої власні погляди, і це не випадково, все залежить від оточення, від умов. І життя кожної людини не таке просте, як здається з першого погляду; у кожного є свої приховані таємниці, які він не бажає довірити нікому іншому. Незрідка трапляється, що стороння людина випадковим словом зачепить вразливе місце і, мов навмисне, завдасть болю.

Все ще збуджена Чень продовжувала висловлювати погляди досвідченої, бувалої в бувальцях жінки:

— Немало є людей, в яких через нещасливі шлюби складається думка, що самотність — це притулок, найпростіший вихід із їхнього становища. А є й такі, що занадто цінують себе, а насправді — люди мізерні: як вони не б'ються, а досягти нічого не можуть; для них прагнення самотності служить своєрідною втіхою. Для деяких, хто не терпить чоловічих залищань, прагнення самотності — надійний щит. Нарешті є такі, які, просто-таки прикриваючись цією красивою вивіскою, чекають, поки зростуть ціни. Останнім часом у нас з'явилось чимало незаміжніх, здається, саме такого походження. Всі, про кого я щойно говорила, спотворюють саму суть поняття «прагнення самотності».

— В такому разі, пані Чень, у вас, напевно, посправжньому високі ідеали, коли ви, незважаючи на все, обстоюєте безшлюбність? — Мей навмисне промовила ці слова з пафосом, підладжуючись під настрої Чень, але все ж не могла стриматися, щоб не кинути на свою співбесідницю проникливого погляду.

— Я? Теє... Саме через це, тільки тому, що в мене є свої високі ідеали.

Ця покvapлива відповідь разом з тим позбавила Мей змоги розпитати про її минуле.

Вони заговорили на іншу тему. Чень почала проклинати своє життя, яке присвятила справі освіти і виховання. Мей сприймала її слова так, ніби перед нею сидів досвідчений комерсант і бідкався, розповідаючи своєму майбутньому колезі про труднощі обраної ним професії, щоб задалегідь налякати його, як свого можливо-го конкурента по комерції. Мей не залишалось нічого іншого, як терпляче слухати, сподіваючись, що щось та перерве цю стомливу бесіду. Прогулянки в поле стали

для Мей зручним засобом ухилитися від набридливого торохтіння старої діви. Кожного разу, коли Сюй йшла додому, Мей, взявши книжку, проводжала її, а потім сідала в тіні дерева біля кам'яного місточка; тут могла просиджувати цілими днями. Вона спостерігала, як замурзані напівголі сільські дітлахи з великого, схожого на долоню листя дерев робили собі шапки, а потім, надівши їх на голови, гралися в битви «довговолосих»¹. З цього ж листя вони скручували трубки, брали їх у рот і пронизливо свистіли. Іноді вони засовували в рот по три дудки зразу, тоді голосне, тужливе гудіння ставало схожим на вовче виття.

Мей тільки тепер дізналася, які хитромудрі штуки можна змайструвати з листя. Вона зацікавилась цим і, дивлячись, як діти роблять свої дудки, змайструвала й собі одну і, читаючи тепер книгу, потихеньку дудніла.

Спека стала ще нестерпнішою, так що ні вранці ні ввечері не було навіть найменшого повіу вітерця. Сюй нелегко зносила спеку, а тому захворіла, лежала дома і протягом чотирьох днів не відвідувала школи. Мей засумувала на самоті: з раннього ранку вона йшла на берег річечки, де росло велике дерево, і ховалася від спеки під його шатром. З листя вона зробила собі м'яке сидало і, прихилившись до стовбура, спостерігала, як у воді плавають рибки. Біля самого берега зграйка дрібненьких рибок вишикувалась у ряди, мовби для участі у військовому параді, і, не порушуючи порядки, впливали на поверхню. Раптом на середині річечки з плюскотом з води виринала схожа на вербовий листок риба — маленькі рибки вмить розсипалися в різні боки, але вже через хвилину знову збиралися до гурту і розташовувалися рівними рядами, як і перед цим.

Мей захоплено спостерігала цю картину. Нараз голосний свист пролунав у неї над самим вухом, і вона вся здригнулась. Озираючись, побачила усміхненого юпака, який присів навпочіпки у неї за спиною, тримаючи в руках скручену з листка дудку. Це був Цзицян, двоюрідний брат Сюй.

Якийсь час вони обоє мовчали, потім ніяковість у них поступово пройшла. Коли Мей підвелася, Цзицян, стримуючи сміх, промовив, ніби відрекомендовуючись:

— Ціцзюнь сьогодні не може прийти, отож я — замість неї.

¹ Довговолосі — учасники революційного селянського повстання тайпінів (1850—1864 рр.), які носили довге волосся на знак непокорі законам правлячої маньчжурської династії.

Мей у відповідь тихенько кивнула головою.

— Той, з готелю «Цзінцзянлюй», вже поїхав,— змовницьки додав Цзицян, і на його трикутному обличчі з'явився вираз радісного співчуття, якого він не міг приховати.

Його проникливі очі уважно дивились на Мей з-під широкого лоба, ніби намагаючись вивідати, яке враження справила на неї ця важлива звістка. Але Мей байдуже запитала:

— Оце і все?

Радісний настрій Цзицяна відразу згас. Увесь набір слів, що його він заздалегідь підготував, виявився тепер зовсім непотрібним; хлопцеві довелося придумувати щось нове. Раз по раз витираючи тильною стороною долоні краплини поту, що виступали на лобі, він розгрібав ногою ніжно травичку і в той же час крадькома спостерігав за виразом обличчя Мей.

— Може, сестриця Ці ще щось хотіла переказати? — поцікавилася Мей, лагідно посміхаючись.

Ця ледь помітна посмішка додала хлопцеві сміливості, він відчув себе вільніше. Ступивши крок уперед, заговорив схвильовано й радісно:

— Сестра не посилала мене і ні слова мені не говорила. Я казав їй, що вмю берегти таємниці, та вона не повірила мені і нічого не просила. Але днів п'ять тому я сам про все довідався. Сестра щодня ходила до воріт готелю; подивиться — і назад, а я заходив усередину і не раз бачив того чоловіка. Як гадаєш, умю я берегти таємниці? А сьогодні вранці дізнався, що він уже поїхав і прибіг розповісти тобі про це! А сестра ще не знає цієї новини.

Вдячна посмішка промайнула на устах Мей. Цей юнак, який втілював у собі вірність і щире відданість, десь у глибині її душі викликав до себе симпатію. Жоден з мужчин, з якими вона була знайома досі, не виявляв такого щирого піклування про неї, такої енергійності й бажання захистити її спокій. Збентежена такою увагою, вона не могла зразу знайти потрібних слів, щоб висловити подяку за подібну зичливість, і тільки її виразні очі лагідно й ніжно дивилися на розпалене, спітніле обличчя Цзицяна.

— Кажуть, він повернувся до Ченду тому, що там помер якийсь його родич,— додав Цзицян. Спершись на стовбур дерева, він терпляче чекав нагороди, як той дрібний урядовець, що, виконавши доручення начальства, очікує подяки.

— Який родич? Чи не Вей його прізвище? — тривожно запитала Мей; здавалось, їй уже давно відоме те, що трапилось, і вона тепер чекає його підтвердження.

— Здається, Вей. Я не думав, що це буде комусь цікаво, тому не дуже розпитував. Ти хочеш знати подробиці? Я до завтра все вивідаю.

Мей важко зітхнула, низько схилила голову і стиха, ніби сама до себе, мовила:

— Таки помер... Навіщо йому було так квапитись із поверненням? Ні, містер Сюй, ні про що не треба більше розпитувати. Коли сестра одужає, нехай прийде сюди.

Ці слова були сказані цілком серйозно. Лице Мей спокмурніло, лагідна усмішка зникла з куточків вуст.

Цзицян ту ж мить відчув, як задалегідь приготовлені слова, що їх він хотів сказати Мей, застряли в горлі. Нарешті після хвилини вагання він рішуче почав:

— Сестра, можливо, ще й завтра не зможе прийти. У тебе якісь клопоти? Я можу їх виконати? Ти повіриш, що я надійна людина? Я багато б чого хотів тобі сказати, але Ціцзюнь не дозволяє. Вона не схвалює того, щоб я зустрічався з тобою, вважає мене за хлопчиська, який ще нічого не розуміє. Але небо має очі, воно послало їй на кілька днів хворобу. Коли тобі не неприємно, присядьмо тут і побалакаймо, я хочу багато чого сказати тобі.

Відповіді не було. Безладні думки про Вей Юя, Лю Юйчуня, про батька роїлися в голові Мей, заважаючи збагнути суть того, про що говорив Цзицян. Кинувши побіжний погляд на юнака, вона сіла на своє приготоване з листя місце.

Цзицян, звичайно, розцінив це як згоду вислухати його; серце його шалено забилося, лице почервоніло, а юні недосвідчені уста хлопця вимовили три таких простих і разом з тим хвилюючих слова:

— Я кохаю тебе!

Мей від несподіванки широко розплющила очі. Юнак середнього зросту, який стояв тут, спираючись на стовбур, враз став великим і міцним, як це дерево. І хоч почервоніле від сорому трикутне Цзицянове обличчя не виражало нічого лихого, та воно навіювало страх. «Я кохаю тебе», — ці несподівано почуті слова луною озвались у вухах Мей, схвилювали і збентежили її. Але це тривало лише одну мить. Звична для Мей глузлива усмішка враз розсіяла ілюзії. Пильно подивившись на Цзицяна, вона спитала:

— Давно? Чому? Кохав ти кого-небудь раніше? Знаєш

ти взагалі, що таке кохання? Про кохання ти, мабуть, маєш уявлення тільки з книжок?

Цей потік запитань збив хлопця з пантелику: коли в інших справах цей сімнадцятирічний школяр був достатньою мірою досвідчений, то в питаннях стосунків між чоловіком та жінкою він розбирався не краще, як немовля, і навіть уві сні не міг уявити всіх таємниць жіночого серця.

Мей знову засміялась, машинально взяла за руку юнака, який весь палав від сорому, і відверто сказала:

— Ти мало не розсмішив мене, але я не стану докoryти тобі за це. Я розумію, що ти був відвертий зі мною. Ти розумний і здібний хлопець, за це і я люблю тебе, але ти для мене всього-на-всього менший брат. Ти, здається, не подумав про це добре. Припустімо, що і я покохала тебе, то хіба б це принесло тобі хоч якусь радість? І, звичайно, ти не подумав, хороша я чи погана. У тебе ще досить часу попереду, щоб пізнати кохання. Ти зустрінеш багато хороших, гідних твоєї любові дівчат, тоді ти, може, й пригадаєш те, що я тобі зараз кажу.

Мей раптом замовкла. Вона помітила, що пожадли-вий погляд блискучих очей Цзицяна забарився на охоп-лених легкою газовою блузкою її грудях, а рука обереж-но доторкнулася до них кінцями пальців. Майже в ту ж саму мить Мей почула чийсь кроки зліва. Вона ін-стинктивно відкинула руку юнака і схопилася з місця. Кроків за десять від них стояла Чень.

Кілька секунд панувала тиша. Нарешті Мей, злегка посміхнувшись, сказала:

— Ціцзюнь ще не одужала.

Не встигла Чень відкрити рота, щоб щось відповісти їй, як Мей повернула голову і серйозним тоном наказала Цзицяну:

— Коли в неї і завтра буде температура, будь ласка, павідайся до мене!

Всі троє покинули берег річечки. Чень, всупереч своїй звичці, не проронила ні звуку і навмисне йшла позад них. Тільки коли їхня дорога розійшлася з Цзицяною, вона порівнялася з Мей і з хитрою посмішкою заува-жила:

— Ця дитина Цзицяна — дивне створіння!

Мей тільки посміхнулася у відповідь.

Після обіду пішов дощ. Не маючи змоги вийти куди-небудь, Мей уклалася спати. Уві сні знову бачила себе на березі річки, під деревом, перед нею навпочіпки сидів Цзицяна. У роті в нього було п'ять чи шість скруче-

них з листя дудок, і він несамовито свистів у них. Від цього дикого свисту у неї запаморочилось в голові, потемніло в очах,— зненацька хтось міцно обійняв її, вона стала пручатися, одяг її наскрізь промок від води... Потім вона почула страшні вигуки, і нібито голос Вей Юя сказав: «Ти обіцяла, що в Чунціні знову зустрінемося, але ти обдурила мене!» Мей розплющила очі — безкровне, схоже на аркуш білого паперу лице Вей Юя все ще стояло перед нею.

За вікном лопотів густий дощ, він барабанив по даху так, ніби вибухали хлопавки. Засмучена, Мей лежала на ліжку доти, поки не висохла змокріла від поту блузка. Думки безладно плуталися в голові.

Увечері того ж дня вона покинула школу і повернулася до Сюй. Переходячи через осяяну червоною загравою річку, вода в якій набрала темно-пурпурового забарвлення, Мей подумала: «Чудова природа навколо: гори, ріки, та якими сірими на тлі цієї краси здаються люди! Що це, веління долі? Наперекір долі треба йти вперед!»

Хвороба Сюй затяглася, і вона все ще почувала себе недужою. Мей тимчасово взяла на себе обов'язки по догляду за хворою і весь час просиджувала у неї в спальні. Один за одним минали дні. Мей не відчувала ні турботи, ні занепокоєння, але й піднесення не приходило до неї. Вона вже давно, мов огнем, висушила в собі тяжкі сльози сумного минулого, а якщо в глибині її душі інколи легкою хвилею і піднімалися давні переживання, вона придушувала їх холодною тверезістю своїх міркувань. Вона рішуче порвала з минулим. А що ж у майбутньому? Фантастичні мрії про майбутнє вже давно потьмяніли, а тепер і зовсім зникли. Розуміючи своє становище, Мей, звичайно, не могла бути веселою. У неї було лише сучасне, яке вона безжально відкинула в минуле і з радістю б забула назавжди.

Тільки Цзицян час від часу змушував хвилюватись її серце. За кілька зустрічей він нарешті висловив усе, що збирався сказати вже давно.

Байдужість і невдоволення відчувала тепер Мей навіть до своєї теорії «сучасного». Яке там кохання! Хіба вона з власного досвіду не знає, що це таке? Хіба не бачила на власні очі? Ще й тепер не може забути тих уроків ненависті, які дав їй Лю Юйчунь. Вона зараз була схожа на людину, яка вперше їсть рибу і, ще не розкуштувавши її як слід, втратила апетит, відчувши її запах. У Мей якось мимохить виникло переконання, що кохання відрізняється від дружби лише фізичним збли-

женням; а останнє ж уподібнюється до однобокої похитливості Лю Юйчуня, пізнати яку вона мала змогу в такій мірі, що навіть згадка про це викликала жах.

Але десь у тайниках душі, під зашкарублюю оболонкою одноманітності і нудьги, ще жеврів прихований вогник, чії сині язика полум'я іноді виривалися назовні. І в такі хвилини всю її сповнювала нестерпна тривога, вона почувала себе пригніченою, засмученою. Врешті-решт всі ці тривоги і хвилювання звелися до одного конкретного питання: «Як же їй жити далі?» Одначе таке становище тривало якусь мить: наділена від природи здоровим, життєрадісним, сміливим характером і самовпевненістю, вона зразу ж одігнала від себе геть обивательське порпання у власних переживаннях.

Непомітно падійшла середина серпня. Напруживши останні сили, Сюй вирвалася з міцних тенет лихоманки.

У кількох листах до старшого брата вона цікавилася можливістю влаштувати Мей на роботу, але у двох із них, одержаних від брата, нічого певного не говорилось: очевидно, не було чогось такого, вартого уваги. Не раз задумуючись над цим питанням, Сюй дійшла висновку, що байдужість у поведінці Мей викликає лише роздратування і свідчить про її легковажність. Через це у них інколи виникали дрібні суперечки.

Якось Сюй, мов суворий батько, який сварить свого ледачого сина, запитала:

— Чому це ти ні про що не турбуєшся? Ніби це тебе зовсім не обходить? А що, як нічого не вийде? Що ти думаєш робити в такому разі?

Мей лише іронічно посміхнулася: їй був зрозумілий тривожний настрій вірної подруги, тому вона ласкаво взяла її за руку і тихо сказала:

— Надмірна гарячковість користі мені також не принесе. Небо не обмежує людину якимсь одним шляхом у житті, світ дуже широкий!

— Ти все така ж уперта! Коли ще ми вчилися в Ічжоу, ти говорила, що з Вей Юєм нічого непередбаченого трапитись не може, говорила також, чи варто боятись «вербової клітки». А як тепер? Твій розум, сміливість, рішучість лише шкодять тобі самій! Ти ще й тепер розраховуєш на милість неба, сподіваєшся, що воно розчинить перед тобою широкі брами світу. Дивись на тебе — злість бере! — різко підсумувала Сюй.

У відповідь Мей безтурботно засміялась, та через кілька секунд урвала сміх і, підвівшись із місця, з серйозним виглядом промовила:

— Я розраховую лише на власні сили!

Слово «власні» вона вимовила з особливим притиском, навмисне голосно і разом з тим з відтінком розчарування, що викликало занепокоєння Сюй.

Але вже за мить усміхнена Мей, міцно обнявши подругу, нагнулась і прошепотіла їй на вухо:

— Що думаю робити? Попробую закохатись у когонебудь.

Сюй також засміялась, але сміх її був не зовсім щирий; в ньому відчувалось недовір'я, а можливо, й докір: «Як можна так занепадати духом?» Але, щось зміркувавши, вона обернулась до Мей, пильно подивилась їй у вічі й запитала:

— І об'єктом для цього вибрала Цзицяна?

— Що? Ні в якому разі! Навіщо мені псувати цю дитину? До того ж, чому це я повинна заздалегідь намічати об'єкт? Бувають люди, які бачать чудесні сни, не перевертаючись з боку на бік. А старим шляхом я нізащо не піду.

Якийсь час вони мовчали; потім Сюй, ніби здаючись, промовила:

— Навіщо журитись? Світ не такий уже й вузький!

Говорила вона спокійно, хоч на душі було тривожно, а в голові снували думки про наслідки, яких можна було чекати.

Тепер вона розуміла, що зовнішній спокій Мей аж ніяк не свідчив про лінощі чи безтурботність, навпаки — свідчив про її рішучість сміливо йти назустріч небезпеці. Від цього відкриття Сюй аж здригнулась, у неї викликали недовір'я навіть загальноновизнані нові ідеї: людей розворушили, закликали йти вперед, і ось вони простують не до світла, а в пітьму; гучні голоси закликають бійців, але ще не створено те щасливе суспільство, яке б умістило всіх бажаючих!

Непомітно надійшов кінець серпня. В газеті «Нова Сичуань» було опубліковано загрозливе повідомлення про розшуки Мей. Поряд з повідомленням красувалось її фото. Коли захеканий Цзицян вбіг у хату і розгорнув газету, обидві подруги аж змінились на виду. Всі троє мовчки презирнулись.

— Коли я й надалі залишусь тут, то це може спричинити неприємності, — сказала Мей. — Я повернуся до Ченду і особисто з ним поговорю! А якщо й ні, то втечу в Ханькоу, Нанкін, Шанхай, куди завгодно! Не думаю що мені доведеться померти з голоду!

Мей говорила досить упевнено, але Сюй та її брат

заперечливо хитали головами. Розгорілася палка суперечка, яка велась напівголосно. Нарешті Мей заходила ся наполягати, щоб Сюй роздобула для неї сто юанів: вона негайно виїде за межі провінції Сичуань.

Сюй розуміла, що немає ніякої потреби в такому ризику, і до того ж питання про сто юанів так зразу не вирішиш. Запевняла, що ніхто з домашніх не зверне уваги на повідомлення, і що становище насправді не таке вже загрозливе, як здається. Вона ще спробує побігати, може, вдасться знайти для неї місце десь тут, в якійсь школі; потім Мей, виправдуючись, що, мовляв, «дома страшенно нудно, і вона змушена шукати розваги десь на стороні!..», сповістить про себе Лю Юйчуня; можна вважати, що це непоганий вихід.

Почувши, що Мей може на деякий час залишитись в Чунціні, Цицян почав розхвалювати план сестри, а та, в свою чергу, наполягала на своєму, так що Мей лишилося тільки посміхатись їм у відповідь.

Хутко пролетіло ще три дні. Де тільки не побувала Сюй, з ким не зустрічалась, але все даремно. Втративши надію, вона вже подумала про те, щоб позичити у когось грошей, як раптом до неї дійшла чутка: новий директор педагогічного училища в Лучжоу, на прізвище Лу, з яким Сюй колись була трохи знайома, збирається обнови викладацький колектив педучилища; в початковій школі, яка була при училищі, знайдеться місце вчительки.

Порадившись, Мей вирішила їхати до Лучжоу шукати щастя там. Сюй поїхала разом з нею.

Розділ шостий

Коли Мей і Сюй прибули до Лучжоу, в педагогічному училищі йшла напружена підготовка до свята початку навчального року. І хоч штат викладачів був уже повністю укомплектований, але знайшлося місце і для Мей, навіть Сюй попросили залишитись.

Сталося усе це завдяки тому, що молодий директор Лу, людина нових поглядів, побачив в особі Мей такого працівника, якого будь-що треба влаштувати на роботу. Перший і третій класи початкової школи, в яких нараховувалось більше ніж по шістдесят учнів, були поділені на два класи кожний, і тоді виявилось, що, коли прийняти Мей, ще одне місце буде вільне. Оскільки знайти вчителя якраз перед початком навчального року

нелегко, директор почав паполягати на тому, щоб Сюй також залишилась «помучитись» тижнів зо два, а може, й місяць.

Напередодні початку занять, тобто через три дні після приїзду Мей та Сюй, директор увечері запросив усіх на чашку чаю; тут викладачі мали познайомитись між собою. Чай був влаштований у вітальні. З-під білого фарфорового абажура підвісної лампи лилося жовтувате світло. Від поривів вітру полум'я в лампі мерехтіло, і кімната то поринала в напівтемряву, то освітлювалась яскравим сяйвом. Мерехтливе світло, падаючи на темно-жовті дерев'яні стіни, розцяткувало їх дивними візерунками.

В такій непривітній атмосфері Мей розчаровано слухала, як десять викладачів-чоловіків та п'ять чи шість жінок вели люб'язну, безладну розмову. Дівчина років сімнадцяти-вісімнадцяти, що сиділа навпроти в жовтому, абрикосового відтінку, платті, з загостреним підборіддям і жвавими чорними очима, час від часу кидала спідлоба погляди на Мей. Ці пронизливі ворожі погляди викликали у Мей спогади про Хуан Інмін.

Настирливі думки про ту схожу на дику кішку дівчину настільки захопили Мей, що вона навіть не почула звернених до неї слів директора:

— Що ж до школи, то з цього семестру там почнається нове життя: попробуємо застосувати нову систему виховання; на щастя, нам вдалося залучити міс Мей Сінсу, якій ми доручили цю надзвичайно важливу ділянку роботи.

Враз запала дивна тиша, чути було, як дзижчать комарі. Всі погляди були спрямовані на Мей. Сюй тихенько штовхнула ліктем замислену подругу, оди з чоловіків заговорив виразним голосом:

— Просимо міс Мей пояснити нам принципи нової системи виховання.

Це не зовсім дружелюбне побажання враз викликало у Мей відповідну реакцію. Вона окинула холодним поглядом присутніх і, довго не розмірковуючи, відповіла:

— Вам, шановні, не личило б глузувати: я вперше вступаю на ниву педагогічної роботи і павряд чи зможу похвалитися своєю ерудицією...

Дівчина, що сиділа навпроти, покvapливо нахилила голову, щоб приховати ледь стриману посмішку, але Мей уже встигла помітити це. Вона здригнулась, немов електричний струм пройшов у неї по нервах. Тільки тепер до її свідомості дійшли слова директора, на які раніше,

замріявшись, вона не звернула уваги, і їй раптом спало на думку, що слова «на щастя, нам вдалося залучити міс Мей Сінсу» — чи не були вони також глузуванням? Ця невесела думка, що блискавкою промайнула в голові, примусила Мей замовкнути, але вже за мить вона продовжувала, поступово розпалюючись:

— Панове, всі ви маєте глибокі знання, досвід, виконуйте свою священну місію. Я ніяковію навіть від думки, що мені, жінці, яка не має ні досвіду, ні відповідних знань, доведеться взятись за справу, яка доступна лише вам. Я не смію вважати, що похвала пана директора стосується мене. Подумайте, шановні панове, адже ви вже давно зрозуміли, чому я опинилась тут, у цій школі. Одначе я не згодна працювати тут лише заради шматка хліба, аби як виконувати свої обов'язки. Я глибоко вірю в справедливість мудрого вислову: «Знання — це синтез досвіду, талант — терпляча наполегливість». Наполегливості мені не бракує, а досвід я саме й хочу пабувати. В цім моя мета! Всі ми з вами, шановні панове, люди нових поглядів, пам належить руйнувати фальшиві традиції старого суспільства, не дотримуючись при цьому лицемірної чемності, тому, почувши, що від мене вимагають «пояснення принципів», я, відверто кажучи, прикро вражена цим! Сьогодні пап директор запросив нас на чашку чаю, щоб ми познайомились, завтра вже почнеться навчальний рік, і кожен з нас мусить зайняти своє місце в роботі. Я вважаю, що всім нам необхідно знати одне одного. Скажу кілька слів про себе. Мене звать Мей Сінсу, закінчила я Ічжоуську жіночу середню школу в місті Ченду і, щоб не бути лише домашньою господаркою, працюватиму вчителькою.

Кілька секунд панувала мертва тиша, потім хтось зааплодував, до нього приєднались інші, але крізь оплески чувся й стриманий смішок. В стихаючому гомоні пролунав голос директора:

— Я підтримую пропозицію міс Мей. Дозвольте й мені відрекомендуватись: я — Лу Келі, закінчив педагогічний відділ Нанкінського університету, і це моя перша педагогічна робота.

Дивлячись на дівчину в жовто-абрикосовій сукні, Мей раптом стиха захихикала. Та нахилилась до своєї сусідки і щось зашепотіла їй на вухо, потім жвавi чорні очі скоса глянули на Мей.

Слідом за директором почали навперебій відрекомендуватись й інші. Мей уважно придивлялась до всіх, вислуховувала їх. Дехто називав лише своє ім'я та при-

звище. Інші спочатку жартували. Незабаром усе скінчилось. Тепер Мей знала, що прізвище дівчини, яка сиділа й задерикувато поглядала на неї, Чжан.

Зав'язалась голосна невимушена бесіда. Сюй жваво розмовляла з кругловидим учителем, який, як виявилось, був її далеким родичем. З другого боку від Мей сиділа вчителька — жінка з пласким обличчям; схиливши голову, вона весь час лузала насіння.

Міс Чжан, та, що була в жовто-абрикосовому платті, час від часу кидала проникливі погляди на Мей, але варто було тій глянути на неї, як Чжан відводила очі вбік.

Навкіс від неї сидів учитель з розпатланим чубом, з куточка рота у нього звисала сигара. Він весь час невідривно стежив за Мей. Вона пригадала, що його прізвище Лі, сам він назвав себе «плазуном вищого типу». Викладав рідну мову в училищі. Але сидів дуже далеко, і Мей було незручно вступати з ним у розмову.

Комарі під столом зовсім знахабніли, і гості, рятуючи свої ноги, раз по раз опускали свої віяла під стіл. Якось у Мей віяло вирвалося з рук; нахилившись підняти його, вона в півтемряві помітила, що взута в білу шовкову панчоку і шкіряний черевик з високим підбором ніжка зручно вместилися на простягнутій нозі чоловіка в білому костюмі. Вражена цим відкриттям, Мей хутко підвела голову і тієї ж миті спіймала на собі сповнений глибокої ненависті погляд Чжан. Незвичайне почуття самотності знову почало розростатися в душі у Мей.

Нарешті вечір закінчився. Повертаючись до своєї кімнати, Мей, тихо зітхнувши, сказала Сюй:

— Мені здається, що атмосфера тут задушлива. Коли ти й справді тижнів через два поїдеш звідси я помру від нудьги!

Наступного дня було свято початку навчального року. Скрізь панувало незвичайне пожвавлення. Мей призначили зустрічати запрошених гостей, і вона потрапила до однієї групи з Чжан. Сьогодні ця молода панночка вирядилась ще витонченіше, ще краще, але глузливий погляд її очей ще в більшій мірі викликав у Мей тривогу.

На другу годину учні і гості заповнили актовий зал, а дзвінка, який мав сповістити про початок, все ще не було. Запах поту та людський гомін ще більше зіпсували і без того поганий настрій Мей, у неї навіть почало паморочитись у голові і темніти в очах. Вона вискочила з актового залу і, ледве переводячи дух, зупинилась біля

поручнів сходів, які вели на галерею, і машинально почала витирати хусточкою спітніле лице.

Чжан грайливою ходою йшла назустріч. З усмішкою скоса глянувши на Мей, вона пробралась до суміжної із залом кімнати, тимчасово відведеної для відпочинку.

— Міс Мей, ви стомились? Чому б вам не зайти до кімнати відпочинку і не випити холодного чаю? — тихо запитав викладач рідної мови Лі Уцзі, несподівано з'явившись біля Мей.

Повіки у Мей здригнулись, і вона розгублено посмінулася у відповідь. Їй стало так радісно, ніби вона в тяжкий для неї момент зустріла найщирішого приятеля, і через це якусь хвилину не могла сказати ні слова. Не сміючи глянути в очі Лі Уцзі, які блищали якось особливо, вона дивилась на постаті тих, хто юрмився біля входу до актового залу. Лі Уцзі повернув голову і, простеживши за її поглядом, по-дружньому сказав:

— Гості, здається, вже всі зібрались. Чекають тепер якусь поважну персону. Сам директор може її зустріти, а вам, міс Мей, не завадило б піти трохи перепочити. Ось погляньте, вже всі, хто зустрічав гостей, відпочивають.

Хтось гукнув Лі Уцзі, він ще раз подивився на Мей і пішов до актового залу. Мей також одійшла від поручнів і попростувала до кімнати відпочинку.

В кімнаті панувало пожвавлення. Чжан сиділа в кріслі, високо задерши ноги; здавалось, вона щойно закінчила говорити і тепер їла кавун, тримаючи скибку обома руками. Вчительки, що сиділи в кімнаті, голосно сміялись. Але, як тільки Мей з'явилась у дверях, сміх умить обірвався. Обличчя виражали розгубленість, як у людей, яких раптом спіймали на гарячому. Це свідчило, що вони не дуже привітно зустрічають когось із чужих, хто наважується вторгтися в їхнє невелике інтимне коло. Мей у свою чергу теж зупинилась, вдихнула свіжого прохолодного повітря, окинула поглядом кімнату, ніби когось розшукуючи, і, повернувшись, вийшла. Та не встигла вона відійти од дверей і на десять кроків, як з кімнати знову долетів вибух реготу і, мов гострий ніж, вривався їй у вуха. Крізь сміх вона почула уривок репліки, кивутої Чжан:

— Ви погляньте, вона...

В душі Мей щось обірвалось, лице у неї враз почервоніло. Миттю повернувшись назад, вона стрімко влетіла в кімнату відпочинку; на губах у неї застигла зухвала, холодна посмішка.

Після напруженого мовчання Чжан, примруживши очі, зацікавлено спитала:

— Міс Мей, а ви хіба не стоїте там, щоб зустрічати командира дивізії Хуая?

— Здається, зустрічати гостей мушу не сама я,— уїдливо кинула вона у відповідь.

В той же час у душі в Мей виник сумнів: «Що за командир дивізії, чи не він був приводом для сміху?»

Знову запанувала тиша. Гомін в актовому залі нагадував далеке кумкання жаб, яке то завмирало, то посилювалось. Плосковида вчителька на прізвище Чжао, з якою Мей ще не мала нагоди зіткнутись, раптом сказала:

— Ми люди з села, чи нам зустрічати знатних гостей! А от командир дивізії Хуай — людина нового напрямку, єдиний у своєму роді генерал нового напрямку. Лише чарівна героїня, яка натхненно бореться з пережитками минулого і покинула сім'ю, підходить для цього!

Хтось схвально захихикав. Чжан, очевидно, сприйняла це інакше: зупинивши свій погляд на гладкому обличчі Чжао, вона холодно промовила:

— Генерал з новими поглядами! Дивина! А що він розуміє в тих нових поглядах? Відверто кажучи, мені й дивитись на нього не хочеться! А ти, Пейшань, мабуть, забула, що командирові дивізії Хуаю завжди подобаються люди з химерною зовнішністю, отож можеш розраховувати на увагу, ха-ха!

Обличчя Чжао Пейшань враз запалало, вона зніяковіла, з якимось острахом оглянулася довкола. Її вигляд виражав злість, яку вона не наважувалась висловити.

Стоячи осторонь, Мей посміхнулась сама собі: вона розуміла, які диявольські хитрі були ці обережні дівчата.

— Незабаром уже третя година, а його все ще нема. А без нього починати не можна! Зовсім несправедливо! — втрутилася в розмову міс Чжоу, яка завжди була на боці Чжан, а зараз хотіла перевести розмову на іншу тему.

Получилося ще два чи три голоси, які ніби погоджувались, що чекати вже набридло. Усміхнена Чжан повернулася до Мей, немов хотіла щось їй сказати, та в цей час почувся голос Сюй:

— То ось де ви зібрались! Зараз будуть починати, прошу всіх до зали.

Звуки військового оркестру, спочатку рівні, мелодійні, а потім підсилені громом мідних труб та литавр, раптом заповнили кімнату, ніби оркестр був десь тут, за

дверима. Всі відразу встали. Підійшовши до дверей, Мей квапливо озирнулась і, зупинившись на Чжан, чії туфлі страшенно рипіли, стиха промовила:

— Міс Чжан, і мені б сподобалися такі біленькі ніжки в таких туфельках на високих підборах.

Не дочекавшись відповіді і голосно сміючись, Мей вискочила з кімнати, наздогнала Сюй і потягла її за собою. В цей час позад них з принишклого актового залу почувся мелодійний звук дзвоника.

Тепер Мей чітко уявляла, що на педагогічній ниві вона не раз опинятиметься в надзвичайно складних ситуаціях. Невідомо з якої причини ця групка вчительок ніби змовилася оточити її ворожістю, в якій одночасно були і заздрість, і зневага. Спочатку Мей думала, що це лише бойкот з боку невеликої групи вчительок — випускниць другого Чунцінського жіночого педагогічного інституту. Але, помітивши, що до Сюй вони ставляться по-дружньому, мусила подумати про інше. Почуття надмірної туги почало ширитись у неї в душі. Про свої підозри вона якось розповіла Сюй, але та над усі сподівання не підтримала подругу, сказала, що це просто «гра нервів». Але чи ж так воно було? Мей не хотіла погодитися з цим. Вона ж цілком ясно бачила, що люди її цураються. А їй також дуже неприємно було визнавати себе слабою. Та й чому це вона повинна показувати свою слабкість? Ці люди настроєні проти неї, але, мабуть, знайдуться й такі, котрі підтримають її. Тільки нічим не примітних людей не ославляють і не хвалять! Відтоді як відбулася церемонія з нагоди початку навчального року, гризоти Мей змінилися на гнів. Вона готувалася рішуче відбити напад своїх ворогів, не зупиняючись навіть перед відкритою сутичкою.

Але з початком навчання кожний поринув у свою роботу, і напруження поступово спало. Основні заняття у Мей були в першій групі, де навчалися сімнадцяти-вісімнадцятилітні дівчата-переростки і восьми-дев'ятилітні діти. Під час уроку, якщо не здіймали галасу діти, то починали дрімати панянки. Вона ніяк не могла домогтися, щоб кожне її слово було однаково цікаве для всіх учнів класу. Мей здавалося, що коли хоч один учень не буде з розз'явленим ротом ловити кожне її слово, це буде свідченням того, що працює вона погано. Стривожена, стояла вона на кафедрі, дивлячись на клас з таким виглядом, ніби чинила щось злочинне, отож мусить боятись, що інші це помітять. Її ухвала — не показувати слабостей у ставленні до своїх колег — поступово по-

хитнулась. Принаймні на ниві своєї викладацької діяльності вона не могла протиставити себе їм. Подібні думки починали серйозно непокоїти її.

У вільні від уроків години Мей спостерігала, як ведуть заняття її колеги. Чи не те ж саме було в них, що й у неї? Вона намагалася також познайомитися з роботою різних відділів педагогічного училища. Як же Мей здивувалася, коли побачила, що кілька студентів, які сиділи на задніх лавах, на уроці грають у покер.

Тут їй пригадалося, як колись, ще в середній школі, під час уроків вона крадькома плела собі вовняну сукню. «Чи не робила я тоді так само, як вони зараз?» — шукала Мей виправдання для поведінки студентів. Але, пригадавши також, що в ті далекі часи вона плела сукні або читала книги лише на нудних, нецікавих лекціях у старих вчителів, Мей зовсім засмутилась, відчуваючи, що тепер справа зовсім інша; тут, в училищі, де повністю оновлено педагогічний колектив, подібні випадки не повинні мати виправдання.

Після цих відкриттів фантастичні мрії Мей про свою професію розвіялись, зате її впевненість у власних силах зросла. Тепер вона не брала так близько до серця вихваток своїх колег і церемоній директора, людини, яка чітко хапалася за все нове. Але ця «байдужість» дісталася Мей дорогою ціною: вона почувала себе пригніченою і самотньою. Подругою у неї була лише Сюй, решту вчительок вона вважала якимись несправжніми, такими, які існували лише в її уяві, — проте ворогами вони були справжніми. Правда, вчитель рідної мови Лі Уцзі кілька разів пробував по-дружньому заговорити з нею, та її байдужі відповіді не заохочували його до продовження розмови.

Незабаром Сюй мала їхати додому. Дванадцятого вересня подруги пішли прогулятися на озеро Лунма. Невеликий човник плів по прозорій блакитно-зеленій гладіні осіннього озера; почуття близької розлуки краяло серце, і подруги довгий час плвли мовчки.

Невеликий острів посеред озера, де височіли будівлі монастиря, був устелений пишним зеленим килимом, вздовж берега вишикувались у ряд кілька кленів, чие листя уже встигло набрати жовто-червонуватого відтінку; сонячні промені, відбиваючись від білих стін монастирських будівель, мигтіли в очах і сліпуче виблискували, мов плаваючі на воді перлини, надаючи всьому острову, якщо на нього поглянути здалеку, вигляду засушеної квітки лотоса.

Іноді поблизу човна, граючись, із води виплигував золотий короп, і бризки від нього летіли в човен. З очерету, що ріс на міліні біля острова, здійнялися вгору кілька зляканих чайок; покружлявши над водою і обігнувши ніс човна, вони полетіли на схід, де сонячне проміння щедро сріблило легкі хвилі, і незабаром зникли з очей. А ще далі височіли мовчазні гірські вершини, огорнуті легкою фіолетовою млою.

Мей неухважно дивилася навкруги, охоплена раптовим сумом. Чудові краєвиди навколишньої природи ще більше підкреслювали її самотність. Мей зітхнула, відверпулась — і зненацька сонячне світло вдарило їй в очі. На заході височіли гірські вершини; вони немов тримали на собі вогняну кулю, яка заливала темно-пурпуровим сьайвом все гірське пасмо.

— Природа чудова, ось тільки наше життя на цьому тлі безбарвне! — вихопилось у Мей. У голосі її одночасно бриніли нотки приреченості й мужності.

На душі нібито стало спокійніше. Але наче щось стискало їй серце, і вона мусила висловитись, вилити всю образу, яка нагромадилася там. Рум'янци грали на її щоках, видно було, як вона стиснула руку Сюй, ніби бажаючи висловити цим все без слів.

— Останнім часом ти якось змінилася, Мей, адже так? Сказати, що занепала духом — не схоже на правду, засумувала — також не зовсім вірно. Але не така життєрадісна, як була раніше. А що ти скажеш на це? — першою заговорила Сюй, пильно вдивляючись в обличчя Мей, в її очі, в яких блищали сльози.

Легенька усмішка промайнула на лиці у Мей, але вона нічого не відповіла. В цей час їхній човник наблизився до острова і зачепився бортом за кущ водоростів. Мей простягла руку й зірвала стеблину; злегка прикусивши її і виплюнувши шматочок, скоса поглянула на Сюй.

— Що скажу? — стиха заговорила вона. — Серцем я це розумію, а от висловити не можу. Іноді я й сама дивуюсь, куди поділася моя колишня жвавість і моторність: тепер я завжди якась флегматична. Часом відчуваю, що я — це я, така ж, як і колись була, ніскілечки не змінилась, а іноді в душі така порожнеча, ніби це не душа, а аркуш білого паперу. А буває й таке: всі почуття зім'яті до того, що схожі на аркуш пожмаканого паперу, але не чистого, а розмальованого всіма кольорами спектра, до того ж не в певному порядку, а як попало! Невдоволення, буркотливість, нудьга, тривога — всього

потроху. Одне слово, тепер я розумію більше, ніж раніше, що на картині мого життя всі кольори розташовані неправильно. А коли говорити про те, що нині відбувається, то мушу визнати, що потрапила не в ті двері, куди слід, не в зовсім приємне оточення!

— Он як ти думаєш!

— Може, у мене з нервами негаразд? — іронічно спитала Мей.

— Може, й так. Хвороблива підозріливість, яка з'явилась у тебе останнім часом і змінила тебе, — ти вже не та, яка була раніше, нема в тобі колишнього здоров'я, колишньої нестримної веселості, ти стала якась байду-жа до всього.

Похиливши голову, Мей мовчала. Її ліва рука звисала через борт і, розсікаючи воду, знімала сніп пінявих бризок. Здавалося, що вона сердиться і не знаходить слів для виправдання.

Сюй відчула, що говорила надто різко; стиснувши до болю руку Мей, вона лагідно додала:

— Я хочу сказати, що місце, на якому ти тепер працюєш, хороше. І зовсім не тому, що я допомогла тобі сюди влаштуватись. Справа в тім, що суспільство взагалі не підготувало для нас ідеальних місць. Ти говориш, що тутешні вчителі недоброзичливі до тебе. Раджу пам'ятати — бездоганих стосунків між людьми на цьому світі взагалі не знайти. Тобі здається, що вони, випускниці одного інституту намагаються вижити тебе, а вони говорять, що ти надміру горда, надто зухвала. Звичайно, я знаю, що ти зовсім не така, але тому, що ти часом буваєш надміру пряма у своїх висловлюваннях, як, наприклад, твій виступ на тому вечорі, у людей, котрі слухали тебе, легко могло скластися про тебе таке враження. Завтра я поїду і лише через півмісяця зможу одержати від тебе листа, а твій настрій мене дуже непокоїть. Адже ми з тобою давні друзі, майже сестри. Я раджу тобі трохи втихомирити свій гонор, потерпіти півроку, а тим часом що-небудь придумаємо.

В цю хвилину човен раптом хитнувся, рука Мей опинилась у воді, і рукав її сукні промок наскрізь. Човняр, упершись веслом у стовбур старого дерева, що схилилося над водою, насили встиг ухилитись від зіткнення з іншим човном і не проминув нагоди, щоб міцно не вилаятись. Попереду показали рівні кам'яні сходи — пристань, від якої йшла доріжка до розташованого на острові монастиря. Сходами піднімалась пара. Мей підвела голову, глянула на них і, засміявшись, сказала Сюй:

— Неодмінно зроблю так, як ти кажеш, сестрице Ці. Не хотілося б підкорятись, але зроблю все так, як ти радиш, гаразд? Можеш бути цілком спокійна. Я вірю, що зможу стати на ноги в цьому людському хаосі. Боюся тільки, сестрице, що після твого від'їзду я ще більше змінюсь і зовсім уже не буду схожа на колишню Мей.

Обличчя її спохмурніло, вона впала на груди Сюй і, пригорнувшись, міцно обняла її. Сюй майже злякалась, але й сама глибоко співчувала стражданням подруги, що їх навіть словами трудно було передати. Вона ніжно погладила голову Мей, намагаючись підшукати такі слова, які б розважили подругу. Але та вже підвела голову і, весело сміючись, сказала:

— Колись я гадала, що моя теорія «сучасного» — абсолютно непохитна філософія існування. Та досить про це. Давай краще подумаємо, чим звеселити душу. Чи не прогулятись нам по монастирю?

Мей немов підмінили: вона знову стала життєрадісною. Побачивши ворота, вона кинулась туди, тягнучи за собою Сюй. Побігши в обхід, вони так спітніли, що легкі плаття поприставали спини. Нарешті обидві посідали в невеличкому павільйоні недалеко від води.

Тут було чотири чи п'ять окремих кімнаток, відділених одна від одної дощатими перегородками. Навесні шукачі розваг поспішали сюди, захопивши з собою вино та закуски. З цією метою були влаштовані і тимчасові кабінети. Але зараз тут панувала тиша. Її порушували хіба що водяні птахи, сплескуючи крилами по воді. Монастирський служник приніс чай. Мей раптом звернулася до нього:

— Ті двоє, котрі щойно прогулювались тут, часто бувають у вас?

— Ті двоє? Завдяки ласці панів та панянок тут завжди буває людно, — улєсливо посміхнувшись, відповів чернець.

Мей пильно подивилась на ченця і, вмостившись на стільці біля вікна, почала оглядати навколишню місцевість. Немов захоплена якимись думками, вона лише коли-не-коли підтримувала розмову про красу природи, яку завела Сюй. А коли та, ніби між іншим, торкнулась у розмові училища, а потім Ченду, Мей, перебиваючи її, сказала:

— Сестрице, ти турбуєшся про мене, мов мати рідна. Все, що стосується Ченду, я вже викинула з голови.

— Проте люди не викинули, і було б краще, якби ти раз і назавжди покінчила з усім цим.

Мей засміялась, потім довго дивилась на Сюй і на-решті неохоче промовила:

— Так, ніби великий чиновник у відставку збирається,— обов'язково все мусить довести до кінця! Ти, сестрице, і справді, ніби мати! Гаразд, завтра пошлю листа; напишу, що я поки що задоволена викладацькою роботою, нехай вони там заспокояться.

— І нічого пояснювати не будеш — адже ти пішла, нічого не сказавши?

— Ні, заговорити про це — значить, тільки подати людям надію і нічого не пояснити.

— Ти все відкладаєш та відкладаєш, ніяк не наважишся розквитатись зі всім цим раз і пазазвжди.

Мей знову засміялась. Нараз її увагу привернула кабіна в лівому крилі павільйону, і, подавшись уперед, вона почала спостерігати. Здавалося, там, за бамбуковою шторою, метушилися людські постаті. Раптом з-під штори висунулась красива біла ручка. Мей, немов би злякавшись, хутко сахнулась назад і нахмурила брови.

— Ти вважаєш зайвим тратити час на те, щоб подумати про майбутнє? — напосідала Сюй.

Мей задумливо похитала головою, обличчя її ту ж мить набрало серйозного вигляду, і вона з деяким піднесенням відповіла:

— Справа не в тім, що я не хочу думати, а просто так часто зустрічаєшся з такими нерозв'язними питаннями, що виникає сумнів, чи корисно задумуватись над ними взагалі. Раніше я заходила в своїх міркуваннях дуже далеко, збиралася забезпечити життя дружини і дитини Вей Юя, з часом влаштувати дитину в школу. Але, сестрице Ці, подумай сама, чи одного бажання досить, щоб здійснити все це? Чи, може, ти знову скажеш, що це все пусті мрії? А я вважаю, що питання про долю людей куди важливіше ніж те, що стосується Лю Юйчуня чи батька. Проте, хоч у мене і є такі думки, та хіба вони не марні? Ніхто не може сказати, що буде завтра, післязавтра! А крім цього, я не бачу нічого такого, над чим варто було б замислитись.

— А твої особисті справи? А твій шлюб?

— Це залежить від інших, а не від мене. Як би я не задумувалась, яка з цього користь? Хіба це не пусті мрії, не марний клопіт для мозку?

Сюй невдоволено зітхнула і більше не обмовилась ні словом. Вона не поділяла поглядів Мей, та, мабуть, розуміла, що перспективи у подруги справді безраднісі. Раптом вона пригадала щойно сказану Мей фразу: «Бо-

юсь тільки, сестрице, що після твого від'їзду я ще більше змінюсь і вже зовсім не буду схожа на колишню Мей». Зміниться! Свідомо вона хоче ступити на новий шлях чи змушена зробити це під впливом обставин? Сюй насупилась. Минулі події настійно спливали в пам'яті. Пригадавши, який настрої був у неї і що вона говорила Мей тоді, коли та переховувалась у неї вдома і не могла знайти роботи, Сюй просто не насмілювалась підвести голову і подивитись Мей прямо у вічі.

Тим часом Мей з безтурботно-неуважним виглядом дивилась у вікно; здавалося, що її задумливий погляд намагався проникнути за бамбукову штору, що була там, навпроти.

Повіяв прохолодний вітерець. Гірські вершини навколо озера Лунма вкрилися легким прозорим серпанком. Вгорі — фіолетово-багряні хмаринки, внизу — білі пасма диму. Забарвлення неба віщувало швидке наближення ночі.

Вітерець доніс голосні звуки ніжного, хвилюючого сміху. Їх було чути так виразно, ніби сміялись десь тут, за вікном. Заглиблена в думки Сюй навіть злякалася; вона запитливо поглянула на Мей; сміх почувся знову. Цього разу голоси було чути так ясно, що Сюй, не приховуючи подиву, звернулась до Мей із запитанням:

— Здається, Чжан?..

— А з нею Лу. Коли ми ще сиділи в човні, я бачила, як вони піднімалися сходами,— відповіла Мей, дивлячись у бік ширми. Звідти, здається, також стежили за Мей, і вона, рвучко відхилившись від вікна, повільно підійшла до Сюй. Кілька секунд дивилися вони одна на одну, потім вийшли з павільйону.

На зворотному шляху Мей весело сміялась, безтурботно щебетала, а Сюй було якось не по собі: ще й тепер у неї в вухах дзвенів спокусливий сміх. Пригадавши деякі подробиці і дещо співставивши, вона ще виразніше побачила, як важко буде Мей з її характером і сучасними настроями знову опинитися в такому оточенні.

Коли вони повернулись до училища, було вже темно. Діловод саме розшукував директора, говорячи, що на нього давно чекають важливі службові справи.

Після від'їзду подруги Мей переселилась до іншої кімнати, куди мусила добиратись вузьким, погано освітленим коридором, прибудованим до кімнати Чжан. Залишившись наодинці, Мей навіть раділа з цього, але те, що їй тепер доведеться часто зустрічатися з Чжан, не вельми тішило її. Та Чжан у своєму ставленні до неї

змінилась на краще: чи взяти книжку, чи підстругати олівця, або зайти показати щойно куплені дрібнички — всі ці повсякденні незначчі турботи давали їй нагоду часто заходити в кімнату Мей. Відвідини були короткочасними; Чжан з Мей обмінювалися привітними посмішками, легкими кивками голови чи звичайними люб'язностями, але погляди, якими Чжан надіялася Мей, йдучи від неї, — то ніжні й ласкаві, то серйозні й гострі, — таїли в собі безліч прихованих думок і змушували Мей бути насторожі. Їй не раз хотілось дізнатись, який намір має ця незвичайна дівчина — приголубити її чи вкусити? «Дивне створіння — її можна любити й ненавидіти», — інколи думала Мей, дивлячись услід цьому тендітному і життєрадісному створінню. Ніжка, яку вона випадково помітила під столом під час «званого чаю» напередодні початку павчального року, і сміх, який їм довелося почути там, у павільйоні на острові, — все це сплигло у пам'яті Мей, і вона збагнула, що за цими дивними поглядами Чжан криється дещо незрозуміле, таке, в якому змішалися і страх, і підозра, й недовір'я. В такі хвилини у Мей виникало почуття жалю до Чжан, хотілось просто сказати їй: «Адже я не така, щоб зі мною не можна було товаришувати. Довірся мені, заспокойся, і ми станемо добрими подругами». Але висловити ці сердечні думи не траплялося нагоди. Запальна вдача Чжан уже кілька разів стримувала Мей від того, щоб по-дружньому заговорити з нею.

Та незважаючи ні на що, повсякденне життя поступово зближувало їх. Десь через тиждень Чжан перша назвала Мей на ім'я і, весело засміявшись, сказала:

— Ет, кому потрібні ці церемонії — «міс» та «міс», називай мене просто Іфан, або ще коротше — І, бо «фан» входить також до імені моєї молодшої сестри: її звати Шуфан. Гадаю, що без «фан» буде краще.

Мей стримано засміялась, в її душі озвалися давно обмірковані слова. Та Чжан уже підвелася.

— Завтра я покажу тобі її фото, — сказала вона. — Чудесна дівчина! Може навіть позмагатися з тобою.

Жартівливо, театральним жестом взяла вона руку Мей, піднесла до своїх вуст і, весело засміявшись, вийшла. Її світло-синя сукня сповнила кімнату п'янким ароматом.

Плосковида Чжао Пейшань жила від Мей через стіну. Вікна обох кімнат виходили на внутрішній дворик, отож, спершись па лутки, молоді жінки могли вільно розмовляти одна з одною. Але для того, щоб пройти з

кімнати в кімнату, необхідно було зробити немаленький гак. Чжао мала років двадцять шість — двадцять сім, і вже з першого погляду можна було сказати про неї, що це тупувата, неприємна особа. На пласкому жирному обличчі від крил носа до куточків рота пролягли дві глибокі зморшки, які надавали йому непривабливого, плаксивого вигляду. Разом з нею в кімнаті мешкала заміжня жінка Чжуцзе, сім'я якої жила в місті, і вона щовечора ходила ночувати додому.

Вечорами, коли навколо все стихало, Мей могла чути, як Чжао Пейшань, залишившись у кімнаті сама, аж до одинадцятої години ночі шаруділа, мов пацюк, що рие собі нору. А на людях Чжао здавалась такою тихою та мовчазною!

Ця плосковида жінка зовсім не цікавила Мей, і, хоч вони жили поряд, нічого спільного між ними не було. Мей вважала, що найкраще їй зблизитись із Чжоу Пінцюань, яка завжди була в компанії Чжан Іфан. Зараз вона поселилася в кімнаті, розташованій у лівому крилі жіночого гуртожитку, там, де ще недавно Мей мешкала разом з Сюй. Звідти через невеликий коридорчик можна було пройти просто до класної кімнати другої групи. В перші дні після від'їзду Сюй, звільнившись від занять, Мей нерідко за звичкою заходила до кімнати Чжоу, тому вони кілька разів подовгу сиділи розмовляючи. Це була двадцятитрьох-двадцятичотирьохлітня жінка. Її цільна, розумна натура цілком імпонувала характеру Мей. Позаяк вона фактично була завучем початкової школи, то Мей доводилося зустрічатися з нею по кілька разів на день.

Була тут ще одна вчителька, та вона проживала за межами училища, і два вчителі, які недавно закінчили педінститут, — їх Мей не бачила ще жодного разу, хоч від початку занять у школі вже минуло чотири тижні.

Так, поступово звикаючи до навколишнього вузького світу, обмінюючись люб'язностями та усмішками при зустрічах з сусідами, жила Мей день за днем. І хоч почуття самотності й душевного розладу все ще не покидало її, все-таки життя її йшло нормально.

Минав час, наближався кінець місяця; як раптом з Ченду від старого лікаря надійшов грізний лист, проте закінчувався він такими словами: «Минуле прощаю, після закінчення чверті неодмінно кидай службу і повертайся додому». Лю Юйчунь також переслав через якогось чоловіка її одяг та гроші. Гроші Мей зразу ж відіслала назад.

Після цього колеги Мей ще більше почали цікавитись її минулим. Вона ж лише посміхалась сама до себе, не говорячи ні слова.

Здогади, пересуди поступово почали розростатися навколо Мей, вона перетворилася на героїню, що стояла в центрі уваги всього училища. Чоловіки, викладачі педучилища, весь час шукали приводу, щоб поговорити з нею. Лі Уцзі, який з самого початку по-дружньому ставився до неї, ще наполегливіше домагався зближення.

Все училище бурхливо готувалося до урочистої маніфестації з ліхтарями на честь річниці революції 1911 року. На викладача мови Лі Уцзі було покладено обов'язки редактора «Святкового спецвипуску», котрий мав вийти до десятого жовтня. Настав вечір дев'ятого жовтня, а Лі Уцзі ще навіть не брався переглядати дописи. Він самотньо вештався по залитому блідим місячним сяйвом коридору біля класів початкової школи, дивуючись, чому не зустрічає жодної вчительки.

Несподівано приглушений гомін та сміх долетіли до його вуха. «Невже це звідти, від спортивного майдану?» Якесь невиразне відчуття ворухнулося в його серці. Різько тріпнувши головою, — єдиний спосіб відкинути звисле над очима неслухняне волосся, — він рушив вперед.

На великому, повитому темрявою майдані мерехтіло кілька сотень червоних ліхтарів і через певні проміжки часу лунав пронизливий свист. Це студенти училища під керівництвом викладача фізкультури Рябого Цяня репетировали складену ним програму величного видовища. Вже понад два тижні майже півтисячі студентів з червоними ліхтарями в руках тренувались, щоб по команді утворити шість ієрогліфів, які означали: «Хай живе Китайська республіка». Ця вигадка зробила Рябого Цяня центральною фігурою сьогоднішнього вечора, і все училище зібралось сюди.

Невдоволено скривившись, з гіркою усмішкою на устах і широко розплющеними очима, блукав Лі Уцзі заповненим юрбою майданом. На підмостках, де були встановлені гойдалки, безладно товпилися люди; світло місяця чітко окреслювало високі груди і тонкі талії жінок. Полегшено зітхнувши, Лі Уцзі протиснувся між рядами і підбіг до підмостків.

— Для тебе тут немає місця! — вигукнув котрийсь із тих, що стояли на східцях.

Лі Уцзі впізнав голос викладача фізики і хімії У Сінчуаня. Там і справді було тісно, на найвищій частині помосту розташувались декілька жінок. Майже всі вже зі-

бралися, навіть Чжуцзе, яку після одруження стали величати «пані Фан», була тут. На нижчих східцях влаштувалися чоловіки, лише дві сходинки в самому низу були вільні, бо ж звідти вже нічого не побачиш.

— Ви навіть не покликали мене, самі ж прибігли, захоплювали кращі місця. Покарати вас слід. Ану, негайно звільніть для мене місце! — піднявши голову, вигукнув Лі Уцзі.

— Ми хотіли запросити тебе, та побоялись перешкодити «Святковому спецвипуску», — почувся голос викладача історії Чень Таоіня. Він мешкав в одній кімнаті з Лі Уцзі і знав, що той ще й не думав братися за дописи.

— Одначе стривайте! Якщо ви не дасте мені як слід побачити виставу Рябого Цяня, то я не зможу описати її.

У відповідь почувся дружній регіт. Тимчасом Лі Уцзі вже стояв на найнижчій сходинці і метикував, як би піднятися вище. В розмову втрутився директор, який сидів навпочіпки десь на середніх східцях:

— Якщо так, то, взявши до уваги твої аргументи, доведеться пропустити тебе вище.

— Нема куди. Коли ще хтось сюди вилізе, тоді ніхто нічого не побачить, — почувся чийсь схвильований голос.

— До того ж він такий височенний, — додав ще хтось.

— Може, там, угорі, знайдеться місце, — примирливим тоном промовив Чень Таоінь.

Здавалось, ніхто не почув його слів, тому що заперечень не було, а можливо й таке, що всі в цей час з захопленням дивилися на майдан. Ліхтарі з довгого ланцюга перетворилися в квадрат — це означало, що скоро почнеться вистава. Скориставшись моментом, Лі Уцзі пробрався нагору. Та коли він досяг останньої сходинки, його зупинив голос Чжан Іфан:

— Ти що, хочеш залізти сюди, до нас?

— А чому б і ні? Там же є місце. Не стояти ж у людей на головах. Тепер жінки й чоловіки мають рівні права.

Серед чоловіків прокотився регіт. Коли Лі Уцзі виставився, його висока постать опинилась перед самою Чжан. Звичним порухом він тріпнув головою і, забравши таким чином чуприну з лоба, з усмішкою додав:

— Не так-то легко дістатись до цього місця!

— Тоді присядьте, будь ласка, а то через вас зовсім нічого не видно, — озвалась Мей, яка стояла трохи праворуч від Чжоу. Вона була в темному платті, і тому Лі Уцзі спочатку не впізнав її.

Червоний мерехтливий квадрат знову почав рухатись. Із середини червоних зірок, розташованих шістьма рівними рядами, враз, ніби з воріт, вирвалось три жмутьки червоних променів, сажнів по два кожний; вони злилися докупи, ніби утворили велику жаровню, живу вогняну чашу; червоні цятки тим часом забігали хутко-хутко вздовж і впоперек, утворюючи найрізноманітніші візерунки; знову зібравшись на краях чаші, здіблювалися вгору, ніби язики вогню; тим часом три сторони квадрата, які досі були непорушні, враз завертілись, мов вихор, і утворили три рівних, схожих на вогняні стовпи, прямих ліній.

— Південна Сичуань! ¹

Ці двоє не знати ким кинутих слів враз прокотилися луною по всій площі. Саме ці два ієрогліфи були зображені ліхтарями на майданчику. Лі Уцзі почув над своєю головою схвальні вигуки. Він сердито обернувся, підняв голову і, глянувши праворуч, побачив, що навіть на обличчі Мей з'явилася радісна усмішка. Він не стримався і тихо крізь зуби процідив:

— Гм, сьогодні увесь світ належить Рябому Цяню.

Вигуки захоплення з усіх боків штурмували вуха Лі Уцзі, а він не міг відірвати своїх очей від звабливого обличчя Мей. Нараз чисті й прозорі, мов вода у джерелі, очі Мей глянули вниз і зустрілися з полум'яним поглядом Лі Уцзі. Намагаючись стримати шалене биття серця і роблячи над собою зусилля, він промовив:

— Поглянь, як спритно Рябий Цянь зробив Південну Сичуань осяйною!

Навіть у темряві було помітно, що на стиснутих губах Мей з'явилась її звична іронічна посмішка. Ніби сприйнявши це як мовчазну відповідь на свої слова, Лі Уцзі провадив далі:

— А справжнє Сичуань — страшна й темна, як стародавній монастир!

— Ти знов за своє! Вічно чимсь невдоволений! — замість сподіваної відповіді Мей, він почув глузливий вигук Чжан Іфан.

Лі Уцзі ніяково посміхнувся, несподівано підвівся і, опинившись перед самим лицем Мей, стиха запитав, дивлячись їй просто у вічі:

— Що думає міс Мей?

Мей лагідно посміхнулася і, поворухнувши губами,

¹ Південна Сичуань — адміністративний округ провінції Сичуань з центром у місті Лучжоу.

хотіла вже щось сказати, та раптом довгий свист, сильніший і пронизливіший, ніж попередні, прорізав повітря. Червоні ліхтарики, з яких були створені два ієрогліфи, враз розбіглись навсібіч, мов хвилі на воді. Лі Уцзі не повірив навіть своїм вухам, коли почув спокійну відповідь:

— Присядьте, будь ласка, бо через вас нічого не видно.

Ліхтарики знову витяглись довгою змією, свист пролунав ще раз. Вогники зібралися до купи, утворивши щось схоже на вежу. Нараз вежа заколихалась і, розсипавшись, перетворилась на шість подвійних ламаних ліній, які здаля були схожі на червоних волохатих гусениць, що повзли звиваючись по землі. Потім під квапливі, але ритмічні посвисти ці шість вогняних стрічок, мов бурхливі хвилі, налітаючи одна на одну, гойдаючись, зникали одна за одною, і коли нарешті черга підійшла до останньої — все завмерло.

Очі Лі Уцзі були спрямовані вперед, але він нічого не бачив, у його голові вертілась лише одна думка: «Невже й Мей така ж недалеко, що може захоплюватись цим видовищем?» Бурхлива, мов грім, овація обірвала його роздуми. Шість світлових променів якимось непомітно вкоротились, і з них вийшло шість великих ієрогліфів: «Хай живе Китайська республіка!»

Репетиція закінчилась. У гаморі схвальних вигуків Лі Уцзі, обхопивши голову руками і весь зіщулившись, сидів павпочіпки вгорі на помості. В якомусь отупінні він почув, як хтось сказав:

— Не треба чіпати його, нехай він спокійно пригадає все, що бачив, і потім докладно опише.

Лі Уцзі холодно посміхнувся, але продовжував і далі сидіти нерухомо, охоплений почуттям невимовної туги. Нарешті розмови стихли, тільки чулося періодичне стрекотання цикад та завивання холодного осіннього вітру. Лише тоді Лі Уцзі, хитаючись, спустився з помосту і почвалав, ледь переставляючи обважнілі ноги.

Він простував до своєї кімнати. По дорозі він нікого не зустрів, але зненацька, зовсім несподівано у внутрішньому дворіку перед аудиторіями першого курсу педагогічного інституту він побачив Мей, яка сиділа біля клумби, спрямувавши погляд у небесну височінь. Лі Уцзі сповільнив кроки, а потім потихеньку, але рішуче став підходити до неї ззаду. Коли він підійшов зовсім близько, Мей враз озирнулась і злегка посміхнулася йому, ніби бажаючи сказати: «Я знала, що ти прийдеш!»

Якийсь час обоє мовчали. Мей чекала, поки Лі Уцзі придумає, з чого почати. Ясне місячне світло падало на них, навіть проникало під шовкову кофточку Мей, ніжно пестячи її груди і стиха граючи тонкою блузкою. Погляд її, як і завжди, був спокійний, тільки очі здавались ще прозорішими і променистішими. Нарешті Лі Уцзі зібрався з думками і промовив першу фразу:

— Хіба, по-вашому, це не схоже на стародавній монастир?

— Угу... А хіба вам, пане Лі, не подобаються стародавні храми?

— Про це слід говорити окремо,— вирвалась у нього фраза, яку він часто вживав, читаючи лекції.— Ні, ніколи не подобались, завжди почував до них відразу: мені здається, що я помилився при виборі свого шляху. Навколо така сірість. Колись тут була стара школа; її перетворили в наше училище, змінивши лише вивіску; все ж інше залишилося, як і було, хіба що переодягнене в новий одяг. Видиме захоплення повими ідеями порівняно зі схилинням перед усім старим значно огидніше. Але тепер я бачу, що в цей стародавній храм пробився ясний промінь. Коли б цей промінь тільки побажав осяяти мене, то й стародавній храм перетворився б у нову будову.

Мей схилила голову і після деякої паузи промовила:

— Боюсь, що це лише нікчемний блиск світлячка!

— Коли він зупиниться на мені, то перетвориться в яскраве сонце!

Відповіді не дочекався. Від студентського гуртожитку долинав гомін, ніби в училищі все ще кипіло життя; а тут сяяло холодне місячне світло і панувала така тиша, що було чути биття обох молодих сердець. Лі Уцзі пильно дивився на Мей. Рот у нього був напіврозтулений, так, ніби він чекав відповіді або ж сам збирався щось сказати. Пройшло дві-три хвилини. Мей раптом підвела голову і лагідно і водночас серйозно мовила:

— Пане Лі, я вірю, що з вашими силами можна осяяти цей стародавній храм! Але вже пізно, боюсь, що ви не встигнете до ранку відредагувати спецвипуск! Завтра вранці я загляну почитати його! До побачення!

Вона поволі віддалялась од нього, нагородивши його на прощання ніжною посмішкою, яка втішила розчарованого і збентеженого Лі Уцзі.

Підійшовши до свого гуртожитку, Мей побачила Чжан, Чжоу та Чжу. Вони розмовляли про нову виставу Рябого Цяня.

— Завтрашня вечірня демонстрація з ліхтарями повинна принести нам добру славу! — голосно говорила Чжу.

— Дуже жаль, що майдан Саньпайфан надто вузький, боюсь, що ніде буде розвернутись, — встала Мей, удаючи, що її дуже цікавить розмова, тоді як сама нишком спостерігала за обличчями присутніх.

Та нічого особливого вона на них не помітила. Видно було, що, прийшовши із спортивного майдану, вони весь час захоплено обговорювали підготовлений Рябим Цянем виступ.

Просидівши з ними хвилин десять, Мей рушила до своєї кімнати. Вона опустила на ліжку і, злігши на бік, замислилась. Різноманітні думки снувалися в голові; нарешті, прикусивши губу, вона сказала сама собі: «Ні, я ще покружляю в повітрі, мов світлячок, щоб усі побачили мене, я не маю наміру стати сонцем в очах одного». Потім, важко зітхнувши, вона заплющила очі і незабаром заснула.

Прокинулась Мей рано, о шостій годині, коли в усьому училищі ще панувала мертва тиша. Спочатку вона думала ще поспати, але згадки про події вчорашнього вечора — пезворушно пильний погляд Лі Уцзі там, на помості, коротка розмова біля клумби, — поперемінно зміщуючи одна одну, бентежили її серце. Вона примусила себе полежати ще півгодини, потім встала й побігла шукати служницю, щоб та принесла їй води для умивання. Над усі сподівання, кімната служниць була замкнена. Невдоволена Мей повешталась кілька хвилин по коридору, потім попрямувала в його західний кінець, де була кімната Чжоу, але й там не було чути ні звуку. Мабуть, було ще дуже рано. Вчора, безперечно, всі полягали спати пізно, сьогодні занять нема, тому, звичайно, почнуть прокидатися не раніше як о дев'ятій годині. Мей хутко пішла назад, але, порівнявшись із дверима кімнати Чжан Іфан, почувла розмову. Ніби наткнувшись на якусь диковинну річ, вона страшенно зраділа; не задумуючись підійшла до дверей і, помітивши, що вони причинені, штовхнула їх і увійшла. І тут вона остовпіла: Чжан Іфан в самих панталонах і ліфчику, зігнувшись, стояла перед умивальником. І коли вона раптом повернула до Мей злякане й розгублене обличчя, останній ту ж мить впали в очі чоловічі черевики, що стояли біля завіси, якою було відгороджене ліжко Чжан, і вона водночас почувла, як звідти чоловічий голос лагідно покликав: «Іфан!» Знітившись, Мей влетіла в свою кімнату і впала на ліжко.

Серце її шалено билось, мовби хотіло вискочити з грудей.

В якомусь нервовому отупінні Мей повторювала лише одне: «Що за напасть, утретє потрапляє вона мені на очі, тільки накликаю підозру на себе! Звичайно, нічого страшного не трапилось і кається мені нема чого, тільки надто вже неприємно визнавати, що без будь-якої на те потреби ускладнюєш своє становище, ніби якась нечиста сила грається з тобою».

Невідомо, скільки часу вона пролежала в напівсонному стані, як раптом двері відчинились і на порозі з'явилась акуратно зодягнена Чжан з привітною усмішкою на обличчі.

— Мей, я чула, ти вже давно встала, чому ж знову в постелі? — невимушено звернулась вона і, наблизившись до ліжка, жартівливо смикнула Мей за руку.

В душі у Мей ворухнулось почуття, схоже на докори сумління. Вона зрозуміла, що в ній багато недовірливості, що вона занадто обачна в стосунках з людьми. Потім вона щиро розсміялась і міцно вхопила Чжан за руку. Чжан бадьоро продовжувала:

— Ну, вставай скоріше! Сьогодні нема занять, підемо прогуляємось у гори Чжуншань¹. На озері Лунма ти вже була, а краєвид Чжуншаня ще кращий, ніж на озері.

Мей охоче погодилась. Чжан Іфан вискочила з кімнати, щоб попросити принести води, і, хутко повернувшись, присіла збоку, дивлячись, як поспішає Мей умитись, зробити зачіску; вона кинулась їй допомагати, старанно вибираючи з усіх її модних сукень найкращу. Її турбота була така щира, що Мей стало ніяково за свої думки. Її довірливе, чуйне серце, яке завжди охоче відгукувалось на будь-який вияв щирості, було зворушене до сліз. Час від часу вона кидала на Чжан сповнені довір'я погляди і вирішила під час прогулянки відверто розповісти їй про все.

Коли вони вже мали виходити, до них приєдналась Чжоу Пінцюань. Чжао Пейшань також нібито хотіла їхати з ними. Але Чжан прикинулася, що не зрозуміла її, і почала квапитись, навмисне стараючись скараскатися Чжао Пейшань. Мей посміхнулась сама до себе, дедалі більше впевнюючись, що сьогоднішня прогулянка затіяна Чжан не без певної мети.

По дорозі всі троє багато говорили; про що б не йшла мова, Мей невідступно шукала нагоди, щоб щиросердим

¹ Ч ж у н ш а н ь — гори в передмісті Лучжоу.

признанням зняти тягар з своєї душі. На вулиці на деяких крамницях і рундуках були вивішені державні прапори. Перед ворітьми клубу «Популярні знання» звисав великий п'ятиколірний стяг, під яким товпились люди і, розмовляючи, читали вголос щось схоже на об'яву. Взагалі на вулицях сьогодні було особливо людно, у всьому відчувався святковий настрій. Але Мей та її супутниці були захоплені лише своєю метою. За ними слідом ішли кілька підлітків і сперечалися, чи Мей часом не нова артистка, яка приїхала в місто на гастролі.

Тільки-но вони вибрались за Західні ворота, перед їхніми очима розкинулись гори Чжуншань. Із-за гір до них долинуло оглушливе ревіння гудка. Піднявшись до половини гори, вони побачили Янцзи. Посередині річки проти течії, розсікаючи каламутну жовтаву воду, йшов пароплав, час від часу подаючи довгі гудки, ніби сповіщаючи про свою перемогу. Незвично радісна Мей кинулась уперед.

— Не радій так, Мей, почекай — поки доберемося до вершини, твоя сукня наскрізь промокне! — кричала їй услід Чжоу. Вони з Чжан ішли поряд, взявшись за руки, обережно ступаючи і підтримуючи одна одну. Чжан мала дуже стомлений вигляд.

Нарешті всі троє досягли вершини і присіли відпочити на кам'яних сходах перед входом до величного храму. Внизу простилалась Янцзи, яка, мов рука богатиря, обіймала гору; зліва височіли численні гірські вершини, а посередині темною плямою, схожою на велику рану, лежав Лучжоу.

Храм також вражав своєю грандіозністю. Задерті вгору різьби покрівлі врізалися в густу синяву неба, а шпорокі кам'яні сходи, від ходіння якими терпили ноги, симетрично розширювались і ставали схожими на велике біле обличчя. Вбираючи все це жадібним поглядом, Мей голосно сказала своїм супутницям:

— Яка велич! Зовсім не те, що на озері Лунма, де все витончене, тендітне.

Здавалось, геть знеможені Чжоу і Чжан, підтримуючи одна одну, стиха відпочивали.

Незважаючи на пізню осінь, було дуже тепло, та й сонце стояло якраз над головою. Дівчата були зодягнені досить тепло, тому вже через деякий час Мей була змушена покинути місце, звідки відкривалися чудові краєвиди, і разом зі своїми супутницями увійшла в храм.

Тут Чжан трохи пожвавішала. Вона провела своїх

подруг через просторе подвір'я, і вони опинилися в за-тишній, красиво оздобленій залі для посту¹.

— Ну ось. Тут ми якраз пісним і закусимо! — сказала Чжан, вмоцуючись у чорному кріслі з сандалового дерева. І раптом, ніби згадавши щось важливе, підвелася й, нахилившись до подруги, мовила:

— Пінцюань, зроби ласку, сходи за ченцями і попроси їх принести пісних страв. Мей, не соромся, сьогодні я пригощаю.

Мей, посміхнувшись, кивнула головою і нічого не сказала. Побачивши, що Пінцюань вийшла через бокові двері і зникла за густою колонадою довгої галереї, Мей вирішила, що саме тепер і настав слухний момент для розмови. Вона тихо підійшла до Чжан, кинула на неї лагідний погляд і замислилась, з чого б почати.

Чжан, мабуть, здогадавшись, у відповідь пильно подивилась на неї розумними очима. Пройшло кілька секунд, і тільки-по Мей розтулила рота, як Чжан зненацька розсміялась, взяла Мей пальцями за підборіддя і, стримуючи сміх, промовила:

— Мей, ти справді прекрасна, не дивно, що дехто марить тобою!

Мей трохи змінилася на лиці, але тут же опанувала себе і відповіла сміючись:

— А ти сама? Коли б я була чоловіком, неодмінно б закохалася в тебе!

— Можливо, ти б ще сказала: зупини свій погляд на мені — і ти перетворишся на яскраве сонце, адже ж так?

Для Мей це було цілковитою несподіванкою, і вона розгубилась. Чжан засміялась ще голосніше, потім встала, рвучко поцілувала Мей і весело додала:

— Признаюсь тобі по правді. Я чула всю вашу розмову з Лі Уцзі. Коли ми вчора увечері поверталися зі спортивного майдану, я помітила, що ти навмисне відстаєш, а коли ти забігла у дворик, я була позад тебе; ти стояла біля клумби, а я присіла за акваріумом із золотими рибками. Почувши, що ти сказала: «До побачення», я кинулась геть, так і не дізнавшись, чи зразу ви розійшлись, чи ні.

— Зразу ж і розійшлись! Правду кажу.

Зміна співвідношення сил ворогуючих сторін викликала в Мей певне замішання. Тільки тепер вона несподівано прозріла стосовно далеко не уявлюваної простоти

¹ В залах для посту в даоських храмах звичайно подавали лише пісні страви, там також читали даоські священні книги.

цієї гарненької панночки. І вона відчула, що прийнята нею зранку постанова про «щиросерду розмову» тепер уже була недоречною. «Можливо, Чжан не надає ніякісінького значення тому, що довелося мені помітити вранці», — блискавкою промайнуло у неї в голові, і вона зненацька спохмурніла.

— Але ж, Мей, ти також занадто жорстока. Хіба Лі Уцзі погана людина? — Чжан говорила цілком серйозно, не маючи будь-якого бажання поглузувати з неї.

— Справа не в тім, хороша він людина чи погана. Словом, у мене немає ніякої потреби в коханні, жодного інтересу.

— Чому ж у такому разі ти покинула чоловіка?

Мей холодно посміхнулася і щойно хотіла відповісти, як поблизу почулися кроки. Розмову перервала Чжоу Пінцюань, що підійшла до них з якоюсь незнайомою Мей дівчиною. Це була невисока на зріст тендітна особа. Лице її нічим не вирізнялося, але зодягнена вона була за останньою модою. Хоч на вигляд була схожа на сімнадцяти-вісімнадцятилітню студентку, проте пильні, проникливі очі Мей помітили в ній щось інше.

Чжан привіталась з цією особою, назваши її «міс Ян», і відрекомендувала її Мей. Хвилини з десять точилась звичайна чемна розмова. Очі міс Ян час від часу зупинялись на Мей, ніби вона хотіла проникнути в саму душу своєї нової знайомої.

Охайно зодягнений статечний чернець приніс їм чаю; окинувши компанію побіжним поглядом, він вклонився і шанобливо промовив:

— Міс Ян, ваші люди чекають вказівок...

— Звели їм їхати назад! Паланкін нехай почекає біля підніжжя гори! — нетерпляче перебила ченця міс Ян.

— Слухаюсь. Будете полуднувати, міс?

— Вона з нами поїсть, — відповіла за неї Чжан.

Чернець злякано звів очі на Чжан і якимось нерішуче промовив: «Авжеж!» — і пішов.

Якусь мить всі мовчали. Розглядаючи сосну, що росла на подвір'ї, Мей пригадала, що розмову з Чжан ще не закінчено, і пожвавішала. Та коли вона перевела погляд і помітила, що Ян все ще не зводить з неї очей, пожвавлення її змінилось подивом, змішаним з несміливим почуттям цікавості.

— Сьогодні ввечері, певно, буде весело, — спробувала перевести розмову на інше Чжоу.

— П'ять училищ — це щонайменше дві тисячі чоловік — справді вражаюче видовище! Кажуть, командир ди-

візії Хуай пришло для участі в процесії з ліхтарями цілий батальйон. Так? — жваво запитала Чжан, звертаючись до міс Ян.

— Можливо, пришло, — байдуже відповіла Ян, навіть не повертаючи голови в її бік і все ще продовжуючи дивитись на Мей.

— Було б добре, якби прислав. Повітове училище все ще сперечається з нашим за право йти першими у колоні. Коли ж попросять військових іти попереду, питання вирішиться само собою. Другим, звичайно, піде наше училище, але якщо повітове почне козиряти своєю численністю, то...

Раптовий вигук міс Ян: «О!» — перервав міркування Чжоу Піпцюань. Чжан і Мей були також трохи здивовані. Раптом обличчя Ян засіяло, і вона, ніби звертаючись сама до себе, промовила:

— О! Пригадала! Нарешті пригадала! Це та сама Мей, про яку казали, що вона втекла з дому!

Всі засміялись. Сміх був різкий, уривчастий.

— А звідки ж ви могли дізнатися про це, міс Ян? — запитала Мей, зберігаючи спокій на обличчі.

— Можливо, навіть з вашого училища. Не бійтесь, тут у нас спокійно. Командир дивізії Хуай — прибічник нових ідейних течій, він стоїть за розкріпачення жінки. Ви зверніться з проханням про розлучення в управління округу, і ваше клопотання негайно буде задоволене.

Мей скромно посміхнулася; вона відчула небувалу полегкість, ніби здобула ще одну підтримку. Однак розмова вже перейшла на особу командира дивізії Хуая, «прибічника нових ідейних течій». Про місцеві умови і нові погляди найбільше знала Чжоу Піпцюань, тож і розповідала про це всім, тарабанячи, мов завчений напам'ять урок. Для Мей все це було новим, тому Чжоу мусила до кінця виконувати свої обов'язки провідника. Міс Ян лише іноді вставляла дещо від себе. Через це, власне, Мей ніяк не могла розгадати, що являє собою її нова знайома. Вона тільки відчувала, що навіть не стомила, і хоч у словах Ян іноді була помітна надмірна запальність, проте це не зменшувало її природної жвавості.

— Що б ви там не говорили, а я відчуваю, що старе тут має ще міцне коріння, — випалила Чжан, яка довгий час сиділа мовчки.

— В чому ж це коріння? — поцікавилась Ян, очевидно, не погоджуючись із нею.

— В серцях людей. Наприклад, до початкової школи

при нашому училищі цього року було прийнято кількох дівчаток-переростків, про це зразу пішли розмови. Кажуть, у нас чоловічий учбовий заклад; педагогічний відділ і початкова школа мають спільний вхід; куди ж це годиться, мовляв, понабирали в школу шістнадцяти-сімнадцятилітніх дівчат!

— А-а-а, ви оп про що! Та це ж ідеологічна косність. Тому Хуай і хоче, щоб працювало товариство «Популярні знання».

— Але лекції туди ходять слухати лише деякі студенти! Та й то, коли вони нап'ються так, що через місток не можуть пройти ввечері!

Стоячи осторонь, Мей стримано посміхнулась і раптом пригадала, як учора ввечері Лі Уцзі певдоволено сказав: «Все тут залишилося як було, хіба що переодяглося в новий одяг». Вона не стрималась, щоб не вставити гострого слівця:

— Іфан, ти тільки й мрієш про переродження, про те, щоб стати ідеально прекрасною, а якщо в тебе не виходить, то вважаєш за краще взагалі не одягати нового одягу!

Всі здивовано дивились на усміхнене гарненьке обличчя Мей, а потім, ніби змовившись, одночасно вибухнули голосним сміхом, надто ж міс Ян; вона міцно схопила Мей за руку і аж зайшлася сміхом.

— Коли я вперше опинилася тут, я нічого ще не знала, а спитати ж когось, звичайно, було незручно. І ось бувало йду вулицею, а на мене з усіх боків очі витріщають, дивляться, як на стрижену черницю¹ з вуличного балагана; і тут я дещо зрозуміла. Мені здається, для того, щоб вдягти цей сірий Лучжоу в сучасний модний одяг, треба потратити немало часу й енергії! — вже серйозно зауважила Мей.

— Правильно! Спочатку треба пошити цей новий одяг, а потім уже одягати,— голосно промовила міс Ян, скочивши зі свого місця, і ту ж мить почала вихваляти «новий одяг».— Командир дивізії Хуай наполягає на тому, щоб жінки відрізали коси, щоб могли працювати; крім того, він має намір конфіскувати всі храми в місті і передати їх товариству «Популярні знання» чи відкрити в них бібліотеки. Він збирається з'їздити в Шанхай і Пекін, щоб запросити кількох «полководців руху за нову культуру» і в широких масштабах розгорнути читання

¹ Черниці в буддійських монастирях ходять з голеними головами.

лекцій про нові ідейні течії. Командир дивізії Хуай виступає за створення «сіл нового типу» і думає тут, у Чжуншані та на озері Лунма, побудувати такі села, до того ж він...

Але в цей час ченці принесли страву. Жваво розмовляючи, жінки пообідали, а потім усі четверо спустилися з гори.

Ян і Мей встигли потоваришувати за цей час, і Ян неодмінно хотіла затагати Мей в управління генерала Хуая, щоб та могла на власні очі побачити цього новітнього правителя Лучжоу. Після того, як Мей рішуче відхилила її пропозицію, Ян спохмурніла, але відразу ж почала домовлятися, щоб вона заїхала по неї увечері, аби разом піти до штабу, звідки добре буде видно процесію з ліхтарями.

— Учасники процесії збиратимуться біля штабу, і цілком можливо, що сам Хуай виступить з промовою! — урочисто промовила вона, прощаючись.

Те, що Ян не запросила Чжан та Чжоу, здавалося Мей трохи незручним. Але Чжан ніби взагалі не звернула на це уваги, а Чжоу ледь помітно змінилась на виду. Мей вдала, що нічого цього не помітила, її весь час непокоїло питання: хто така ця Ян, який стосунок має вона до Хуая; втім, зараз їй було незручно заводити про це розмову і розпитувати Чжан та Чжоу. Мей не хотілося, щоб її хибно зрозуміли чи вважали самовдоволеною особою, що пехтує правилами пристойності. Вона вирішила ні словом не згадувати про Ян і не вважати якоюсь особливою подією це несподіване знайомство. Увечері, коли Ян зайде за нею, вона ввічливо подякує, але пікуди не піде: нехай усі знають, що вона не з таких невдах, які розпливаються в улесливій посмішці при зустрічі з впливовими людьми.

Такі думки одна за одною виникали в неї, коли вона верталася додому, і нарешті оформилися в остаточне рішення. Прийшовши в училище, Мей майже забула про те, що трапилось. Вона трохи відпочила в своїй кімнаті, а потім пішла до вчительської, щоб там розважитись. Викладач фізики і хімії У Сінчуань грав у пінг-понг з викладачем історії Чень Таоінем; Лі Уцзі, підперши голову руками, сидів поблизу: очевидно, його турбували якісь прикрі думки, і він лише про людське око вдавав, що стежить за грою. В кутку кімнати Чжан і Чжоу захоплено грали в шахи. Прихід Мей, ніби спалах блискавки, примусив усіх глянути на неї і зобразити на обличчях подив. Щось подібне до збентеження торкнулось

уст Мей. Вона попростувала до шахового столика і, спершись на спинку крісла, в якому сиділа Чжан, змусила себе зосередити увагу на шаховій дошці.

— Це ти? Іще не прибралася? — раптом стиха запитала Чжан, не повертаючи голови і беручись за колісницю¹, щоб взяти коня супротивника.

— А з якої речі я маю прибиратись? І тобі не слід брати коня,— просто відповіла Мей, а в самої йокнуло серце.

— Чому ж... А-а! Нехай кінь постоїть ще. Не будемо його їсти. Через півгодини Ян прийде по тебе.

— А, ти ось про що. Я не думаю йти!

Чжан випустила з рук коня і, занісши руку над колісницею, замислилась. Чжоу ліниво потягнулась, підвела голову, щоб поглянути на Мей, і невдоволено зауважила:

— Ти ж обіцяла. Було б краще, якби ти пішла!

— Краще? Мені все одно! Ходи катапулькою.

Позад неї хтось стояв, і коли Мей рвучко обернулась, вона зустрілася з палким поглядом спрямованих на неї очей Лі Уцзі. Тихі, а проте схвильовані слова злетіли з його вуст.

— Дуже добре! Але якщо взяти до уваги велике враження, яке ви справили на Ян Цюнчжі, то варто гарненько подумати над цим. Тільки тоді можна буде й не ходити.

— Кінець-кінцем, хто така ця Ян Цюнчжі? Досі не можу збагнути,— відверто висловила свій подив Мей і випросталась, немов показуючи цим, що вона не бажає йти не лише через якусь там Ян.

Захоплені грою в шахи дівчата перезирнулися і розсміялись: Чжан забула, що тримає в руках колісницю, і пішла нею як катапулькою.

— Ти повинна зрозуміти, що номінально вона вихованка Хуая, а фактично — хто те може знати! Немає сумніву лише в тому, що вона, як кажуть, «пернатий по-сол» Хуая.

— Он воно що! — байдуже зауважила Мей і знову повернулась до шахового столика, хоча душу її мимоволі оповив смуток. Помітивши, що Чжан в цей час втратила колісницю, вона злякано вигукнула:

— Як же це? Стільки фігур втратити! Іфан, ти ж програєш!

¹ Китайські шахи як за складом фігур, так і за правилами гри відмінні від індійських, які відомі в нашій країні.

— А вона все-таки прийде по вас! Сподіваюсь, ви збавили небезпеку, яка криється в цьому! — промовив Лі Уцзі, невідривно дивлячись на Мей. Голос його прозвучав гучніше, ніж звичайно.

Стукіт ракеток пінг-понгу враз завмер, запала тиша. Атмосфера в кімнаті відпочинку стала напруженою. І хоч Мей все ще дивилась на шахову дошку, але відчувала, що кілька пар очей зараз стежать за нею. Небезпека? Небезпека бути спокушеною чи втратити честь? Дурниці! Природне почуття підозріливості враз спалахнуло в її душі, і вона вся затремтіла. Обернувшись і, дивлячись прямо у вічі Лі Уцзі, холодно кинула:

— Велими вдячна вам за турботу. Але я не розумію, яку небезпеку ви маєте на увазі. Я, пане Лі, якраз дотримуюсь інших поглядів. Ви вважаєте, що жінка така слаба істота, яка розсипається від першого ж удару, її моральні переконання такі нестійкі, що вона в будь-який час може пуститись берега? А я гадаю, що є, безперечно, жінки, яких не так легко зламати!

Лі Уцзі не чекав такої відсічі, і тому трохи зблід, та все ж продовжував сперечатись:

— І все-таки треба вжити якихось застережних заходів!

Несподівано хтось пирснув со сміху. Слідом за цим Мей помітила, як з-за столу для пінг-понгу хтось скорчив їй зневажливу гримасу.

Це вже було занадто! Хто просив цього Лі Уцзі так відверто виступати на її захист? Роздратована, вона мало не вибухнула гнівом. Випроставшись, Мей повернувшись обличчям до середини кімнати, звідки на неї дивилися допитливі очі присутніх, і рішуче заявила:

— Спочатку я й справді не мала наміру йти туди, але тепер хочу спробувати, чи така вже я слаба, чи ні.

Вона поглянула на ручний годинник й рушила до виходу. Та не встигла ще пройти й половини дороги, як двері відчинились, і в кімнату влетіла та, про яку щойно розмовляли. В руці у неї була нагайка, вона тільки-но злізла з коня.

— Чудесно! Ви всі тут! Ходімо зі мною! — і, не дочекавшись відповіді, Ян, підганяючи Чжан і Чжоу, мов курчат, примусила їх покинути клуб, а сама побігла вперед. Біля воріт вона озирнувшись і, немовби віддаючи наказ, сказала Чжан: — У мене тут коні. Ти вмій їздити верхи, допоможи Чжоу, а я візьму Мей. Вечеряти будемо в штабі!

Дивна кавалькада, долаючи пориви надвечірнього вітру, мчала в напрямі майдану Саньпайфан, але на повороті до клубу «Популярні знання» Ян раптом зупинила коня. Біля входу до лекційного залу вона помітила охорону і зразу зрозуміла, що Хуай там. Коли вона ввела своїх супутниць до зали, тут, мов вибухи хлопавок, гриміли оплески. Вони були адресовані командирові дивізії Хуаю, який, стомившись від виступу, саме робив тривалий перепочинок. Коли оплески стихали, Ян щось зашепотіла йому на вухо.

— Рівноправність чоловіків та жінок включена до тимчасової конституції, — провадив далі Хуай. — Розкріпачення жінки — це нова ідеологія. І я, як командир дивізії, беру на себе відповідальність, проголошуючи це. Сьогодні для прикладу ми просимо шановну Мей... міс Мей виступити перед нами.

Мей, що стояла біля трибуни, аж здригнулась від несподіванки. Знову загриміли оплески. Підтримувана Ян, вона, мов уві сні, зійшла на трибуну. Коли, машинально вклонившись Хуаю, вона повернула до зали своє збуджене, розчервоніле від хвилювання обличчя, оплески, мов буря, полинули їй назустріч, і здавалося, навіть трибуна злегка тремтить під її погами.

Розділ сьомий

Третій лист, написаний Сюй після від'їзду з училища, був позначений святковою датою — Десятим жовтня; до рук Мей він потрапив лише двадцять восьмого. Лист був довгий: три аркуші дрібно списаного паперу. Мей двічі пробігла його очима, але лише одне слово, затмарюючи все інше, спливало перед її очима: «турбуюсь». Подруга, яка краще за всіх знала її і була тепер за кілька тисяч кілометрів звідси, та ще в такий урочистий день, не пожаліла ні часу, ні зусиль, щоб без кінця повторювати оце осоружне слово «турбуюсь». Звичайно, Сюй — вірна подруга, і її «турботи» ніяк не можна порівнювати з тими настроями, які панували тут, але все ж її лист викликав у Мей таку ж саму реакцію.

Помахом руки знехотя відкинула лист і сумно зітхнула. Ніби викачане в багнюці, її життя за останні півмісяця калейдоскопом промайнуло в голові. Вчора вона пила вино на квартирі в Хуая, разом з Ян вчилася їздити верхи, застрелила з пістолета безпритульного собаку, позавчора була свідком того, як Лі Уцзі страждав, за-

кликав її і навіть плакав; три дні тому, ледь стримуючи усмішку, мовчки слухала улесливу балаканину Чжоу Пінцюань. А ще день тому? А п'ять днів, шість, тиждень тому що було? Ревниві, завидючі погляди, ображені гримаси, палка приязнь на початку і холодне глузування потім; шанобливо схилені плечі; оточення людей, які настирливо пропонували свої послуги, їхня постійна гризня між собою; цікавість з боку сторонніх; густий туман брехні; безліч облич, голосів, простягнутих рук, які тільки й чекають, щоб ухопити здобич; безліч тупих, лицемірних посмішок — все це, мов вилиняла фотографія, спливало у неї в пам'яті. Наостанку чітко постала картина, яка ніколи не втратить своїх барв: святковий вечір Десятого жовтня! Чи не перекатами весняного грому розлягалися тоді хвилі звуків? Хіба не вітали її співробітники штабу? І чи не сам командир дивізії Хуай був таким невимушено люб'язним із нею?

Не бажаючи більше заглиблюватись у спогади, Мей труснула головою, немов хотіла відігнати геть тіні привидів, остаточно отямилась і, підвівшись, повільно пройшлася по кімнаті.

Вона розуміла, що балансує зараз на вістрі ножа. Бачить небо, що вона зовсім не хотіла цього. Потрапивши в подібні обставини, постійно стикаючись з численними несподіванками, будь-яка розумна вродлива жіпка не змогла б уникнути подібної долі. Граючи цю небезпечну роль, вона зовсім не відчувала тривожної «турботи» бездіяльного глядача, була певна своїх сил і не стерпіла б піяких образ, які принижували її жіночу гордість, навіть з боку тих, хто по-дружньому піклувався про неї. Проте її ніскільки не бентежило, чи довго зуміє вона протриматись на вістрі ножа. Саме про це і хотілося б їй поговорити з ким-небудь, але її вірна подруга Сюй була лише одержима «турботою», що викликало в неї хіба що роздратування.

Схвильована, Мей зовсім втратила відчуття часу. Вона забула, коли Сюй писала, що та не могла знати того нового. Передчуття все ж підказало їй, що подружка, як і всі тутешні вчителі та вчительки, чоловіки й жінки, недооцінює її і ставиться до неї не більше як з доброзичливою «турботою».

«Жодна людина по-справжньому не розуміє мене». Сумна думка про це схвильовала серце Мей, і вона ще швидше заходила по кімнаті. Але за якусь мить, піби відкинувши всі тривоги, вона тихо засміялась і пішла роз-

шукувати Чжан, щоб хоч трохи розважити душу в розмові з нею.

Спостереження останніх днів переконали Мей у справжньому щиросерді Чжан. Та не проявляла, як інші, або, в усякому разі, намагалася не проявляти «турботи» і, з огляду на те, що Мей обрала собі такий шлях, «турботи», яка робила Мей схожою мало не на злочинницю. Одного лише Мей не розуміла: чому ця завжди весела і жвава дівчина останнім часом ходить така засмучена.

Простягнувшись на ліжку, Чжан лише повела очима в бік Мей, що саме входила до кімнати, і не промовила ні слова. Біля неї лежала купа густо заліплених марками листів.

— Ти зайпята? — спитала Мей, зайшовши, і, сідаючи на стільці біля вікна, мимоволі зиркнула на купку листів. Завважила, що всі вони рекомендовані і, здається, нерозпечатані.

Ледь посміхнувшись, Чжан кивнула, не виражаючи особливого захвату з її появи.

— Здається, на сьогоднішній вечір призначено бенкет при місяці на горі Чжуншань? Боюсь, що нічого не вийде! Бачиш, небо затягають хмари,— поволі промовила Мей, дивлячись на вечірні тучі, що пливли по небу, мов отара білих овець.

— Я не піду!

— Не підеш? Невже ти можеш не піти? Адже все це затіяв містер Лу! — Слово «ти» Мей мимоволі промовила з притиском. І хоч після цього вона лагідно посмінулася, щоб якимось пом'якшити свої слова, вони вже встигли зачепити Чжан за живе. Схопившись, немов її хто голкою штрикнув, вона гнівно вигукнула:

— Чому саме я мушу неодмінно там бути? Чому це моя відсутність повинна розцінюватись, як щось незвичайне? Мей, ти також... як і інші, не можеш нічого зрозуміти!..

Мей винувато дивилась на Чжан, підшукуючи щось переконливе для виправдання. Але наступна фраза примусила її знову стривожитись.

— Тому, що я не збиралась іти, він жбурнув мені оцю пачку листів. Подумай, хіба це не смішно?

Листи? Чиї?.. Ну, звичайно ж, «її»! Мей раптом пригадала, як хтось їй говорив, що якась особа щонеділі присилала директору училища з далекого Нанкіна термінові листи. До цього часу Мей вважала, що аматори пліток просто хочуть поплескати язиками, тепер же хіба це не було найпереконливішим доказом? Мей здавалось,

що тепер вона чудово розуміє причину похмурого настрою Чжан останніми днями, але чим вона може допомогти їй, окрім мовчазного співчуття?

Силувано посміхнувшись, Чжан підійшла до Мей і тихо, ніби сама до себе, промовила:

— У кого вистачить терпіння перечитувати ці листи? Порвати їх — і край!

— А іншого виходу хіба нема? — вихопилось у Мей мимоволі. Вона і гадки не мала, що викличе таку бурхливу реакцію.

— Іншого виходу? Марні слова! Якби я навіть і спробувала його знайти? А-а! Однаково нічого не вийде! Примусити його пошукати? То він здатний лише на те, щоб, як і раніш, одержувати листи й ховати їх; хто з ним поруч, того й кохає, зате кохає страх як: не дозволяє й кроку робити без його відома. Коли я сказала, що не збираюся іти на вечірку, він упав на коліна, почав плакати, але варто йому було вийти звідси, як зразу ж і забув про все; тепер лише готує великий сундук, щоб мав куди складати термінові листи! Як подумаєш — злість бере! І та, яка пише ці термінові листи, така сама дурепа! — закінчила Чжан і розсміялась.

Відступивши до ліжка, вона знову лягла на нього і недбало відсунула од себе всю пачку листів. Випереджаючи один одного, грубі конверти з глухим шелестом, схожим на дихання хворого, падали на підлогу і там завмирили, немовби чимось здивовані. Проводжаючи їх неуважним поглядом, Мей раптом відчула, як перед нею вимальовується засмучене обличчя і сповнені сліз очі дивляться на Чжан. Несподівано ця скорботна тіннь подалась уперед і, наблизившись до самого обличчя Чжан, торкнулась його і ту ж мить зникла. Таж це сльози, що виблискують у темній глибині її жвавих очей. Примарні видива, — а можливо, й реальна картинка життя — до краю зворушила Мей. Вона, не кваплячись, підійшла до ліжка і, прикидаючи, з чого їй почати, несподівано натрапила на думку про потребу «щирої розмови», яка вже давно визривала у глибині її душі. Така нагода навряд чи трапиться їй ще раз, до того ж ніщо більше не приходило їй в голову, тому вона почала здаля:

— Можливо, нічого не трапиться. Але ми, люди, котрі дивляться збоку, маємо на те свій погляд, так би мовити, думку третіх осіб. Я гадаю, що й тобі доводилось чути всілякі розмови, що точаться в училищі. Звичайно, не варто брати їх близько до серця. Але ж вони є і зводяться ось до чого: люди дивляться на тебе з подивом,

та й гуртожиток — місце громадське. Оскільки ми живемо рядом, я чую, як багато цікавих пробігають повз мої двері, і щоразу я остерігаюсь їх, не бажаючи пересудів. Люди, яким не пощастило в житті, схильні іноді до балакучості, останнім часом я потрапила їм на язик. Тільки ж я не звертаю на це уваги! Незважаючи на всі їхні намагання, їм не вдається зв'язати мене з училищем. А в тебе справа трохи інша. Я вважаю, що було б значно краще для тебе найняти кімнату десь на стороні... Тільки, будь ласка, не подумай чогось педоладного, я щиро хочу потоваришувати з тобою: адже ми часто розмовляємо — чи давала я підстави сумніватись у собі? Краще дивімося вперед! Можеш бути певна, що й надалі я ні за що не стану поза очі говорити про тебе погане!

Запала тиша. Чорні жваві очі Чжан втупились в обличчя Мей. Потім, опустивши голову, вона тихо засміялась і, вхопивши руку Мей, міцно стисла її, немов би хотіла сказати: «Я зрозуміла тебе». Темно-жовтаві сутінки непомітно повили кімнату; за вікном лунало одноманітне каркання ворона, що самотньо примостився на карнизі протилежного будинку. Чжан враз схопилася з ліжка.

— Гарзд! Ідьмо на Чжуншань, якось стерплю і цього разу. Вже, либонь, нерано.

— Так, нерано, та й підганяйли вже прийшли! — мов на підтвердження у відповідь за дверима почувись глоси.

Мей озирнулася: першою до кімнати увійшла Чжоу Пінцюань, а слідом за нею — директор Лу. Погляд цього певисокого юнака, ковзнувши по листах, що валялися на підлозі, застиг у зляканому подиві; на блідих щоках виступив густий рум'янець. Спостерігаючи за виразом його обличчя, Мей ледве стримувала сміх.

Коли нарешті вибралися на високу гору, повновидий місяць вже вибився з-за хмар. Вино і закуски вони захопили з собою із міста на трьох коромислах. Досить просторий павільйон «Моральна довершеність» був переповнений викладачами та службовцями училища, яких набралось близько тридцяти чоловік. Оскільки Чжан також урешті-решт опинилася за столом, директор Лу аж сяяв від задоволення. Його хрипливатий басок майже безперестану розлягався в кімнаті. З самого початку загальною темою розмови стало з'ясування подробиць справи про звалтування, що набрала широкого розголосу в місті. Як люди нового типу, які ставлять собі за мету зруйнувати стару мораль, вони, звичайно, не тільки не

соромилися вести про це розмову, але й почали, захмелівши, говорити про цікаві деталі цієї справи. Розповідали, що вчитель фізкультури Рябий Цянь був серед тих, хто бачив зв'язану до купи пару голих «грішників», тому викладач хімії та фізики У запропонував, щоб той розповів про все докладно. Кілька чоловік, підштовхуючи Рябого Цяня, голосно вигукували:

— Не будеш говорити? Дати йому штрафну! Хто за?

— Всі за! Три хвилини на підготовку до виступу!

— Простою розповіддю не відбудеться, нехай покаже це в лицах! Хто не знає, що Рябий Цянь мастак на такі справи!

Показати? Цікаво! Посоловілі очі Рябого Цяня ще більше заблищали. Голосно зареготавши, він безцеремонно кивнув головою в бік жінок і завмер, вичікуючи. Сміх і пошвавлення на тій половині раптом стихли, і це трохи вгамувало його запал. Та й не було чути, аби хтось зааплодував на підтримку цієї пропозиції. «Гм! Ці вчені мужі — непослідовний народ», — обурепо подумав Цянь і, машинально взявши чарку, вихилив її мало не всю.

— І трьох хвилин не пройшло! Чи, може, ти вже згоден на штрафну? — холодно усміхаючись, стиха запитав Лі Уцзі, що сидів поруч.

— Тоді не менше цілого чайника! ¹ — поквапився дати У, простягаючи руку, щоб забрати в Цяня чарку.

— Тьху! Хай черепахи п'ють вашу штрафну! Яка користь з того, що я просто розповідатиму? Ви заробляєте собі на шматок хліба язиком, і тому вам так і судилося в житті — покладатися на язик! Моє ж покликання — живий показ. Я відмовляюсь розповідати. Штрафувати вином безглуздо. Знайдіть когось, хто б згодився виступати зі мною, тоді, можливо, я зважусь!

Від подиву всі завмерли, але вже за мить вибух голосного реготу покотився по приміщенню. Рябий Цянь, самовдоволено витріщивши п'яні очі, дивився в той бік, де червоніли ніжні губи і схвильовано здіймалися високі груди. Ряботиння на його обличчі лисніли, немов намащені олією. Ледве володаючи здерев'янілим язиком, директор Лу нарешті промовив:

— Хто запропонував показувати в лицах? Треба його знайти і зробити партнером Рябого Цяня!

Ніхто не пам'ятав, чия це була пропозиція, і всі почали вигукувати імена, які першими збрели на пам'ять.

¹ В Китаї вино п'ють здебільшого підігрівши, тому розливають його не з карафки чи пляшок, а з чайників.

Ті, кого називали, звичайно, не залишалися в боргу. П'яні вигуки, змішуючись із вибухами дикого сміху, дедалі паростали й міцніли, мов шторм. Зненацька хтось несамовито застукав по краю столу паличками для їди — то був Лі Уцзі. Мов ошелешені, всі враз прикусили язики і повернули голову в бік юнака з розпатланим чубом, але в цей час, ніби віддаючи команду, прогрімів бас Рябого Цяня, і це викликало нову хвилю несамовитих вигуків:

— Згадав! Це міс Мей! Її пропозиція!

Тієї ж хвилини, відбившись луною, прокотилось голосне «міс Мей». В загальному гаморі особливо виділялися голоси, в яких відчувався відтінок розбещеності. Чарки попадали додолу, стільці валялися перекинуті, але це нікого не обходило. Майже всі погляди були спрямовані на граціозну постать Мей. Плосковида Чжао, схиливши голову, лише злорадо посміхалась.

Над усі сподівання, Мей була зовсім спокійна. Відклавши вбік недочищене яблуко, вона пильно оглянула всіх і завмерла безмовна, посміхаючись самими губами.

— Це одностайне рішення, тож нічого вдавати з себе дурочку.

— Не хоче виступати — налейте їй штрафну!

— Що ти верзеш? Яка штрафна! Нам виступ потрібен!

— Правильно, виступ! Ха-ха-ха! Дуже цікаво!

Подібні вигуки, супроводжувані загальним сміхом, мов краплі дощу, шмагали Мей по обличчю. Кілька порівняно «добропорядних» осіб не брали участі в загальному хорі, але їхні схидно усміхнені фізіономії та посвисти «суй, суй», якими нетерплячі глядачі в театрі вимагають початку вистави, підбурювали інших, підігривали атмосферу. Дехто несамовито тупотів ногами під столом, і це додавало ще більше шаленства. Рябий Цянь раптом нестямно закричав, ляснувши руками своїх сусідів по плечах, вискочив на стілець з футбольним криком «ла-ла», став шалено розмахувати руками, ніби човняр веслами. Неясні уривки фраз, чергуючись із вибухами дикого сміху, долітали то з одного, то з другого кінця залу. Більше половини присутніх повставали зі своїх місць і, вирячивши почервонілі від натуги очі, уперто намагались перекричати один одного, щоб і свою частку внести в цей божевільний гамір. Нараз чиясь рука шарпнула Мей за плече. Чия — невідомо. Слідом за цим рев схвалення, ніби вирвавшись з-під землі, сколихнув кімнату, аж чарки й тарілки задзвеніли на столі. Чжоу Пінцюань, що сиділа зліва від Мей, випалила їй просто в обличчя:

— Справдешній содом! Мей, цього разу тобі не вдасться викрутитись!

— А навіщо викручуватись? — почулось у відповідь, і це, мов грім, вразило всіх.

Враз обірвалось божевільне ревище. Присутні здивовано кліпали очима, немов хотіли запитати: «Що вона каже?» Мей тихенько засміялась і чітким голосом повторила:

— З якої речі викручуватись? Про таке нововведення досі ніде не було чути. На превеликий жаль, немає тут жодного репортера, який би детально все описав і вмістив у завтрашньому номері «Південної Сичуані». Тоді б увесь Лучжоу мав нагоду переконатись, на яку недосяжну височінь піднялись у своїй поведінці люди нового покоління і з якою небувалою шапобливістю вони ставляться до жінок!

Ледь помітно усміхнувшись, Мей хутко вискочила з-за столу і зникла в саду.

Блідий круг повного місяця повис над верховіттями сосен, поривами налітав прохолодний вітер. У павільйоні «Моральна довершеність» настала мертва тиша. Потім гомін людських голосів знов почав долимати звідти, але він уже не був такий збуджений, як перше. Галасливі пани виявилися всього-на-всього дрібними нікчемами, які вдавали з себе п'яних! Зважитись на що-небудь незвичайне вони ніколи б не посміли. Від такої думки Мей враз стало смішно, і разом з тим безпричинний смуток опадував її. Невже цим людям, яким «несподівано пощастило» виплисти на поверхню на хвилях прибою нових ідейних течій, надано право оновлювати систему освіти, перебудовувати суспільство?! Руйнуючи «стару мораль», вони заробляють собі на хліб так, як їхні попередники заробляли на «віршомазстві та начотництві», і як «сам командир дивізії», «полум'яний прибічник нововведень», заробляє на військових чварах. Мей просто терпіти не могла подібних людей. Ну, а вона ж сама? Чи не для того, щоб мати шматок хліба, затесалася вона до їхньої компанії? Заперечити це Мей не могла, але не бажала й визнавати цієї правди. Сумно зітхнувши, вона подумала: «Я лише тимчасово переховуюсь і виступаю в ролі стороннього глядача!»

Але спроба виправдатись таким чином ще більше зазмутила її. Мей розуміла, що з самого початку, шукаючи собі заняття, вона робила це не з метою здобути собі засоби до життя чи з простої цікавості. Були ж у неї

якісь ідеали, якісь палкі бажання, котрі примусили її покинути рідний дім! Звичайно, ясно усвідомленої мети у неї не було, та все ж, безперечно, в ній крилася велика сила, та сила, яка з певного часу неподільно заволоділа її серцем; можливо, завдяки усвідомленню того, що вона варта чогось більшого, чи, може, в результаті спроб докопатися до смислу життя, ця сила примушувала її час від часу вступати в протиріччя з навколишнім світом, рватися вперед, і ось вона вже ніби вирвалася, а перед очима, як і раніше, і сумно й темно.

Ці невеселі думки лише на мить спливали в її свідомості. У павільйоні, від якого вона відійшла вього на кілька сажнів, знову спалахнуло шаленство. Вибух оплесків, що заглушив сміх та вигуки, вирвався з прочинених дверей. Рвучко повернувшись у той бік, Мей побачила перекошене від страху пласке обличчя Чжао, навколо якої, мов хижі птахи, кружляла зграя, що намагалася запустити пазурі в цю бідолашну дівчину чи схопити її якимсь іншим способом. Та й цього разу жарт осатанілих від вина папів не відзначався особливою дотепністю. Полум'я справедливого гніву несподівано спалахнуло в душі Мей. Вона рішуче ступила вперед, немов воїн, що кинувся на допомогу, і біля самих дверей нашттовхнулась на чиюсь постать. По розпатланому довгому волоссі, яке потрапило їй в саме лице, Мей зразу зрозуміла, що це був не хто інший, як Лі Уцзі.

— Не смійте заходити! Там коїться щось жахливе! — вигукнув він, загородивши собою двері, ніби хотів власним тілом захистити її від небезпеки, що могла їй загрожувати.

— Дозвольте пройти! Розважатися в гурті цих нікчем було б падто нерозумно! — гнівно кинула вона, пронизавши Лі Уцзі гострим поглядом.

Увага компанії ту ж мить перекинулась на неї. Голоси за дверима стихли, і в цій несподіваній тиші продовжував дзвеніти лише удавано-наївний сміх Чжан. Скориставшись замішанням, Чжао Пейшань вислизнула з павільйону, але в дверях налетіла на Лі Уцзі, так що її пласке обличчя притулилося до грудей високого на зріст викладача мови та літератури. Вона вмить відсахнулась, але новий вибух реготу, очевидно, знову налякав її. Закричавши не своїм голосом, вона впала на підлогу біля дверей.

Мей не витримала і також засміялась. Потім кинулась підводити Чжао. Чжоу та Чжан поспішили їй на допомогу, слідом за ними надійшов директор Лу. Пей-

шань, затуливши обома руками обличчя, мовчала, не наважуючись підвести голови.

— Продовжувати це неподобство не годиться... Міс Чжао, заходьте, будь ласка, заходьте. Я... я ручуся,— поквапно промовив директор училища.

Кілька чоловіків, що вже встигли підійти до дверей, почали підтакувати йому. Всі, немов артисти самодіяльної вистави, заметушилися навколо, вирішивши за всяку ціну примусити Чжао відірвати руки від обличчя, і, коли нарешті це вдалося зробити, присутні побачили, як чорна фарба, якою так щедро були наквацянні брови Чжао, густими темними патьоками розплилася по обличчю; було неприємно дивитись на неї.

Присутні враз відчували пересичення і втому. Незабаром вся кавалькада повернулася в училище. По дорозі Рябий Цянь щось наспівував, а решта, мовби нічого не трапилось, мирно розмовляли й сміялись. Тільки Мей відчувала якийсь неспокій; цілу дорогу вона мовчала, лише коли входили у міську браму, враз озирнулася на Лі Уцзі і всміхнулася. Ніби давно знаючи, що цей чоловік, який, мов тінь, завжди ходить слідом за нею, уважно стежить за всіма змінами її настрою, вона тихо промовила:

— Я не раджу даремно витратити час на листи до мене. Бурхливі хвилі життя несуть мене вузенькою стежечкою, що простяглася переді мною, і мені залишається лише продовжувати рватися уперед! Небезпеки? Вони існують тільки для таких, як Чжао Пейшань. Коли б ми зустрілися років два тому, то ти, можливо, радів би з моєї відповіді, тепер же я нічим не можу порадувати тебе! І не тому, що мої мрії заповонив хтось інший,— ні, тут усе дуже просто! Я твердо вирішила самостійно прокладати собі шлях у людському морі! Ти мусиш зрозуміти, що я не позбавлена міцної волі і маю намір іти тим шляхом, який сама обрала. Тільки за такої умови ми можемо залишитись добрими друзями назавжди. Нема потреби даремно витратити час і писати мені листи, краще приділи більше уваги вивченню рідної літератури.

Помітивши, що Лі Уцзі похмуро схилив голову, Мей у душі пожаліла його, але, закусивши губу і гірко посміхнувшись, тихо додала:

— Дуже жаль, що в мене немає сестер! А то б...

Вона раптом обірвала фразу, так, ніби не бажала далі дивитись на сумний образ, що маячив перед нею, відвела від нього очі і побігла наздоганяти Чжан, яка з групою дівчат ішла попереду.

Чжао Пейшань, нахилившись до самого вуха Чжоу Пінцюань, щось нашіптувала їй, але, помітивши наближення Мей, враз замовкла. В її очах світилася неприхована підозра і страх. Чжоу Пінцюань теж якось дивно засміялась і, не підводячи голови, йшла далі. Мей пильно подивилась на обох, потім підійшла ближче до Чжан. Немов бажаючи порушити обтяжливе мовчання, сказала, неприродно засміявшись:

— Ти чувш, чимсь тхне? Просто терпіти неможливо.

— Потом, чим же ще. Коли сиділи за столом, було дуже жарко, і я промочила наскрізь.

Голосно зареготавши, Мей ткнула носом у комір сукні Чжан і вигукнула:

— Не схоже. Правду кажуть, ти завжди приємно пахнеш. До речі: чому від Чжао Пейшань йде такий важкий дух? — останні слова вона вимовила дуже тихо, але Чжап мимоволі здригнулась.

Повернувшись обличчям до Мей, Чжан кілька секунд дивилась на неї, а потім відповіла:

— Полохливі люди всі такі. Мей, яка тобі охота втручатись у чужі справи?

— Мушу, бо вона, здається, боїться мене. Чого б їй боятись?

Тепер уже Чжап голосно розсміялась. Схопивши руку Мей, вона міцно потисла її і поволі промовила:

— Ти справді лякаєш людей! Хіба не ти висловлювала жаль з того приводу, що не було репортера? Ось вона й боїться, щоб ти не зробила цього. Зачешиш її, і буде новий привід для глузування з неї.

— Та зрозумій! — у розмову втрутилась Чжоу Пінцюань. Вона притишила голос і, весь час позираючи на подругу, котру почуття страху підганяло вперед, пояснила: — Чжао Пейшань розуміє, що події сьогodнішнього вечора можуть зашкодити її репутації, і, хоч усе вже лишилося позаду, боїться, що ти можеш розповісти кому-небудь із сторонніх. Говорить, що коли сьогodнішні події набудуть широкого розголосу, їй буде соромно надалі залишатися в училищі.

Якесь змішане почуття презирства, обурення й жалю зігнали посмішку з вуст Мей. Насупившись, вона трохи подумала і відказала:

— І такої дурниці боятись? Скажіть, нехай вона не турбується. Проте з базіками інколи неможливо справитись.

Розмова урвалася. Вони вже підходили до майдану Саньпайфан. Попереду окремою групою йшли чоловіки

із статечним виглядом «наставників» і також мовчали. Задерши голову, Мей милувалася ясним місяцем і машинально переставляла ноги. Гірке почуття безпорадності, застрявши в горлі, викликало в неї таку ненависть до всіх цих нікчемних обивателів, що подолати її було їй не під силу. В той же час від думки, що в такому досить дивному оточенні вона раптом перетворилась на «небезпечну людину» і всі ставляться до неї з підозрою, не маючи на це ніяких підстав, Мей знову засумувала.

В якомусь напівотупінні проминуло кілька днів. Невідомо якими шляхами, але плітки все-таки виповзли на поверхню і набули широкого розголосу. Скрізь тільки й мови було, що про ту подію. Тривожні побоювання Чжао Пейшань справдились. Втім, на її щастя, небезпечні балачки не зосередились на ній самій, а поширилися на все училище. Подібні намагання «каламугити воду» викликали видиме занепокоєння у декого з викладачів.

Якось надвечір Мей лягла відпочити, аж почувла за стіною жваве перешіптування. Шепталися двоє. З окремих слів, які їй вдалося розібрати, вона здогадалась, що розмова йде про останні плітки. Мей тієї ж миті схопилася з ліжка і заходила по кімнати. Шепіт стих.

Сонце помітно хилилося на захід. Вітер кружляв у повітрі осінні листя і частину його заніс у дворик. Враз пригадавши, що вона призначила зустріч з Ян, Мей схопила сумочку і вже хотіла була йти, як раптом з-за стіни донісся чіткий голос. Хтось говорив, очевидно, навмисне голосно, щоб Мей все чула:

— Не виникли б чутки самі собою! Звичайно, це її робота. Їй про свою репутацію турбуватись нічого. На столі в окрузі відоме це гучне ім'я. А те, що зараз усі вшлутані в цю колотнечу,— її рук справа. Я справді маю намір негайно залишити службу, не дозволю, щоб хтось ганьбив моє добре ім'я!

Кожне слово чулося досить виразно, і можна було сказати без сумніву, що це говорила Чжуцзе, або — як тепер її називали — пані Фань. Мей тихо засміялась і вийшла з кімнати. Пригадавши, що Чжуцзе не брала участі в тій злополучній вечірці, вона стривожено подумала: «Мабуть, розмови набрали загрозливого характеру, коли мої слабовільні колеги, які претендують на роль визволителів, так переполохались». У неї несподівано виникло почуття злорадства. Брехливе звинувачення, ніби це вона перша розпустила чутки, аніскільки не турбувало Мей. Невже й вона така ж полохлива, щоб її могла вивести з рівноваги випадково підслухана розмова?

З такими думками Мей уже встигла дійти до західного кінця коридора, як раптом хтось її покликав. Це була Чжоу Пінцюань. Лице у неї було похмуре. У неї в кімнаті сиділа також Чжан. Очевидно, й вони зайняті тими ж плітками! Мей, посміхнувшись у душі, переступила через поріг і, сівши, відразу ж почала:

— Бачу, що й вас хвилюють плітки, хіба ні? Краще за все — не звертати уваги! Через кілька днів усе стихне, все уляжеться.

Чжоу і Чжан, перезирнувшись між собою, посміхнулися, але не сказали ні слова. Та по виразу їхніх очей Мей зрозуміла, що їх цікавить питання, як вийти з цього становища. І вона чекала, що саме про це її й запитують. З деяким нетерпінням додала:

— Здається, чоловіки також трохи налякались? Що ж, коли боятися всяких пересудів, то краще було з самого початку не затівати нічого подібного!

— Справа не така проста! — повільно вичавила Чжоу Пінцюань фразу, яка завжди викликає в людей настоженість.

— Не така проста? А що ж тут складного? Не інакше, як хтось із нас самих і розніс всі ці чутки, і той, на кого падає підозра, тут, перед вами. — По тому, як Мей говорила ці слова, було помітно, що вона починає сердитись, і Чжан поквапилась зробити пояснення:

— Навіщо наговорювати на себе? У мене немає ніяких сумнівів щодо тебе. І коли б це були звичайні плітки, я б не надавала їм ніякого значення. Але тепер виявилось, що зроблено це неспроста. Люди, які розпускають плітки, мають певну мету. В місті точиться боротьба між прибічниками старого й нового, і ті, хто виступає проти нашого училища, розраховують скористатися цією нагодою, щоб звалити нас усіх зразу.

— Бажають влаштувати розправу над нами! Саме тому вони й вигадують всілякі нісенітници. Подумай тільки, говорять, що тієї ночі ми всі ночували на тій високій горі! — додала Чжоу Пінцюань. Чи то від надмірного збудження, чи просто від страху перед таким припущенням, голос її тремтів.

— Саме це й кажуть? Тоді тут нема нічого такого, на що варто було б звертати увагу, — байдуже промовила Мей, подумавши, що їй уже пора кінчати розмову.

— Якщо й про тебе почнуть базікати, ти також не звертатимеш уваги? — вколола її Чжоу.

Рідко бувало, щоб вона так гарячкувала, але зараз її стан викликав у Мей лише почуття огиди. Мей добре

пам'ятала, як того злощасного вечора Чжоу Пінцюань була серед тих, хто, присвистуючи, заохочував Рябого Цяня до більш сміливіших дій. Тоді вона, мабуть, аж ніяк не припускала, що сьогодні опиниться в такому непривабливому світі. Мей не могла стримати посмішки. Пильно подивившись на Чжоу і, очевидно, не бажаючи продовжувати бесіду, вона замість того, щоб дати відповідь, запитала:

— Скажімо, так! А ти що ж, збираєшся оборонятись лише тоді, коли до тебе доберуться?

Чжоу Пінцюань здивовано витріщила очі на Мей, немовби не зовсім зрозуміла, що та сказала. Мей засміялась і провадила далі:

— Вся історія встигла вже мохом обрости, давно всім у зубах зав'язла. Навіщо ж роздмухувати обивательські плітки, ще підливати масла у вогонь; вбачати в цьому щось безнадійно лихе? До того ж бешкетували самі чоловіки, якщо кому й слід подумати, як виплутатись із становища, то тільки їм. Хто їх спонукував так поводитись? Пробачте, мені треба йти.

— Але тепер це вже стосується всіх. Ми працюємо в одному училищі і повинні підтримувати одне одного, жити спільними інтересами,— раптом серйозно зауважила Чжан, яка до цього часу відмовчувалась.

Мей, уже підійшовши до дверей, нараз зупинилась. Глянувши на видовжене обличчя Чжан, вона палко заперечила:

— Підтримувати одне одного? Можливо, згоряючи від бажання побавитися з жінкою, чоловіки можуть погодитися з думкою, що в них з жінками є спільні інтереси; та варто їм не досягти своєї мети, як вони відразу стають певними, що між ними немає нічого спільного. Я абсолютно не вірю в ці красиві слова! «Коллектив», «громадськість» — подібні слова дуже приємні, коли їх чуєш або читаєш, однаке до цього часу я бачила лише бажання колективу витіснити мене, бажання громадськості не помічати мене. Коли я одна потрапила в людське море, чи привітно зустріла мене громадськість? Правда, були такі, що люб'язно скалили зуби, шукаючи зі мною зближення, але це робилось аж ніяк не з благородною метою. Ви що, не згодні з моїми словами? Ну, та гаразд, я, власне, й не сподіваюсь дочекатися, щоб хтось мене підтримав, як, у свою чергу, й сама не маю наміру примушувати себе схвалювати дії і думки інших. Коли б усі стали зі мною на одну точку зору, ніяких неприємностей не було б. Хай би ми провели цілу ніч на тій го-

рі, яке кому діло до цього? Прошу пробачення, але мені треба іти; повернусь — тоді продовжимо розмову.

Все ще люб'язно посміхаючись, Мей прожогом вискочила з кімнати; Чжан і Чжоу сиділи мовчки, похмуро поглядаючи одна на одну.

— В такому разі мало події, що вона попросить Ян допомогти нам, — нарешті промовила Чжоу, сумно зітхнувши.

З пісним виразом на обличчі, Чжан кивнула головою, але відразу ж схопилася з місця і процідила кризь зуби:

— Ще побачимо!

— Так, так, побачимо! Певна річ, кожний думає лише про себе! Але я не вірю, що й вона коли-небудь не спіткнеться! Тоді ми так само потішимося з неї! — жваво підтримала Чжоу свою подругу.

Тепер розмова цілком перейшла па Мей. Так ніби не зігнавши на комусь злості, вона не могла позбавитися туги, що гнітила її, Чжоу стала по черзі викладати все почуте про Мей в училищі і поза ним з такою майстерністю, що їй міг би позаздрити досвідчений декламатор-професіонал. Захлипаючись і перебиваючи одна одну, дівчата з дедалі більшим запалом накидалися на Мей; невдовзі вона вже була для них інтриганткою, егоїсткою, підлою і розпусною особою, — словом, цілковитим уособленням безсоромності. Злорадний сміх без упину лунав у кімнаті.

В самий розпал патхпенних тирад ввійшла служниця й запросила їх до кабінету директора на нараду. Губки в обох дівчат засмикались від подиву. В ту ж мить ненависна дійсність, яка хвилювала все училище і була для них питанням «життя або смерті», знов прокралася в їхні серця. До чого ж набридли ці наради! Та ще в той час, коли у них зав'язалася така мила і приємна бесіда! Але не піти — не можна!

Коли вони увійшли до кабінету, Рябий Цянь уже виголошував промову, викладаючи свою точку зору. Його безладне, уривчасте патякання вже давно вийшло за будь-який регламент і вкрай зморило присутніх, і коли дві легкі тіні промайнули в дверях, всі голови, повернувшись, мов по команді, завмерли в привітанні. У Сінчуань безцеремонно перебив Рябого Цяня і запропонував:

— Старині Цяню час уже кінчати; послухаємо, що доповість нам міс Чжоу про результати своїх переговорів.

Та Рябий Цянь не збирався вгамовуватись. Розчервонівшись, він голосно вигукував:

— Це ще не все! А повітове училище! Є докази! Плітки, підступи — це справа їхніх рук!

— Все, що ти хотів сказати, давно всім відоме. Дякуємо за виступ. Сідай! Дорога кожна хвилинка! — намагався перекричати його У Сінчуань.

Рябий Цянь задерикувато підвів догори підборіддя, хотів розпочати суперечку, та, на щастя, один з викладачів, що сидів поряд, силоміць посадив його на місце; тільки тепер Чжоу дістала змогу доповісти нараді про результати своєї хитрої і обережної бесіди. Не без перебільшення вона виклала позицію Мей, потім додала до цього солідну порцію брудної лайки і, нарешті, досить прозоро натякнула, що невідомо ще, чи сама Мей не допомагає розпускати плітки.

Несподівано запанувала мовчанка. Жоден із чоловіків не виявив скільки-небудь помітного захоплення самозадоволеним викриттям, зробленим Чжоу, навпаки, кожному стало ніби трохи прикро. До того ж перехід Мей, яка завжди вважалась одним із безстрашних і рішучих бійців, на такі пасивні позиції викликав у всіх похмурий настрій. Пройшло кілька хвилин, поки нарешті сумний голос Лі Уцзі порушив тишу. Загальна суть його виступу була така: наскільки йому відомо, Мей не має ніякого відношення до всіх цих поговорів, і він не думає, що вона може абсолютно відмовитись допомогти всім. Якщо ж вона й сказала щось подібне до того, про що тут доповідала Чжоу, то тільки тому, що під час поїздки на Чжуншань вона з самого початку виступала проти тих неподобств, які там коїлися, отже, сьогодні, очевидно, скористалась випадком, щоб трохи побурчати. Більше того, в той самий вечір їй довелося відчувати на самій собі деякі неприємності, що, безумовно, не могло не образити її жіночу гордість, тому її нинішня позиція може бути розцінена не інакше, як обурення цнотливої жіночності, а ні в якому разі не як зловмисна відмова чи просто байдуже споглядання збоку.

Думка Лі Уцзі негайно дістала підтримку ще кількох викладачів. Як це так, чарівну Мей та перетворити на загального ворога всього училища і цим самим покласти край близькому спілкуванню з нею, — цього не бажав жоден із чоловіків. Всі вони вважали необхідним і надалі залишити Мей «своєю людиною», що цілком влаштовувало їх. Вчитель історії Чень, помітно підспівуючи Лі Уцзі, запропонував досить вдалий вихід із становища:

— Я за те, щоб вибрати когось, хто ще раз відверто поговорить з Мей, і таким чином закінчити суперечку.

Чжоу Пінцюань аж змінилась на лиці від люті і вже збиралася різко заперечити, як раптом почувилась нові «жалкування». Цього разу говорив У Сінчуань:

— Навіть слід було б попросити в неї пробачення за напе нетактовне ставлення до неї в той вечір!

Над усі сподівання дехто заплескав у долоні, де в кого на обличчі з'явилась посмішка. Терпець у Чжоу Пінцюань урвався, і вона сердито накинулась на У Сінчуаня:

— Ти що ж, хочеш завоювати її прихильність? Таж вона навіть дивитись на вас не хоче, таких нікчем. Теж мені чоловіки!

— Опріч того, вона дуже непохитна в своїх рішеннях! Якщо сказала, що не зробить, то вже не зробить. Коли ми щойно розмовляли з нею, то відчувалось, що вона висловлює свої тверді переконання, і це було не схоже на якесь там «бурчання» і тим паче на «жіноче обурення»! — мерцій кинулась на підмогу подрузі Чжан, помічаючи, що слова Чжоу не мають ефекту і розмова починає ухилитися від бажаного напрямку.

— Саме так! Оскільки міс Мей — людина з твердими переконаннями і не хилиться туди, куди вітер віє, то я ніяк не можу повірити, щоб вона могла співчувати нашим твердолобим супротивникам,— заперечив Лі Уцзі у відповідь на слова Чжан.

— Досить сперечатись. Пошлемо кого-небудь побалакати з нею, а тоді вже побачимо, що далі робити! — вставив інший викладач мови й літератури на прізвище Ху.

— Ні, так не годиться! Не вийде! Я нізащо не погоджусь із цим! — почувся злісний вигук Чжоу.

— Нехай хтось інший побалакає з нею. Якщо вона й далі наполягатиме на своєму, хіба це не буде кращим доказом вашої правоти? — примирливим тоном запропонував викладач Тао, що сидів навпроти Чжоу.

Але та навіть не звернула на нього уваги.

В кабінеті враз зчинився гамір. Суперечка, що виникла між окремими особами, тепер набрала загального характеру, кожний виступав, коли хотів, і говорив, скільки йому бажалось. Директор з самого початку не проронив жодного слова і лише поглядав широко розплющеними очима то на одного промовця, то на другого. Знічена Чжао Пейшань сиділа край столу і з жахом пригадувала події, які розігралися того вечора в павільйоні «Моральна досконалість». Рябий Цянь тим часом продовжував командувати. Ніхто не слухав і не перебивав його. Поважна нарада, скликана у зв'язку з питанням

«бути чи не бути?»), яке нависло над училищем, закінчилась безславно.

Кінець кінцем вирішили просити директора, щоб він сам поговорив з Мей, з'ясував її ставлення до цієї справи і доповів про результати на наступній нараді. Всі зітхнули полегшено, немов було вирішено дуже важливу проблему; в кімнаті зразу стало тихіше. Присутні трохи заспокоїлись і збиралися обговорити ще ряд питань, та задзеленчав дзвоник на вечерю, нікому не хотілося сидіти далі. На цьому нарада закінчилась.

Після вечері Лі Уцзі, похнюпивши голову, блукав під платанами, що росли біля входу до училища. Поривчастий вітер з глухим свистом налітав на дерева, зриваючи з них останнє листя. Більше ніщо не порушувало тиші. Раз по раз поглядаючи на ручний годинник, Лі Уцзі пильно стежив за вимощеною кам'яними плитами стежкою, яка починалась просто біля входу до училища і зникала в темряві серед низеньких будиночків.

Нескінченний потік думок вирував у його голові. Осінній вітер, шарпаючи розпатлану чуприну, заслоняв нею очі, і юнак час від часу різким рухом голови відкидав її назад, від чого його думки плуталися ще більше. Звичайно, було б краще піти, лягти в постіль і хоч трошки заспокоїтись, але він волів ліпше стояти тут, просто нічного неба, на холодному осінньому вітрі. Він відчував, що якась сила гнала його геть з кімнати і вела не кудись далеко, а саме сюди, до входу в училище.

Прихилившись до стовбура платана, він дряпав нігтем товсту кору, зашитуючи себе, чому в нього так неспокійно на душі. Він придумував десятки причин, але зразу ж відкидав їх геть. Тільки одна думка, яку він давно таїв десь у глибині серця, цього разу не приходила. А саме ж через неї він не міг знайти в ці хвилини собі спокою. Сьогодні йому так і не пощастило зустрітись з Мей. Останнім часом він намагався переконати себе, що не слід так багато думати про неї, докладав чимало зусиль, щоб угамувати свої почуття, та лише нервовий розлад — ось і все, чого він досяг. Його теперішній стан саме й був хворобою такого роду.

Рвучко налетів вітер, і Лі затремтів від холоду. Сховавшись під платаном, він старався не піддаватися слабості, що змагала його. Холодний вітер немов струснув нерви, і Лі Уцзі знову на кілька хвилин заглибився у свої думки. Пригадався йому недавно прочитаний роман... Але майже в ту саму мить гомін голосів повернув його до дійсності. З темряви виринули двоє вершників і зу-

пинилися прямо перед ним. При світлі місяця він встиг розгледіти, що одним із них була жінка. Вона зневажливо посміхалась. То була Мей!

Той, хто супроводив її, підхопив повіддя коня, з якого вона злізла, і помчав назад. Мей підішла до Лі Уцзі. Очі в неї були теплі, ласкаві; легкий вітерець доніс до нього запах вина.

— Ніяк не сподівалась зустріти тебе. До речі, мені треба сказати тобі кілька слів.

На знак згоди він кивнув головою, хоч йому й не зовсім сподобалось, що од неї відгонить вином. І не через те, що Лі Уцзі взагалі не любив хмільного,— йому не до душі була причина веселого настрою Мей, тому що він добре знав, звідки вона щойно повернулась.

— Плітки про наше училище вже докотилися до командира дивізії Хуая...

— Облишмо Хуая, Мей! Поговорімо про справи! — нетерпляче перебив її Лі Уцзі. Сама лише згадка про це ім'я боляче вражала його в серце.

З такою його «незалежністю» Мей зустрічалася вперше. Та вона не розсердилась, а навпаки, посміхнулась, немовби добре все розуміла, і щиро подивилась йому в очі.

— Мені також треба сказати тобі кілька слів. Якщо... ти...

Тепер уже Мей кивнула головою, і на її міцно стиснутих губах з'явилась іронічна посмішка. З того, що від хвилювання він почав заїкатись, вона здогадалась, що розмова знову, мабуть, піде про те ж саме, про що він не раз говорив їй, але вона ніколи не вислуховувала його до кінця. Та цього разу вирішила набратися терпіння і вислухати все, що б він не говорив.

— Якщо ти п'яна, то можна відкласти на завтра... Зовсім не п'яна? Гарзд! Тоді, будь ласка, дай мені відповідь на таке питання: повинні ми боротись за збереження нашого училища, чи нам краще махнути на нього рукою? Іншими словами: те, що ми тут робимо, має хоч якийсь сенс?

— Чому тобі саме це прийшло в голову? О! І тебе, здається, тривожать плітки в місті, про які розповідала Чжан. Нібито знайшлися люди, які хочуть, скориставшись цим, розігнати наше училище. Ви й справді повірили, що це так! Ніхто не збирається розганяти вас.

Останню фразу Мей сказала в сильному збудженні, і так дивно розсміялась, що Лі Уцзі стало не по собі. Насупивши брови, він пильно подивився на неї, щока в ньо-

го нервово засмикалась. Мей ще піколи не бачила його таким. Оскільки він мовчав, вона спокійно вела далі:

— Я зібралась дещо сказати тобі, але ти не схотів слухати. Ти, мов той старосвітський батько: побачив, що дочка пізно прийшла додому, і зразу ж почав гніватись. Смішно! Хоч ти й чути не хочеш про Хуая, все ж я змушена ще раз згадати про нього. Почувши, що по місту ширяться певного змісту чутки, і дізнавшись, що працівники повітового училища немало постарались для їх роздмухування, він був незадоволений. Варто лише падрукувати в місцевій газеті спростування, як він негайно ж зможе заткнути роти балакунам. То як, по-твоєму, чи зможуть вони здолати нас?

Немов стараючись ухилитись від прямої відповіді на питання, Лі Уцзі лише мугикнув щось собі під ніс і своїм звичним порухом відкинув назад навислу над очима чуприну. Відтак, трохи подумавши, повільно промовив:

— Облишмо поки що плітки, не про них мова. Теоретично, що ти могла б сказати щодо того, про що я тебе запитував?

— Я дивлюсь на це трохи скептично. Мені здається, що якби нас замінили інші, навряд чи вони були б гірші, ніж ми.

— Чи не означає це, що ти готова виправдати наших недругів?

— Аж ніяк. Я тільки гадаю, що між нашими супротивниками і нами немає істотної різниці.

Лі Уцзі зблід. Він ніяк не чекав такої відповіді. Хоч він і сам любив іноді побурчати, називаючи училище «старезним монастирем», де все «лишилося як давніше, тільки переодягнене в новий одяг», але визнати, що воно нічим не відрізняється від закладів супротивників... Це вже занадто. Змірявши Мей зневажливим поглядом, він повторив, ніби озвалась луна:

— Немає істотної різниці?

— А що? Ти не чув, що говорять інші! Вони твердять: програми у нас і в повітовому училищі однакові, підручники ті ж самі, різниця лише в тому, що наші викладачі, чоловіки й жінки, можуть влаштувати пиятики на горі Чжуншань. Я, можливо, трохи перебільшую, але, подивившись на себе і гарненько подумавши, доводиться погодитись, що, крім нових стосунків між чоловіком і жінкою, важко знайти щось інше, що б відрізняло нас від повітового училища! Сказати, що ми застосуємо нову методику,— неправда. У нас система Дальтона — і вони нею користуються. Припустімо, що нас ці-

кавить не лише форма, а ще в більшій мірі зміст того, чого ми навчаємо. Погляньмо в такому разі на наших учнів. Вони так само можуть клювати носами на уроках, крадькома писати листи, а іноді навіть і в карти грають! Слово честі, я не бачу нічого такого, чим би ми перевершували їх, хіба що виставою Рябого Цяня в день свята Дев'ятого жовтня.

— Ще є дещо. Міс Мей може відвідувати штаб командувача! — розпливаючись у уципливій усмішці, додав Лі Уцзі. Але тут же зразу насупився і продовжував: — Критика твоя справедлива лише наполовину. Вже те, що в нас існують нові стосунки між чоловіком та жінкою, накладає особливий відбиток на всю нашу роботу, не подібну до інших. Завдання діячів нової системи виховання не лише в тому, щоб перебудувати навчальні програми: необхідно також створити практичний взірець життя по-новому. Коли ми не зуміємо зробити цього, то це означатиме, що ми лише наслідуємо моду, лише людей дуримо, користуємось незаслуженою славою.

Посміхнувшись, Мей похитала головою, злегка покусуючи губу своїми маленькими білими зубами.

— Ну ось, наприклад, ти. Не мала б ти нового погляду на життя, твоя поведінка останніми роками чи привела б тебе до добра? Ні. Це точно!

Мей здригнулась, немов глузливість, що відчувалась в його голосі, вжалила її. Обличчя в неї спалахнуло, але, все ще сміючись, вона відповіла:

— Можеш не турбуватися за мене!

— Я не можу не тривожитись. Тільки й думаю про те, що ти... надто вже не цінуєш ні свого часу, ні здоров'я.

Мей мовчала. Її вродливе обличчя, яке від вина пішло рум'янцем і чітко виділялось на безкрайому морі нічної темряви, тепер зробилося попелясто-сірим, і тільки блискучі очі гарячково бігали, немов шукали порятунку від чогось такого, що можна хіба що уявити, а не назвати. Тонкі губки були міцно стиснуті. Слова Лі Уцзі вразили її в саме серце. Вона просто не могла збагнути, як у нього могла виникнути така хибна думка про неї. Невже і в майбутньому вона буде самотньою, ніколи не знайдеться людина, яка б зрозуміла її? Ні, вона не вірить! Ну, а якщо й муситиме переконатися в цьому, однаково не перестане вірити в людей! Підігрита такими думками, вона гордо підвела голову і рішуче промовила:

— Що ж робити, якщо від початку й до кінця мене неправильно зрозуміли!

— Запевняю, що я не з тих, хто неправильно зрозумів тебе. Я часто думаю: є тут у нас одна дівчина, чий розум і краса здатні перевернути серця всіх чоловіків, зробити їх ляльками в руках цієї сильної, вольової натурі. Її логічна послідовність здатна змести всі перепони, усвідомлення своїх прав на життя дає їй змогу боротись за життєві радощі! Вона — жінка нового складу, нової доби, їй належить прокласти собі в житті найщасливіший, найрадісніший шлях. А вона?! Не тільки людям добра не робить, а навіть собі шкодить!

Мей мовчала. Вона тільки дивилась, як Лі Уцзі, відкинувши назад волосся, прихилив голову до стовбура платана, і на вустах у неї з'явилася глузлива посмішка.

Раптом на місяць набігла хмарка. Все потонуло в морці. Холодний вітер, проносячись зі свистом, гоїдав голі віти платанів. Слідом за цим гучний вибух сатанинського сміху розпанахав повітря, ясна сукня Мей промайнула в темряві, і вона, мов блискавка, вскочила у двері училища.

Повернувшись до своєї кімнати, Мей лягла в ліжко і, як завжди перед сном, взялася за книжку. До рук їй потрапив роман Карпентера «Love's Coming of Age», який у китайському перекладі називався «Повноліття кохання». Малозрозумілі слова, мов візок по бруківці, з гуркотом проносились у мозку, завдаючи їй тяжких страждань. Вже через кілька хвилин у неї розболілась голова.

Відклавши роман набік, Мей простягла руку і взяла інший. Це був том «Через двадцять років». Як не намагалася вона зосередитись, очі ковзали по рядках, не вловлюючи змісту, і лише окремі слова: д'Артаньян, Атос, Портос, кардинал затримувались у пам'яті. Нарешті і ця книга опинилась поряд з першою. Погасивши лампу, Мей заплющила очі й спробувала заснути.

Промінь жовтого світла ще якийсь час стояв в очах, потім зник. Проте слідом за ним з'явилась безліч різноманітних звуків; вітер, жбурляючи опале листя, барабанив ним у вікно, нагадуючи шум зливи; за стіною набридливо шаруділа Чжао Пейшань; у самої Мей у вухах стояв безперервний дзвін. Все це непомітно зливаючись, нагадувало гомін людської юрби. Як прикро, що не дають людині заснути! Мей невдоволено перевернулася і уткнула голову в подушку. Задушлива спека розсіяла хаос звуків. Піднявши голову, щоб вдихнути свіжого повітря, вона виразно почула розмірене цокання ручного годинника. Прислухавшись уважніше, вона раптом згада-

ла годинник у животі свого улюбленого негрєняти, який разом з іншими дорогими реліквіями дитинства залишився в Чєнду. Хто знає, чи ще існує він? А може, його спіткала доля господині? В її думках постало дитинство, потім пригадався батько. Та від цього, здавалося б, зовсім недалекого минулого залишились тільки легкі, мов туман, сліди, так, ніби з того часу минуло принаймні років десять. Життя було таке бурхливе, так насичене подіями, що кожний день був схожий на рік.

Раптом звуки духового оркестру обірвали її згадки. Вони наближались, долинали все виразніше. Та це ж грають «Швидкий марш»! Ось і вона стоїть, милується чіткими шерєнками військових колон, що проходять парадним маршем! А поруч — Ян! Хіба не її тягне Ян за руку? Ніби крізь сон привиділось їй, що вона знову у вітальні командувача Хуая, ось вона сором'язливо посміхасться, не наважуючись відрізати коси в його другої і третьої дружини. Сам Хуай, невеликий але кремезний, стоячи збоку, підганяє її, кажучи:

— Як відріжеш, так і буде, відповідати тобі не доведеться. Я хочу скупити всі необхідні для цього інструменти; хочу щоб вони відкрили жіночу перукарню, хай вкорочують коси жінкам, а тебе попрошу очолити цей заклад. Ха-ха! Я жартую. Так би мовити, одним пострілом убив двох зайців: закликаю жінок відрізувати коси і одночасно виступаю за те, щоб жінки мали профєсію!

Слідом за цим великий жмут чорного волосся випав у неї з рук. Ось вона швидко ворухить пальцями, ножичці подзєнькують, і волосся, немов сплутана суха трава, падає їй до ніг; поступово утворюється велика купа. Мей просто знемагає від зливи волосся! Чорні, золотаві, попелясті короткі пасма, немов стріли, летять у неї і майже повністю засипають її. Вона відчайдушно борасться, намагаючись вилізти з цієї купи. Враз перед очима повітлішало: перед нею постали дві білосніжні жіночі голівки. Командуючий Хуай і міс Ян, заливаючись несамопитим реготом, підтримують голівки руками.

Мей злякано схопилась і прокинулась. Шалений реєт ще линав у неї в вухах. Тьху, це лише сон! Вона зітхнула з полегкістю і мимохїть засміялась. Тільки уві сні можуть приверзтись такі нісенітницї. Сьогодні ввечері в домі Хуая вона справді обрізала коси двом його дружинам, але такої оказії там і близько не було.

Холодне світло поодиноких зірок пробивалось крізь шибки. Вітер все ще шумів за вікном. Тільки завивання вітру й було чути — більше не долітало ніяких звуків.

Наступні дні принесли з собою деяке затишшя. Ніби після якогось уколу, Мей стала раптом замисленою і серйозною. Вчительки, особливо Чжоу Пінцюань, знову, як і на початку навчального року, почали ставитися до неї з поштивістю. Дружня атмосфера, що за кілька місяців поступово була встановилась у жіночому гуртожитку, якимось зразу стала напруженою. Щодо чоловіків, то тут якраз все було навпаки. Окрім Лі Удзі, всі інші з подвоєною енергією намагались налагодити з Мей дружні стосунки. Більше за всіх виявив старань директор Лу, якому у зв'язку з чутками були надані особливі повноваження на «задушевну розмову». За ним ішли У Сінчуань, Рябий Цянь, викладач мови і літератури Ху і вчитель Тао. Кожний з них шукав нагоди, щоб поговорити з Мей. У вчительській, у клубі училища, в аудиторіях підготовчого курсу чи просто біля входу Мей частенько зупиняли, щоб обмінятися з нею кількома мало-значущими фразами. Днів через три-чотири з'явилися вже нові вирази: жінок тепер називали «супротивницями Мей», а чоловіків — «захисниками Мей». Лише один викладач з довгим, коплатим, як у жінок, волоссям — Лі Удзі — зберігав нейтралітет.

Ці зміни в житті школи тільки дратували Мей. Її звичайна, привітна, трохи лукава посмішка непомітно набирала відтінку холодного розчарування. Але для страждальниці вона була ще надто життєрадісною.

Мей не зовсім розуміла, яку мету, зрештою, ставлять перед собою її «захисники». Такі недолугі, нікчемні створіння! Серед них не було жодного, який би насмілився відверто признатися їй, як далеко йдуть його честолюбні розрахунки. Очевидно, маючи занадто багато вільного часу, вирішили вони стати на захист Мей, — це було для них хоч якимсь заняттям. І, певна річ, про жодного з них не можна було сказати, що він в якійсь мірі розуміє її.

А коло таких нудних людей з кожним днем зростало. Викладачі повітового училища, які іменували себе «опозицією», також приходили висловити своє поважання цьому «світилу» міста. Після того як директор Лу опублікував офіційне «спростування» пліток у зв'язку з випадком на горі Чжуншань, кілька викладачів повітового училища, щоб порозумітися, влаштували дружню вечірку, запросивши на неї Рябого Цяня та його друзів, а слідом за цим зав'язали «публічне знайомство» і з Мей. Хто знав, може, й вони могли б стати прихильниками нового.

Подібні загравання викликали зовсім несподівані переміни. Немовби бажаючи згуртувати свої лави для остаточної відсічі спільним ворогам, Лі Уцзі відмовився од свого «нейтралітету», жіноча половина училища також скинула з себе маску холодної байдужості і поновила свої колишні невимушені стосунки з Мей. Лі Уцзі, який більше тижня страждав у самотині, знову почав пабридати їй своїми «турботами». Від нього можна було почути дуже дивні речі.

— Миногого разу, коли я казав, що люди з повітового училища не з щирим серцем горнутья до нових ідей, ти не вірила, а ось тепер вони намагаються зближитися з тобою — це теж неспроста!

— Хочуть спокусити мене, переманити на свій бік? Можна подумати, що тільки завдяки твоїм настановам я врятую себе від спокуси? — лукаво посміхнувшись, зауважила Мей. В душі їй жаль було цього довготелесого юнака, але вона відчувала, що він надто непоказний і швидко може падокучити.

— А-ах, не те. Вони про щось довідались, і тому задалегідь поспішили встановити з тобою контакт.

— Про що?

— Чи це правда, я не знаю, але подекують, що вже з наступного семестру вирішено призначити начальником повітового училища тебе.

Мей раптом вибухнула диким реготом. Чи могла вона уявити, що і це стане предметом загальної розмови? Здібності наклепників справді неперевершені. Обірвавши сміх, вона суворо відповіла:

— Це всього-на-всього жарт, випадково кинутий у вітальні Хуая. Чи варто сприймати його за щиру правду! Слухай, я розкажу тобі, як це було насправді. Того дня — а саме, коли ви на нараді сперечались, чи я спільний ваш ворог, чи ні, — Ян завела розмову про приховану ворожнечу між нашим і повітовим училищами. Хуай був цим невдоволений і, жартуючи, висловив таку думку. Більше ніхто про це не згадував, і я ніяк не думала, що це може послужити приводом для нової плітки.

— А коли б це справдилось, що б тоді ти робила?

Мей уважно подивилась на Лі Уцзі, посміхнулась і, нічого не відповівши, пішла геть.

І все ж згадана новина з кожним днем набувала все більшого розголосу, а це несло з собою нові обтяжливі знайомства: Мей постійно оточували лицеміри і підлесники; здавалось, велетеська каламутна хвиля підхопила її і жбурляла увсебіч, змушуючи Мей забувати про влас-

не існування. В училищі навіть збирались побудувати для неї окремих будинок, так багато надокучало їй візитерів та відвідувачів. Їхнє коло не обмежувалося діячами в галузі освіти, сюди входили також командири батальйонів та полків, начальники відділів канцелярії правителя округи. Окрім цього, двічі на тиждень на лавах у приміщенні клубу «Популярні знання» її виступів чекали звичайні прості люди, з якими вона не мала нічого спільного. У листі до своєї подруги Сюй Мей писала тоді:

«Нічого не можу вдіяти. Доля штовхнула мене на цей кумедний плях, і я змушена, скоряючись їй, іти по ньому вперед! Але я залишилася такою ж, як і була: не змінилась ні в той, ні в інший бік! Мене не заїдає смуток, і страху я також не відчуваю. Лише одного піяк не розумію! Ці, любя, не можу просто собі уявити, яким чином я зможу злізти з вершини того конуса, на якому опинилася тепер. Важко збагнути, чому мені не зустрічається людина, яка б зуміла так зворушити моє серце, як Вей Юй! Можливо, і є десь такий чоловік, можливо, він десь тут, поруч зі мною, я весь час зустрічаюся з ним, але серце моє вже зачерствіло, втратило чутливість. Черстве, огрубіле серце, може, це не так уж й погано? Оця третя загадка й хвилює мене! Мені спадає на думку навіть таке: черстве стане м'яким, а відмерле знову оживе тільки, коли з надр землі вивергнеться полум'я і розтопить весь цей світ».

Особливо вночі, коли навкруги панувала тиша, Мей, мов той солдат, що тільки-но повернувся після нещадної сутички з поля бою, безсило опускалась на ліжко, і подібні відчуття, хвилюючи душу, довго не давали їй заснути. Кожного разу з тяжкою і паче розпухлою головою, закусивши губи і гірко скривившись, вона старалась відігнати їх від себе, а наступного дня колесо життя, як завжди, продовжувало котитись уперед.

Незабаром настали зимові канікули. Так звана «проблема» про начальника повітового училища в колі «захисників» викликала помітне пожвавлення. Та раптом інша подія привернула до себе загальну увагу. Чжан Іфан одержала кілька зовсім не схожих на жаргівливі анонімних листів. Атмосфера в жіночому гуртожитку стала надзвичайно напруженою.

Мей уже кілька днів була заклопотана якимись справами, приходила додому пізно ввечері, і тільки в цей час її бачили в гуртожитку. Це, звичайно, стало темою для всіляких пересудів і ґрунтом для різноманітних здогадок.

Якось по обіді, Мей повертаючись із класу, квапилася чимскоріше покинути училище і зовсім не помітила, що Чжоу Пінцюань та Чжан Іфан потай стежать за нею.

— Поглянь, як поспішає! Мої передчуття не підводять мене! — стиха промовила Чжоу, коли Мей уже була далеко від них, і багатозначно кивнула головою.

Чжан трохи зблідла на обличчі, але, вдаючи, що це анітрохи її не хвилює, посміхнулась і звільпа промовила:

— Тільки для неї це зовсім не потрібно! Яку користь це принесе їй? До того ж кількома анонімними листами бурі не зчиниш.

— Буря буде потім. Звідкі тобі знати, що це для неї зовсім не потрібно? Зовні вона завжди весела, всі їй друзі, хіба вона не твердить щоразу: «Я від душі бажаю подружитися з тобою»? Але що в неї в душі! Я уважно стежу: навіть дрібнички піколи не забуває. Ти думаєш, вона не знає, що під час усієї тієї історії з Чжуншанем ми за її спиною виступали проти неї? Напевно хтось встиг уже доповісти їй про це. Мати'паділила її вродою, і багато чоловіків згодні, щоб вона використовувала їх.

Раптом Чжоу Пінцюань прикусила язика і, рвучко повернувши голову, подивилася вліво, удаючи, немов уже давно стежить за грою учнів, що гапали футбольний м'яч. Чжан не надала цьому п'якого значення. Вона поглянула слідом за нею в той бік, і гнівно вигукнула:

— Використовувала! Та люди самі використовують її!

Озирнувшись, вона остовпіла від несподіванки, на обличчі в неї виступили густі рум'янци: перед нею стояла Мей.

Чарівна, красива, вона привітно посміхалась, подаючи Чжан аркуш паперу, списаний ієрогліфами, серед яких особливо виділявся рядок: «Історія любовних пригод учительки!»

Чжан мимоволі здригнулась: у листі, що його вона одержала, було те ж саме.

Здивовано перезирнувшись, жінки стояли мовчки. Нарешті Чжоу Пінцюань, торкнувшись Мей за плече, лагідно промовила:

— Добра сестриця завжди готова проявити справжню турботу. Ти що, принесла, щоб порівняти?

— У прохідній знайшла, там їх ціла купа. Кажуть, вранці хтось поклав біля входу в училище.

— Я вже давно помітила, що дехто любить робити капості за спиною. Хто ж не визнає паскудника! Але хочеш поглузувати — виходь сміливо і говори, що маєш, прямо в вічі, навіщо ж так бездарно розігрувати підлу

комедію! — лаялася Чжан, роздираючи аркуш на дрібні клаптики.

— Роман директора училища з учителькою — справа досить звичайна. До того ж з цього не роблять бознякої тасмниці, про це завжди всім відомо. Знайшли, що робити засобом для нападок! Мей, ти, мабуть, знавш, хто підло пожартував? — помітивши, що Мей трохи не по собі, встала Чжоу Пінцюань, супроводжуючи свої слова посмішкою, від якої стало ще неприємніше.

Мей також посміхнулась і, кинувши бистрий погляд на Чжан, байдуже промовила:

— Звідки я можу знати? В усякому разі нам відомо, що на серці в людини, про яку йдеться, а це вже добре. Власне кажучи, я не бачу в цьому чогось незвичайного. Оскільки листівка потрапила мені в руки, я й принесла її вам.

Посміхнувшись собі під ніс, Мей пішла. Звичайно, вона добре бачила, в якому настрої Чжоу і Чжан, та й їхні слова багато про що свідчили. Знову підозріння падають на неї! Можна подумати, що над нею тяжить прокляття неба. Що не трапиться, неодмінно на неї звалить провину! Що більше вона думала про це, то більша злість її розбирала. Природа нагородила її гордою вдачею, вона не боялася погроз, але була дуже чутлива на ласку. Коли б люди були з нею щирими, вона із задоволенням пішла б на будь-яку жертву заради них, проте глумитися над своєю доброзичливістю вона не могла дозволити. Що ж, вимагати пояснень, добиватись пробачення від своїх кривдниць? На це вона тим паче не піде. Коли вона сама переконувалась, що не зробила ніякої помилки, вона нізащо не здавалась, рішуче ішла на боротьбу. І ось тепер її охопив дух боротьби, позбавляючи здатності спокійно думати про все інше.

Страшенно обурена, Мей мчала людними вулицями до особняка Хуая. Командир дивізії хотів, щоб вона вчила його дітей, і напередодні через Ян домагався її згоди. Було умовлено, що сьогодні вони детально обговорять це. Мей все ще вагалась, на що зважитись, але тепер твердо вирішила відмовитись. Охоплена гнівом, вона думала: «Я для них мов більмо на оці, їм тільки й гадки, як би позбутись мене. Ні, стривайте! На зло вам залишусь тут, не дам спокійно жити! А коли побачу, що як слід вам відплатила, тоді й піду!».

На душі у Мей стало спокійніше, наче вона звільнилась від чогось неприємного. Та коли наблизилась до будинку Хуая, настрої у неї знову зіпсувався. Вияви-

лось, що вся сім'я поїхала на прогулянку до озера Лунма. Двірник повідомив, що панночка Ян просила Мей теж їхати туди, і слуга з кіньми вже чекає на неї.

Поміркувавши хвилинку, Мей вирішила не їхати на озеро і повернулась в училище.

Не бажаючи показувати, що вона чимсь стурбована чи занепапа духом, Мей навмисне обійшла все училище. І хоч легка посмішка грала на її обличчі, полум'я гніву не згасало в грудях. Все, що довелося їй почути й побачити, свідчило про вороже оточення. Атмосфера в училищі була напружена, немов перед бурею. В кожному погляді відчувалась підозріливість, в кожній посмішці — глузування. Наостанку вона заглянула до читального залу. Лише один чоловік сидів у темному кутку, сховавши обличчя за газетою. Мей взяла першу-ліпшу газету, розгорнула її, збираючись проглянути, і тут тільки побачила, що в її руках «Вісник зовнішньої торгівлі» десятиденної давності. Вона поклала газету назад і, ліниво підвівшись з місця, вже хотіла вийти, як з темного кутка несподівано долетів сміх і з-за газети визирнуло здивоване обличчя.

— Міс Мей... Як справи?

Придивившись уважніше, вона впізнала У Сінчуаня. Не второпавши зразу, що той має на увазі, Мей злегка посміхнулась і нічого не відповіла.

— Ну, ця... як її... «любовна історія». Розповсюджували її із справжнім зав'язтям: куди не поткнешся, скрізь листівки! Остання найзначніша повинна в місті. Але ж, міс Мей, беручись за таку важливу справу, тобі не завадило б порадитись де з ким із своїх людей. Негідники з повітового училища тільки й мріють, щоб використати тебе в своїх інтересах.

Мей кинуло в дрож. Такі дивні речі! У неї не було ані найменшої охоти слухати далі, але цікавість, бажання довідатись, до якої міри люди запідозрюють її, примусили Мей заспокоїтись і, непевно посміхнувшись, заохотити У Сінчуаня продовжити розмову.

— Буду відвертим. Жодна людина в училищі не буде заперечувати, щоб вигнати геть це «оленя»¹. Всім набридла його чванькувата зарозумілість. Коли б ти змогла зробити що-небудь у цьому напрямі, ми всі охоче допомогли б тобі. Міс Мей, користуючись нагодою, я хочу поставити тобі кілька запитань. Директор знав тебе ра-

¹ Герогліф «Лу», що означає прізвище директора училища, має значення — олень.

ніше? Ні! А він хвалився перед нами, що ти вже давно з ним у дружніх стосунках. Гм. Дивні речі!

Настала коротка пауза. Те, що їй довелося щойно почувти, не могло похитнути її спокою. З самого початку вона уважно слухала. Тепер настав час кінчати, до того ж, здається, У Сінчуань сказав усе, що мав сказати. Мей, безтурботно посміхнувшись, відповіла:

— Саме про це ти й хотів сказати? Дякую, але мені це зовсім пі до чого.

З цими словами вона повернулася і хотіла, як завжди, негайно зникнути, але У Сінчуань раптом кинувся до неї, вхопив за рукав і випалив:

— Звичайно, не тільки про це!..

Мей повернулася і пильно глянула йому в очі.

— Ходімо вечеряти зі мною до ресторану «Дорогоцінна квітка». Там я про все розповім тобі докладно.

— Пішла б залюбки. Та мене сьогодні на вечір запросила туди міс Ян.

У Сінчуань раптом зблід, широко роззявив рота, рука, якою він тримав Мей за рукав, мимохіть розслабла, випустила рукав і нерухомо повисла. Ледве стримуючись від сміху, Мей додала:

— Отож доведеться тобі іншим разом завдавати турботи... якщо ти й справді хочеш побути зі мною.

Не дочекавшись відповіді, Мей вискочила з читальної зали і повернулася до себе в кімнату. Вона була в якомусь незвичайному стані: хотілось і плакати і сміятись водночас.

В той вечір, коли, як і завжди, якийсь кошмар навалився на її стомлену голову і вона спробувала позбутися його, у неї нічого не вийшло. Плутаний хаос у думках не покидав її. Події останніх місяців, мов на генеральному огляді, одна за одною проходили перед нею, зливаючись в одне велике запитання: чому? Відповіді на це вона не знаходила. Але чим було її життя в останні місяці — на це питання напрошувалась готова відповідь: цілковитим хаосом, який складався як із старих, так і з нових помилок. Вона відчувала, що її оточення завжди вислизало від неї, ніколи не давалося до рук. Якби теперішнє становище склалося два роки тому, було б набагато краще! Тоді б, можливо, не дійшло до таких кошмарів. А тепер! Якась невідома сила штовхала її вперед, заважала примиритися з тим, що її оточувало. Вона сердито відкинула ковдру, і холодне нічне повітря огорнуло її. Нарешті ряд запитань та відповідей па них чітко ви-малювався в свідомості Мей: «Чому я завжди йду про-

ти течії? Тому, що люди тут грубі, підлі, до того ж боягузи, і це викликає в мене почуття ненависті до них. Може, взагалі не мати з ними нічого спільного? Чи не краще так буде? Але ж вони базіки, їхні підозріння постійно будуть порушувати мій душевний спокій. В такому разі, може, покинути всю цю компанію? Ні, все одно не почуватимеш себе спокійною, тобі здаватиметься, що ти злякалася і визнала себе переможеною».

Мей не могла утриматись від посмішки. Нараз усе тіло здригнулось, мов від холоду, вона інстинктивно натягла на себе ковдру і, скрутившись клубочком, безперестанку повторювала: «Визнати поразку? Ніколи в житті! Не скорюсь!»

Вона постаповила облишити подібні думки і заснути. Та з цього нічого не виходило. Тепер її невідступно переслідувало, вимагаючи відповіді, нове запитання: «Яка користь буде із цього всього?» Проте стомлений до краю її мозок не міг зпайти перекопливої відповіді. Нарешті вона поринула в напівзабуття і заснула.

Наступного ранку, коли золоті промені сонця заяскрили на стінах будинків і подув теплий вітерець, провісник близької весни, служниця принесла листа. Лист був від Ян. Дівчина вмовляла Мей зайняти посаду вчительки в домі командира дивізії Хуая. Мей задумливо пройшла по кімнаті, потім машинально відчинила двері і визирнула в коридор. Там, біля поручків, стояла засмучена Чжан. Її невеселий, стривожений вигляд примусив Мей негайно підійти до неї. Побачивши Мей, Чжан несміливо посміхнулася, немовби відчуваючи за собою якусь провину, але не промовила ні слова. Кілька секунд обидві стояли мовчки, потім Мей запитала:

— Ти й справді думаєш, що я замислила проти тебе щось лихе?

Чжан тільки мовчки дивилась на неї широко розплющеними сумними очима.

— Я не хочу зараз доводити тобі, з часом ти сама в цьому впевнишся. Тільки побачивши, що ти така засмучена, я пригадала, що й сама перенесла майже таке ж горе. Тепер я вирішила залишити училище і стати домашньою вчителькою. Промучилась я тут півроку, завжди мала самі лише неприємності; далі не бажаю жити таким життям, схожим на повсякденну битву. І тим більше не хочу стати ворогом того, кого я справді люблю. І, якщо ти віриш мені, я згодна допомогти тобі в труднощах, які тебе спіткали!

Мей розхвилювалася. Вона схопила Чжан за руку і

пильно подивилася на неї. Дві рожеві плями поволі виступили у тої на щоках. Водночас Мей відчула, як Чжап міцно стисла їй руку. Душевне піднесення, мов хміль, розлилося по всьому тілу її. Вона швидко заговорила:

— Я несподівано з'явилась у вашому колі, а тепер збираюсь увійти в інше і не знаю, що мене там чекає. Гадаю, що нічого доброго. З кожним днем я все більше ненавиджу Сичуань. Палко вірю, що через півроку я зумію вирватися звідси, покину ці покручені сичуанські стежки і вийду на широкий шлях.

Останні слова Мей промовила дуже тихо, немов розмовляла сама з собою. Вона задумливо подивилася вдалину, і посмішка засяяла у неї на вустах. В той час Мей навіть не уявляла собі, що їй доведеться ще кілька років блукати по цих покручених сичуанських стежках. Ніяк не могла припустити, що, ставши домашньою вчителькою, зазнає стільки непередбачених страждань і що, коли Хуай стане повновладним правителем Ченду, вона завдяки своєму становищу в сім'ї Хуая перетвориться в покровительку для тих, хто шукає протекції. І вже зовсім не уявлялось Мей, що її вірна подруга Яц, яка зараз запрошувала її на роботу в дім Хуая, вистрелить у неї і що тільки тоді вона безоглядно покине Сичуань і здійснить свої наміри.

Розділ восьмий

Якось наприкінці жовтня, коли в пам'яті людей вже трохи вивітрився переляк, викликаний артилерійською перестрілкою на лінії залізниці Шанхай — Нанкін, Мей ішла вулицею. Вона тільки що відвідала одну із своїх нових подруг і тепер поверталася додому.

Вечорами в гамірливому Шанхаї стало вельми холодно, а Мей була в легкій шовковій сукні. Віяв пронизливий вітер, і їй здавалось, що чиясь холодна бридка рука обмацує її тіло; втягнувши голову в плечі, вона наддала ходи і мимохіть згадала теплий Ченду.

О Ченду! Лише його тепло і варто було згадувати! Ось уже скоро п'ять місяців, як вона покинула це місто, і тільки тепер, на холодному вітрі, вперше по-справжньому згадала про нього. Це почуття, близьке до обожнювання, засмутило її. Знову в пам'яті постало питання, над вирішенням якого вона марно билась ось уже кілька днів: а що, як вона не повернеться?

До Шанхая Мей приїхала для участі в роботі конфе

ренції Всекитайської асоціації студентів. Комедія ця вже давно закінчилась. І якщо спочатку можна було затримуватися з від'їздом, посилаючись на небезпеку плавання по Янцзи у зв'язку з військовими діями під Цілу, то тепер бої вже завершилися, і вчора пані Вень, також делегат конференції, знову почала надокучати їй розпитами про день повернення. Лихо з цієї політичною діячкою! До чого ж вона набридла!

Несвідомо Мей звернула з вулиці Тунфулу в якийсь провулок. Тут вітер був не таким різким і пронизливим. Світло ліхтарів залишилося позаду, і перед нею стелилась її довга тонка тінь. Мей раптом холодно посміхнулась сама собі.

Ця усмішка, котра нічим не відрізнялася од таких самих усмішок, якими вона відповідала іншим, з'явилась у неї також останнім часом. Зараз їй здавалось, що тінь, яка рухалась попереду неї, і була та, інша Мей, над якою їй хотілось усміхнутись. Це була друга Мей, яка народилась на світ паново після приїзду до Шанхая, Мей, що втратила певність у собі, бентежна, нерішуча, а проте більш жіночна. Вона не могла збагнути, як могла так упасти в своїх очах? Як вірила вона в свої сили понад чотири місяці тому, коли на пароплаві «Лунмоу» підпливала до ущелини У! Мей гадала, що в Шанхаї — цьому велетенському, складному неосяжному, бурхливому місті — вона знайде життя, яке б задовольняло її, і що для неї в цьому безмежному людському морі трапиться якась помітна роль. Та й чому б їй було не плекати таких надій? Після того як їй вдалось вибратись із «вербової клітки», вона йшла триумфальним маршем: підкорила собі все, що оточувало її, зуміла подолати слабості притаманні її натурі. А скільки чоловіків упадало біля неї! Та вона вміла спокійно і ввічливо відхиляти їхні залицяння, не підпускати їх до себе; жоден з них не зумів розворушити її серця, і не було жодного, кого б вона не бачила наскрізь. А тут, у Шанхаї, Мей уже більше як три місяці і починає розуміти, що всі її прекрасні сподівання, які виникали колись в уяві, все більше віддаляються. І, немов рослина, що не звикла до вологого ґрунту, вона з того часу, як приїхала сюди, чимраз більше занепадає. Тепер-то й з'явилася в ній інша Мей, яка вносить безладдя в душу тієї першої, справжньої. Так, відчуваючи водночас і жалість і огиду до самої себе, наздоганяючи власну тінь, вона зайшла у вузеньку вуличку і опинилася біля під'їзду якогось будинку. Тут інстинктивно зупинилась і тільки тепер зрозуміла, що,

збившись з дороги, сама того не бажаючи, прийшла туди, де жив один з її друзів. Повагавшись кілька секунд, вона відчинила двері.

У вітальні нікого не було. Мерехтливе світло газової лампи освітлювало небагату обстановку цього житла, яке, очевидно, належало обивателю — середньої руки торговцю. На ширмі, що стояла неподалік від дверей, було зображено «Щасливий улов», і Мей здалося, що рибалка з широко роззявленим ротом знущально сміється їй у вічі. Раптом почувлися кроки — хтось спускався згори.

— Лян Ганфу, ти? — швидко спитала Мей.

Від раптового пориву вітру вогонь у лампі яскраво спалахнув, але зразу ж, немов провалюючись у безодню, почав блимати і нарешті зовсім погас. Ніби побачивши в цьому лиху прикмету, Мей мимоволі подалася назад, за двері, її охопив підсвідомий страх. У вечірній час зайшла вона сюди вперше, і ось цей тасмничий дім зустрічає її темрявою, — це, звичайно, тільки посилювало певиразне почуття тривоги в її душі.

Мей розгублено стояла за дверима, втративши навіть здатність говорити. Коли лампа знову спалахнула, Мей побачила, що в кімнаті справді був Лян Ганфу; і вона трохи заспокоїлась. Але юнак зупинився на дверях вітальні, випнувши груди, і вся його постава ніби говорила, що для Мей туди вхід заборонено. Оскільки він стояв спиною до світла, Мей не могла роздивитися його обличчя, та вона була певна, що зараз на неї спрямований холодний погляд непорушних очей. Якийсь острах скував її тіло.

— А, це ти? Що ж, хвилин десять можу уділити тобі.

З цими неуважними словами він повернувся боком. Тепер Мей виразно бачила обличчя Лян Ганфу: та ж сама непронижна холодність. Від куточків міцно стиснутого рота розходилися зморшки, які з однаковим успіхом можна було сприйняти і за легку усмішку і за гримасу. В його міцному ставному тілі відчувалась бурхлива живлюща сила молодості. Таких людей люблять — і водночас бояться.

Мей посміхнулася, увійшла до вітальні і, набравшись сміливості, звільна промовила:

— У тебе ще якісь справи? Я зайшла до тебе по доповіді і піду, можливо, раніше як через десять хвилин.

Лян Ганфу кивнув на знак згоди, сів на перший-ліпший стілець, вийняв сигарету і закурив, пускаючи кільця блідо-сірого диму крізь вузьку щілину міцно стулених губ. Він чекав, поки Мей почне розмову.

— Пані Вель знову квапить мене з поверненням до Сичуані. Каже, що річка у верхів'ях незабаром обміліє, і, якщо відкладати її далі, то доведеться нелегко...

Було видно, що памагаючись вести невимушену розмову, Мей почала з задалегідь заготовленої фрази, яку її промовила без запинки. Тим часом її очі уважно стежили за виразом обличчя Лян Ганфу. Промовивши останні слова, вона навмисно зупинилась, розраховуючи, що він перебіє її запитанням: «Ну і як? Ти їдеш?» Але він не перебивав. Вона бачила, що Лян Ганфу з байдужим виглядом продовжує пускати дим, не виявляючи ніякого зацікавлення тим, що вона говорить. Мей, яка звикла до уваги, не могла стерпіти його байдужості; її друга натура, яка виказала себе, на кілька секунд сховалась, і наступні слова вона промовила вже високим дзвінким голосом:

— Але гаразд! Я вирішила таки вернутись. До приїзду в Шанхай я ще тішила себе різними ілюзіями, особливо тоді, коли пливла пароплавом. Та ось я приїхала, пожила понад три місяці й пересвідчилась, що й тут те ж саме. Звичайно, місто культурне, та надто вже гендлярська атмосфера тут панує. Ще кажуть, що Шанхай — центр культури! Звичайно, газети, видавництва, безліч учбових закладів — все тут є. Але хіба це й є культура? Нізачо не повірю. Адже тут за гроші на голові ладні ходити! Поклоніння золотому тільцю — ось що таке шанхайська культура! Всі, хто потрапляє в цю атмосферу, стають маклерами. Поглянь, он картина «Щасливий улов». У Шанхаї дійсно дуже люблять ловити, але капітали, та й то в чужих кпшеннях! Хоч Ченду і глухий закуток, зате там немає такої вульгарщини, як тут!

Мей із задоволенням перевела подих. Цей спалах, здавалося, підніс її високо над землею — звідти вона могла дивитися на все з презирством, могла все зневажати. Та цього піднесення вистачило ненадолго. Мов відро холодної води вилили їй на голову, коли вона почула відновідь Лян Ганфу:

— Мені також здається, що тобі краще повернутись. Для тебе Шанхай западто складний.

— Не розумію, що ти хочеш цим сказати.

— Лише те, що він занадто складний для тебе. Ти можеш заблудитись. Це може трапитись з тобою і в Ченду, але там ти завжди будеш почувати себе вдома.

Вперше в житті Мей зустріла таку зневагу до себе; від люти в неї аж серце заболіло. Кинувши гнівний погляд на Лян Ганфу, вона повернулась і вийшла. Лян Ган-

фу навіть не спробував затримати її. Подивився їй услід, випустив хмару диму, посміхнувся і зачинив двері.

Глухий стукіт зачинених дверей, здавалося, проник у саме серце Мей і завдав їй ще більшого болю. Вона мало не заплакала. Майже бігом мчалась Мей вулицею і прожогом влетіла в дім. Хазяїн дому, начальник поліцейського управління Лю, як завжди, грав з гостями в карти. Намагаючись не привертати їхньої уваги, Мей обережно пробралась до своєї кімнати.

У великому дзеркалі вона побачила своє смертельно-біде обличчя. Мов поранений, що торкнувся своєї рани, вона затремтіла всім тілом і зпесилоно впала на канапу. Знизу долітав ляскіт карт, гомін, сміх. Ось виразно почулося, як кілька разів сумно зітхнув старий пан Се, фахівець з історії вітчизняної науки, якому завжди не щастило в карти. Як казав він сам, вони з батьком Мей були щирими приятелями. Пан Се відзначався вмінням писати пишномовні оди в старому стилі, але останнім часом перейшов на прозу. Мей згадала, що коли під час першої зустрічі з ним у цьому домі вони заговорили про спільних знайомих, пан Се промовив кілька зворушливих слів про тлінність усього земного: «Ваш шановний батько також любив дотримуватися старовини. Його творіння не соромно було поставити поряд з «Цзіньюе»¹, і він мусив не відставати від моди. Ну, наприклад, у лікарні — треба засувати хворому термометр під пахву, міряти температуру. Це роблять ті лікарі, в яких національний дух тільки форма, насправді ж вони — прихильники західної медицини. І їх безліч! Сумно стає на душі, що все таке скороминуще, все йде прахом, — він раптом перейшов на кшажну мову. — Взяти хоча б мене: пишу тепер мовою, зрозумілою для всіх². А чому? Тому, що так тепер модно. Звичайно, твори класиків, висловлювання і трактати стародавніх мудреців, будучи зодягнені в нове вбрання, стають справжнім надбанням нашого минулого, інакше вони залишилися історичним мотлохом. Ви не смійтесь. Гадаєте, вам не доведеться відмовлятися від своїх національних убрань?»

Згадавши про це, Мей мимохіть глянула на свій синій

¹ «Цзіньюе» — трактат з історії стародавньої китайської медицини.

² Книжна мова в старому Китаї (веньянь) дуже відрізнялась від розмовної і була зрозуміла лише обмеженому колу людей. Тільки після революції 1911 року намітилося зближення книжної мови з розмовною, а після подій «4 травня» 1919 року розмовна мова почала широко проникати на сторінки книг та газет.

халат, і думки її перекинулись на батька, який помер торік, та на декого з інших, кого не було тут, з нею. Не знаючи, як бути, вона запитувала сама себе: «А може, не повертатись? Невже я так зв'язана з усім, що залишилось на батьківщині? Чи не краще мені спробувати розібратись у новому оточенні? Тільки ж залишатись далі в домі цього Люю неможливо. Та куди перебраться?»

Мей була невдоволена своїм пристанищем, гадаючи не без підстав, що в цьому домі її вважають фавориткою губерпатора провінції, бо поселилась вона тут за його рекомендацією. До того ж життя цієї сім'ї мало чим відрізнялося від життя в Ченду. А вона, Мей, всіма силами намагалася порвати зі своїм минулим, назавжди забути все те, що колись бентежило її і ятрило душу.

Але ось знову озвався біль, що його завдав їй сьогодні її земляк Лян Гапфу. Не могла зрозуміти, за що саме він її зневажає. Хіба за ці три місяці після їхнього знайомства у Всекитайській асоціації студентів вона хоч раз скомпрометувала себе негідною поведінкою? Чи, може, йому набридло її занадто часто відвідування і наполегливе прагнення потоваришувати з ним? Дійсно, не ті часи настали!

Колись чоловіки милувалися її красою, сьогодні ж, над усі сподівання, все пішло навпаки. Може, всі вони тут не варті того, щоб ними захоплюватись? Ні, не зовсім так. Лян Гапфу був якийсь трохи дивний: не можна сказати, що він зовсім холодний у своїх почуттях, але в його поведінці завжди відчувалось щось таке, чого не можна передбачити. Тому в його присутності Мей почувала себе жалюгідною і кволою, щоб стати поруч з цією сильною людиною, їй не під силу було проникнути в тайники його душі, і тому вона не могла справитися з ним. Сталося протилежне: він взагалі не помічає її. Саме цією зброєю він і вразив її в серце!

Мей ще раз уважно подивилася в дзеркало на своє обличчя, — воно все ще було смертельно бліде. Тож ніби знову вона побачила другу Мей, у ній заговорила попередня натура: «Стривай же! — гнівно вигукнула вона. — Спробуємо й ми поставитися з гордою зневагою до Лян Гапфу! Постарасьмося не помічати його! А коли побачу, що й йому не мед — тоді назавжди розпрощаюсь із ним! Треба, як і колись, крокувати з високо піднятою головою і пристосовуватись до нових обставин. Слід конче запам'ятати, що говорив старий Се: «Люди тут такі ж самі, тільки одягаються по останній моді!»

Підбадьоривши себе таким чином, вона кинулась із

кімнати до вітальні, де все ще азартно ляскали карти і лунали вигуки. В очі враз вдарило світло лампи, постаті людей розпливлися в очах, десь у глибині душі сяйнула думка, що та невідома, інша Мей, яка, мов тінь, ходила за нею, раптом стала віддалятися. Мей підійшла до буфета, дістала пляшку з коньяком і перехилила дві чарки так просто, наче пила ліки. Незабаром у неї перед очима попливли різноколірні круги, вона почала недоречно сміятись, молоти всякі дурниці і, немов пливучи в легкому тумані, втратила здатність володіти собою.

Через два дні, пославшись па те, що вона залишається в Шанхаї для вивчення французької мови, бо ж має намір виїхати за кордон, Мей попросила пані Вень повернутися в Сичуань і доповісти про викопання доручення; того ж таки дня вона перейшла від Лю па квартиру до старого Се, де па якийсь час найняла кімнату.

Викладача французької мови знайти було не так легко, тож, щоб згаяти час, Мей щодня відвідувала когонебудь із друзів. Тепер її квартира була далеко від Лян Ганфу. Так захотіла вона сама, бо розраховувала, що, перебуваючи якнайдалі від цього незвичайного чоловіка, зуміє звільнитись від страху перед ним і поступово стане незалежною. Мей стала своєю людиною в родині нової знайомої — пані Цюмінь. Тут вона почувала себе як удома, і не тому, що в неї були якісь особливі симпатії до Цюмінь — цієї миловидної любительки пустопорожніх балачок — чи до її підстаркуватого чоловіка, а через те, що вона паскрізь бачила цих людей. Зовні це була пара піжко закоханих голуб'ят, але Мей було вже давно ясно, що пані Цю приховує якусь таємницю. Пані Цю була жінка обачна і вміла володіти собою, тому вона ніколи відверто не говорила па цю тему, але часом дещо все-таки проскакувало в неї з іподі тривожної, іподі хвальковитої балакашини.

Якось надвечір Мей забігла до пані Цю. Перше, що впало їй в очі, коли вона відчинила двері, було незво-рушне обличчя Лян Ганфу. Від несподіванки Мей не могла сказати ні слова, а Лян Ганфу тільки кивнув їй, ніби між іншим, Пані Цю, що стояла поруч з ним, розгубилась так, ніби в неї з-під поса хотіли вкрасти сімейну коштовність. Вона ту ж мить відкликала Лян Ганфу до задніх дверей і там про щось довго з ним шепталась. Тільки після цього, напустивши на себе надмірну серйозність, привіталася з Мей.

— Ви не знаєте, хто це був? — не стрималась Цюмінь, щоб не запитати, чуючи, що Мей весь час зводить розмо-

ву на різні дрібниці. Тон, яким було поставлено запитання, примусив Мей утриматись від того, щоб сказати: «Знаю». Вона заперечливо похитала головою і ледь стримала посмішку. Мей була певна, що Цюмінь зараз почне хвастатись.

— А-а, то ви не знаєте його? Навіть його не знаєте! А він же земляк ваш. Його популярність... О, ним багато хто цікавиться. Половина міста в його руках! Позавчора він також був тут... Зразу ж, як щойно ви пішли. Вам я можу сказати: він приходив до чоловіка порадитись у одній важливій справі. На жаль, чоловіка не було дома. Добре, що я також трохи розбираюся в цих справах. Повірте, міс Мей, я прямо з ніг падаю: він прийшов, а тут дитина розплакалась. Ху-у... А з цими справами доведеться вовтузитись ще днів зо два! До речі, післязавтра не сьоме число? — несподівано закінчила вона, втупившись у Мей своїми великими очима. Так з нею бувало завжди, коли вона надто розбалакувалась. Мей стримала посмішку і, вдаючи, що раптом щось пригадала, промовила:

— Згадала! Бачила його в якомусь провулку недалеко від вулиці Тунфулу.

— Ви, безперечно, помилились. Він не може проживати там. Лян...— Цюмінь раптом замовкла, ще більше витріщивши свої великі очі.

— Ви маєте радію, я пожартувала! — не стрималась від усмішки Мей і, помічаючи, що викликала певну підозру в Цюмінь, зразу ж перевела розмову на іншу тему.

Але знову розбуджене почуття до Лян Ганфу поступово росло, і вона вже не могла примусити себе продовжувати невимушену розмову. Вийшовши від Цюмінь, Мей вирішила негайно піти на Тунфулу. Таємниця, про яку вона випадково дізналась, озброїла її новою рішучістю відновити вже значно ослаблу певність у своїх силах і вселяла надію на можливу перемогу.

Цього разу їй не вдалося швидко проникнути в будинок, де жив Лян Ганфу. Вона довго стукала клямкою, та ніхто не виходив. Втративши будь-яку надію, вже хотіла йти, як раптом із-за спини вислизнула чиясь постать. Схоже на кошаче обличчя, темні очі — все це Мей уже десь бачила. Хто ж це міг бути? Мей почала хутко пригадувати. Де вона зустрічала цю жінку? Але незнайома з кошачим обличчям посміхнулась перша.

— Міс Мей? — тихим голосом спитала вона.

Роки не змінюють голосу. Мей зразу ж пригадала. Вона радісно вхопила жінку за руку і закидала її запитаннями, в яких відчувались і радість, і подив.

— Хуан... Хуан Інмін? Так? Років з чотири нічого про тебе не чула. Як ти сюди потрапила? Ти давно приїхала? Де ти зупинилась?

Однаке, Хуан Інмін мовчала, лише її чорні очі допитливо дивились в обличчя Мей. Потім вона повела Мей за собою. Вони дійшли до половини провулочка, зайшли в якийсь двір і завернули до будинку, що стояв углибині. Це якраз і був той дім, у якому жив Лян Ганфу. У вітальні нікого не застали, але Хуан Інмін провела Мей нагору, в мансарду.

Зав'язалась палка розмова, якою цілком заволоділа Хуан Інмін. Вона розпитала Мей про її життя, цікавилась її минулим, не даючи їй аніякісенької змоги запитувати в свою чергу. Схвильована зустріччю, Мей спочатку не звернула уваги на тактику Хуан Інмін, але цікавість, яка діймала її саму, мусила також знайти задоволення. Закінчивши розповідь про останні роки свого життя, Мей сама перейшла до суворого допиту:

— Ти живеш у цьому будинку? Як же я тебе не бачила? Все ще вчився в школі? А як брат?

— Вчителює в Ханькоу. А, та тобі ж слід розповісти, що сталося з невісткою. З того року,— це був дев'ятий чи десятий рік республіки¹,— як я відвезла її в Ханькоу...

— Ти сама в Шанхаї? — перебила її Мей, відчуваючи, що розповідь може затягтися.— Ще тиждень тому у цьому домі проживав один мешканець, на прізвище Лян,— сказала вона, домагаючись відповіді на питання, котре її особливо цікавило.

— Я перебралась сюди недавно. Наймаю цю комірчину. Ніякого Ляна тут нема.

— А хто ж мешкає внизу?

— Поки що не знаю.

Посміхнувшись, Мей кинула на Хуан Інмін допитливий погляд. Правда, відповідь Хуан ще ні про що не говорила, але Мей встигла вловити в її голосі якусь удавану байдужість. Вона зрозуміла, що і тут є свої маленькі таємниці. Перед нею, здавалося, вже була не та, колишня Хуан Інмін; вона стала більш дорослою, зникла поривчастість упертого дівчиська, на суворому круглому обличчі іноді з'являлося щось невловиме, що нагадувало холодну байдужість Лян Ганфу; очі її, які свідчили про великий життєвий досвід, були, як і колись, такі ж непроникно-чорні, але в них іноді поблискував якийсь вог-

¹ З дня встановлення республіки в 1911 р. в Китаї велося нове літочислення, яке існувало до встановлення демократичного ладу.

ник. Одне слово, це вже була не та Хуан Ін'ямін! Незмінно залишилась хіба що її манера перебивати розмову та приємна співуча вимова.

Мей встала, пройшлася по кімнаті, оглянула небагато умеблювання і, знову повернувшись до Хуан Ін'ямін, поклала їй руку на плече.

— Ніяк не сподівалась зустріти тебе тут,— зітхаючи, промовила вона.— А ще більша несподіванка: мале дівчисько за якихось три-чотири роки стало зовсім іншою людиною.

— Ти також змінилась: стала ще красивіша, чарівніша.

— Знову жартуєш, як колись. А пам'ятаєш, Ін'ямін, як ти казала: «Ви не хотіли прикидатись, хотіли зірвати фальшиві маски з інших, тому й не змогли жити в батьківському домі». Чи не так? Здається, що ці три-чотири роки змінили й твій характер.

— Спочатку я хочу почути, який висновок ти зробила із зустрічі зі мною.

— Я бачу, що ти навіть і в цьому змінилась. Навіщо б тобі брехати давній подрузі?

Брови Хуан Ін'ямін дугою звелися вгору, але вона враз засміялась і, схопивши руку Мей, з силою стиснула її, немов хотіла сказати: «Правда? Пробач мені». Але Мей не посміхнулась у відповідь.

— Я пам'ятаю також,— провадила вона з відтінком образи в голосі,— що ти висловила ще й таку думку: не можеш терпіти, коли хтось без підстави підозрює тебе. Коли тебе, бувало, незаслужено ображали, ти сердилась, та ще й як! І в мене такий самий характер. Останні роки всі до мене ставилися з підозрою. Можна подумати, що в мене тільки й розваги, що ходити по людях та розпускати плітки. Мені навіть боялися довірити найбезпечніші речі. Але ми з тобою, Ін'ямін, давні приятельки. Отож говори відверто, що в тебе там на душі! Скільки твоя невістка довіряла мені, та й ти сама! А хоч півсловечка вирвалось у мене?

Обличчя Хуан Ін'ямін враз споважніло. Відповідь її прозвучала цілком щиро:

— Не гарячкуй, Мей. Щодо тебе в мене ніколи не було сумнівів. Тільки ж на всі твої запитання... відповідей у мене нема.

— Може, ти ще скажеш, що й такого чоловіка, як Лян Ганфу немає? Чи не йдеш ти проти своїх давніх поглядів на щирість?

— Я ніколи не брешу, розповідаючи про свої особисті

справи. Але щодо чужих справ чи справ, які стосуються інших, я не можу відкрито говорити з кимось третім.

— Навіть з надійним другом?

Хуан Ін'мін посміхнулась, але промовчала. Лише через деякий час вона стиха промовила:

— Мей, краще не розпитуй про те, що тебе не стосується. Можливо, коли-небудь я й розповім тобі про все до дрібниць, а сьогодні — не можу. Краще побалакаймо про мою невістку.

— Гаразд! Зараз я все про неї відгадаю. По-перше, в монастир вона не пішла, по-друге, ніякого самогубства не трапилось, по-третє, розлучення не добивалась.

— Правильно. Ні того, ні другого, ні третього. В дорозі я її розраяла.

— В такому разі досить про твою невістку!

— Але ще було дещо...

— Однаково досить. Згадай, що ти сама щойно говорила: не варто цікавитись справами, які тебе не стосуються.

Хуан Ін'мін сумно посміхнулась. Кинувши побіжний погляд на Мей, вона підвелась і випростала спину. Мей також встала зі свого місця і, нахилившись, почала розправляти складки на сукні.

— Ще одно питання, — підвела вона нарешті голову. — Хочеш — відповідай, не хочеш — справа твоя. Ти знаєш міс Цюмін? Що можеш сказати про неї?

— Знаю. Що сказати? Не вельми розумна молодиця.

Слово «молодиця» було сказано з таким притиском, немовби сама Ін'мін не була жінкою. Але це принаймні була чесна і пряма відповідь, і Мей, здавалося, була задоволена. Вона взяла руку Хуан Ін'мін і міцно потисла її на прощання. Коли Ін'мін пішла відчиняти чорний хід, Мей окинула поглядом вітальню. Так само стояла ширма з картиною «Щасливий улов», тільки стільців поменшало і з'явилися дві великі купи паперових пакунків — мабуть, якісь віддруковані на склографі матеріали.

В кімнаті Мей, у домі старого Се, на неї чекав лист. А тим часом сама Мей верталася додому в передчутті чогось надприродного. Недавня зустріч і розмова вразили її в саме серце і, здавалось, пригнули до землі. Мусить трапитися чудо, яке звільнить її від цього тягари, дасть їй можливість випростатись, дихнути на повні груди. А поки що вона відчувала, що не ходить, а плазує по землі, що їй судилось дивитись на людей знизу, розгадуючи лише деякі з їхніх потаємних думок і не маючи

права глянути прямо в обличчя, до якого її вабить. Вперше в житті вона зрозуміла, як це тяжко й боляче, коли не вважають за можливе довіритись тобі, поділитись з тобою важливими думками. Страждаючи, вона питала себе: «Невже вони справді всі кращі за мене?! І ця Хуан Інмін, з лицем, схожим на морду дикої кішки, цей Лян Гапфу, у якого, здається, зовсім нема душі, і нарешті ця «не вельми розумна» Цюмінь». Тепер вона приблизно знає, чим вони зайняті, адже їй і раніше доводилось чути про подібні штуки. Навіщо ж така містика? І чому це її остерігаються, мов того розбійника з великої дороги?

«Почекайте ж! Я б не радила вам думати, що інші нижчі за вас. Невже я не зможу розігравати такі ж комедії, як ви? Гаразд, ми ще побачимо! Подумавш, у них там секрети, якісь справи. Подивимось, хто з нас дужчий!»

Коли ця думка, що так неждано прийшла їй у голову, була ще раз зважена, Мей вона сподобалась. Високим підбором свого жовтого черевика вона кілька разів стукнула об приступку коляски. Рикша, вважаючи, що вони вже прибули, звернув праворуч на узбіччя і зупинився. В задумі Мей зійшла на тротуар, машинально простягла рикші завчасно приготовані гроші і хутко пішла тротуаром, продовжуючи обмірковувати, як вона включиться в те, що Лян Гапфу та його друзі називають «участю в русі».

Вона будувала в своїй уяві надхмарні замки, але всі вони один за одним негайно розвалювались; адже Мей не мала бодай найменшого уявлення про цю нову для неї діяльність. До цього часу вона не цікавилась політикою. Життєвий досвід минулих років навчив її лише, як тримати в руках якогось там дрібного урядовця, політика-на чи військового, котрі були не проти позалицятись до гарнешької жіночки, але не сміли вступати в конфлікт зі старими устоями. З виразу обличчя чи з поведінки таких, як Цюмінь, вона могла судити про ті почуття, які керували їх діями, та їй було зовсім не під силу судити про громадські настрої за змістом кореспонденцій, вміщених у газетах.

Вона уповільнила ходу, здивовано озирнулась навсібіч і тільки тепер зрозуміла, що до провулка Пенцюйлі, де вона мешкала, ще одна трамвайна зупинка.

З похмурим настроєм увійшла Мей до своєї кімнати. Перше, що впало їй у вічі, був лист, який уже давно чекав на неї. Вона миттю схопила конверт, прочитала адресу і поклала його на місце — лист був з Нанкіна від Сюй Ціцзюнь. Ця не розвіє сумнівів, що охопили її под-

ругу. Але думки вже перескочили на Сюй. В пам'яті знову постала зустріч із нею, коли понад три місяці тому пароплав доставив Мей в Нанкін, і вони знову побачились після довгих років розлуки. Особливо запала в пам'ять нічна розмова в готелі «Сягуань». На той час дим боїв, які зав'язались між військами провінцій Цзянсу та Чжецзян, навис над лінією Шанхай — Нанкін, і всі розмови при зустрічах нанкінців на вулицях зводились до здогадів, коли війна докотиться до них; хіба тоді Сюй Ціцзюнь, як і інші, не обговорювала тодішнього становища і не казала, що в Нанкіні діє підпільна політична організація «Геть північних мілітаристів»? Хіба в той час вона, Мей, не заявляла, що зовсім не цікавиться політикою? І навіть зневажливо додавала, що, мовляв, «справжні люди шукають одностудців серед друзів, а не в натовпі». А тепер вона сама перейшла на бік тих, проти кого виступала тоді. Можливо, глухий гуркіт гармат, який довелось їй чути два місяці тому, і справді примусив зашумувати її кров?

Сумна посміхнеться мимохить торкнулася її вуст. Мей взяла лист від Сюй і недбало розпечатала конверт. І, диво! Оце то справи! Ніби не довіряючи своїм очам, Мей протерла їх і почала перечитувати лист з початку. Але там цілком ясно було написано:

«Вчора я несподівано зустрілася з Лі Уцзі, про якого ти згадувала. Ти говорила, що він колись залицявся до тебе, чи не так? Тепер він став зовсім інший. Коханця більше не шукає: каже, що тут йому не пощастило. Тому він бере активну участь у політичному русі, можливо, через це він тепер здався б тобі ще більше неприємним. Йому відомо, що ти в Шанхаї, добивався в мене, щоб я дала твою адресу. Я не могла нічого вдіяти, довелося сказати».

Відклавши листа, Мей у задумі прилягла на ліжко. Політичний рух? Який ще там політичний рух! А може, він належить до тієї ж партії, що й Лян Ганфу та його друзі? Ну, коли вже такі недотепи, як Лі Уцзі, також з ними, то вона правильно зробила, що вирішила діяти самостійно. Всі, кого вона зневажає, — на тій стороні в одній компанії, а її вважають нездатною, не довіряють їй. Все на світі пішло шкереберть!

Почуття обурення і справді надало Мей нових сил, позбавило того тягаря, який пригинав її до землі. І навіть Лян Ганфу, якого вона в глибині душі ще й тепер палко кохала, в цю хвилину обернувся в її очах на цілковитого нікчому.

Не поспішаючи, вона накреслила собі програму дій: уважно стежити за газетами, навчитись розбиратися в різних політичних організаціях та їхніх діячах. Тоді вона зможе гордо глянути в обличчя Лян Ганфу та інших. Її антипатія до Лян Ганфу була така сильна, що цей третій пункт програми їй здався безперечно необхідним.

Але коли надійшов час вечері, Мей стало ясно, що до програми доведеться включити ще й четвертий пункт. Викладач французької мови, старий пастор-католик, якого їй порадив пан Се, виявився таким вимогливим, що примушував її щоденно зубрити нові слова. Отож тепер, крім врапінних годин, що їх Мей відводила для занять, їй, всупереч власним сподіванням, довелося відмовитись і від вечірніх прогулянок.

Мей була зайнята по саме горло, і всі її розрахунки звелися нанівець, зате час летів тепер непомітно, і незабаром майже половина аркушів календаря за листопад була зірвана. В газетах щодня з'являлися вимоги про негайне скликання «національних зборів». Несподівано, мов гриби після дощу, почали виникати якісь «громадські організації», про які раніше не було й чути; сьогодні публікувалась якась відозва, завтра — «екстрене повідомлення». Здавалося, що всі помисли шанхайців прикуті до «національних зборів». У Мей уже не було особливого бажання зачувати всякі там *le, la, les*, і вона на десять днів відпустила свого пастора, для чого їй довелося вдатися до брехні. Немовби бажаючи надолужити втрачене, вона на цілі дні зникала з дому. Передусім вона пішла до Хуан Ін'мін, та не застала її вдома. В будинку, де та жила, з'явилися нові мешканці — якісь зовсім незнайомі люди, а на дверях красувалася вивіска, на якій було написано щось на зразок: «Шанхайський загальноміський тимчасовий комітет сприяння скликанню «національних зборів». Але вранці другого дня, проштовхуючись крізь галасливий натовп, що зібрався біля пристані на Французькій набережній для зустрічі прем'єра, Мей раптом побачила Хуан Ін'мін. Одягнена в сіру сукню, вона роздавала листівки, товсту пачку яких тримала в руках.

— Ін'мін, що ти тут робиш? — гукнула їй Мей, зайшовши ззаду.

Хуан Ін'мін злякано озирнулася, але, побачивши, що це Мей, посміхнулася їй.

— Якпхось п'ять чи шість днів не бачились, а ти вже знову кудись переїхала? Чому мене не повідомила?

— Я їй не думала переїздити. Ти заходила на Тунфулу?

— Саме вчора. Людей бачила немало, але кого не питаю — кажуть: «Не знаємо».

— А вони наймають лише вітальню внизу. Хто живе нагорі, вони не знають.

— Невже ти не маєш відношення до їхніх справ?

В цю мить десь у натовпі вибухнули оплески, а слідом за ними залунали безладні вигуки. Не відповідаючи на запитання, Хуан Іньмін, витягнувши шию, почала проштовхуватись уперед. Пролунав гудок. Відшукавши серед лісу людських голів невеличку прогалину, Мей примудрилась побачити невеликий пароплав, який підходив до берега. Біля самих поручнів пристані, над розбурханим морем голів, раптом до половини висунулась постать людини з круглим засмаглим обличчям. Тримаючи в пухленьких руках, що виглядали з широких рукавів великого халата, аркуш червоного паперу, чоловік читав щось співучим голосом, як це звичайно робили чиновники. Але до вух тих, що слухали його, долетіли тільки два останніх слова: «...хай живе».

Не витримавши тисняви, Мей почала вибиратися з натовпу і лише біля південного кінця набережної оглянулася назад; кілька поліцаїв-в'єтнамців уже розганяли збудоражену юрбу. Як і Мей, люди кинулися до південного кінця набережної. Підхоплена людським потоком, Мей пройшла майже цілу трамвайну зупинку, перш ніж у групі людей, які крокували поряд з нею, побачила, що зліва йшов Лян Ганфу. Цей дивний юнак, посміхаючись, дивився на неї.

Не кажучи одне одному ні слова, вони пішли поряд і незабаром досягли перехрестя. Люди, що розходилися з набережної, поступово розтікались у бокові вулички, і тепер вони залишились удвох.

Лян Ганфу вже завернув був у бокову вулицю, та раптом оглянувся на Мей.

— Давно не бачив тебе. Мабуть, вступила до інституту?

— Ні. Гуляю цілими днями.

— А що робитимеш найближчим часом?

— Нічого. Трохи походжу, погуляю. От тільки... Зустріла на пристані Хуан Іньмін, та в юрбі вона десь загубилась. Боюсь, що шукає мене там.

— Не буде вона тебе шукати. У неї справи.

— В такому разі — до побачення. У тебе, звичайно, також справи!

Лян Ганфу усміхнувся, але промовчав. Він ступив ще кілька кроків, дивлячись собі під ноги, потім рішуче промовив:

— Зайдімо на хвилинку до мене!

Мей глянула на нього і, немов усе зрозумівши, слідом за ним вскочила в трамвай, що саме рушав.

Трамвай ішов на західну околицю міста. На першій зупинці якийсь чоловік жбурнув у вікно вагона пачку листівок і влучив прямо в Мей. Одну з них вона підняла — це знову були листівки про «національні збори»; внизу підпис: «Шанхайський загальноміський тимчасовий комітет сприяння скликанню національних зборів». Знов у думках Мей промайнув будинок на вулиці Тунфулу. Вона підвела очі на Лян Ганфу, в куточках його вуст ще була помітна тінь усмішки, ніби він щойно привітався з кимсь із своїх знайомих. На пам'ять прийшли всі слова, якими Цюмінь останнього разу змалювала їй чесноти Лян Ганфу, і думки її поволі почали відхилятись од теми розмови. Невже з цим струнким парубком, на якого вона зараз дивиться, і справді не можна поводитись, як з рівним? Мей задумалась, як їй надалі ставитись до нього.

Але перш ніж вона встигла щось придумати, Лян Ганфу сказав, що їм час сходити. Вони пройшли широким чистим провулком і зупинилися перед входом до нового кам'яного будинку. Над дверима Мей побачила вивіску — очевидно, тут містилась контора якогось адвоката.

Кімната Лян Ганфу була на другому поверсі. В улюбленні відчувався неабиякий смак і навіть деяка претензія на розкіш: меблі європейського взірця; заставлена книгами етажерка; а замість «Щасливого улову» на столі стояла бронзова «Купальниця», встановлена на витонченій підставці.

— Недавно переїхав, тому й запросив тебе зробити мені честь своїми одвідинами.

Такий вступ був для Мей зовсім несподіваним; Лян Ганфу нарешті скинув з себе маску холодної байдужості і виявився цікавим співбесідником. Він так уміло спрямовував розмову, що навіть події на їхній батьківщині, про які раніш не любив говорити, відсунули на другий план усі інші. Поступово розмова перейшла на шанхайське життя, і Лян Ганфу, запалюючи другу сигарету, серйозно запитав:

— Значить, у Сичуань ти не повертаєшся? Що ж ти будеш робити в Шанхаї? Маєш якісь плани, наміри?

— Здається, я вже казала тобі, що найняла викладача, вивчаю французьку мову і збираюсь їхати за кордон.

Лян Ганфу недовіриливо стиснув губи і посміхнувся самими очима. Затягнувшись, поволі промовив:

— Я-то можу повірити. Але не певен, чи ти сама віриш, щоб книги й зошити так прив'язали до себе славетну міс Мей, що вона зовсім забула про себе як про живу істоту.

Легкий рум'янець виступив на обличчі Мей. Вона розуміла, що за іронією Лян Ганфу приховано щось інше — скоріше за все бажання довідатись про її справжні наміри. Тому вона навмисне перенитала:

— Значить, за кордон ідуть вчитися самі лише невдахи?

— Не тільки. Але все-таки слід визпати, що жінки в такому разі мають ще якусь додаткову мету, ну, наприклад, хочуть здобути науковий ступінь, щоб потім стати гідною дружиною посланника чи просто якоюсь знаменитістю. Але все це не для тебе. Можливо, ти занадто горда, або ж тобі бракує терплячості, або не подобаються надто приємні сні. В усякому разі цей шлях для твоїх нинішніх ідей не підходить.

У відповідь Мей силувано посміхнулась. Але раптом зіграла усмішку і сказала, очевидно, щиро:

— Коли вже ти так говориш, то я відмоляюсь від цієї думки. Залишусь у Шанхаї, щоб спостерігати за вашою кумедією.

Мей навмисне підкреслила слово «вашою», сподіваючись побачити, як з очей Лян Ганфу зникне вираз холодної байдужості. Але, над усі сподівання, у відповідь вона почула лише одну фразу:

— Певніше — для того, щоб взяти участь у нашій комедії і позбавити себе надто спокійного життя!

Розуміючи, що далі грати в ката й мишку немає сенсу, Мей кивнула головою на знак згоди. Тоді Лян Ганфу повів розмову у стримано-дипломатичному дусі. З того, що він говорив, Мей зрозуміла два основних моменти: знайомі Лян Ганфу жінки — в тому числі і Хуан Інмін — збираються організувати жіночу спілку і зараз добирають членів; головне завдання спілки на найближчий час — розгортання руху за підтримку «національних зборів». Наостанку він висловив надію, що такі ветерани жіночого руху, як Мей, які мають широке коло знайомих, добре розуміються на людях і вміють поводитись з чиновниками та політиканами, допоможуть у роботі спілки.

— Мабуть, Цюмінь також у спілці? — піби між іншим,

не виявляючи особливого зацікавлення, запитала Мей, зрозумівши, що Лян Ганфу скінчив.

— Хто? А, дружина Чжан Дачена? Так, авжеж. Значить, ти знаєш уже двох. Зустрінешся з іншими — матимеш ще знайомих.

— Гаразд, поки що всього найкращого. Хуан Ін'мін знає, де мене знайти.

Мей підвелася, ще раз окинула поглядом кімнату і вийшла.

Наближалась обідня пора. На вулиці, як завжди буває у великому місті, панували гамір і метушня. Повертаючись додому на рикші, Мей побачила, як двоє хлопчаків-старченьят, очевидно, з села, схопили одне одного за чуби і старанно обмінуються стусанами, а їхні босі брудні ноги топчуть уже розірвану пачку листівок. Третій, трохи старший, стояв осторонь і, плещучи в долоні, вигукував:

— Чудово! Так його, так! Ногою його, ногою! Оце так дав!

Мей поглянула на папірці і встигла помітити, що це — такі ж самі листівки, як і ті, що їх години дві-три тому роздавали біля пристані. На душі у неї раптом стало похмуро, і відчуття розчарованості не покидало її до самого дому.

Того ж дня надвечір до неї завітала Хуан Ін'мін. Розмова зразу ж зайшла про справи жіночої спілки. Тепер, уже визнавши Мей за людину свого кола, Хуан Ін'мін роз'яснила конкретно: з чого починати організацію, яку діяльність розгортати в даний момент, які завдання стоять попереду і таке інше. Її щирість і палкий ентузіазм справили на Мей хороше враження, але все ж не могли розвіяти остаточно того душевного смутку, який опанував її по дорозі додому. Мовчки вислухавши її, Мей заговорила про те, що бачила на вулиці, і в голосі її прозвучали нотки розчарування.

— Цього слід було чекати. Не варто тішити себе надією, що кожна зернина впаде в родючий ґрунт і зійде. Звичайно, втрапи неминучі; деякі зерна впадуть у пісок або ж будуть скльовані птахами. У нас повинно бути досить сміливості, щоб врахувати ці втрати.

Хуан Ін'мін говорила з захватом, тому що ці ж самі слова вона позавчора чула від Лян Ганфу і тепер так доречно їх використала.

Мей мовчала, лише легка посмішка з'явилась у неї на вустах.

— Ти згодна? Сподіваюсь, найближчими днями ти

налагодити контакт з Цюмін — вона спеціально займається цією справою. Ну, в мене свої справи, ніколи сидіти, до побачення.

Знову Цюмін! Хвиля невдоволення враз піднялася в душі Мей. Їй дуже хотілось запитати: «Чи це не та «не вельми розумна молодиця»? Навіщо ж знову залучати її?» — але вона все ж стрималась і лише гаряче потисла руку Хуан Інмін.

— У твоїх справах я завжди готова прийти тобі на підмогу! — відказала вона, щиро посміхаючись.

Такої незвичайно простої відповіді Хуан Інмін видимо не чекала. Вона зміряла Мей допитливим поглядом, затрималась на якийсь час, немов ще щось хотіла сказати, але, поглянувши на годинник, лише посміхнулася і пішла.

Сама Мей не бачила в своїх словах нічого такого, що могло б викликати подив, і навіть не звернула уваги на деяке замішання Хуан Інмін. І вона аж піяк не вважала, що ці слова були сказані тільки так, для форми. Говорила вона від душі, висловила те, що підказували їй власні почуття і життєвий досвід. До цього часу в її житті все складалося так, що або вона комусь допомагала, або їй хтось допомагав. Жодного разу Мей не довелося відчувати, що, крім особи, існують також маси. А якщо ця маса коли й давала знати про себе, то це була «маса», яка виступала проти неї, наприклад, «фронт учительок», з якими довелося їй зустрітися в Лучжоу, коли вона працювала там. Хоч вона частенько бралася тлумачити такі слова, як «суспільство», «організація», але розуміла під цим лише колектив, в якому працювала, чи установу, не вкладаючи в ці слова поняття «маси». Правда, днів п'ять-шість тому вона цілком свідомо прийняла рішення вести роботу в масах, самостійно зайнятися політикою, щоб протиставити себе Лян Ганфу та його друзям. Та це було не що інше, як короткочасний спалах честолюбства, такий самий, як колись у Лучжоу, де вона збиралась умисне виступити проти директора Лу та Чжан Іфан. Таким же чином Мей не помічала, що довкола неї існують і жінки: якимось так виходило, що вона зустрічала лише недружелюбні погляди чи уціплює під'юджування з боку багатьох жінок. А Хуан Інмін цього разу була з нею відверта, тому вона й згодилась прийняти її пропозицію. Крім того, її допомоги потребував і Лян Ганфу — людина, яка іноді викликала в неї роздратування, але про яку вона думала все частіше і,

не маючи сил здолати себе, десь у глибині душі кохала її.

До того ж її енергійна й імпульсивна натура не терпіла нудьги й самотності. В час ідеологічного піднесення, початок якому поклав рух «4 травня», вона ознайомилася з такими модними ідеями, як індивідуалізм, право особи, емансипація. А завдяки філософії Толстого, з якою вона ознайомилася в першу чергу (правда, досить поверхово), в її уяві ще залишалися непорушними марення про раціональне життя, сподівання на взаємну згоду і співробітництво між людьми. Саме ці приховані сили й вирвали її з Ченду і, надавши їй натхнення воїна, повели вперед. Природні якості разом з життєвим досвідом та ідеями, які вона встигла засвоїти, зробили її такою, що вона ніколи не мала твердих переконань, проте завжди рішуче поривалася вперед, у невідоме майбутнє.

Незважаючи на всі ці складні переживання, Мей з захопленням взялася за виконання доручення. Вона розшукала Цюмінь, терпляче й до кінця вислухала її безладне базікання, в якому було стільки ж нарікань, скільки й хвастощів, а потім відвідала ще кількох жінок. Нарешті днів через три-чотири взяла на себе частину роботи.

З Цюмінь Мей бачилася щодня. Жіноча спілка офіційно ще не була створена, але Цюмінь вже взяла на себе обов'язки голови. Ніхто не знав, яким чином вона опинилася на цій посаді, але, оскільки це надавало їй поважності, Цюмінь почала втручатися в чужі справи. Мей дуже енергійно взялася за роботу, і таке становище було їй не до вподоби. Так само ставились до цього і ще кілька членів спілки. Якось міс Лі, звертаючись в присутності Мей до міс У, заявила:

— Просто образливо стає, коли бачу, що пані Цю так завалена роботою. Вона сама все робить, а ми всі так, ніби ні на що не здатні.

— Але ж Цюмінь теж збилася з ніг. Ти чула, як вона щойно говорила? І сюди треба, і туди треба, а в цілому — якась плутанина виходить. Голову можна зламати, поки кінці знайдеш. Я, до речі, хотіла попрохати дещо роз'яснити мені, але побачила, що Цю зовсім заморочилася, то незручно стало навіть звертатись до неї.

— Хі! Сама тупоголова, тому й не тямиш. Отож не говори, що в інших у голові плутанина, — ніби між іншим зауважила міс Лі, намагаючись посміхнутись до У, а сама тим часом скоса дивилася на Мей. Було ясно, що вони вважають Мей спільницею Цюмінь. Питання, яке давно цікавило Мей, враз злетіло в неї з язика:

— Хто ж все-таки висунув її на голову?

Міс У і міс Лі здивовано поглянули на неї і в один голос відповіли:

— То ви також не знаєте? Значить, ніхто не знає.

Мей, звичайно, розуміла, що ця розмова була розпочата неспроста і не відчувала особливого задоволення, але їй не залишалось нічого іншого, як посміхнутись і, не сказавши більше ні слова, залишити жінок. Мей невиразно догадувалася, що за лаштунками так званої жіночої спілки діє чиясь рука,— про це свідчили також деякі випадково кинуті Цюмінь фрази, як от: «Це вже вирішено», «Те вже погоджено» і таке інше. Мей здогадувалася також, що Лян Ганфу — один із таємних режисерів цієї справи. Але на її неодноразові намагання прояснити становище ця хитра лисиця Хуан Ін'мін лише посміхалась, немов ще раз хотіла порадити Мей «менше цікавитися справами, які її не стосуються». Коли б Хуан Ін'мін наважилась відкрити їй усі деталі справи, то Мей неодмінно б заперечила: «А навіщо втягнули сюди цю маріонетку Цюмінь?»

Такі підозріння, загноздившись у душі Мей, ніяк не сприяли її активній діяльності, а лише дратували і посилювали її зневагу до Цюмінь.

Між двома жінками назрівала ворожнеча. Почалося з того, що при обговоренні якогось дріб'язкового питання Цюмінь категорично заявила, що тільки вона одна про все подумала, що, крім неї, ніхто інший не здатний цього зробити. Мей, що більше за все на світі не терпіла самовихваляння, досить спокійним тоном заперечила їй. Цюмінь, як завжди, намагалася відстояти свою точку зору і, витріщивши свої великі безтямні, мов у золотого карася, очі, втушилася ними в Мей. Та варто було Мей кинути ще кілька ущипливих фраз, як ці очі, в яких справді великого розуму не відчувалось, враз потьмарились і стали тепер такими, як у дохлої риби. І цього разу Цюмінь не знайшла, що відповісти, лише дві червоні жилки, немов маленькі черв'яки, пульсували на її скронях.

Не можна сказати, що такі сутички викликали в Мей почуття жалю, радше — відрази.

Але, незважаючи на всілякі труднощі й перешкоди, справи в жіночій спілці все ж посувалися вперед, і незабаром мала відбутися церемонія офіційного відкриття. Ходили чутки, що представники різних верств населення за власною ініціативою збираються в Пекіні, щоб створити підготовчий комітет по скликанню «національ-

них зборів», про які вже говорили так багато і так давно. Очевидно, жіночій спілці, хоч вона ще тільки-по народжувалась, також слід було послати своїх делегатів. Адже серйозні дії сприяли б скорішому народженню на світ самої спілки. З цієї метою жінки, ще раз зібравшись у Цюмінь, півдня обговорювали становище. Почалось із вступного повідомлення Цюмінь, в якому вона, як завжди, перескакувала з одної теми на іншу, так що слухачам важко було вловити суть її виступу. Потім в'їдливі, але нікому не потрібні репліки кинули міс Лі і міс У, і парешті свої різкі зауваження висловила Мей. Решта жінок мовчали і тільки непевно посміхались. Так майже одноставним мовчанням і закінчилися ці збори, що, між іншим, було звичайним явищем.

Вийшовши від Цюмінь, Мей несподівано наткнулася на Хуан Іньмін, яку вже давно не бачила. Сьогодні міс Хуан причепурилась і навіть, здається, папудрилась. Окликнула Мей, і вони, зупинившись на краю тротуару, перекинулись кількома словами. Вже попрощавшись, Хуан Іньмін раптом запитала:

— Робота у вас, мабуть, налагодилась? Скоро будете проводити організаційні збори?

Мей знала, що будь-яка згадка про спілку відбивається на її власних переживаннях, тому байдуже відповіла:

— Можливо, коли-лебудь і проведемо. А ти що ж? Тільки в списках значишся, навіть поса не хочеш показати.

— Ви й самі впорастесь, хіба ні?

— Ні, так діло не піде!

Мей говорила цілком серйозно, тому Хуан Іньмін повернулася до неї, бажаючи почути подробиці. Мей коротенько розповіла їй про непотрібну метушню Цюмінь і роздратовано закінчила:

— Всі незадоволені. Приходь — і сама переконаєшся. Я давно хотіла тобі сказати, та піяк тебе не зустрічала. Ну, та гаразд. Сьогодні тобі, мабуть, стало ясно. Але зайди, будь ласка, ще сама. Мені це вже остаточно обридло.

— А ти поговори з Лян Ганфу, — порадила Хуан Іньмін, трохи подумавши. — Адже це була його ідея — залучити Цюмінь до роботи. Сьогодні мені ніколи, але завтра чи післязавтра ми обговоримо це більш детально.

Мей подивилась на Хуан Іньмін, кивнула на знак згоди і пішла. Отже, один сумнів, можна сказати, розвіявся сам собою. Але в цю ж мить виник інший: чи

справді це ідея Лян Ганфу? Невже він настільки короткозорий, що вважає Цюмінь обдарованою особою?

Скісне сонячне порміння падало на обличчя Мей; вітер грався її платтям. Глибоко замислившись, вона йшла вулицею і не помітила, як наблизилась до дому. Ще в дверях почула деренчливий смішок старого Се, що долітав з бокової кімнати нижнього поверху, яка використовувалась замість вітальні. Мей заглянула туди. Її зустріло усміхнене обличчя Лі Уцзі, який в цю хвилину випадково озирнувся. У нього було таке ж розпатлане волосся, тільки погляд став більш енергійним.

— Хе-хе-хе... Я ж казав, що повинна прийти! Добре, що ви не пішли, — весело засміявся пан Се, погладжуючи свою ріденьку борідку.

Почалася традиційна розмова, яка звичайно буває при зустрічах, потім перейшли до спогадів. Та ось Лі Уцзі згадав, що місяць тому він працював кореспондентом газети в Нанкіні. І розмова зразу ж перекинулась на події в районі Шанхая — Нанкіна і про політичне становище країни в цілому.

— Ви, шановний Лі, зараз правильно сказали, — втрутився в розмову пан Се. — Які ще там «національні збори»? Це скоріше — антинаціональні збори. Візьмімо хоч би мене. Хай я людина непомітна, але мушу сказати, що вважаю себе невід'ємною частиною нації. А останні два тижні я працюю над книгою «Міркування про достоїнства і недоліки поезії Лі Бо та Ду Фу»¹. Гм... Скоро роботу буде завершено, хотілося б почути вашу освічену думку. Так ось, я не виявляв ніякого інтересу до «національних зборів», та й ніхто про це не питав моєї думки. Ніколи я не чув, щоб хтось із моїх друзів хоч випадково торкався цієї теми в розмовах. Чи не гадаєте ви, що безліч «елементів нації» навіть не здогадуються про існування такої штуки? Що таке «національні збори»? Всього-на-всього «спритність рук» і «обман зору». Це ви дуже влучно сказали, шановний Лі. Дуже влучно!

— Правда ваша, пане Се! Тому наш журнал буде виступати проти! — самовдоволено промовив Лі Уцзі і кинув на Мей бистрий, але уважний погляд.

— Так... Ваш журнал виходить на веньяні. Дуже добре. Мабуть, і люйші² друкуєте? Давно вже їх не читав. У мене є дещо із старих віршів. Зараз принесу і попрошу оцінити. Пробачте, що мушу покинути вас.

¹ Лі Бо (701—762), Ду Фу (712—770) — китайські поети-реалісти.

² Люйші — класичні п'яти- або семистопні вірші.

З цими словами старий Се з незвичайною для його років жвавістю схопився з місця і вискочив з кімнати. Мей ледве стримувала посмішку. Вона подумала, що старому Се не завадило б пошити торбинку для цих «старих віршів» і завжди носити її з собою на поясі, щоб не бігати щоразу, коли трапляється нагода їх показати. Від подібних думок її відірвало дещо незвичайне запитання Лі Уцзі:

— Мей, я чув, що ти зараз дуже активна. Це правда?

Побачивши, що вона не хоче відповідати, Лі Уцзі провадив далі:

— Пан Се перед цим говорив, що ти цілими днями не буваш дома. Я зразу ж догадався, що ти, звичайно, чимось зайнята. Та-ак ...минуло пошад три роки з того часу. Всі ми прокинулись від снів юності, всіх потягло на шлях політичної діяльності. Сподіваюсь, ми підємо не в протилежні боки? Як тобі подобається наш журнал?

— Який?

— «Пробуджений лев»! В останньому номері є кілька хороших статей.

Лі Уцзі говорив дещо врочисто; йому і в голову не могло прийти, що назва «Пробуджений лев» сама по собі нічогосінько не говорить Мей. Вона, звичайно, бачила це видання, але, оскільки воно виходило на веньпзі та ще захоплювалося різними патяками й алегоріями, що їх Мей терпіти не могла, вона жодного разу не тримала його в руках. А зараз Лі Уцзі просто-таки набивався зі своїм журналом. Мей не стрималась, щоб не пожартувати:

— Пробач, не читала. Вважаю за краще триматися подалі від левів та інших звірів!

Лі Уцзі на мить затнувся, але відразу ж випростався і, відкинувши з лоба пасма волосся, почав засипати Мей запитаннями:

— В такому разі, яка твоя політична платформа? На що спрямована твоя діяльність? Чи не доведеться нам стикнутись? Адже Шанхай — це збіговисько всяких авантюристів, Мей. Тут легко потрапитися на гачок. Трапляються грошовиті люди, які підкупувають молодь, примушують її вигукувати гасла. А самі тим часом розважаються в європейських клубах. Особливо люблять вони у своїй діяльності користуватись послугами дівчат. Можливо, тобі й не доводилось зустрічатися з такими мерзотниками, але, Мей, я боюсь, що, зустрівшись із ними, ти не зумієш розпізнати їх вутро. А зовні вони дуже привітні — завжди посміхаються...

— А тобі зустрічалися такі? Ти їх знаєш? — нетерпляче перебила Мей палку промову Лі Уцзі.

— Знаю? Звідки ж я їх можу знати?

— Ти ж кажеш, що вони дуже привітні, завжди посміхаються... Можна подумати, що ти їх добре знаєш.

— О, це просто мої власні висновки. Ті, хто любить використовувати інших, завжди діють з посмішкою. Щоб привабити жінок, вони спочатку розставляють для них любовні тенета. Адже в жінок нема певних поглядів: який у неї коханець, такою стає й вона. Ось чому я радив би тобі їхати до Нанкіна. А тут дуже... погапо.

Вибух голосного сміху змусив Лі Уцзі замовкнути. В цю мить за дверима почувся дзвінкий голос папа Се, який, немов наспівуючи, читав вірші. Бережно тримаючи в руках зошит з чудового рисового паперу, сторінки якого були густо вкриті дрібним мереживом ієрогліфів; поводячи плечима від задоволення, він увійшов до кімнати.

— Іграшки, ну просто іграшки. Здавалося б так собі, простенький зошит, а насправді — тут зібрано все краще, що було створено в останні роки династії Цін.

Лі Уцзі зрозумів, що продовжити розмову йому вже не вдасться. Голос старого, який декламував вірші, переповнював усю вітальню. Мабуть, разів з десять схвально кивнувши головою, Лі Уцзі не витримав. Прощаючись, передав Мей невеличкий папірець.

— Ось моя адреса. Очевидно, днів з десять побуду в Шанхаї. Буде час — заходь, поговоримо, — сказав він і пішов.

Сутеніло. Мей задумалась: може, сходити до Лян Ганфу? Дивні речі, які їй довелося почути з вуст Лі Уцзі, — різні «грошовиті люди», «користування послугами», «любовні тенета», — не зникли разом з ним, а тягарем лягли їй на серце. Охоплена безладними думками, вона сиділа досить довго, намагаючись розібратися в цьому хаосі. Коли ж, опам'ятавшись, нарешті скинула з себе липке павутиння плутаних думок і вирішила піти до Лян Ганфу, було вже пізно.

Вранці наступного дня знову почалися запиття з французької мови. Відсидівши встановлений нею самою час у пастора, Мей, ідучи додому, завернула до Лян Ганфу. Небо затягувалось хмарами. Була одинадцята година, коли Мей підійшла до пофарбованих блискучим чорним лаком дверей, над яким висіла табличка адвоката. Зайшовши всередину, Мей побачила служницю, яка, помітивши її, розпливлась у посмішці. Це викликало підозру; чуття жінки підказувало Мей, що тут щось негаразд. Вона упо-

вільнилася ходу. Зійшовши машинально на другий поверх, побачила, що двері до кімнати Лян Ганфу зачинені, але в кімнаті було чути його голос:

— З тебе, видно, не буде пуття! Хитрувати, обдурювати себе й інших — і ти цим задоволена?

У відповідь почувся приглушений сміх.

— Я знайду іншу замість себе. Гаразд?

Знову залунав голос Лян Ганфу, але в цю хвилину Мей уже відчинила двері і завмерла па порозі від подиву: другою особою в кімнаті була Цюмінь. В одну мить слова, які їй довелося щойно почути і які самі по собі не мали для неї ніякого значення, тепер набули певного змісту. Обличчя Мей враз спохмурніло. Вона встигла ще помітити, що широко розплющені очі Цюмінь заблищали, мов у хижака, готового кинутись на свою жертву.

Лян Ганфу, як завжди, був стриманий і холодний. Запрошуючи Мей сісти, він поведився далі так, ніби нічого особливого не трапилось.

— Нехай і міс Мей почує мої міркування, — говорив Лян Ганфу. — Справа ось у чім: феодальна ідеологія дотримується того погляду, що «одна жінка не належить двом чоловікам», в капіталістичному ж суспільстві жінка має право на розлучення і повторне заміжжя. Але в такому разі залишається відкритим питання про інтимні стосунки між жінкою й чоловіком до розлучення. Ми говоримо, що це одиє із прикладів протиріч у буржуазному суспільстві. Але дехто пробує пояснити це інакше. Дехто вважає, що причину треба шукати в надмірній непослідовності жінки: в неї може виникнути сильний потяг до іншого — та їй бракує сміливості піти на розлучення. Щойно міс Цю висловила докір на адресу чоловіків, що вони, мовляв, не можуть бути таким, як Лю Сяхуей¹. Вона говорить, що почуття в жінки значно багатші, ніж у чоловіка, і що жінка не може опиратись силі потягу. Я не жінка, мені важко судити. Що ти скажеш на це?

— Я не вірю, що може бути такий потяг, проти якого не можна встояти! — впевнено промовила Мей, не зводячи погляду з Цюмінь.

Можливо, така заява здалася присутнім надто сміливою, а може, була надто далека від конкретної поставленого запитання, а чи просто в ній дуже вже відчутно звучали особисті мотиви — важко сказати, проте на якусь

¹ Лю Ся х у с е й — стародавній мудрець, якого зараховують до святих.

мить у кімнаті запанувала тиша, і ніхто не заперечив Мей. Нарешті Цюмінь підвелась зі свого місця, наділила Мей іронічним поглядом і, загадково посміхнувшись, двозначно промовила:

— Я піду додому, дитина, мабуть, плаче. А ви залишайтеся удвох і з'ясовуйте що таке потяг і як проти нього встояти!

Мей незворушно дивилась у вікно немов зовсім не чула цих уїдливих слів. «Чи варто розповідати Лян Ганфу про неполадки в жіночій спілці? — думала вона. — Хіба Хуан Ін'мін не говорила їй, що Цюмінь — креатура Лян Ганфу? Між іншим, Хуан Ін'мін уже не раз радила їй не цікавитися справами, які її не стосуються». Приймаючи це рішення, Мей повернулась до вікна; Цюмінь уже була за дверима, але раптом озирнулась, окинула поглядом двох, що залишилися в кімнаті, і, зарекавшись, з силою грюкнула дверима, немовби хотіла сказати: «Не буду заважати, бажаю весело провести час!»

В кімнаті на якийсь час стало тихо. Лян Ганфу, очевидно, обмірковував, з чого почати. Але Мей уже змінила свою постанову. Обережно добираючи слова, вона почала першою:

— Чи розповідала Цюмінь про справи жіночої спілки?

— Розповідала. Як я зрозумів, все йде як слід. Так це?

— Звичайно. Вона дуже добре справляється з роботою.

— Невже? Для мене це несподіванка.

Але для Мей ці слова були також несподіванкою. Вона допитливо подивилась на Лян Ганфу і повільно продовжувала:

— Шкода тільки, що деякі з її здібностей ще не знайшли повного застосування. Наприклад, уміння зчиняти чвари і хвастатись. Коли б їй вдалося ці здібності застосувати повною мірою, всі були б ще пасивніші і працювати було б ще легше.

— Що? Пасивніші? Але ж вона казала, що її поважають, прислухаються до її вказівок! Невже це тільки хвалькувата брехня?

Лян Ганфу навіть з місця підвівся і трохи змінився на виду, хоч голос його, як і раніше, залишався спокійним.

— Не думаю, щоб вона брехала навмисне. Щойно я непароком почула одну фразу з вашої розмови: «Хитрувати, обдурювати себе й інших — і ти цим задоволена?» Так, у своїх діях Цюмінь послідовна, коли веде свої аму-

ри чи справи в жіночій спілці. Власне кажучи, до мене це не має ніякого стосунку і я втручатися не збираюсь. Але я гадаю, необхідно й іншим знати, що я не така дурна, щоб не бачити, для чого мною хочуть скористатись. Ти колись попереджав мене: Шанхай — складне місто, і я можу збитися зі шляху. Дякую за попередження! Тепер я вже розібралась, яке воно складне: виходить, вся справа в тому, щоб хитрувати, обдурювати себе й інших. Тільки й усього! З мене досить! Бувай здоров!

Весь цей монолог Мей випалила одним духом, повернувшись до дверей і пішла, щоб, бува, не почути у відповідь щось неприємне, — це б зменшило її перемогу. На серці у неї стало легко: тепер вона відплатила разом і Лян Ганфу за його байдужість та недовір'я до неї, висловлені місяць тому, і Цюмін'я за все те, що довелось витерпіти через неї останнім часом.

Але вже біля дверей красчком ока вона побачила, що Лян Ганфу, випростаний, стоїть посеред кімнати, і на обличчі у нього не помітно ні розгубленості, ні переляку, а лише байдужа посмішка. Радість від здобутої перемоги враз потьмяніла; спускаючись східцями вниз, Мей уже не відчувала себе такою певною, як це хвилину тому.

Розділ дев'ятий

Минуло три дні.

Мей сиділа у Хуан Іньмін. В кімнаті ліниво, немов у задумі, висів сонячний промінь. На обличчях обох жінок від довгої розмови лежала втома. Мей, похиливши голову, розглядала носки своїх черевиків. На душі в неї було неспокійно; вопа не знала — радіти їй чи сумувати. Але обурення, яке охопило її два дні тому, і причину якого вона не знала, уже вляглося. Тепер вона почувала, що їй все-таки шкода Цюмін'я, хоча вона й ненавиділа цю жінку. Адже люди такі слабосилі й честолюбні! Особливо жінки! Випадковий збіг обставин чи спалах сліпого почуття може штовхнути жінку в обійми чоловіка, якого вона насправді не любить, що один збіг обставин чи ще один спалах почуття — і, жадаючи пізнати радість кохання, якого так довго була позбавлена, вона віддається іншому чоловікові.

Чіпляючись одна за одну, думки плутались у голові, поступово заколисуючи Мей: їй здавалось, ніби хтось ніжно голубить її, і вона вже не пам'ятає, де вона і що з нею діється...

Нараз серйозний голос Хуан Іньмін повернув її до дійсності.

— Ось чому я вважаю, що в діях Лян Ганфу немає нічого ганебного. Хто не поведився необачно ще два роки тому? Хвиля прибою, що підхопила нас після подій «4 Травня», залишила нам два шляхи: всі старі догми — геть, створити все наново, відповідно до своїх переконань! Та що могли створити наші порожні голови? В результаті — ми кидались за всім, що хоч на мить захоплювало нас. Такий порив і спричинив два роки тому складні стосунки між Лян Ганфу і Цюмінь. Звичайно, їм не слід було обманювати Чжан Дачепа. Але уяви собі почуття кожного з них у той час. Звідки Цюмінь могла знати, що собою являє Лян Ганфу? Їй просто набридло байдуже ставлення чоловіка — адже він набагато старший за неї. Вона сподівалась, що таємне кохання принесе їй хоч трохи гіркої радості. А Лян Ганфу? Він визнає, що це було короточасним захопленням. Звичайно, він не святий і не надлюдина; Ганфу не міг встояти проти спокуси. Тоді це для них обох здавалося сном. Коли б на цьому все й скінчилось, я, можливо, зневажала б Цюмінь менше. Але тепер вони зустрілися знову. Лян Ганфу вже не той, яким був раніше, — тепер ним керують не випадкові захоплення, він присвятив себе більш важливій справі. А Цюмінь знову хоче заволодіти ним.

Хуан Іньмін раптом схопилася з місця і заходила по кімнаті. Останні слова були сказані нею з таким роздратуванням, ніби все це стосувалось її особисто, хоч, здавалося, їй, як третій стороні, не було підстав брати все так близько до серця. У збудораженій душі Мей мимохіть виникло ще одне складне почуття. Вона стежила за першою ходою Хуан Іньмін, не подаючи ні звука.

— Так, вона чіпляється до нього, — вела далі Хуан Іньмін, зупинившись проти Мей і злегка посміхаючись. — Якщо раніш її вчинки могли ще викликати співчуття, то тепер вона просто нестерпна. З кожним днем опускається все нижче й нижче, стає дратівливою... Давай поговоримо про щось інше. Ти ж будеш і далі працювати в жіночій спілці, правда ж?

Прикусивши губу, Мей похитала головою.

— Тебе все це тривожить Цюмінь? Це даремно! Адже спілка — це не особиста справа Цюмінь; ти не для неї працюєш. Навіть більше — це й не твоя особиста справа. Це справа нас, які далеко більші, ніж ти, я, вона, разом узяті. Мей, якщо ти рвешся назад у Ченду, щоб жити там, як жила раніше, тоді нам нема про що го-

ворити. Коли ж хочеш жити в Шанхаї змістовним, цілеспрямованим життям, тобі слід у першу чергу відмовитись від особистих симпатій і упереджень.

Хуан Іньмін знову сіла, чекаючи заперечень. Її глибокі темні очі палали від збудження.

— А я не бачу в тій роботі нічого такого, що було б корисне для нас,— непевно сказала Мей. Та в її тоні не відчувалось ні байдужості, ні відрази,— навпаки, він свідчив лише про роздратування. Її довгі тонкі брови злетіли вгору: очевидно, вона хотіла додати ще щось, та Хуан Іньмін перебила її.

— Не бачиш нічого корисного? — майже обурилась Хуан Іньмін.

— Авжеж. Назбирали якихось безголових дівчат та паній, які тільки й знають, що вигукують: «Правильно, правильно! Добре, чудесно!» А що в них у душі? Саме тільки лихослів'я та кпши. Є ще й інші, але хто вони? Полохливі, мов зайці, студентки. Галяють їх куди треба, куди й не треба, а в цій біганині апі крихти глузду. Склалися такі умови, що навіть цікава справа перетворюється на суху формальність. Мені таке не до душі. Набридло розводити дипломатію з цими дівчатами та паніями. Мені потрібна жива робота, спокою я не зношу: люблю ходити небезпечними шляхами, працювати так, щоб душі було весело. А плутаними доріжками я й дома находилась. Не сподівалась, що й тут доведеться ними ходити.

На кілька секунд запала тиша, потім Хуан Іньмін тихо промовила:

— Працювати, щоб душі було весело? Це в майбутньому. А поки що плутані доріжки — лише підготовка до такої праці. Кажеш, ти не в захопленні від «делікатної» діяльності дівчат та паній? Але ж за що не візьмись — у всьому Китаї відстає, і ми не можемо сподіватись одержати все відразу. Для того, щоб китайські жінки принесли користь суспільству, є лише один шлях — участь у жіночому русі. Тільки терпінням і можна розбудити всіх цих дівчат та паній.

— А як же ти? Чому ти сама не береш участі в роботі? — заперечила Мей, ухопившись за останні слова Хуан Іньмін.

У відповідь та лише посміхнулась і пильно подивилась на Мей. В пам'яті Мей раптом заворушилось слово «використання», про яке говорив їй Лі Уцзі. «Це також своєрідна форма використання? Звалити на когось усю чорну, неприємну роботу, яка тобі самому не подобається»

ся»,— промайнуло у неї якомсь підсвідомо. Але палка цікавість взяла гору над цими швидкоплинними уривками думок. Немов бажаючи зовсім відігнати їх од себе, вона нерішуче наблизилась до Хуан Інмін.

— Пробач, але я вирішила більше не працювати. Ще вчора мені здавалось, що Цюмін діє неправильно, але сьогодні я бачу, що вона робить саме те, що потрібно. Зі всіма цими дівчатами та паніями, які засуджують тебе в душі, хоч і не говорять про це вголос, мабуть, тільки й можна впоратись, застосовуючи заявлені методи Цюмін; інакше з ними нічого не вдієш. Та й ті, схожі на полохливих зайців, студентки з їх безладною біганиною цілком імпонують метушливій натурі Цюмін. Добре, я беру назад усе, що говорила досі. Життя своє з сьогоднішнього дня також хочу змінити докорінно. Після переїзду в Шанхай я немов перетворилася на дзеркало, в якому бачу інших, а себе не бачу. Відтепер сама думатиму про все, сама накреслю собі новий шлях у житті. Насамперед мені треба переїхати на іншу квартиру. Жити в будинку старого свого земляка я більше не хочу. До цього часу у мене завжди зі зміною обстановки з'являлися нові справи. Нумо жити разом, Інмін!

Помітивши вагання Хуан Інмін, Мей сказала:

— Ти думаєш, що я не зможу жити так само скромно, як ти?

Хуан Інмін посміхнулась і вже хотіла відповісти, як раптом двері прочинились і в щілину просунулось обличчя Лян Ганфу. Але Мей не бачила його і провадила далі:

— Адже я не завдаватиму тобі клопоту? У мене вже є на прикметі квартира; дуже зручна, і через день-два...

Вона не закінчила — перед ними, чемно-холодний, стояв Лян Ганфу. Якась спазма перехопила горло Мей, губи її затремтіли, але вона хутко опанувала себе, і на обличчі в неї засяяла невимушена посмішка.

— Ти прийшов саме вчасно,— з удаваною жвавістю заговорила Хуан Інмін. Вона була задоволена, що уникла надокучливих розпитувань.— Ми ніяк не вирішимо однієї проблеми.

— Проблеми, як перебраться на іншу квартиру? Це справді проблема, але не така вже й складна.

— Ні, не те. Мей не хоче більше працювати в жіночій спілці, я саме намагаюсь умовити її.

— А я намагаюсь умовити тебе, щоб переїхати і жити разом,— в тон їй додала Мей, не стримавшись від того, щоб не посміхнутись до Лян Ганфу.

— В такому разі справа вирішується досить просто: вам треба піти назустріч одна одній.

Він засміявся, підійшов до ліжка Хуан Ін'ямін і приліг там, вп'явшись очима в стелю.

Хуан Ін'ямін не посміхалась. Перехопивши в розмові ініціативу і не відриваючи погляду від Лян Ганфу, вона, мов школярка, що відповідає уроку вчителю, виклала точку зору, висловлену щойно Мей. А та з усмішкою слухала її. Нараз Мей пригадала про таємні стосунки між Лян Ганфу та Цюмінь, про які їй розповідала Хуан Ін'ямін, і посмішка зникла у неї з обличчя. У вухах Мей з новою силою прозвучала дразлива репліка Хуан Ін'ямін про те, що Цюмінь знову хоче заволодіти ним, репліка, висловлена не зовсім звичайним для третьої сторони тоном. Водночас промайнув образ Лян Ганфу, який недбало розлігся на ліжку Хуан Ін'ямін, — і якесь дивне почуття певдоволення, так само не схоже на почуття зовсім сторонньої особи, немов легка хмаринка, оповило Мей і понесло її з цієї кімнати. Вона бачила холодно-байдуже обличчя Лян Ганфу, бачила, як швидко рухаються губи Хуан Ін'ямін, але до її слуху нічого не долинуло. Раптом Лян Ганфу підвівся з ліжка.

— Чудесно! Живіть разом, — промовив він, чітко вимовляючи кожне слово, і цим пробудив Мей від задуми.

— Піти назустріч одна одній? Ти знову своє! — відразу заперечила Хуан Ін'ямін. — Та це ж не врятує справу.

— Звичайно, не в буквальному розумінні. Але оскільки Мей має намір змінити обстановку, ми повинні допомогти їй.

Мей було приємно чути це, але, подумавши якусь мить, вона зрозуміла, що крилося за цією турботою: її вважають безпорадною і обмеженою. Приємне почуття відразу ж зникло. На додачу Лян Ганфу майже dokonав її запитанням:

— Отож Мей, про яке нове життя ти мрієш?

Мей зовсім розгубилась, не знаючи, що йому відповісти. Певної мети в неї не було; конкретних планів на майбутнє вона також не встигла намалювати. Відповідь: «Хочу, мовляв, послідувати за вами, дізнатись про ваші таємниці», — могла б здатись безглуздою. Питання застукало її зненацька, але для роздумів не було часу. Раптом вона пригадала тривалу суперечку, яка спалахнула у неї з Лі Уцзі під час його других відвідин. Не маючи можливості довго розмірковувати, вона сказала перше, що прийшло їй у голову:

— Про це я можу сказати тільки в дуже загальних

рисах. У минулому, наприклад, протиставивши себе силам старого, я втекла з дому, зажила самостійним життям; потім офіційно розлучилася з чоловіком і завжди вважала, що мені у всьому щастить. Але чи була від цього якась користь країні? Звичайно, ніякої. В Сичуані я взагалі не помічала існування такої речі, як країна; і тільки провівши кілька місяців тут, я поступово побачила її. Засилля іноземців нагадує мені, що я — китаянка і що на мені теж лежить відповідальність за те, щоб зробити Китай такою ж могутньою і багатою країною, як і інші. Я впевнена, що коли б у нас був міцний, непродажний уряд з власною зовнішньою і внутрішньою політикою, то справа освіти, торгівлі, промисловості стала б на своє місце, і я б мала змогу спокійно зайнятись тим, що мені подобається.

Лян Ганфу, все такий же незворушний, заперечно похитав головою, але відповісти не встиг: його випередила Хуан Іньмін.

— Думаєш чекати, поки папове, що стоять при владі, наведуть лад у країні? — промовила вона пронизливим тоном. — Ніколи цього не дочекаєшся!

— Я, звичайно, не стоятиму осторонь склавши руки і не чекатиму, поки хтось це зробить! Адже і ми несемо відповідальність за це.

— Ти, Мей, забуваєш, що Китай не може відгородитись муром від усього світу. Він не може ладнати свої справи відповідно до власних бажань: щодня, щогодини іноземці контролюють його життя. А коли б наш уряд не продавав країну, то він давно був би скинутий, — насупивши брови, повільно говорив Лян Ганфу, немов зважуючи кожне слово.

— Тому твої сподівання на міцний, непродажний уряд — просто марення, — вставила Хуан Іньмін.

— Ну... Коли нема на що сподіватись, у такому разі навіть ж зчиняти галас про якісь «національні збори»? — не здавалася Мей.

— Чекай. Тобі вже відомо, що головна мета «національних зборів» — створити уряд, якого б підтримував народ. Коли буде справді народний уряд, все піде зовсім інакше. Але іноземці неодмінно будуть потай допомагати продажному урядові, мілітаристам та чиповникам, щоб не допустити утворення справжнього народного уряду.

— Спочатку необхідно вигнати імперіалістів! — знову поспішила вставити Хуан Іньмін, скориставшись з того, що Лян Ганфу замовк на хвилину.

— І ще одне, Мей. Ти сподівався, що Китай стане такою ж могутньою і багатою країною, як інші. Гарзд. Коли б цього можна було досягти, я б теж згодився наполовину змиритися з цим. А чи знаєш ти, яким чином досягається ця могутність і багатство? Ти можеш сказати, що за рахунок розвитку промисловості, і, звичайно, скажеш, що й ми можемо розвивати промисловість. Але хто буде розвивати її? Так, у Китаї є капіталісти. Та не забувай, що китайські капіталісти залежать від іноземців, до того ж звідки їм взяти мужності, щоб піти супроти своїх іноземних хазяїв? Адже тільки завдяки засиллю іноземців вони мають змогу експлуатувати китайський народ. І єдине, про що вони сміють мріяти, це наскладати трохи грошей, збудувати особняк в сел'яменті, набрати собі наложниць. Оце найвищі їх ідеали.

— Тому твої сподівання на те, що китайські капіталісти зможуть вирватися з-під впливу — також марення, — голосно зробила висновок Хуан Ін'мін.

Мей мовчала. Вона дивилась на незворушне обличчя Лян Ганфу і думала. Бачила, що всі її докази спростовані, а примириться з цим не хотіла. Кожна клітинка її мозку напружено працювала, та ніяк не могла знайти переконливих заперечень. В теоретичних викладах щодо перетворення країни в могутню й багату державу, якими встиг начинити її Лі Уцзі, були відсутні саме ті пункти, спираючись на які вона могла б відповісти Лян Ганфу. З тим ідейним вантажем, який був у її розпорядженні, Мей аж ніяк не була готова до розмови на подібні теми. Зараз у голові спливали лише окремі заяложені вислови на зразок: «світле життя», «радість існування», «старі устої», «досить вклонятися старим кумирам», «вийдемо з рамок сім'ї на громадський простір». Але в теперішній ситуації, очевидно, всі ці слова були ні до чого.

Після кількох секунд мовчання Мей ледве знайшла обірвану нитку розмови.

— Що ж нам тоді робити, коли умови склалися так, як ти говориш?

— Це довга розмова. А коли сказати коротко, то перш за все необхідно викривати перед масами справжнє лице іноземців, нашого уряду, чиновників, капіталістів, показати, що вони одним миром мазані і одним шнурком зв'язані. Коли народу все це стане ясным, то він перетвориться на велетенську силу.

На цьому місці Лян Ганфу якось зам'явся, здавалось, що він побоюється вести дальші пояснення, і його замішання не пройшло повз увагу шильних очей Мей. Вона

вмить скористалася з цього, щоб вийти з неприємного становища, в якому опинилась, і, посміхнувшись, звернула розмову на інше.

— Але ж ваша діяльність на даному етапі, здається, не обмежується лише цим?

Лян Ганфу також посміхнувся і, кинувши побіжний погляд на Хуан Ін'ямін, непевно відповів:

— Хто може передбачити розвиток подій? Суспільство не стоїть на місці, воно весь час змінюється, і ми не можемо діяти за шаблоном, встановленим один раз і назавжди. Суспільство наше, і ми діємо на голому місці, де все видно і зрозуміло, нас оточують незчисленні видимі й невидимі сили, які сковують наші дії, впливають на нашу роботу. Тому ми не можемо вільно вибирати час і методи нашої діяльності. Одним словом, про це треба багато говорити. Я б міг порекомендувати тобі дещо прочитати.

З цими словами Лян Ганфу підвівся, немов бажаючи показати, що йому час вже йти, але раптом серйозно запитав:

— Ще одне, Мей, чому ти раптом забажала поселитись разом з Хуан Ін'ямін?

— Я не випадково забажала. Мені вже набрид старий Се, цей фахівець по історії науки. А жити самотньо — боюсь, що занудьгую. Ну, коли Хуан Ін'ямін пізавщо не хоче — нічого не поробиш! А ти повністю схвалюєш мою пропозицію?

Останні слова вона промовила особливо чітко. В цьому зовсім не випадковому його запитанні Мей, з властивою їй проникливістю, вловила крихту піклування, розраховувати на яке вона не сміла.

— Повністю схвалюю! — луною прокотилася відповідь Лян Ганфу, і, посміхнувшись до подруг, він пішов.

Дівчата поговорили ще кілька хвилин, і нарешті Хуан Ін'ямін погодилась.

Увечері того ж дня, вирішивши зробити візит Лі Уцзі і водночас повідомити його про свій переїзд, вона пішла до школи «Ціцян», де Лі Уцзі наймав кімнату. Повернувшись від Хуан Ін'ямін, вона старанно продумала всю розмову, яка відбулась у неї з Хуан Ін'ямін та Лян Ганфу. Її розум відмовлявся сприймати докази Лян Ганфу, хоч заперчень вона також знайти не могла; але — дивно! — щось вабило її до нього, і десь у глибині серця заворушилось знову розбужене давнє кохання. В той же час їй стало зрозуміло ще одне: очевидно, не лише Цюмін, а й навіть Хуан Ін'ямін не полонили серця цього зов-

ні спокійного парубка. І саме цей його величавий і гордий спокій вабив її, мов магніт.

Безмісячне небо мерехтіло яскравим сяйвом зірок, але темний силует будинку школи, оточений з усіх боків схожими на голубники фанзами, справив на Мей неприємне враження. Вона розуміла, що не зовсім пристойно було з її боку приходити сюди. Але здавна звикла жити не криючись, тому прийшла сповістити про свій переїзд, щоб не дати підстав для підозри в якихось нечесних вчинках.

Вона довго шукала кімнату Лі Уцзі, а потім їй довелося чимало почекати, поки нарешті він з'явиться, хихкаючи від задоволення, з екземпляром «Розбуженого лева» в руках.

— Свіжий номер, — з піднесеним виголосив він, — перший примірник — прямо з машини. Радий буду подарувати його тобі.

Мей взяла від нього журнал, скрутила в трубку і, стукаючи нею по коліну, заговорила про переїзд.

— Що ж, непогано. А то балакучість того старого й мене трохи лякала. Значить, до Нанкіна ти їхати не збираєшся. Отже... — і, не даючи їй розкрити рота, почав з захопленням умовляти її: — В мене є приятель. Їх тільки двоє — він та дружина. Живуть на вулиці Бейлелу. Місце тихе, спокійне, кращого не знайти.

— Дякую, але я вже підшукала собі, — відповіла Мей, кладучи скручений руркою журнал на чайний столик.

— Одна будеш жити? — квапливо запитав він, очевидно, бажаючи прозондувати ґрунт.

— Ні, не одна.

В маленьких очах Лі Уцзі промайнуло збентеження. Мабуть, вирішивши, що кружним шляхом дуже довго добиратись до істини, він енергійним помахом руки відкинув назад розпатлане волосся і, немов розмовляючи сам з собою, промовив:

— Мабуть, подруга. — Помітивши ствердний кивок голови і легку посмішку на обличчі Мей, Лі Уцзі полегшено зітхнув: — Жаль, що запізнився. А там би тобі було дуже добре.

Потім він випитав у Мей прізвище та ім'я подруги і адресу нової квартири. Мей підвелася з місця, збираючись іти, та Лі Уцзі аж розширало від бажання ще поговорити з нею, і він почав наполегливо затримувати Мей.

— Постривай, зараз лише восьма година. Учпі живуть в окремому пансіоні, викладачі — за межами школи. Не

те, що у нас в Лучжоу було, — тут цілковита тиша. Там так тихо ставало десь годині об одинадцятій. Поки ще рано, поговоримо трохи.

Лі Уцзі схопив з чайного столика журнал і почав гортати його, але раптом з якоюсь меланхолією в голосі додав:

— Старі друзі всі порозбредались хто куди. І хто б міг сподіватися, що років за три-чотири я знову зустрінуся з тобою? І де? За тисячі кілометрів від місця, де ми зустрілися вперше!

Немов погоджуючись з його думкою, Мей стрималась від того, щоб не зітхнути. Ця вітальня з побіленими стінами, які при тьмяному світлі лампи здавались жовтими, убогі різностильні меблі — все нагадувало ту, схожу на стародавній монастир школу. І цей чоловік, який так хоче ще поговорити з нею, — він і раніш надокучав їй цим. Невже події в житті — це той же калейдоскоп, перекрутиться кілька разів і знову зупиняться в тому ж положенні? Мей підвела очі на Лі Уцзі: цей високий, з жіночим характером чоловік вже не такий, яким був колись, — кілька нових зморщок на обличчі сховали під собою відбиток колишньої нерішучості, замкнутості й непевності; а замість цього з'явилися якісь нові риси: здавалось, що тепер він у щось вірив, чогось шукав у житті.

Мей мимоволі посміхнулася і запитала:

— Зараз ти захопився політичною діяльністю, мабуть, це значно цікавіше, ніж бути викладачем?

— Ти так гадаєш? Але ж років три тому мені, можливо, й самому не сподобалося б моє сучасне життя. Так, так. Я не раз запитував себе: чи умови стали іншими, чи, може, в моїх поглядах трапилися зміни? І завжди схиляюсь до останньої думки. Тільки завдяки тому, що в моїх поглядах сталися зміни, я відчув, як цікаво жити тепер! Мей, за ці три-чотири роки ми всі стали іншими людьми. І ти вже не та, що була колись!

Лі Уцзі говорив поволі, а його очі невідривно стежили за лицем Мей. О, який це був погляд! Скільки разів їй доводилось бачити подібні погляди три роки тому — то при місячному сяйві, то при тьмяному світлі вуличних ліхтарів. При цій згадці навіть в душі у неї щось ворухнулось. Але Лі Уцзі вів далі, на цей раз трохи скоріше:

— Я ще не забув, що ти колись говорила, Мей. Ти сказала, що коли б зустрілась зі мною років на два раніш, то відповідь твоя, можливо, задовольнила б мене. Ти говорила, що не мрієш про когось іншого, що в той час твої думки лише... Ти хотіла самотньо пливати через бурхливе людське море. Тому ти коротко тоді відповіла:

«Ні». Три роки минуло відтоді, і знову ми зустрілись. Я вірю, що за цей час змінилися лише наші погляди, а щодо всього іншого — ти і я такі ж, як були три роки тому. Мей, невже твої переконання знову примусять тебе коротко відповісти: «Ні»? Я хочу вірити, що сьогодні твоя відповідь задовольнить мене!

Запала глибока тиша, але тільки на мить. Від дзвінкого сміху раптом здригнулось у кімнаті повітря, а серце Лі Уцзі затремтіло ще сильніше.

— Ой, знову кохання! — промовила крізь сміх Мей. — Сюй, здається, писала мені, що ти тепер зневажаєш кохання, бо тобі в коханні не щастить. Хіба ні?

— Так, я зневажаю нудне кохання, ну, наприклад, таке, як колись було між директором училища Лу Келі та Чжан Іфан. Але, Мей.. Минуло три роки відтоді, а ти і я такі ж самотні, як і того року. І раптом ми знову зустрілись! Це... Ні, ти лише подумай, Мей!

Лі Уцзі говорив урочисто і навіть в самозабутті. Він схопився з місця, обернувся кругом, немов чогось шукаючи, потім знову сів, втупивши очі в Мей.

Якось крихта жалю згойдувалась в душі Мей. А може, то був і не жаль, можливо, слова Лі Уцзі легенько торкнулись якоїсь іншої струни її серця, і почуття це почало наростати. Нараз із мороку напівосвітленої кімнати вицлило незворушливо-спокійне обличчя Лян Ганфу. Мей зневажливо посміхнулася — і все зникло: і лице Лян Ганфу, і почуття до Лі Уцзі.

— Ти хочеш знати, які зміни відбулися в моїх поглядах? — вона зробила спробу змістити тему розмови. — Я й сама ще гаразд не розумію. Просто набридла одноманітність, і я вирішила заглибитись у світ нових ідей. Позавчора ти багато говорив про політику, і потім у мене виникло багато сумнівів. Я відчуваю, що не можу цілком погодитися з твоїми думками.

— Не згодна? — Лі Уцзі витяг шию, немов його штрикнули голкою, і швидко перепитав: — В чому не згодна?

— В тім, як розвивати промисловість і торгівлю.

Лі Уцзі посміхнувся, немов був здивований, що розходження могло виникнути в такому надзвичайно простому питанні.

— Гм. Саме в цьому? Слухай. Тепер у країні нема міжусобних війн: люди, в яких є гроші, вкладають їх у виробництво; підприємства починають працювати більш енергійно; збільшується робочий час, зростає випуск продукції, чи не ясно?

— А чи не попадуть одержані від продажу товарів гроші в гаманці до іноземців? — заперечила Мей, не помічаючи, що вона скористалась думкою, яку сама сьогодні почула від Лян Ганфу.

— Хто ж погодиться віддати власні гроші іншому? Правда, зараз Китай ще змушений щороку вивозити з країни мільйони, але це лише тому, що у нас нема національної промисловості. Як кажуть, хочеш не хочеш, а мусиш віддати. А якби виробляли ми все, що нам потрібно, самі, то чи ж не зуміли б повстати проти засилля іноземців? Ось чому всі ці балачки про бойкот іноземців не дадуть ніякої користі до того часу, поки ми самі не станемо достатньо міцними.

Помітивши, що Лі Уцзі в такому екстазі, коли йому море по коліна, Мей ледве стрималась, щоб не засміятись. У пишномовному розглагольствуванні Лі Уцзі вона не бачила нічого оригінального: щось подібне їй уже зустрічалося понад десять років тому, коли читала якісь «початкові міркування». Раптом у неї виникло інше запитання, і вона зразу ж задала його:

— Ви також проти іноземців?

— Аякже! Наше гасло: «Проти зовнішнього насильства». Але ми за розумні методи. А також за роздільний підхід до цього питання. Ми проти того, щоб чинити опір іноземцям, не розібравшись що до чого.

Розгорілась тривала суперечка. Прийнявши позу взятого промовця, Лі Уцзі говорив усе з більшим захватом, але Мей уже стомилась. Терпляче дочекавшись до чогось схожого на паузу в патетичній промові Лі Уцзі, вона негайно вставила фразу:

— Мені вже пора — завтра ж перебиратись.

Лі Уцзі здивовано підвівся, глянув на стінний годинник і знову повернувся до Мей:

— Коли будете перебиратись? Після обіду? Я прийду допомогти,— повільно промовив він.

Мей делікатно відмовилась від його набридливого піклування. Тоді Лі Уцзі напросився провести її, проти чого Мей не стала заперечувати. Вже біля самого будинку пана Се, коли настав час прощатися, Лі Уцзі раптом схопив Мей за руку і, зібравши всю свою сміливість, промовив:

— Післязавтра я зроблю тобі візит у новій квартирі. Хочу сподіватись, Мей, що на новому місці з'являться нові надії.

Промені від ліхтаря впали на обличчя Лі Уцзі і освітили почервонілі повіки і тремтячі губи. Мей лише м'яко посміхнулась. Вона й справді не знала, що тут сказати.

Тільки через два дні Хуан Ін'ямін вибрала вільну годину, щоб перебраться на нову квартиру. В передпокої знайшла візитну картку Лі Уцзі: палкий поклонник уже встиг тут побувати напередодні ввечері.

Коли вони так-сяк розмістили речі, Хуан Ін'ямін попросила більше не афішувати місце їхнього проживання. Мей широко розкрила очі від подиву. Після хвилинного вагання вона запитала:

— Ну, а коли один все-таки буде знати, це не страшно? Коли б ти раніш попередила мене, що це треба тримати в таємниці, я, можливо б, і не розказала йому. А тепер він уже знає, навіть був тут раніше, ніж ми встигли переїхати.

— Та візитна картка на ім'я Лі Уцзі — його?

Мей кивнула головою і в свою чергу запитала:

— А навіщо приховувати?

— Та тому, що коли говорити всім, то гостей буде багато, важко підтримувати порядок у кімнаті.

— Коли так, то цей Лі буває в Шанхаї дуже рідко і знайде до мене раз чи два — не більше.

Хуан Ін'ямін посміхнулася і, заспокоєна, більш ні про що не розпитувала. Та все ж Мей було не по собі. Вона розуміла, що на цей раз Хуан Ін'ямін не була відверта з нею; «важко підтримувати порядок у кімнаті» — ця фраза була сказана лише для того, щоб щось сказати. В той же час, аналізуючи свою поведінку, дійшла висновку, що її вчинки можуть розцінити як легковажність і невміння тримати язик за зубами. «Чому я так змінилася останнім часом: стала розгубленою, занепала духом, жодного чіткого плану в мене немає?» — з гіркотою подумала вона і зразу ж знайшла немало виправдань: тому, що в останній час Мей не мала душевного спокою; тому, що надто намагалась підкреслювати свою відвертість і щирість, щоб завдяки цьому завоювати повагу, а в результаті — все пішло навпаки; тому, що люди, які її оточують тепер, зовсім не подібні до тих, з якими їй доводилося зустрічатись раніш, і вона не змогла зразу розпізнати їх, знайти щось спільне з ними; тому, що цілком віддалась вивченню всяких там незнайомих для неї питань, як держава, уряд, капіталізм, промисловість, торгівля; тому, що...

Немов розсердившись, Мей схопилася з місця, оглянула безладно розкидані по всій кімнаті речі, питовхнула ногою один, потім другий вузли, немовби саме вони були головними винуватцями всього лиха.

Першу ніч на новому місці Мей не могла спокійно

заснути. М'який матрац, здавалось, був набитий грубою щетиною, і все тіло горіло, немов його напштрикали голками. Мей прислухалась до завивання першого за цю осінь північно-західного вітру — передвісника суворої, безжальної зими, раптом почуття гіркоти оповило душу — вона відчула себе зовсім самотньою: «Адже це моя двадцять третя зима! Кінець весни мого життя! Скільки пережито! А які наслідки? Врешті-решт залишилась одна мов палець! Невже я все життя буду самотньою? Чи я гірша за інших? Чим я завинила перед людьми, що маю спокутувати кару самотності?» І сльози, яких вона не знала стільки років, сльози, які всі ці роки вона вміла стримувати в усіх випадках, коли їй доводилось зносити і підозри, й зневагу, й інтриги, враз бризнули з очей.

Розслаблена, вона лежала, майже не дихаючи, прислухаючись до найтихіших звуків. З нижньої кімнати, викликаючи у Мей заздрість, чулось рівне і ніжне сопіння сонної Хуан Інмін. Як же могла Мей не заздрити їй? Інші можуть мандрувати з місця на місце, блукати по всьому безмежному світу і всюди почувають себе вільно, невимушено. А вона? Така самотня, що їй порадитись нема з ким, нема в кого розради пошукати! Ніхто їй по-справжньому не розуміє, та їй розуміти не хоче. Раптом її знову охопили ті ж думки, які не давали спокою вдень; знову її змучене серце почало довгу розмову само з собою. Кінець кінцем вона відмовилась шукати виправдання. Так, необхідно визнати, що джерело всіх душевних мук — її слабкість! Вона занепала духом — саме тому вона тепер така розгублена й безпорадна, через це в неї все йде не так, як треба! Вона занепала духом — саме тому їй не під силу справитися з тими хвилюваннями, які непокоять її душу і яким вона навіть назви придумати не може; саме тому і тепер її не покидає думка про Лян Ганфу, хоч колись могла з гордістю проходити мимо чоловіків, які залицялись до неї!

Від такої думки у Мей стало спокійніше на душі, ніби вона нарешті викрила затаєного ворога. Тепер уже їй було не до сну; невпевнено, немов навпомацки, шукала вона причину свого душевного занепаду. Але відшукати її ніяк не вдавалось. Вона лише зрозуміла, що надто складне й падзвичайно різноманітне нове оточення цілком заволоділо нею, і в цьому оточенні Мей загубилась, мов дрібна піщинка, втративши своє колишнє «я». Після приїзду до Шанхая вона побачила стільки нового і разом з тим недосяжного для її розуміння! Так, саме недосяжного! Мей не дівчина, що вперше вийшла

за ворота рідного дому; їй довелося пережити значно більше, ніж багатьом іншим жінкам, пройти плутаною стежкою життя і навіть вдавалось проникнути в думи й характери головних героїв, які зустрічались їй в житті. Пройшовши крізь усі ці труднощі й перепони, вона тепер не могла зрозуміти, що керує людьми, з якими зустрілась тепер. Вона, звичайно, знала, що Лян Ганфу та Хуан Іньмін ведуть якусь таємну діяльність, але не могла зрозуміти, чому вони так захоплюються цією діяльністю, що змушує їх вкладати всю душу в свою справу і чому її так вабить до цих справді простих, звичайних людей, які здаються їй майже недосяжними. Адже намагалась вона не раз забути про цього холодного, мов крига, Лян Ганфу, щоб піти своїм власним шляхом! Адже збиралась більше не вмовляти Хуан Іньмін, коли побачила, що та не хоче мешкати разом з нею! Але якась нездоланна сила тисла на неї, штовхала її до Лян Ганфу, примушувала запобігати перед Хуан Іньмін.

«О-хо-хо... Чи приведеш ти мене до успіху, нездоланна, непізнанна сило? Чи, може, приведеш до поразки? Гаразд. Я буду підкорятись твоїм наказам і піду вперед — тільки вперед! Повністю покладаюсь на тебе!»

Мей думала, обхопивши голову руками, вірніш сказати, не думала, а майже молилась.

Вона заглибилася в цю молитву, втративши почуття простору й часу. Потім її оточило багато облич, які, здавалось, зустрічала десь раніше; вони напосідали на неї з усіх боків. Перед очима попливли місця, де колись гуляла, і вона виявила, що грає в якійсь трагікомедії, де гнів і радість, ненависть і кохання сплелись в одне ціле. Раптом почулось гудіння двигуна, плескіт коліс пароплава і голосне плюскотіння хвиль. О, та це ж ущелина У! Ні, це завалена речами кімната, яка пагадує притулок для біженців з голодного краю. Хуан Іньмін, скрививши від обурення рот, докоряє їй за легковажність і невміння тримати язик за зубами. Ще б пак! Не встигли домовитись про переїзд, а вона вже розплескала про це бозна-кому. Мей схоплюється зі свого місця і біжить до неї, щоб виправдатись, але, зачепившись погою за якусь валізу, падає ниць на підлогу.

Мей закричала і прокинулась. Сонячне проміння світило їй в очі. Здался доносився невизначний гомін великого міста, схожий на шум стихаючої бурі; поблизу голосно загудів клаксон автомобіля, котрий, очевидно, проїжджав під самими вікнами.

Замислена Мей зійшла вниз. Хуан Іньмін уже не бу-

ло, в кімнаті панував ідеальний порядок. На письмовому столі лежав аркуш паперу. Хуан Ін'ямін просила її побути дома до одинадцятої години, поки прийде нова служниця. Зім'явши записку, Мей машинально взяла з стола книгу. Назва «Марксизм і дарвінізм» нічого їй не говорила: ці слова були зовсім не знайомі їй. Недбало перегорнувши кілька сторінок, вона, сама того не помічаючи, сіла на стілець, що стояв поблизу, завмерла над книжкою, і тільки очі жадібно бігали по рядках. Нараз стук у двері відірвав її від книги.

Прийшла служниця. Розпочались нескінченні розпитування про прибирання кімнат, закупку провізії, готування страв, і Мей довелось давати розпорядження та вказівки щодо всіх домашніх справ. Хуан Ін'ямін повернулася опівдні. Пообідавши, перекинулася з Мей кількома словами і знову пішла. Мей тільки-но зібралася взятись за книгу, що так випадково потрапила їй до рук, як у дверях вітальні, мов тінь, з'явилася служниця й запитала:

— Що, молода пані, у вас ще є квартиранти?

Мей остовпіла від несподіванки. Чому це її назвали «молодою пані», немовби вона заміжня жінка? Дивне звертання, та й саме запитання викликає подив! Не піднімаючи голови від книги, процідила крізь зуби:

— Нема.

— А це, мабуть, молодий господар приходив обідати? Запитання було ще більш несподіване, до того ж у ньому відчувався якийсь сумнів. Брови Мей звелась догори, вона відірвалася од книги і, глянувши на служницю, не могла стриматись, щоб не засміятись. А чому б і не так? Адже Хуан Ін'ямін підстрижена дуже коротко, носить сірий халат з довгими рукавами, лице в неї похмуре — всім цим вона дуже схожа на чоловіка. Чому б їй і справді не бути «молодим господарем»? Ледве стримавши сміх, Мей відповіла серйозно:

— Вірно, то був молодий хазяїн. Прізвисьце його Хуан. Називай його «господар Хуан».

Служниця розуміюче кивнула головою і хотіла щось відповісти, але Мей додала:

— Спати будеш у комірчині нагорі. Іди влаштуйся там! Мені ти поки що не потрібна. — І знову заглибилася у книгу. Але навіть після того, як вона прочитала дві сторінки, сміх ще продовжував душити її.

Сонце схилялось до заходу, коли прийшов Лі Уцзі. Звертання «молода пані», як назвала Мей служниця, дуже здивувало його. Поговоривши кілька хвилин про се

про те, Лі Уцзі, все ще почувавши себе трохи ніяково, сказав:

— Одному видавництву потрібна жінка-редактор. Умови непогані. Чи не пішла б ти на кілька днів туди на допомогу? Адже ти все одно зараз сидиш без діла. А коли погодишся і на довше залишитись — ще краще.

— Я зайнята.

— Чим? Все ще французьку зубриш?

— Ні, від цього я давно відмовилась. Я вчусь, як бути «молодою пані», — промовила Мей, ніжно посміхнувшись, і тут же пригадала почервонілі очі і тремтячі губи, які були у Лі Уцзі в той день, коли Мей стояла з ним під ліхтарем біля будинку старого Се.

— Ти знову жартуєш?

— Ні, не жартую! Хіба ти не чув, як назвала мене служниця?

Лі Уцзі посміхнувся, — разом з посмішкою десь у куточках вуст з'явилась тінь недовір'я. А Мей вела далі:

— Мені вже доводилось бути в ролі молодої пані, шкода тільки, що це було номінально. Тому хочу зараз повчитись цьому. Минулого разу ти говорив, що за ці кілька років ми змінились з ідейного боку. Попробую зараз пояснити тобі цю думку. Останнім часом я відчула, що дуже багато чого не розумію, багато чого не бачу, навіть того, що в мене перед очима. І от я хочу зробити так, щоб усе незрозуміле стало зрозумілим, все невидиме — видимим. Всього треба вчитись з самого початку. Оскільки служниця мене називає молодою пані, треба цього повчитись. Ще одне: минулого разу ти говорив мені також про кохання. Я й цього буду вчитись.

Тихо засміявшись, Мей підійшла до вікна і, підвівши голову, поглянула на небо. З-за сірої хмарки, що хутко бігла по небу, з'явився червоний диск сонця, яке ніби також посміхалось. Коли Мей повернулась від вікна, Лі Уцзі уже стояв поруч з нею, блиск очей зраджував його почуття.

— Звичайно, повчись. Людина, яка вчиться, не може відповідати лише «так» чи «ні!» Уроки кохання теж не виняток.

Лагідно, але рішуче Мей поклатла край спробам Лі Уцзі висловити свої почуття: вона зашугала, коли він збирається повернутись до Нанкіна і чи часто зустрічається з Сюй Ціцзюнь. Кров відпливла від лиця Лі Уцзі. Він розгублено відповідав на запитання, не відриваючи погляду від Мей. Але її лице не говорило чогось особливого: все ті ж рухливі, ніби промовисті брови, той же проникливий,

але щирий, без лукавства, погляд спостережливих очей, та ж приваблива посмішка, яка разом з тим викликає острах.

— Сподіваюсь, що коли я сюди вдруге приїду, ти закінчиш навчання, — промовив, зітхнувши, Лі Уцзі. — Тоді даси більш певну відповідь.

Він пішов, а тим часом служниця з іншої кімнати знову покликала молоду пані.

Днів через два-три Мей почала відчувати, що вона скоро й справді перетвориться на молоду пані. Хуан Інмін, здавалось, була дуже заклопотана і цілими днями не приходила додому. А інколи їй і дня було замало, і вона затримувалась на вечір. Поверталась в такі дні дуже пізно, і Мей вставала відмикати їй двері. Їхня служниця також нерідко просила дозволу піти на годину-дві, а то й на півдня. Отож, обов'язки по охороні домівки самі собою випадали на долю Мей. Добре, що їй до рук потрапила книга і вона могла за нею скоротати час. Потім знайшла ще кілька книг і зовсім не відчувала нудьги, хоч за три дні і носа за двері не показувала.

Книга відкрила перед нею новий світ. Нудьга — Мей не знала, до чого прикласти свої руки, — на деякий час відступила і не нагадувала про себе. Тепер у Мей був такий стан, як років чотири-п'ять тому, коли вона ще в середній школі почала читати книги й журнали, у назвах яких було спільне слово «новий». Тоді вона також могла на деякий час забути про кохання без взаємності, що мучило її.

Якось до них завітав Лян Ганфу і виявив, що Мей наскрізь просякнута духом начотництва. А почувши від Хуан Інмін історію про перетворення Мей в «молоду пані», заявив, що захоплення самими книгами приносять мало користі, погляди на революційну боротьбу, революційний світогляд виробляються лише внаслідок практичної діяльності. Він порадив дівчатам приладнати до дверей англійський замок і зробити три ключі до нього — для Мей, Хуан Інмін та служниці, і тоді ніхто не буде прив'язаним до дому.

Хоч Мей і не зовсім розуміла, що мав на увазі Лян Ганфу, але мимоволі намагались виконати його пораду. Вона почала частіше виходити з дому. Та знову відчула, що ходити їй нікуди. Всі, здавалось, дуже заклопотані, і незручно було заходити до них, відривати від діла. Нарешті придумала розвагу й для себе: почала вчитись їздити на велосипеді.

Багато часу вона витратила також і на листування. Лі Уцзі писав дуже часто, і в кінці майже кожного листа

звертався до неї з запитанням, яке вже починало набридати: «Чи скоро закінчиш навчання?» Не лінувалась і Сюй Ціцзюн. Хоч жила вона в Нанкіні, але писала багато про Кантон, оскільки двоюрідний брат Сюй Цзицян вчився там у офіцерській школі.

Все це до деякої міри різноманітило безтурботне життя Мей, і вона відчувала себе не такою самотньою.

Був час, коли їй кортіло довідатись, які ж, кінець кінцем, секрети в Хуан Інмін та її друзів,— тепер це бажання зникло. «Яка користь бути дзеркалом для інших?» — стримувала себе Мей. До того ж вона вже розуміла, що робить Хуан Інмін та її друзі. Останнім часом Хуан Інмін мала більше вільного часу і в розмовах з Мей — хотіла вона того чи не хотіла — торкалась своєї роботи. Мей тільки спокійно вислуховувала її, а власні думки утримувалась висловлювати. Зробити якесь конкретне зауваження про цю роботу вона ще не могла, а здобути славу дилетантки їй не хотілось.

Тільки візити Лян Ганфу порушували тишу її одноманітного життя, непокоячи душу і знову піднімаючи в ній невиразну тугу. Одного разу, коли вони, залишившись наодинці, вели розмову, Мей раптом почувся невиразний голос Лі Уцзі: «Невже ти знову відповіси: «Ні!»?» Мей уважно подивилася в очі Лян Ганфу, сподіваючись помітити в них щось незвичайне. Але нічого подібного там не було. Йшлося про стосунки між чоловіком і жінкою. Очі Лян Ганфу враз засяяли, і він, немов жартуючи, раптом запитав:

— Чи не краще поговорити про те, що тобі особисто довелось пережити, Мей?

Це запитання здалось Мей дуже різким, вона навіть вловила в ньому відтінок зневаги, тому відповідь була не менш різкою:

— Навряд чи буде цікаво. Адже в цьому немає нічого оригінального,— я не хитрувала і не обдурювала інших.

Лян Ганфу ледь помітно посміхнувся. Не видно було, щоб він розсердився чи збентежився, навпаки, немов жалкував, що в Мей дуже вузьке трактування цього питання. Мей зразу ж пошкодувала, що сказала: їй самій було дивно, як у неї могла вирватись така нетактовна відповідь. У цю хвилину вона була схожа на молоду матір, яка зопалу побила своє найдорожче в світі дитинча і вже за мить докоряє собі за це. Кілька секунд Мей розгублено дивилась на Лян Ганфу, потім зітхнула й додала:

— Та я не знаю, чи вважати якоюсь трагедією те, що довелось мені пережити? Я кохала одного юнака, а він

не посмів кохати мене. Він вимагав, щоб я відмовилась від свого кохання, якщо я справді кохаю. Я зробила, що тільки могла, аби виконати його вимогу. Коли вже все стало на своє місце, він раптом передумав — нарешті наважився. Але в цей час він... він помер!

На мить запанувала тиша. Потім Лян Ганфу промовив своїм байдужим звичайним тоном:

— У вас виїшла непогана поема про кохання. Шкода, що вона не має ніякого значення для суспільної боротьби.

Мей аж здригнулась. Таку суху, байдужу оцінку було значно тяжче витерпіти, ніж будь-яку, бодай образливу лайку. Вона легенько закусила губу і хутко повела розмову про інше, аби не торкатись цієї делікатної теми.

Коли Лян Ганфу пішов, на душі у Мей ще довгий час було тоскно. Вона ненавиділа цю бездушну людину і водночас ненавиділа й саму себе. Чому Мей не може відвернутись від нього? Тільки дурепь не здатний зрозуміти, про що говорять жіночі очі! Але ж він розумний, здогадливий. А можливо, саме тому, що розумний, він знає, як полонити жіночу душу, і тепер, користуючись цим, навмисне потішається чужим серцем, яке само потрапило йому до рук. Може, він і справді такий безсердечний? Не помічаючи, що книга вислизнула з рук, Мей, схилившись на подушку, заглибилась у свої сумні роздуми. Косе проміння, що пробилось крізь густі хмари, впало їй на обличчя. Вона заплющила очі, тіло поволі сповзло донизу, поки вона зовсім не лягла на постіль.

На всі питання, які її хвилювали, була знайдена відповідь, та раптом нова думка самозаспокоєння, мов павутина, затремтіла в її збентеженій свідомості: оскільки вони не розуміють, як це ніяковіти, і з крайньою відвертістю говорять про ці питання, то, звичайно, ніхто не стане вихваляти її і лащитись до неї, мов відданий пес; хто б кого не кохав — у цім нема нічого ганебного, про це слід говорити прямо, не соромлячись. Чому б не сказати про це йому самому.

І сказати так, щоб він напевне зрозумів.

Почуття, близьке до каяття, повернуло Мей до недавньої розмови. Щось холодне пробігло по спині, а губи тим часом почали щось шепотіти, вони питали: «Що ж потрібно для суспільної боротьби?» Потім Мей бачить, як насулнений Лян Ганфу підводиться з місця, наближається до неї, куточки його рота скривлені, і важко зрозуміти, чи посміхається, чи гнівається він. Поміж них злітає догори каскад червоних зірок. Мов чиясь невидима рука штовхає її вперед, вона кидається на груди Лян Ганфу, губи їх

зустрічаються. Обійми, знемога, сп'яніння — і нарешті вона в забутті повисає в повітряному просторі... Потім поволі опускається на землю і бачить, що вона сама. Лян Ганфу поволі пішов уперед. Мей кидається навздогін, хоче зупинити, але у відповідь чує грубпий окрик: «Чого ще хочеш?» — «Я тебе кохаю». — «Але я не можу. Я спроможний лише на мить принести тобі радість». Вона починає плакати і, немов змія, обвивається навколо нього. Раптом тяжкий кулак б'є її в груди, вона падає, із рота хлинула кров, поливаючи навколо землю.

Тихо простогнавши, Мей розплющила очі; обидві руки були міцно притиснуті до грудей.

«Ух! Який страшний сон! Та який він не є страшний, але не гірший за дійсність!»

Від такої думки холодна посмішка промайнула на губах Мей. Лице її зблідло, і кілька гірких сльозинок покотилися з очей. Що ж це за дійсність, коли вона не краща за страшний сон? Краще вже вмерти уві сні! Все її минуле знову пройшло перед нею. Завжди таке яскраве, барвисте і в той же час безладне, заплутане. Справді, гірше за всякий сон! До цього часу багато хто кохав її, але вона сама кохала лише двох. Так, двох! Перший не посмів кохати її, а другий не хоче. І вона не може примусити себе не кохати цього, другого! Така вже її доля. Але яке ж безладне та заплутане людське життя взагалі!

Перед очима, в яких ще бриніли прозорі, мов дорогоцінні камінці, сльозини, з'явилось похмуре, засмучене обличчя Вей Юя і спокійне, трохи усміхнене лице Лян Ганфу. Вони рухались, зростали, поки нарешті не поглинули всю Мей.

А за вікнами завивав північний вітер. З неба, затягнутого темно-багряними хмарами, рясно сипались дрібні краплини холодного дощу, які в недалекому майбутньому мали перетворитись на сніжинки. У двері стукала темна примара зими.

Розділ десятий

Незабаром випав білий колючий сніг, наступили морозні дні, небо стало сірим, похмурим. Здавалось, під холодним покривом зими замерзли всі пусті мрії та марення, залишилась тільки сувора дійсність, яка й примушувала Мей не стояти на місці; навіть тривожна сила, яка завжди ховалася в глибоких тайниках її серця, і та застигла.

Тим часом події швидко розвивались, постала потреба залучити до участі в роботі більше молоді, і Мей, відгукнувшись на заклик історії, всю зиму була завантажена роботою і працювала з великим піднесенням.

Та ось знову настала весна — все та ж весна, яка споконвіків вселяє в душі людей тривожні сподівання, нагає сум і згадки про минуле...

Того дня проміння сонця, яке повисло прямо над містом, розпекло бруківку; з вокзалу залізниці Шанхай—Нанкін юрбою ринули пасажери. Вискочивши з трамвая, Мей вужем прослизнула в галасливий натовп. Нараз вона зупинилась і уважно поглянула праворуч. У колясці рикші, що хутко мчала вулицею на північ, сидів худорлявий юнак, дуже схожий на Лян Ганфу. «Невже повернувся?» — з радісним хвилюванням подумала Мей, проводжаючи поглядом коляску. Але стрімкий потік не дав їй можливості простежити за коляскою далі. Над самою її головою раптом виникло широке, мов панцир краба, обличчя. Цей чоловік важко дихав, сповнюючи все навколо густим запахом часнику. До того ж юрба примусила Мей рухатись далі.

Вокзал був повен людей. Одні, похнюпивши голови, поспішали кудись, інші, немов розшукуючи когось, озирались довкола. Мей, не роздумуючи, купила перонний квиток і знову опинилась у галасливій людській гушавині. Вона уважно вдивлялася в обличчя тих, хто йшов назустріч, і в кожному з них знаходила якісь риси, що нагадували їй Лян Ганфу. Сама собі кілька разів рахувала, листопад, грудень, січень, лютий, березень, квітень, травень... Хіба не більше півроку минуло з того часу, як він поїхав? Справді, час уже повернутись! З'їзд по підготовці скликання «національних зборів» давно закінчився, та й кілька днів тому вона чула, що Лян Ганфу має приїхати. Адже боротьба з кожним днем наростає, потрібно багато людей; безперечно, він повернувся!

Прийшовши до такого висновку, Мей ще енергійніше почала пробиратися вперед і незабаром опинилась на пероні. Вона інстинктивно попрямувала до групи людей, що юрмились біля купи багажу; на обличчі у неї сяяла легка посмішка. Але раптом посмішка зникла і лице її стало серйозним. В голову прийшла неприємна думка: чи не порушить його повернення того спокою, який запанував у її серці останнім часом? Цілком ясно, що вона більш не повинна піддаватись цьому безглуздому почуттю! В нього є кохана в Пекіні, де він прожив останні півроку і звідки щойно повернувся!

Мей прикусила губу, силкуючись придушити почуття болю, що здіймалося в душі. Похнюпивши голову, вона ще хутчій пішла, як раптом хтось схопив її за руку і веселий голос розвіяв її сумні думи:

— Ми тут, Мей!

Це була Сюй Ціцзюнь. Позад неї виднілось усміхнене обличчя Лі Уцзі. Його очі були приковані до Мей, і здавалось, він запитував: «Ти скоро закінчиш навчання? Будь ласка, дай мені більш певну відповідь!» Мей відвела погляд від Лі Уцзі і зразу ж зав'язала жваву розмову з Сюй Ціцзюнь. Тим часом носії принесли п'ять чи шість валіз та клунків. Глянувши на них, Мей зауважила:

— Вас двоє, а стільки речей.

— Це все моє. Пан Лі приїхав без багажу.

— Видно з усього, що ти, мабуть, більше не збираєшся повертатись до Нанкіна?

— Хоч би й поїхала, так не можу! — бадьоро відповіла Сюй Ціцзюнь і, посміхнувшись, додала:— Тут незручно говорити, потім я про все тобі докладно розповім.

Речі склали на візок і повезли, Мей з друзями пішла слідом, перекидаючись на ходу короткими фразами. Сюй Ціцзюнь спочатку вирішила поїхати на вулицю Саньмалу, щоб там зустрітися з кимось у готелі «Меньюань». Вона просила Мей супроводжувати її туди. А біля речей залишався Лі Уцзі, він мав відвезти їх на квартиру Мей.

Той, до кого Сюй поспішала на побачення в готель, виявився її двоюрідним братом Сюй Цзицяном. Мей майже встигла забути цього ексцентричного хлопчика. Однак Сюй Цзицян зразу ж після привітань почав триматися з нею досить вільно, немовби вони були давні друзі й щодня зустрічались одне з одним. Тепер це вже був високий міцний юнак, його колись трикутне обличчя закруглилось. Взагалі він дуже змінився, і лише його манера говорити про все зразу, без будь-якої системи, збереглась і до цього часу. В пам'яті Мей поступово спливла весела сценка, що відбулась на березі річечки поблизу школи «Чжібень». Вислухавши розповідь брата про його подорож з Кантона, Сюй Ціцзюнь звернулась до Мей.

— На вокзалі незручно було розказувати, але на цей раз я потрапила в дуже небезпечне становище. Не знаю чому, але цей молодий панок надумався надіслати мені телеграму, в якій говорилося, що в якихось справах він має приїхати до Нанкіна, і просив мене «приготувати», а що саме «приготувати» — лишилось для мене невідомим. Телеграма була послана, як «урядова телеграма першого

розряду», з Кантона¹, до того ж зміст її був не зовсім зрозумілим, і, звичайно, місцеві військові власті кинулись розшукувати мене. Маю я щастя, що не потрапила їм до рук; ось уже шосту добу змушена переховуватись. Послухай, братику, що тебе примусило послати таку телеграму?

— Що примусило? Прямо скажемо — нічого. Цікава річ — посилати телеграми. Крім того, це мені не коштувало, ані копійки, — задоволено посміхнувся Сюй Цзицян.

— Не треба забувати, що тут зовсім інший світ! — втрутилась у розмову Мей, глянувши своїми виразними красивими очима на Сюй Цзицяна, і раптом, згадавши про ті почуття, які колись виникли в цього юнака до неї, не стрималась від того, щоб не посміхнутись.

— Бачте, міс Мей, Кантон дуже чудове місто, там дуже цікаво! Кожен день проходить весело, напружено: поєдинки з ворогами, вповлювання реакціонерів, проведення масових мітингів, проголошення лозунгів. А коли проведеш мітинг, накричишся — тоді йдеш до ресторану «Азія», замовляєш окрему кабінку і...

Але тут Сюй Цзицян раптом замовк; він ледве встиг схаменутись і стримати цинічно-відверті слова, які вже готові були зірватись у нього з уст.

— А чого ти сюди приїхав? — допитувалась все ще невдоволена Сюй Цзицзюнь.

— Гм, ти он про що... Оскільки мені дали місячну відпустку, я й приїхав розважитись сюди. Нам завжди після чергової перемоги дають відпустку на кілька днів, одягаєм новенькі цивільні костюмчики і трохи розважаємось!

— Мушу попередити тебе, що тут треба бути обережним, щоб не потрапити в халепу!

Це попередження Сюй Цзицзюнь здалося молодому офіцерові занадто образливим, він голосно запротестував, а потім почав вихвалитись, скільки ним здійснено «великих подвигів». Суперечка між братом і сестрою розпалювалась все більше й більше; нарешті Сюй Цзицзюнь насупилась і, не сказавши братові навіть адреси, де вона думала зупинитись, разом з Мей залишила готель «Меньюань».

На перехресті вулиць Чжецзянської та Нанкінської стояло кілька поліцаїв-європейців. Взявшись руками в боки і тримаючи пальці на рукоятках блискучих чорних браунінгів, вони так і пронизували перехожих своїми сірими очима. Мей та Сюй також відчули на собі їх злі

¹ У Кантоні в цей час існувала революційна диктатура, створена спільними зусиллями компартії та гоміньдану, яка спиралась на робітничі профспілки, селянські спілки та національно-революційну армію.

погляди. Біля тютюнової крамнички стояло з півдесятка «лояльних громадян», вони шептались про щось поміж собою, очевидно, обговорюючи якусь подію. Коли дівчата проходили повз них, ті підозріло покосились на них. Раптом подруги почули позад себе голосну лайку. Озираючись, Мей побачила, як патрулі-індійці своїми чорними кулачищами безжально молотили китайців. «Лояльні громадяни», що стояли біля тютюнової крамнички, враз розбіглись і вже здаля боязко спостерігали все це.

З західного кінця вулиці під'їхало ще четверо індійців на косях, з карабінами за спинами. Покружлявши перед універсальним магазином «Юнань», вони, не посіпаючи, повернули назад. На вулиці то тут то там, прямо під колесами автомобілів та колясок рикш, валялись листівки. Через красиві двері двох універсальних магазинів, що стояли один проти одного, як завжди, суцільним потоком входили й виходили покупці, тут були пузаті торговці, пихаті джентрі¹, молоді жінки в модних платтях з короткими рукавами і високими, що закривали шию від сонця, комірами, іноземки в газових блузках з великими декольте. Але в цьому розмаїтому натовпі шастали поліцаї-європейці та індійці, вишпорили пузаті шпигуни в довгих куртках чорного кольору з першосортного шовку.

— Вже другий день по всьому місту проходять виступи, щоб привернути увагу населення до справи про вбивство Гу Чженхуна, а також на знак протесту проти обмеження на друковані видання, на біржові ліцензії та проти портового збору. Поглянь тільки, як імперіалісти намагаються залякати нас! — тихо промовила Мей майже на саме вухо Сюй, коли вони наблизились до головного входу в універсальний магазин «Юнань».

Посміхнувшись одна одній, вони мовчки увійшли в магазин.

Сюй Ціцзюнь вирішила дещо купити. Спочатку вони зійшли на третій поверх, а потім — на четвертий. Покупців тут було зовсім мало, лише кілька чоловік походжали, розглядаючи товари. Продавці, зібравшись по двох, по троє, лїниво обіпершись на прилавки, тихо розмовляли між собою. З окремих слів, а також з тону, яким велась розмова, можна було здогадатись, що йдеться про якусь нову виставу в мюзик-холі. Сюй Ціцзюнь зупинилась біля годинникового відділу і почала розглядати гарненький настінний годинник німецького виробництва, як раптом

¹ Джентрі або шенші — привілейовані поміщики, що, склавши екзамен на вчений ступень, займали посади в адміністративних установах.

підбігла ззаду Мей і смикнула її за лікоть. Мей з самого початку прислухалась до розмов продавців, тепер почула кілька слів, які схвилювали її. Сюй Ціцзюнь повернулась до неї, щоб спитати, що сталося, але широко розкриті очі Мей в цю мить уже повернулись до вікна, яке виходило на вулицю. Там, біля відчинених дверей, що вели на балкон, прихилившись до лутки, спиною до них стояв високий стрункий чоловік. Обличчя Мей засяяло посмішкою, і, навіть не глянувши на подругу, вона прожогом кинулась до нього.

Підійшовши зовсім близько, Мей остаточно переконалась, що це Лян Ганфу.

— Так ти й справді приїхав? Отже, це тебе я бачила недавно на розі вулиці Бейшаньлу,— промовила Мей зі своєї чарівною посмішкою.

— Тільки вчора приїхав. Де Хуан Іньюмін?

— Не знаю. Вона пішла з дому рапіш за мене, о десятій годині ранку. Здається, говорила, що йде на вулицю Ціпаньцзе.

— А хіба ти не з нею була?

Мей трохи зніяковіла і, силкуючись посміхнутись, відповіла:

— Ні. Я була на вокзалі, зустрічала подругу і оце щойно повернулась звідти.

— В такому разі ти не була на площі біля поліцейського участка Лаочжа і не знаєш, що там скоїлося?

— А що таке?

— Подія невелика, але значна. В поліцейський участок Лаочжа зачинили більше сотні чоловік, поліція відкрила вогонь, шість чоловік убито, а скільки поранено — ще невідомо. Ми втратили дуже цінну людину, а коли про Хуан Іньюмін нічого не відомо, то, значить, двох!

Слова, що падали, мов злитки свинцю, стерли з обличчя Мей посмішку, очі враз запалали гнівом.

— О першій годині я сам був у тому районі, все було спокійно, а о четвертій, коли я був у Чапеї, мене сповістили, що там пролилася кров. Так, це перша кров, пролита після подій Сьомого лютого¹.

Запанувала напружена тиша. Потім Лян Ганфу, холодно посміхнувшись, додав:

— Іди додому і подивись, чи Хуан Іньюмін дома?

— Якщо дома, то передати їй, щоб прийшла в будинок двісті сорок?

Лян Ганфу кивнув головою і пішов. Мей розгублено

¹ Сьоме лютого 1923 року — день розстрілу страйкарів на залізниці Пекін — Ханькоу.

поглянула крізь вікно на гомінку вулицю, на веселих, заклопотаних перехожих, і лице її запалало від гніву. В цю хвилину підійшла до неї Сюй Ціцзюнь.

Вийшовши з універмагу «Юнань», Мей і Сюй пішли Нанкінською вулицею на захід. Частина великої вітрини в магазині «Тунчан», на протилежному боці вулиці, була розбита, дрібні уламки скла вже встигли під ногами перехожих втоптатися в землю, але поміж блискучих скалок виділялись темно-червоні патьоки: сліди крові! Це була кров бійців, що жертвами полягли в боротьбі! А тепер тут безтурботно човгали начищені до блиску черевики й грубі чоботи, пропливали легкі, мов хмаринки, газові спідниці, сповнюючи повітря п'янкими запахами парфумів, виднілись самовдоволені, усміхнені фізіономії, ніби перед цим тут нічого особливого не сталося.

У Мей аж серце зацеміло від обурення, з широко розкритими очима вона швидко йшла вперед. Здавалося, що всі люди навколо перетворилися для неї в заклятих ворогів. Там, попереду, поліцейський участок Лаочжа — місце, де люди віддали своє священне життя в ім'я ідеї!

Все ж на вулиці Гуансілу Мей була змушена зупинитись: кінні патрулі, європейські та китайські поліцаї, поліцаї-індійці, а також дружинники міжнародної торгової палати, утворивши тісну шеренгу, заганяли всіх, хто прямував вулицею Гуансілу на захід, у бокові вулички.

Прорватися через лінію поліцаїв не було ніякої змоги. Мей зупинилась, озирнулася навкруги. Раптом перед нею з'явилася коняча голова: кінний патруль врізався в натовп. Миттю відхилившись убік, Мей машинально схопилась за повід і шарпнула вправо. Коняка шарахнулася від неї так, що високий темноликий китаєць, що сидів верхи, захитався, немов п'яний. Юрба захвилювалася. Один з поліцаїв-індійців, хапаючись рукою за рукоятку пістолета, кинувся до Мей. Зціпивши зуби, вона схопила Сюй Ціцзюнь за руку і, мов блискавка, майнула в провулок, що виходив на Гуансілу.

Коли подруги прийшли додому, почався дрібний дощ. Хуан Інмін дома не було. Речі Сюй Ціцзюнь давно вже були тут, Лі Уцзі залишив записку, в якій писав, що знайде надвечір поговорити. Мей сердито зім'яла записку, жбурнула її в кошик для паперів і, лігши на ліжко, глибоко замислилась. В очах знову постали криваві патьоки біля дверей магазину «Тунчан», у вухах лунали постріли, вигуки, потім виплило обличчя Лян Ганфу.

— Мей,— тихо звернулась до неї Сюй Ціцзюнь, що сиділа навпроти.

— Ну, що ти хочеш сказати? Говори.

— Та так, нічого. От тільки коли ми були в універмазі «Юнань», то мені здалося, Мей... що тобі було зовсім не до подруги... Ти так швидко побігла до нього, так з ним розмовляла...— Сюй Ціцзюнь вела мову дуже повільно, чітко вимовляючи кожне слово, так, як вона говорила колись, ще навчаючись у школі.

— Це тому, що ми говорили про серйозні справи та до того ж кілька місяців не бачились,— спробувала виправдатись Мей, але не витримала серйозного тону і засміялась.

— Звичайно, справи у вас були серйозні, та й до того ж ви давно не бачились! Але мені дається, ти й сама добре розумієш, що в ту мить очі твої сяяли якось незвичайно і посмішка була особливо радісною.

Нічого не відповівши, Мей ніжно засміялась.

— Мей, я тільки тепер дізналась, що ти навчилась вести таємну роботу, а я в листах до своєї давньої подруги й слівцем не обмовилась про це. А коли зустріла того юнака, то навіть і не подумала познайомити з ним подругу. Скажи тепер сама, чи не варто за це тебе покарати?

Сюй Ціцзюнь голосно засміялась, підійшла до ліжка, сіла на краю і, обхопивши долонями лице подруги, почала уважно розглядати його. Яке красиве обличчя! Вигнуті дугами брови, яскраво-червоні губи й очі, які навіть у хвилину гніву і то, здавалось, посміхаються! Чекаючи на відповідь, Сюй Ціцзюнь жадібно вдивлялась в кожну рису. Але враз це чарівне обличчя спохмурніло, ясні очі заслала волога. Немов щось ковтаючи, Мей тихо заговорила:

— Чи заслуговую я покарання? Коли заслуговую, то охоче прийму його. На жаль, ти помилилась, сестрице. Скільки разів я думала: була б ти поруч зі мною, обняла б тебе, поплакала, розповіла б тобі про все своє горе. Коли б ти знала, що діється в моїй душі останнім часом, то ти, напевне, сказала б, що я дуже змінилась. Так, я й справді змінилась... Сама того не бажаючи, покохала, та так палко, як колись інші кохали мене. Та він... він не може дозволити, щоб я його кохала, а можливо, й не помічає моїх почуттів.

Раптом, замовкнувши, Мей сховала голову на грудях подруги, немов скривджене мале дитя, яке шукає захисту в ніжних обіймах матері.

Сюй не чекала цього і на мить остовпіла. Помовчавши деякий час, вона нарешті запитала:

— Що, новий Вей Юй появився? Щось не схоже на це.

— Ні, зовсім, зовсім інший! — вигукнула Мей, підвівши голову, але тут же знову опустила її на плече Сюй Ціцзюнь.

— І так завжди, — промовила тихо, ніби сама до себе, — я хочу мати те, чого взагалі не можна досягнути! Тоді у Вей Юя була інша кохана — принцип непротиплення, а тепер і в цього якийсь там принцип. Але, опріч цієї безплотної коханої, у нього ще є інша, жива, з плоті і крові... О, як би мені хотілось хоч раз глянути на неї!

— Будь мужньою, Мей, не слід приносити себе в жертву горезвісному «трикутнику кохання»!

Сюй Ціцзюнь тихенько гладила Мей по голові, силкуючись підшукати слова втіхи.

В цей час пішов дощ мов з відра, за вікном аж ступо-піло від зливи, і в кімнаті стало ще темніше. Годинник на стіні пробив шість разів. Мей, немов прокинувшись після сну, потяглась і промовила:

— Уже шоста?.. Ні, сестрице, «трикутника кохання» я не боюсь, я навіть готова піти на це. Найжахливіше — це повиснути в просторі, опинитися в пепельному становищі. Тепер я вирішила покінчити з цією непевністю! Я готова навіть відмовитись від кохання, готова віддати себе повністю третьому коханому — також принципу! Вже шоста година. На вечір маю багато роботи, до того ж дуже важливої!

Мей встала, попросила служницю приготувати вечерю, а сама почала захоплено розповідати Сюй те, що вона знала про криваві події на Нанківській вулиці.

— А знаєш, сестрице Ці, ти вчасно приїхала, — промовила вона схвильовано під кінець. — Тут, в цьому східному Парижі, скоро має відбутись велична драма нашої епохи, і всі ми маємо взяти участь у ній, виконати доручену нам історією місію. Повір, що постріли, які пролунали сьогодні на Нанкінській, запалять пожежу в усіх кутках Китаю, і ця пожежа знищить пута, в які закували нас імперіалісти та наші мілітаристи!

— А я боюсь, щоб це не привело до таких наслідків, як Сьомого лютого... Хіба ти сьогодні не бачила біля дверей універсальних магазинів, що там ходять бездушні манекени, які нічого не розуміють і не відчують, — висловила свої сумніви Сюй Ціцзюнь.

— Ти ще не знайома зі справжнім серцем Шанхая, не бачила, як вирує життя в низеньких, схожих на вулики

хатках Сяошаду, Яншупу, Ланьніду, Чапея¹. Тільки свіжа бурхлива кров цих справжніх артерій Шанхая може змити ту холодну безбарвну бурду, яка тепер булькає на «фешенебельній» Нанкінрод². Настали інші часи, пригнічені народні маси вже мають необхідний досвід. Та й ми не чекаємо, поки щастя само впаде нам з неба!

Слова Мей були сповнені великою внутрішньою силою і впевненістю. Закінчивши свій монолог, вона повернулась і побігла на кухню поквипити служницю скоріше подавати вечерю.

Доц ущух, тільки журливо шелестіли поодинокі краплини. Повечерявши, Мей пішла, навіть не взявши з собою парасольки. Почуваючи себе дуже стомленою, Сюй лягла на постіль Хуан Інмін, продовжуючи міркувати про події сьогоднішнього дня, як в кімнату раптом вбігла Мей і суворо попередила:

— Адже Лі Уцзі говорив, що прийде! Гляди, не скажи йому нічого про мої справи!

Знявши з себе спідню сорочку, вона залишилась в одному ситцевому платті і з усміхненим лицем знову вийшла.

Доц знову посилюся і, поки Мей добиралась до будинку номер двісті сорок, її плаття промокло наскрізь.

Шість чи сім юнаків, що вже зібралися в кімнаті, побачивши Мей, яка тепер була схожа на мармурове зображення голої дівчини, враз вигукнули від подиву. Але, помітивши, що на обличчі Мей нема й тіні посмішки, ті, хто мав намір пожартувати, вважали за краще на цей раз стримати свої язики, почекавши більш слушного моменту. В цю хвилину до кімнати ввійшла ще одна молода особа — це була Хуан Інмін, і хлопці, забувши про жарти, кинулись розшитувати її.

— Нічого особливого не сталося. Я просиділа в поліції три години, потім поліцаї пригнали нову велику групу затриманих, місця було замало, ну от мене й випустили; та ще й заявили, що роблять це з «милості» до жінки. Нічого, завтра ми покажемо вам, на що здатні жінки!

Хуан Інмін говорила спокійно, але, коли її погляд упав на Мей, не могла стриматись, щоб не посміхнутись.

— Інмін, вже пів на восьму, сьогодні ти сама не бережеш часу, запізnilась на п'ять хвилин, — нетерпляче зауважив юнак з круглим обличчям, схожий на студента.

— Прощу пробачення. Але це — з поважної причини:

¹ Сяошаду, Яншупу, Ланьніду, Чапея — промислові околиці Шанхая.

² Нанкінська чи Нанкінрод — головна вулиця іноземного сел'менту в Шанхаї.

о п'ятій годині відбулась нарада секретарів осередків.

— Що ж ми будемо завтра робити? — поцікавилась Мей.

Хуан Інмін, нічого не відповівши їй, окинула спокійним поглядом присутніх і продовжувала:

— Спочатку проведемо нараду. Про те, що було на Нанкінській, ви вже всі знаєте. Оскільки нашому осередку була доручена вулиця Сималу, то ми втрат не мали...

— Завтра не підемо на Сималу, там дуже тихо, немає ніякого інтересу, — перебив її чийсь голос.

— ...Але, — вела далі Хуан Інмін, — осередки, яким були доручені вулиці Нанкінська та Тяньцзінська, мали дуже тяжкі втрати, майже повністю були заарештовані. Біля Лаочжа ми втратили дуже цінну людину — товариша Хе. Вшануймо пам'ять нашого бійця трихвилинним мовчаням!

Низько схилились голови, тільки чути було монотонний шум дощу. Та коли голови підвелися, залунали гнівні вигуки:

— Помстимося за нашого бойового товариша!

— Пора почипати загальний страйк!

— Не хочемо більше займатися дрібницями на Сималі, не хочемо бути в резерві!

Ці вигуки обурення котилися один за одним, мов хвилі прибою, в кімнаті настало пожвавлення. Але раптом цей шум був заглушений гамором, що доносився з сусіднього будинку; звідти чулось стукотіння гральних костей, дзвінкий сміх і сухий кашель. Перемагаючи гамір, пролунав спокійний і владний голос Хуан Інмін:

— Про все це ви скажете потім, я не скінчила свою доповідь. Тепер боротьба розростається, попередніх лозунгів не досить. Ми повинні висунути більш широкі політичні вимоги. Робота по підготовці до загального страйку вже провадиться, завтра буде проведений страйк студентів, а страйк торговців залежить від того, як ми проведемо роботу. Завтра ми знову будемо виступати з промовами перед народом. Прийнято рішення зосередити основні сили на центральній частині Нанкінської — там, де сьогодні була пролита кров! У випадках збройного нападу поліції опору не чинити. Одначе треба зробити так, щоб, незважаючи на арешти, весь час хтось виступав, поширювались листівки, розклеювались звернення...

— Правильно! На Нанкінську! — зразу ж почувись гнівні вигуки юнака з круглим лицем. — Вони, мов мухи, злетілись туди, щоб смоктати нашу кров!

— Я все ж не розумію, чому ми не повинні чинити

опору! Непротивлення завжди було шкідливим — як для тих, хто його дотримується, так і для інших! — здивувалась Мей, і в неї в уяві постав жалогідний образ Вей Юя.

— Я цілком згоден з Мей, — поспішив додати косоокий юнак.

— Коли не чинити опору — напевне всіх переловлять, — зауважив хтось серйозним тоном з темного кутка кімнати. — Краще вже зчепитися з ними хоч раз, а потім уже й до в'язниці не жаль потрапити!

Хто це сказав, присутні так і не розібрали.

— Не чинити опору необхідно, щоб уникнути непотрібних жертв, і ні в якому разі це не означає проповідування непротивлення! — заперечила Хуан Ін'мін у відповідь на зауваження Мей. Потім, помовчавши деякий час, вона окинула проникливим поглядом своїх похмурих очей обличчя присутніх і поволі продовжувала: — Що товариші готові пожертвувати своєю кров'ю — це дуже добре. Але зараз ми ще не сміємо так легко проливати кров, ще не настав момент, коли б від нас вимагалось, не замислюючись, віддати своє життя. Наша тактика на даному етапі: хай буде більше заарештовано, але менше поранено і вбито, таким чином, використовуючи методи затяжної боротьби, ми будемо будити свідомість населення міста...

— Добре діло! — різко вигукнув косоокий юнак. — Виходить, нехай вони нас хапають, а коли всіх переловлять, що тоді будемо робити?

— Не кричи так, всіх не переловлять. А коли наші загони не будуть поповнюватись, коли ми не зуміємо підняти на боротьбу широкі народні маси, — марно буде пролита наша кров, і непотрібними будуть наші жертви: ми не зможемо викликати наростання революційної хвилі. До того ж вказівка не чинити опору поліції — це лише тактика сьогоднішнього дня. Ми не будемо дотримуватись її весь час і ніколи не перетворимося у принципових прибічників непротивлення!

— Отже, такі дії рекомендовані місцевим комітетом? — невдоволено запитала Мей.

— Саме так. Звичайно, намічені й інші заходи, але про це ми не будемо детально говорити. Товариші, завтра о першій годині дня ми збираємось на Нанкінській вулиці, а о другій — розпочнемо свої дії. Можливо, поліція виставить лінію заслону, — треба неодмінно проникнути крізь неї! Пам'ятайте, ми будемо крокувати по крові, яку наші бойові друзі пролили сьогодні! — Ці слова Хуан Ін'мін промовила тихо, але в її голосі звучала рішучість.

Очі присутніх радісно засяяли. Нарешті і для них ви-

пала справжня робота! До того ж це був наказ, і ніхто б з них не посмів знехтувати ним.

Внезвичайно, що всі зрозуміли її, Хуан Ін'ямін почала розподіляти обов'язки між присутніми, а потім попросила всіх знайти завтра об одинадцятій годині за листівками.

— Центр наших дій — перехрестя Нанкінської і Чжецзянської вулиць. Всі наші люди повинні зібратись там; після третьої години уважно стежте за сигналами про дальші дії, — востаннє зауважила Хуан Ін'ямін.

На цьому парада закінчилась, і присутні один по одному почали розходитись.

Доцж уже давно перестав, але знявся сильний вітер. Мей, в якій сукня все ще була мокра, враз почала тремтіти від холоду. Швидкими кроками вона проскочила темним провулком і завернула в сусідню вуличку. В цей час ззаду почулось тупотіння чийось ніг: хтось намагався наздогнати її. «Невже на шпика натрапила?» — подумала Мей, і, уповільнивши крок, крадькома озирнулась. При світлі вуличного ліхтаря вона цілком виразно побачила, хто це так поспішав за нею: це був той самий косоокий юнак, який на зборах підтримав її думку.

— Чжан, ти так швидко біжиш, що можеш викликати підозру, — тихо зауважила Мей, коли той, наблизившись, продовжував хутко йти слідом за нею.

— Але ж і ти біжиш.

— У мене ж сукня мокра, і мені дуже холодно.

— Зате у тебе надзвичайно привабливий вигляд.

Мей на це нічого не відповіла. Пройшовши ще кілька кроків, Чжан прихилився до плечка молодої жінки і, посміхаючись, промовив:

— Мей, ти дуже хороша!

— Мені здається, що й ти хороший...

Чжан вигукнув щось непевне, і очі його засяяли в темряві. Він ще тісніше притулився до Мей, так що майже торкався її волосся. Здавалось, чути було, як б'ється його серце.

— Хороший тому, що ти ж, здається, молодий революціонер! — спокійним тоном додала Мей і, вискочивши з провулка, сіла в коляску рикші, навіть не озирнувшись.

Піднявшись рано-вранці наступного дня, Мей зразу ж взяла газету. Газета зовсім не відгукнулась на вчорашні події, лише на третій сторінці Мей знайшла коротеньку замітку, всього на кілька рядків, в якій лише мимохідь це згадувалось. Жбурнувши газету на підлогу, Мей вибігла на вулицю й купила всі шанхайські газети за сьогоднішнє число, які тільки могла знайти в продажу. Вона

довго перегортала сторінки, але всі замітки були схожі одна на одну, а коли в якійсь газеті натрапляла на вміщені відгуки на вчорашні події, то вони були написані загальними фразами: «вжито заходів, згідно з законом», «вимагаємо справедливості» і тому подібне.

Хуан Ін'ямін уже давно пішла. Сюй Ціцзюнь писала листа додому. За вікном виднілось затягнуте чорними хмарами небо. Низько схиливши голову, Мей, нервуючи, ходила по кімнаті. Нарешті, дочекавшись, поки годинник пробив десяту, вона пішла в будинок помер двісті сорок, набрала листівок та відозв, а потім, взявши з собою Сюй Ціцзюнь, попрямувала на Нанкінську.

На вулицях, як завжди, панував гамір і метушня. Розклесні ще вчора відозви вже були обідрані, і лише в деяких місцях від них висіли клапті. Змочені вчорашньою зливою, ці обривки паперу були такі ж сірі й непомітні, як розвішані повсюди рекламні об'яви про продаж ліків від венеричних захворювань. Бурхлива злива також змила сліди вчорашньої драми на Нанкінській, і тепер кожний «лояльний громадянин» знову жив своїм звичайним, тихим покірливим життям обивателя, знову порпався у багні, надіючись розбагатіти.

Мей і Сюй їхали трамваем, мовчки презираючись між собою. В серці Мей наростала хвиля обурення й ненависті. Хоч вона була дуже дисциплінованою, але в цю хвилину в душі піднімався протест. Не чинити опору? Будити свідомість жителів міста? Марні сподівання! Цю зграю відгодованих і вимуштрованих імперіалізмом покірних йому рабів тільки слід втопити у водах Хуанпу! Вона пригадала, що вміє їздити на конях, вміє стріляти. Тож навіщо їй це потрібно зараз — возитися з цими папірцями та відерцем з клеєм? Мей скоса глянула на пакунок з листівками і відозвами, і їй враз страшенно захотілось викинути все це через вікно трамвая. Саме так, вибрати червону товсту, самовдоволену пику і жбурнути цей пакунок прямо у вічі. Вона вже взяла пакунок у руку, але, повертівши його, знову затисла під пахвою. Ні, наказ, який вона дістала, священний для неї!

На Нанкінській панувала атмосфера непохитності й спокою. На тротуарах подекуди стояли поодинокі поліцаї-європейці та індійці. Біля входу до поліційної дільниці Лаочжа вишикувалось з півдесятка озброєних дружинників міжнародної торгової палати, а крізь ворота було видно, як у дворі гарцюють кіннотники. Тротуаром, що прилягав до поліційної дільниці, ходити було заборонено, і дехто з перехожих, наштовхнувшись на заслін, здивовано

виричував заспані очі, але зараз же починав розуміти: то ж чужоземці охороняють свою поліцейську дільницю на випадок нових заворушень!

Біля тенісного корту, на схід од поліційної дільниці, в центральній, найбільш розкішній частині вулиці панувало ще більше пожвавлення. Мей і Сюй поволі пробрались крізь юрбу. Біля вітрин магазинів, що торгували іноземними товарами, стояли невеликими групами молоді люди, розглядаючи зразки різноманітних імпортованих товарів. Потім переходили до сусідньої крамниці годинників і знову зупинялись перед вітриною. В руках у них були паперові пакунки. Мей уважно спостерігала за ними, і серце радісно забилося: свої!

Одначе ще було тільки пів на дванадцятую, і дівчата піднялись в кондитерську. Тут також було людей більше, ніж завжди. З усіх боків виднілись усміхнені обличчя юнаків та дівчат, блискучі від збудження очі. Такі радісні обличчя і такий піднесений настрій у них, мабуть, міг бути тільки під час весілля.

Схилившись над тістечком, Сюй Ціцзюнь озирнулася навкруги і раптом засміялася.

— Я пригадала, як герої роману «Річкові заклади» збирались викрасти свого товариша, щоб врятувати його від страти,— тихо мовила Сюй, схилившись над своїм блюдцем. Почувши у відповідь тихий сміх Мей, вона продовжувала: — Тільки герої цієї книги збирались викрасти свого брата чи, здається, ватажка, а що ми збираємось викрадати?

— Ми збираємось викрадати серце Шанхая, хочемо сполучити тисячі сердець в одне велетенське бурхливе серце! — Тихий голос Мей був сповнений рішучості.

Підвівши голову, Сюй Ціцзюнь схопила руку подруги, міцно-міцно стисла її і довго не випускала.

Раптом за вікном почувлись вигуки. Хтось кричав гнівним голосом:

— Китайці, піднімайтесь! Повставайте!

Всі, хто був у кондитерській, посхоплювались зі своїх місць і кинулись на балкон, що виходив на вулицю, Мей бігла попереду всіх. Внизу, на вулиці, юрмились люди. В натовпі з дерев'яними киями в руках безладно метушились поліцаї-індійці в червоних гостроверхих тюрбанах. Поліцаї-європейці тим часом схопили високого чоловіка, який не переставав вигукувати. Нараз чоловік різко підніс руку догори, і в повітря злетіли листівки.

Отже, перший постріл сьогодні зроблено! Хоч ще час, передбачений наказом, не настав, Мей, втративши тер-

піння, мимоволі простягла руку до пакунка, але під паховою його не було: він залишився лежати на столі, де вони їли. Вона знову глянула на годинник: перша година. Ще дуже рано, ще не настав момент загального виступу, не можна діяти самочинно і дати ворогові можливість розбити виступаючих поодинці! Наказ організації священний!

Дівчата негайно залишили кондитерську. Юрбу вже розігнали, кілька листівок потрапили до рук продавців крамниць, що стояли поодаль, і вони, оглядаючись на всі боки, тихо читали. Атмосфера ставала все більш напруженою. Люди бігли, немов сам чорт гнався за ними. Мей з подругою попростували вздовж вулиці на захід. Група в три чоловіки, обганяючи їх, закидала в кожную крамницю по кілька листівок. Один з них великим пензлем мазав вітрини клеєм, а його товариш тут же наліплював написані великими багряно-червоними ієрогліфами гасла.

«Мабуть, пора діяти,— подумала Мей,— терпіти далі не під силу!» Підморгнувши подрузі, вона розгорнула пакунок. І вони, йдучи за тією групою почали вправно і спокійно розкидати листівки, наклеювати гасла. Без будь-яких перепон дійшли до рогу Чжецзянської вулиці, а далі рухатись було неможливо.

Перехрестя перед високим будинком, що стояв на розі цих важливих магістралей, перетворилось на поле битви. Голосні вигуки, супроводжувані бурхливими оплесками, здіймались, мов грізні хвилі, і здавалось: велетенська будівля, що високо здіймалася до неба, ось-ось повалиться. Вся вулиця була заповнена людьми, багато зацікавлених облич виглядало з вікон крамниць по обидва боки вулиці. Вишикувавшись довгим ланцюгом, стояли трамваї: висунувши голови у віконні отвори, пасажири щось і собі вигукували. З саду на даху наріжного будинку універсального магазину «Юань» падало безліч червоних, жовтих та білих листівок; підхоплені вологим вітром, вони довго кружляли в височині, а знизу, немов вітаючи ці різкоколірні аркушки паперу, над рухливим морем голів здіймались нові хвилі голосних вигуків.

Мей з усіх сил почала пробиватися вперед. На квадратній площадці, викладеній з каменю перед входом до однієї з крамниць, стояв чоловік. Бризкаючи слиною, він голосно вигукував: «Геть імперіалізм!» З гуцавини на товпу до нього кинувся поліцай-європеєць: він схопив промовця за комір і потяг за собою, прокладаючи іншою рукою, в якій був затиснутий револьвер, собі шлях через юрбу. Підбігло кілька поліцаїв-індійців, замахали палицями, в людській гуцавині з'явився прохід. Але заарешто-

ваний кричав ще голосніше. Хутко протиснувшись поміж людьми, Мей підбігла до підвищення і, схопившись руками за металеві поручні, одним стрибком опинилась на ньому. Зайнявши звільнене місце, вона, що було сили закричала:

— Люди, гляньте! Вони арештовують, стріляють нас! Китайці, єднайтесь! Геть проженімо розбійницьку зграю!

Вона раптом замовкла — не було сили продовжувати. Та хоча б вона й продовжувала, все одно не могла б пере-кричати схвальне ревіння юрби, що почулось у відповідь. В натовпі вона помітила Сюй Ціцзюнь, яка показувала їй на щось рукою. Озираючись, вона побачила здорового поліцейя-індійця, що, мов несамопитий, рвався до неї.

— Китайці, єднайтесь! Бийте цих грабіжників та вбивць! Підлий раб! Собака! — кинула вона наостанок тверді, мов каміння, слова прямо у вічі поліцейя, що пробивався до неї, а потім, стрибнувши вниз, хутко зникла серед людей.

Доц, який невідомо коли почався, густішав. Та вода, здавалось, тільки підсилювала гнів народу. Широке перехрестя Нанкінської та Чжецзянської вулиць було до краю заповнене розпаленою юрбою, звідусіль лунали вигуки. Так ось воно, те місце, куди з усіх кінців збиралися наші! Ось та позиція, яку сьогодні відчайдушно атакують наші бійці! Ні, вірніше сказати, — вони вже заволоділи цією позицією!

З північного краю вулиці вивоз трамвай шостого маршруту, та, коли він наблизився, щоб повернути на Чжецзянську вулицю, юрба з гнівними вигуками перегородила йому шлях.

— Китайці, не користуйтеся трамваями, що належать іноземцям!

— А ви, також китайці, чого обслуговуєте трамваї? Не працюйте на іноземців! Оголошуйте страйк!

Пасажири повиходили з трамвая. У вікна полетіло каміння, задзвеніли шибки. Навколо гаряче заплодували.

Мей протовпилась до дверей універмагу «Сяньші». У великому приміщенні магазину також було повно людей: сановиті джентрі, модно зодягнені пани та панянки. Вони з нетерпінням чекали, поки все це скінчиться, а їх обличчя виражали надзвичайне незадоволення. Дехто з них підходив до дверей, щоб виглянути на вулицю, але, почувши обурливі вигуки, знітившись, тікав назад. Зверху все ще синалися листівки та відклесні дощем гасла.

Мей поглянула навколо: частина вулиці, що прилягла до універмагу «Сяньші», була заповнена людьми. Над

юрбою без упину лунало: «Геть імперіалізм!», а у відповідь чулись безладні вигуки, лайка, прокльони.

Людська стіна на східному кінці вулиці раптом заколихалась, звідти донеслось завивання сирени. Червона пожежна машина, битком набита дружинниками міжнародної торгової палати та поліцаями, прорізала натовп і з завиванням помчала на захід, залишивши на деякий час позад себе вузький прохід. Незабаром на вулиці показався трамвайний поїзд, що йшов з околиці. Він був зовсім порожній, у вагонах — жодного пасажиря, кузови вагонів і побиті шибки були густо заклеєні гаслами, написаними великими червоними ієрогліфами. Отже, на далеких околицях Шанхая також лунає брязкіт кайданів, які розбивають раби, там також розгорнулась героїчна боротьба!

Як тільки трамвай проїхав, люди знову заповнили всю вулицю. Мей раптом помітила, що на балконі чайної, на розі, збоку від неї, виросла постать худорлявого чоловіка — мабуть, Лян Ганфу. Він енергійно розмахував руками, очевидно, також кидав звідти в натовп міцні, мов криця, слова; загримів новий вибух оплесків та вигуків. Продовжуючи кричати, Мей з усіх сил почала пробиватись на середину вулиці, сподіваючись досягти входу до універмагу «Юнань», що був на протилежному розі, а звідти вже пробиватись до чайної. Як чудово було б залізти на балкон чайної, стати поряд з Лян Ганфу і звідти кинути вниз сповнені гніву полум'яні слова! Від цієї думки її білі тендітні руки враз сповнилились новими силами.

Та ледве Мей встигла досягти дверей універмагу «Юнань», як знову з західного кінця вулиці, завиваючи сиреною, промчала червона пожежна машина. Мов хвиля прибою, юрба з криком відкотилась до тротуарів. Мей зрозуміла, що її спробу пробитись до чайної, перетнувши Чжецзянську вулицю, тепер, очевидно, неможливо здійснити. Але ще більше вона збентежилась, коли побачила, що на балконі чайної тепер замість високого чоловіка стояло кілька поліцаїв.

«Невже і Лян Ганфу арештували?» — подумала Мей. В цю мить вигуки залунали всередині натовпу, просто перед нею. Але у відповідь не кричали, не плескали в долоні. Мов хвиля прокотила по натовпу, і люди поточились у напрямку Чжецзянської вулиці. Підхоплена загальним потоком, Мей зробила кілька кроків, як раптом всю її обдало холодом, немов вона провалилась у воду. Мей інстинктивно повернула голову вбік: білий струмінь холодної води бив прямо їй у груди, вона проникала крізь одяг. Це поліція намагалась розігнати юрбу з допомогою бранд-

спойтів! Людський потік відтяг Мей майже на сажень назад. Нарешті вона зупинилась. Перед нею стояв вантажний автомобіль — очевидно, машина не могла проїхати далі. Без особливих вагань Мей залізла в кузов, глянула перед собою на захоплену народом бойову позицію, центр дій її товаришів на сьогоднішній день. Близько десятка сильних водяних струменів танцювали в повітрі, люди кидалися в різні боки, намагаючись знайти захист від води. Гнівні вигуки поступово стихали, в голосах відчувалася втома. І все ж шалені струмені не могли розігнати натовп, вони лише примушували людей перебігати з місця на місце і послаблювали їх бойовий ентузіазм.

— Товариші! Ще одне зусилля, відстоїмо захоплені позиції! Увесь Шанхай піднявся на боротьбу, остаточна перемога буде на нашому боці! — напружуючи всі сили, несамовито закричала Мей.

Але більше вона не змогла промовити ні слова: струмінь води ударив її в саме лице, в очах враз потемніло, підкосилися ноги, і Мей повалилася з кузова. Кілька міцних рук підхопили її і поставили на ноги, в той же час, мов гуркіт грому, пад юрбою пронеслась нова хвиля вигуків, які зливалися в одноголосе ревіння:

— Браво! Вперед!

Коли Мей уже була на землі, в це місце були направлені з півдесятка струменів води. Люди кинулись назад, підхопивши з собою Мей, і коли вона нарешті знову міцно стала на ноги, то була вже на вулиці Саньмалу.

Полегшено зітхнувши, Мей пішла вулицею. Тут не відчувалось такого напруження, але гасла й відозви були розклеєні на стовпах, на вітринах крамниць, по обидва боки вулиці — взагалі, де тільки можна було їх приліпити. Мей схвильовано крокувала вперед, поглядаючи на всі боки. Раптом відчула, як все тіло пронизало холодом, затремтіли ноги. Тільки тепер вона звернула увагу на те, що весь її одяг промок до нитки і лише туфлі чомусь залишились сухими. Одразу ж дуже заболіла голова, ноги обважніли, немов налились свинцем.

— Мей, ти куди? — гукнув її хтось ззаду, коли вона досягла рогу вулиці. Мей оглянулася: перед нею стояв Сюй Цзицян. На ньому був шикарний європейський костюм, на дбайливо випрасуваних штанях різко виділялись дві ідеально рівні складки. Його поява враз нагадала Мей про Сюй Ціцзюнь, яку вона вже давно випустила з поля зору. Останній раз вона її бачила... коли та подавала їй з натовпу знаки, але де це було, вже не могла пригадати.

— Ха, ти також покуштувала водопровідної водички!

Та як змогла! Поглянь, тебе всю видно крізь сукню. Дивись, Мей, простуда — не жарт! Ходімо до мене в готель, посидимо трохи. Вип'єш чарочку коньяку, переодягнешся, я саме недавно купив нове плаття, хотів подарувати одній особі. Відпочинеш трохи; гадаю, це буде корисно для тебе, — не захворієш!

Не чекаючи її згоди, Сюй Цзицяп повів Мей з собою. Готель «Меньюань» був зовсім недалеко, зразу ж за наріжним магазином. Мей зовсім знесиліла: боліла голова, обважніли ноги, нило в крижах. Все ще перебуваючи душею на Нанкінській, вона, спираючись на руку Сюй Цзицяна, зайшла до нього в номер.

Господар кімнати, покwapно розшукавши пляшку з коньяком, схопив склянку і паповнив її по самі вінця.

— Склянки для мене багато, — непевно зауважила Мей. Сидячи на м'якій софі в теплій кімнаті, вона зігрілась і почувала себе значно краще. Сюй Цзицяп почав порпатись у своїй великій дорожній валізі. Радісно вигукнувши, раптом вийняв звідти сукню блідо-зеленого кольору, пошиту з блискучого французького атласу. Простягнувши руки, він, немов справжній прикажчик з крамниці готового одягу, розкинув її перед Мей.

— Я не хочу перевдягатись, — заперечливо похитала головою Мей, ставлячи на стіл недопиту склянку.

— Обов'язково треба, а коли й білизна потрібна, то в мене також знайдеться.

— Тоді доведеться тобі пошукати іншу сукню, цю я не вдягатиму, надто гарна.

— Але тобі тільки гарна й підійде!

— До того ж у мене нічого іншого немає. А ти, якщо не переодягнешся, напевне захворієш. Нам ніщо так не страшне, як хвороба! На наших плечах — новий Китай!

Останні слова були промовлені дуже переконливо і вилинули на Мей. Почуття неприязні до цього юпака, яке виникло в неї вчора, трохи послабилось. Після деякого вагання вона промовила:

— В такому разі мені потрібна білизна і панчохи.

Сюй Цзицяп знову почав ритись у валізі, поки нарешті не відшукав те, що було потрібно; поклав усе акуратно поверх сукні і, сівши на краю софи, закурив сигарету. Мей підвелася, розгорнула запропоноване вбрання, прикинула, чи підійде розміром. Впевнившись, що воно саме для неї, вона поклала його на місце, підійшла до софи і, немов ще на щось чекаючи, глянула на Сюй Цзицяна. Зрозумівши, в чому справа, той випустив з рота пасмо тютюнового диму і, посміхнувшись, промовив:

— Хочеш, щоб я вийшов? Дивно, що міс Мей така сором'язлива! Будь спокійна. Та ширма не влаштує тебе? Коли ти все ж боїшся, то я можу вийти.

В кутку кімнати, біля зашкленних дверей, що вели на балкон, стояла низенька ширма, яка, очевидно, й призначалась для переодягання. Мей мовчки взяла вбрання і пішла за ширму.

Продовжуючи сидіти на софі, Сюй Цзицян нервово пихкав сигаретою, пускав хмари диму і не міг відірвати очей од ширми. М'язи на його обличчі пересмикувались. Він то закидав ногу на ногу, то знову ставив їх на підлогу. Немов до чогось прислуховуючись, він схилив голову набік. Кинувши різким рухом недопалок у пошільницю, він зірвався з місця і попростував до ширми.

Коли він був уже недалеко від своєї мети, в кімнати раптом пролунав презирливий, гучний сміх, такий страшний і холодний, що Сюй Цзицян мимоволі завмер на місці. Стулка ширми різко відхилилась вбік, у кутку в одній сорочці стояла Мей, насупивши брови. Крижаним тоном вона промовила:

— Сюй Цзицян, я розумію тебе. Мені відомі твої наміри! Але тут тобі не ресторан «Азія», візьми себе в руки і не подумай жартувати зі мною!

Вона спокійно одягла нове плаття, підійшла до софи і, сівши на стілець, що стояв поряд, почала натягувати панчохи. Проріз у платті розійшовся, і показалися повні груди, обтягнуті білою шовковою сорочкою, крізь яку невразно виднілись два темнорожевих соски.

Сюй Цзицян розгубився й засоромився. Він знову підійшов до софи і, наблизившись до Мей, зніяковіло почав:

— Над нами небо, воно не дозволить мені сказати неправду. Мей, прошу тебе повірити в мою щирість. Я запропонував тобі переодягнутися, керуючись найкращими намірами, інших помислів у мене не було. Але, Мей, ти сама розумієш, яка ти приваблива! То не чоловік, хто не захотів би глянути на тебе! Я завжди був твоїм вірним другом. Коли кілька років тому зустрівся з тобою в Чунціні, я від щирого серця допомагав тобі, ти мусиш пам'ятати це. Тоді я ще вчився в школі, і ти назвала мене дитиною. А тепер я вже і навчання закінчив, і в боях брав участь. Зараз я майор, командир роти. Я кохаю тебе і лише ради тебе беру участь у революційній боротьбі!

— Гм, виявляється, я виявила надзвичайну нетактовність, адже ти тепер така велика людина, командир роти. Просто дивно, я завжди зустрічаю офіцерів, які пропонують мені своє кохання. В Ченду мені приблизно те ж

саме говорив командувач армії, командири дивізій, бригад, полків... Але я ніколи не була зацікавлена в такій пошані і нині вважаю за краще залишитись такою ж, як і була!

Мей взяла другу панчоху і почала, не кваплячись, натягувати її на ногу. Раптом знову засміялась тим дивним сміхом, від якого Сюй Цзицян аж здригнувся.

— Але всі ті люди були мілітаристами, а я ж офіцер революційної армії! — опанувавши трохи себе, гнівно промовив Сюй Цзицян.

— Так чому ж сьогодні, коли весь Шанхай піднявся, ти, такий виряджений, розгулюєш біля готелю?

— Я не одержував наказу, а за самовільні дії без наказу головнокомандуючий може покарати, згідно з військовими законами. Крім того, іноземці озброєні гвинтівками, гарматами, тому від вашого гамору нема користі. Справжні революційні дії мусять спиратись на армію!

— Досить, зрозуміла! Треба почекати, поки тобі набридне розважатися в Шанхаї, а потім робити революцію!

Мей рвучко підвелася з місця, підійшла до дверей, з силою штовхнула їх і, вискочивши з номера, помчала вниз східцями.

Доц на деякий час ущух. З Нанкінської все ще хвилями доносились гнівні вигуки. Почуття радісного піднесення, яке сповнювало її душу до зустрічі з Сюй Цзицяном, зовсім залишило її; але тепер, як вона знову почула ці вигуки, кров завирувала в її жилах. Коли вийшла на Нанкінську, вся вулиця була залита водою, з обох боків вулиці походжали озброєні патрулі поліцаїв-індійців та дружинників міжнародної торгової палати. Але тротуари все ще були заповнені людьми. То тут, то там час від часу лунали гасла, гриміли оплески.

Патрулі зупиняли й завертали назад перехожих, які рухалися на північ, але Мей наполегливо пробиралась уперед. Нараз перед нею виросла постать поліцаєва-європейця. Він уже простяг до неї руку, але, змірявши поглядом молоду жінку, раптом вигукнув каліченим шанхайським діалектом:

— Звертай наліво!

В цей час почулось тривожне дзеленчання: зі сходу серединою вулиці їхало кілька велокебів. Пасажири тримали в руках невеличкі паперові прапорці. Обійшовши поліцаєва зліва, Мей кинулась уперед і мигцем прочитала червоні ієрогліфи на прапорцях:

— Оточуйте міжнародну торгову палату!

Великий годинник, що висів над входом до магазину «Сяньші», показував кілька хвилин на четверту.

З М І С Т

Розділ перший	5
Розділ другий	16
Розділ третій	34
Розділ четвертий	50
Розділ п'ятий	89
Розділ шостий	101
Розділ сьомий	131
Розділ восьмий	162
Розділ дев'ятий	189
Розділ десятий	209

Мао Дунь

М24 Веселка: Роман / Пер. з кит. І. К. Чирка.— К.:
Молодь, 1988.—232 с.
ISBN 5-7720-0115-9

Роман китайського письменника про долю молоді дівчини, яка, зазнавши життєвих поневірянь, зближується з революційно настроєною молоддю і з усім запалом юної душі прилучається до боротьби проти засилля імперіалістів у Китаї.

Д 470300000—068
М228(04)—88 КУ—№8—536—1988

ББК 84.5Кит

Литературно-художественное издание

Мао Дунь

РАДУГА

Роман

С китайського перевел ЧИРКО ИВАН КОРНЕЕВИЧ

Киев, издательство ЦК ЛКСМУ «Молодь»

На украинском языке

Редактор *Т. М. Сорока*

Художній редактор *В. В. Сокирко*

Технічний редактор *Т. І. Семченко*

Коректори *О. В. Мазна, Н. П. Семенюк*

ИБ № 2989

Здано до набору 02.10.87. Підписано до друку 02.03.88. Формат 84×108 1/32. Папір друк. № 2. Гарнітура літературна. Друк. високій. Умовн. друк. арк. 12,18. Умовн. фарбовідб. 12,6. Обл.-вид. арк. 13,56. Тираж 15 000 пр. Зам. 7—405. Ціна 1 крб. 50 к.

Ордена «Знак Пошани» видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Поліграфкомбінат ЦК ЛКСМУ України «Молодь» ордена Трудового Червоного Прапора видавничо-поліграфічного об'єднання ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия». Адреса видавництва та поліграфкомбінату: 252119, м. Київ-119, вул. Пархоменко, 38—44.

Та ледве Мей встигла досягти дверей універмагу «Юнань», як знову з західного кінця вулиці, завиваючи сиреною, промчала червона пожежна машина. Мов хвиля прибою, юрба з криком відкотилась до тротуарів. Мей зрозуміла, що її спробу прообразитись до чайної, перетнувши Чжецзянську вулицю, тепер, очевидно, неможливо здійснити. Але ще більше вона збентежилась, коли побачила, що на балконі чайної тепер замість високого чоловіка стояло кілька поліцаїв.

